

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı Yayınıdır

Ederi: 10TL. - Price: 6 € (+Postage)

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı Yayınıdır

2012, Yıl: 25, Sayı: 57

Yılda Bir Yayınlanır

Sahibi

Halk Sanatları Vakfı (HASDER) adına

Ali NEBİH

Yayın Kurulu

Engin Anıl

Tuncer BAĞIŞKAN

Grafik

Aziz Ener

HASDER

Dervişpaşa sokak No:17
Arabahmet Lefkoşa - Kıbrıs.

Tel:(0392) 227 08 26

Fax: (0392) 228 77 98

Web site: www.hasder.org

E-mail: hasder@hasder.org

İÇİNDEKİLER

Okurlara	2	Halk Kültürü ve Turizm İlişkileri Üzerine	62
HASDER		Erdoğan Saracoğlu	
İlker Özova	3	II. dünya Savaşıyla İlgili Ağıt - Türkü (Laments and Folk Songs about (on) the second war)	65
Engin Anıl - Fatma Kükrer		Mahmut İslamoğlu - Şevket Öznur	
Eski Kıbrıs Gelenekleri üzerine Kutlu Adalı'nın ki- tabı "A Muallim"		Kıbrıs Miskinhanesi.....	71
Kutlu Adalı		Nazım Beratlı	
XXVII. Halkbilimi Sempozyumu		Ortodoks Azizler ve Bektaşî Dedeleri Üç ayrı Evli- yaya maledilen Menkıbe	94
Kıbrıslı Türklerin Kaderi Göç	10	Tuncer Bağışkan	
Ali Nesim		Kıbrıs Uzak ve Yakın Geçmişinde Model Adaklara Dayalı İnanç ve Uygulamalar	105
Göç Destanı	22	Tuncer Bağışkan	
Sevcan Ekrem		Baygın Eminem - Receb'in Hikayesi - Garlı Dağın Ardı Düzdür	124
Kıbrıslı Türklerde Göç Olgusunun Müziğimize yansması	25	Selçuk GARANTİ	
Eralp Adanır		HASDER'den Haberler	129
Göç ve Ayrımcılık Üzerine Bir Deneme.....	35	Hasan Abohorlu	
Ejdan Sadrazam			
Kıbrısta Göç ve Göçün Kültürel Etkileri	48		
Zekai Altan			
Araştırma			
Erdoğan Arpalıklının Anlatımıyla Arpalık Köyü, Yaşam ve Efsaneleri	52		
Ali Nesim			
Bir Masal ve Değerlendirmesi (Can Bahtiyar)	57		
Çağın Zort			
Efsaneler Köyü Kalavaç	59		
Nurperi Özgener			

Okurlara

OKURLARA

Sevgili Halkbilimi okurları, 32 yıldan beri varlığını sürdüren HASDER'le birlikte ülkemizde bir ilk ve tek olan "HALKBİLİMİ" dergimizi de yaşatmak çabasındayız. Dönem dönem gecikmeler yaşasak da ergeç elinizdeki bu sayı gibi yayınlamayı başarabiliyoruz. Yeni bir sayı ile karşınızda olmaktan, bir yıl boyunca yaptığımız çalışmaları, üretimi sizlere ulaştırmaktan mutlu ve gururluyuz. Bu sayının yayınlanmasında emeği geçen tüm dostlarımıza ve destek veren Kültür Dairesi Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz.

56. sayımızı geçtiğimiz yıl aramızdan ayrılan arkadaşımız, dostumuz, HASDER yoldaşımız İlker ÖZOVA'ya adadık. İlker Özova kardeşimiz, kuruluşundan itibaren HASDER'in her taşında, alın teri olan, bir örgütün yaşayabilmesi için gerekli olan özveri ve emeği cömertce veren bir dostumuzdu. İlker HASDER'in tüm faaliyetlerinde ,araştırmacı, dansçı, müzisyen , yönetici olarak görev almıştı ancak İlker adı çok sevdiği çocuklar ve Çocuk Kulübü ile bütünleşmişti.O tüm çocukların İlker Abisi idi. İlker aramızdan ayrılmış olsa da anıları her zaman bizlerle olacak onun adını sevgi ve saygıyla anmaya devam edeceğiz.

Kapitalist sistemin dünyada yaşadığı ekonomik kriz ve ülkemizdeki yönetim kadrolarının kişisel çıkar ve partizanca uyguladıkları beceriksiz politikalar sonucu zaten iyi olmayan yaşam koşulları hayatı daha da zorlaştırdı , zorlaştırıyor. Temel gıda ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan insanlarımız, sosyo-kültürel etkinliklere de doğal olarak daha uzak kalmakta ve kültür sanat ürünlerine karşı kayıtsız kalmaktadır. Sorma gir hanına dönüştürülen adamızda ne yazık ki kriminal olaylar; özellikle uyuşturucu ve hırsızlık olayları her geçen gün artmaktadır ve çok büyük rahatsızlık veren boyutlara ulaşmıştır. İki küçük bekçi köpeğinin başarılı çalışmalarıyla her gün gümrük kapılarında birileri

uyuşturucuyla yakalanmakta yargı önüne çıkarılmakta kısa bir süre sonra serbest kaldıktan sonra farklı bir kimlikle yeniden adamıza gelmeye çalışmaktadır. Kimlikle girişlere karşı yıllarca geliştirilen söylem ve mücadele başarısız olmuş, bu politikayı güçlü bir şekilde seslendiren siyasi hareketler hükümette bulunduğu süre içerisinde bütün söylemlerini unutmuş eleştirdikleri geçmiş uygulamaları uygulamaya devam etmiştir.

Sevgili okurumuz,

Ülkemizde yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlarla bu sorunlardan beslenerek gizli gizli gelişen bir tehlikeye de dikkatinizi çekmek istiyoruz; Irkçılık!

Ülkemizde özellikle emek yoğun sektörlerde kalifiye ve düz işçi eksikliği olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Dünyanın sorunu olan göçmen işçiler sorunu ülkemizin de önemli bir sorunu haline gelmiş bulunmaktadır. Türkiye'den buraya daha iyi ve daha sakin bir yaşam için gelen, Kıbrıslı toplumla sağlıklı ve uyum içerisinde bir hayat süren binlerce insanın yanında, küçücük adamız ölçeğinde azımsanamayacak oranda bulunduğu çevrede tutunamayan, psikolojik sorunları olan, çeşitli suçlardan sabıkalı veya suç işlemeye meyilli insanlar da buraya demir atmakta ve toplumsal yaşam içerisinde sürekli rahatsızlık yaratmaktadırlar. Bu rahatsızlık Türkiyelilere karşı ciddi boyutlara ulaşan bir tepkiye dönüşmüş-dönüşmektedir. Türkiyeli insanlara karşı kullanılan üslup ve davranış, ırkçılık boyutlarına ulaşmaktadır. Suçlu olan insanların kendisi değil ülkemizi sorma gir hanına çevirenlerdir. Suçlu sistemin ta kendisidir. Sisteme, uygulamaya karşı mücadele yerine sırf "yabancı"dır diye insanlara karşı tepki doğru değildir ve insanlık ayıbıdır, ırkçılıktır. İnsan olan, aydın olan kişi bu ayıba ortak olmamalı ve bu koşulları yaratanlara karşı birlikte mücadele etmelidir. Daha mutlu ve daha hoşgörülü bir dünya dileğimizle yeni "HALKBİLİMİ" dergilerinde buluşmak üzere...

İlker Özova Arkadaşımızı Kaybettik

Aklımızda ve Gönlümüzdesin

Engin ANIL

Doğa yaşamdaki boşluğu doldurur derler. Gerçekler öyle mi? Yitip giden bir dostun yeri ne derecede dolabilir? Kim onun verdiği hazzı, paylaştığı sevgi ve şefkati yeterince verebilir?

İlker'i nasıl bilirdiniz dostlar? "İyiymi" demek yeterli mi? Özverili, kendini inandığı ilkelere adayan, paylaşmayı bilen, çevresindekileri karşılıksız seven, aydın sorumluluk bilinci içerisinde olan ve düzene / düzensizliğe karşı hiç düşünmeden tavır alan, barışsever, demokrat insan dostu olan arkadaşlarımızdan biri değil miydi o?

Hayatı boyunca devam eden kalbi ile ilgili sağlık sorunlarından dolayı son yıllarını sağlık açısından inişli çıkışlı geçiren arkadaşımızı sevmeyen var mıydı?

Koro, halk dansları, tiyatro, araştırma, derleme, dergi sorumluluğu, Masal Anlatma Şölenlerinin organizesi, ta-

mirat, temizlik, demirbaş başka hangi iş gelir aklınıza bir sivil toplum örgütü olan HASDER'de. İlker hangisinde yoktu?

Evet. Doğa hayattaki boşluğu doldurur. Onun yaptığı işleri mutlaka yapacak biri çıkar ortaya . Ama onun bıraktığı hazzı , onunla yaşadığın, gerçekleştirdiğin paylaşımı bulabilir misin?

Onun yerine o görevleri üstlenenler mutlaka kendi yaşdaş ve arkadaşlarıyla benzer hazları paylaşacaktır; ama İlker ile bu süreci yaşayanlar doğaldır ki o eksikliği hissedeceklerdir.

Evet İlker arkadaşım. Geldin, gördün, güldün ve öldün. Ama sen de bu toplumda kalıcı izler bıraktın. Senin yaptığın gelip, görüp, gülmenin dışında düşünce izlerini topluma bırakmaktı. Aklımızda ve gönlümüzdesin.

İlker Özova Arkadaşımızı Kaybettik

Eminim bizi seyrettiği yerden mutlulukla gülümseyip bize bakıyor

Fatma KÜKRER

İlker'i Lefkoşa'nın Arabahmet Mahallesi'nde küçücük bir çocukken tanıdım. Arabahmet Camisinin yakınında olan evinden iki kardeşini alarak çıkar, mahallenin oğlan çocuklarıyla mahallelilerin "ara" dediği iki apartman bloğu arasında kalan boşlukta top oynarlardı. Oradan geçerken onlara gözüm takıldığında mahallenin en sağlıklı görünen çocuğu İlker'di.

Top oynamadığı zamanlarda kardeşimi de çağırır, oturma odası gibi düzenledikleri evin girişinde Kıbrıslıların misafir şekeri dediği şekerlemeleri sararlardı. İlker küçücük yaşında evin butçesine katkıda bulunmaya çalışırdı.

Aynı mahallede oturduğumuz halde uzun yıllar İlker'i göremedim. Benim eğitim için yurt dışında olmam İlker'in de liseyi bitirip çalışmaya başlaması, çalışma saatleri dışında butun zamanini HAS-DER'de geçirmesi bunun nedeni.

HAS-DER 10. kuruluş yılını kutlamaya hazırlanırken, İlker'le HAS-DER'e adım attım. Birçok arkadaşımı HAS-DER ailesine kazandıran İlker, o akşam çok mutluydu. Bir kişiyi daha HAS-DER'in kapısından geçirmiş, onu HAS-DER'li yapmıştı.

Onunla yönetim kurulunda çalıştık. Gece yaralarına kadar süren toplantılarda ülkemizin kültürel değerlerini

araştırmak, derlemek için alan araştırmaları planladık. Amatör ruhumuzla olanaklarımızı ortaya koyarak, köylerimize ulaştık. Halk dansları ekiplerimizin verimli çalışması için programlar yaptık. Tiyatro çalışmalarımız oldu. Müziklerimizi derledik. Yurtdışı festivallerde hep İlker'le beraberdik. Halk biliminin her alanında İlker ve yönetim kurulundaki arkadaşlarla, tüm üyelerimizle sevgiyle, coşkuyla çalıştık.

Ekiplerimizin çalışma sonrası, gençler İlker'in etrafını sarardı. Hangisinin ulaşım sorunu varsa, sorunlarını ilk iletcekleri kişi İlker'di. Zaten onların soylmesine gerek kalmadan İlker abileri ulaşım sorunlarını hemen çözerdi.

Mahallemizin sağlıklı çocuğu; HAS-DER'in sağlıklı üyesi İlker'in kalbinde ince bir sızı olduğunu hiç ama hiç tahmin edemezdik. Kalbindeki sorun halk dansları çalışmalarında, gösterilerde kendini göstermeye başladı. İlker artık sahnede erken yoruluyor, çalışmalarda nefessiz kalıyordu. Kalbindeki sorun ortaya çıkınca, çok sevdiği halk dansları ekiplerinden ayrılmak zorunda kaldı. Ama HAS-DER'den onu bir kalp hastalığı kopartabilir miydi? Halk dansları ekiplerinden ayrılabilir miydi? İlker defî ile yine ekiplerle beraber sahnelerdeydi. Sadece halk dansları ekiplerine eşlik etmek İlker'e yetmezdi. Çocuk kulübünün sorumluluğunu aldı. O artık HAS-DER'li çocukların İlker abisiydi. Onların dernek bünyesinde mutlu olmaları, "ben" değil, "biz" duygusuyla çalışmaları; ülkelerinin dansını, muzigini, manisini öğrenmeleri için çok büyük uğraşlar verdi. Çocukların sorumlusu, onların eğitmeni değil, adeta babalarıydı. Rahatsızlığına rağmen onlarla kamlara katıldı. Çocuklara İstanbul gezileri düzenledi. İstanbul'da çocuklar sıkılmasını diye; onları sinemalara, hayvanat bahçelerine götürdü. Kamplarda şişen ayaklarını bir sandalyeye uzatarak sabaha kadar uyumadan çocukları bekledi. Çocuklarla İlker'in arasındaki o müthiş bağı, iletişimi anlatmayı ne kadar becerebilirim bilemiyorum. O hareketli cıvıl cıvıl çocukların HAS-DER lokalindeki çalışmalarda, gezilerde, etkinliklerde, kamplarda çocukların gözleri İlker abilerindeydi. İlker'in soluklanması mı gerekir; çocuklar beklerdi. İlker'in yürüyecek dermanı kalmadı mı; çocuklar dururdu. İlker yavaş mı yürüyordu; çocuklar da yavaşlardı.

Kardeş derneklerin çocuk kulüplerini değerlendirme toplantılarında "HAS-DER'in çocuk kulübü çok güzel çalışıyor, çünkü orada İlker Özova çalışıyor" diye değerlendirme yaptıklarını çok duydum.

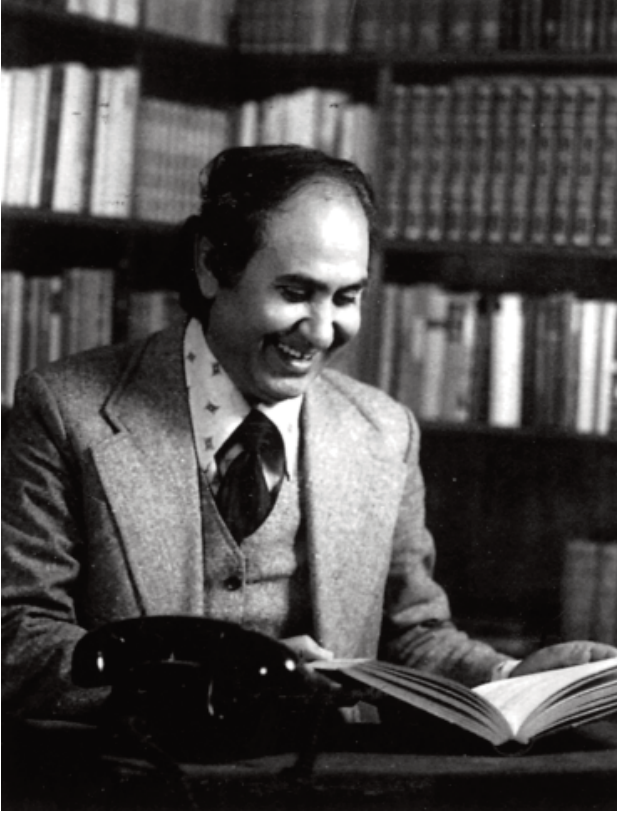
Her şey çok güzel giderken, bir Şubat günü öğle saatlerinde bir telefon geldi; "İlker hasta, durum çok ciddi". Arkadaşlarla hastaneye koştuk. Onu iyilestirebilmek için elimizden geleni - geleni değil fazlasını - yapmaya hazırдық. Ama beklemekten başka çaremiz yoktu. umutla bekledik, odasından çıkan her doktorun peşine takıldık. Onu yaşatmak için ne gerekiyorsa yapmak için, gözünü açması için koştuk. Umidimizi hiç kaybetmedik. İlker'imiz güçlüydü. Kalbi tekledi diye bizi, HAS-DER'ini bir yere bırakıp gitmezdi. Ama bu defa kalbindeki ince sızı hepimizi yanılttı, İlker'i bizden aldı. O akşam HAS-DER bahçesinde İlker'in hep oturduğu sandalyesinin, masasının etrafında oturduk. Hepimiz bir aradaydık, küçük büyük bir çok HAS-DER'li. Eminim bizi seyrettiği yerden mutlulukla gülümseyip bize bakıyordu. Hepimiz HAS-DER'deydik. Onun gözünden bile sakındığı HAS-DER'inde. Oturduğu yerden hepimizi görüyordu. Küçük çocukken sardığı şekerler gibi İlker bizi kocaman sevgisiyle, disipliniyle, Kıbrıs'a olan aşkıyla sardı. Çocukları, tekleyen o kocaman yüreğiyle daha bir kocaman sardı. Ta ki o yürek durana kadar.

İlker, HAS-DER seni kaybetmedi. Çünkü sen hep bizimlesin. Festivallerde darbukan yine sahnede, çocukların yine çalışıyor. Yeni gelen çocuklar, senin yetiştirdiklerine katıldı. Artık senin adına gece düzenliyorlar. Dans ediyorlar, Kıbrıs şarkıları söylüyorlar, manilerimizi öğreniyorlar. Seninle beraber Sarayönü'ne yürüyorlar. Fırçalarını alıp resim yapacaklar. Seni özledik mi? Hayır. Çünkü sen bizden bir an bile ayrılmadın ki. HAS-DER'in bahçesine giriyoruz; sen bahçede, masanın önünde "Nerdesiniz be?" diye gülümsüyorsun.

6 Halkbilimi

Eski Kıbrıs Gelenekleri üzerine Kutlu Adalı'nın kitabı "Dağarcık"tan alıntı

Kutlu ADALI

“Tek parmakla taş tutulmaz”

Her doğan günle, Anadolu koylarını, Toros dağlarını karşısında gören V... köyüne atandı Halil... Halil uçuyor sevincinden ilk öğretmenliği, ilk atanması bu! Köye gelirken birçok düşler kurmuştu... Bunları gerçekleştirecekti. Önce köylü ile tanıştı. Okul kurulu üyeleri ile okulu, öğretmen evini gezdi. Sonra da okula bu yıl girecek öğrencileri yazmaya başladı.

Köylü ile dalaşması, bu yazma sırasında başladı

A Muallim

Halilin. İki köylü, yaşları daha beşi altıyı bulmamış çocuklarını, gücün okula yazdırmak istiyor! Halilin olumsuz yanıtlarına karşın boş yere direniyor. Araya okul kurulu üyeleri girdi. Sonunda köylülerin gönlünü yaparak alıp götürdüler.

Okul açıldı. Halil'in 32 öğrencisi var. İlk derse tam başlayacakları sırada, sınıfın kapısında, 5-6 yaşlarında iki oğlan çocuğu belirdi. İkisinin de saçları bir numara ile traş edilmiş, ikisinin de giysileri yırtık, ikisinin de donu yok, ikisi de yalın ayak, ikisinin de ellerinde birer dilim kuru ekmek!.. Öğrenciler, kapıda onların bu durumunu görünce gülmeye başladılar. Halil de güldü. Sonra iki çocuğa sordu.

“nedir ya kuzum sizin adınız?”

Biri “Memet” dedi, öteki “Recep”

Halil:

“Çabuk gidin evinize. Ayakkabılarınızı, donunuzu giyin. Dışarıda böyle çok ayıp!..

Memet ile Recep gözden uzaklaştılar. Bir süre sonra yine sınıfın kapısında gözüksüler. Halil aldırmadı bu kez.

Ders vermeye devam etti. Fakat, o aldırmadıkça Memet ile Recep önce kapının içine oturdular. Sonra yavaş yavaş içeri süzülüp, duvara dayandılar! Bu davranışlarına çocuklar gülmeye başlayınca, Halil, Memet ile Recep'e kızdı:

“Yoo.. bu olmadı işte, çabuk evlerinize bakayım!”

Çocuklar koşarak dışarı çıktılar. Ortada bir süre görünmediler, sonra gene ortada belirdiler!

Halil çocukları tanıdı. Yaşları küçük olduğu için ikisini de yazmamış bu yüzden babaları ile dalaşmıştı.

Ertesi gün çocuklar gene sınıfın kapısında belirdiler.

Halil gene kızdı kendilerine. Çocuklar:

“Ama biz okumak istiyoruz öğretmenim” dediler.

“Aferin” dedi Halil çocuklara, gelecek yıl da sizi okuturum. Yaşınız küçük, haydi evinize gidin şimdi... ”

“Olmaz” dedi çocuklar.

“Olmaz olur mu?... Bakın öteki çocuklar geliyor mu? Hem sizin ayakkabılarınız, donunuz yok mu giyesiniz?...”

Memet:

“Var öğretmenim ama, anam giydirmiyor, yere oturur, kirletirmişim sonra!”

“Gördünüz mü ya, demek çocuksunuz. Sizi ananız mı yolluyor buraya?”

“Biz kaçıyoruz evden, okumak istiyoruz!.. ”

“Ananız aramıyor mu sizi?.. ”

Memet:

“Dün çok aramış beni. Gidince eve çok dövdü!.. ”

“Gördünüz mü ya daha çocuksunuz, evden kaçma olur mu? Haydi çabuk evlerinize bakayım.. Ananıza babanıza söylerim sonra, gene dayak yersiniz.. ”

Çocuklar ertesi gün daha ertesi gün gene geldiler, sınıfın kapısına oturdular.

Bu sefer öğretmen kendilerini ne kovdu ise kaçtılar ne de kulaklarından çekip kızdıysa! Çocuklar okumak istiyorlardı. O-ku-mak. Ama öğretmen, beş yaşındaki çocukları okula alabilir miydi? Köyde en aşağı 5-6 yaşında 8-10 çocuk daha vardı. “Olmaz” dedi Halil içinden “Olmaz alamam”. “Alırsam her yıl artık 5-6 yaşındaki çocukları okutmaya yükümlü kalırım.. ”

Öğretmen çocukların okuma sevgisine, hem hayran olduğu, hem de hergün, okula gelmelerini önlemek için tirgenin üzerinde duran eski alfabelerden birer tane tut etti ellerine:

“Alın bu alfabeleri, resimlerine bakınız; Ananız babanız evde alıştırsın biraz size. ” dedi.

Çocuklar uçtular sevinçlerinden. Çeşmenin üstünden atlıyarak, donsuz kıçları ortada, koşa koşa okuldan uzaklaştılar.

Halil ertesi gün Memet ile Recep'i gene okulun kapısında görünce epeyi kızdı!

“Neden geldiniz gene?” dedi. “Ben size kitap verdim, evde bakasınız, okuyasınız diye... Hadi çabuk evlerinize.. Hadi!... hadi!.. ”

Çocuklar kaçmadılar. Öğretmen:

“Kitabın nerde Memet? Ya sen ne yaptın kitabını Recep?” diye sordu.

Memet ağlamaya başladı. Onu görünce Recep te başladı ağlasın!

“Şey öğretmenim” dedi Memet, “Şey aldı, Ali”.

“Kim Memet? Hangi Ali?.. ”

“Ali işte Ali aldı. Döv Ali'yi, al alfabemizi geri. ”

Bir kız öğrenci:

“Öğretmenim, öğretmenim”dedi “Ben biliyorum, Amet'in babası olan Ali aldı kitapları!”

“Niçin almış?.. ”

“Bilmem öğretmenim, okul kurulundaymış kendisi, onun için hakkı varmış almaya!.. ”

“Alla.. alla.. ”

“Hem de öğretmenim ayaklarınızın altını yağlıyacaktı!”

“Ne.. ne? ne yapacaktı?”

“Ayaklarınızın altını yağlayacaktı!”

“Niçin kızım o da ne demek?”

“Çünkü alfabeleri Memet ile Recep'e vermişsiniz. Onlar köylünün parasından alınmış. Ona buna dağıtmaya hakkınız yokmuş, köylü yoksulmuş!”

Halil Memet ile Recep'in yanaklarını okşadı. ”

“Üzülmeysin” dedi.

“Size alfabelerinizi geri alacağım, haydi şimdi evlerinize gidin. ”

Öğretmen öğleden sonra Hocanın oğlu Ali'yi kahvede buldu. Alfabeleri çocuklardan niçin aldığını sordu.

Hocanın oğlu Ali:

“Ben de sizinle görüşmek istiyordum muallim bey” dedi.

8 Halkbilimi

Sonra:

“Malumunuz olduğu üzere, ben, köyün mektep komisyonundayım. O çocuklara verdiğiniz kitapların parasını köylü verir. Sen tutun ya beleş kitapları dağıtmaya başladın! Olur mu ya? Yarın köylüye mektep parasını çok koyduğumuzda, köylü sana değil, bize başlayacak bağırp çağırma... Kara Nazım burda on yıl hocalık yaptı, bir kitap dışarı vermedi. Sen geleli daha iki gün, okulu satmaya kalktın!”

Öğretmen Halil, Hocanın oğlu Ali'nin bu sözlerine şaştı. Kendisi ile daha önce bir tanışıklığı, bir dalaşması, bir çekişmesi yoktu. Ali'nin sözlerine çok kızmıştı. Ama ses çıkarmadı. İçinden “ bir bit yeniği var bu işte” diyordu.

“Peki Ali bey” dedi “öyle olsun, alfabelerin parasını ben veririm zaten iki, üç yıllık idiler. Eskimişlerdi. Ver geri de çocuklar sevinirler. Günahdır, her sabah okula geliyorlar”.

“Vermem muallim bey, Cuma günü şehre inecem, kitapları da götürücem..”

Öğretmen Halil sınıfta çocuklara öğüt verdi:

“Doğru çocuklar olun, yalandan kaçının, hırsızlık yalançılık nasıl kötü bir şeyse, jurnalcılık onlardan daha kötü bir şeydir. Bunlardan hayatınız boyunca sakının çocuklar” dedi.

“Öğretmenim” dedi ön sırada oturan Göksel, “Jurnalcılık nasıl olur?”

“Mehmet ile Recep'e alfabe verdiğimi içinizden biri beni kötölemek için Ali Bey'e söylese, bu bir jurnal sayılır, bunu söyleyen de jurnalcı olur.”

Amet:

“Öğretmenim ben jurnalcı değilim” dedi. “Evide Memet ile Recebin her günkü halini anlatıyordum, öğretmenimiz ellerine birer alfabe tut etti evlerine yolladı dedim. Babam da “ben gider alırım şimdi ellerinden” dedi. Benim ne suçum var?”

“Biliyorum Amet oğlum, çocukken yapılan jurnaller hep masumdur, bilmiyerektir. Üzülme, sen jurnalcı değilsin. Ben daha dün olmuş bir olay üzerine, örnek vermek istedim. Başka bir örnek de verebilirdim”.

*

Hocanın oğlu Ali durumu Eğitim yönetmenliğine ilettili! Fakat yönetmenlik ses çıkarmayınca, meseleyi büyülmeye çalıştı. Kahvede, bakkalda, yolda, belde, hep öğretmeni çekiştirmeye başladı:

“Bu ne biçim öğretmen, köylünün parası ile alınan kitapları, defterleri, kalemleri, silgileri, onun bunun çocuğuna dağıtıyor! Maarif de ondan yana oluyor! Hani maarif kendilerine söz vermişti köye tecrübeli öğretmen göndereceğiz diye?” demişti.

Hocanın oğlu Ali:

“Biz çorçocuk istemiyoruz. Bize tecrübeli öğretmen lazım” diyordu. Öte yandan köylüyü de, öğretmeni köyden uzaklaştırmak için yazdığı dilekçeye imza atmaya ayartmaya çalışıyordu! Köylü hocanın oğlu Aliyi dinliyor ama imza vermiyordu.

“ Vazgeç be Ali” diyorlardı. “Öğretmeni bütün çocuklar seviyor, köylünün de bütün derdine deva olmak istiyor. Daha ne istiyorsun?”.

Bunlara kızılıyordu hocanın oğlu Ali:

“Ne yaptı ulan? Ne iyilik yaptı be?.. Yarın mektebi de satar da görürsünüz!”

Bir gece yine kahvede otururken öğretmeni çekiştirmeye başladı Ali. Kahvede öğretmen de vardı. Öğretmen kızmıştı ama sakın olmaya çalıştı:

“ Benden ne istiyorsun Ali bey?” dedi. Hocanın oğlu Ali sarhoştı, kavga etmek istiyordu. Kaşınıyordu.

“Sana okulu sattırmayacağım” diye başladı. Öğretmenle birlikte kahvedeki bütün köylüler bu sözlere güldüler. “Seni bu köyde durdutmayacağım!. Köylüler Alinin koluna girdi. Alıp götürdüler.

Köylüler:

“Sen ona kulak verme Halil Bey”. Okul kurulunun öteki üyeleri de Halilin yanına gelmişler:

“Kulak verme öğretmen bey, köylü seni seviyor. Onun seni istememesinin nedeni başka; Kardeşinin oğlu geçen yıl köyümüzün öğretmeni idi. Başarısız olduğu için hem köylü hem de maarif kendisini istemedi biz köyde bir dargınlık çıkmasın diye tecrübeli öğretmen isteriz bu yıl dedik. Maksat Alinin kardeşioğlundan kurtulmaktı. Fakat maarif, seni gönderince Ali kızdı madem ki tecrübeli öğretmen göndermiyecekti, kardeşioğlumunu ne çıkarttı? Maksadı işte bu, seni attırıp yerine yine kardeşioğlunu geçirtmek. Sakın ha seslenme bırak söylensin. Köylü meseleyi biliyor. Yalnız hısımlı

akrabası ondan yanadır, aldırma!.. ”

*

Hocanın oğlu Ali çok inatçı. Öğretmen aldırmadıkça daha da kızıyor, illet oluyor. Bunu için de hergün birkaç kez okulun yanından geçiyor, kimi günde sınıfın kapısına değin gelerek:

“A muallim!.. Be muallim!” diye öğretmene sesleniyor güya onu birçok hususlarda uyardıya çalışıyordu.

Çocukları çiçekleri sularken görse:

“pöööö!.. nedir bu yaptığınız? Çok su zayetmeyin haaa! Bütün suları akıttınız, bahçe öyle mi suvarılır? A muallim, be muallim dikkat et! Cuma günü şehre ineceğim Maarife şikayet edeceğim ha, suyu ölçülü kullan!”

Çocukları top oynarken görse:

“pööö.. Nedir bu yaptığınız? Bulamadınız mı oynayacak oyun? Bütün yalçıları duvarlardan düşürttünüz, çiçekleri hep ezdiniz. A muallim görmüyormusun bu çocukları! Cuma günü şehre ineceğim...”

Öğretmeni çocuklara beden eğitimi yaptırırken görse:

“A muallim.. be muallim! Çocukları hasta edeceksin ulan! Bu hava çıplama havası mı?. Maarife şikayet edeceğim ha!”

Öğretmen çocukları kıra götürse hocanın oğlu Ali gene dikilir öğretmenin önüne:

“A muallim.. Biraz da okut ulan çocukları!Bütün gün gezitip oynatasın diye maaş vermiyoruz sana! Maarife gidip şikayet edeceğim ha!”

Hocanın oğlu Ali ne yaptıysa boş. Öğretmen tınmıyor. Tınmadığı için de Ali illet oluyor, kuduruyor, iftiralara, namusa, belden aşağı sorunlara girişiyor.

Yok öğretmen öğreencilere sulanıyor, yok Şabanın kızına göz dikti. Akşam kıza mektup verirken görmüşler kendisini. Yok kızı körlemiş, zavallı Şaban duymuş ama, ne yapabilirmiş. Yok dul Eminenin evinden çıkmış akşam. Yok artık köyün namusu ile oynamaya başlamış. Bunun için hocanın oğlu Ali dayattı. Ya bu öğretmen köyü terkeder ya da bu okula çocuklarımızı göndermiyeceğiz. Öyle oldu. Yalnız, hısım akraba çocuklarını okula göndermemeye başladılar. Eğitim yönetmenliğine de durumu bildirdiler!

Yönetmenlik Halili Merkeze çağırdı. Ama bu köylünün yakınması üzerine değil Halilin isteği üzerine oldu. Halil başka bir köye atanmasını istiyordu. 7-8 çocuğun okuldan uzak bırakılmasına gönlü bal vermiyordu.

Yönetmenlik Halilin bu isteğini kabul etmedi. Köye dönmeli öğrencileri ile uğraşmalıydı. Köylü kendisini seviyordu. Birçok köy beş aşağı on yukarı böyleydi.

Ama Halil karar vermişti. Artık bu köye gitmiyecekti. İstifasını yazdı, kurduğu düşleri gerçekleştirebileceği bir başka kapı aradı ama Hocanın oğlu Ali okula, kardeşi oğlunu aldıramadı!

Kıbrıslı Türklerinin Kaderi: Göç

Ali Nesim*

Summary.

TURKISH CYPRIOTS' FATE: MIGRATION

By: Ali Nesim

In this essay, writer argues that, to migrate is the common fate of the Turkish Cypriots. Since, 1878 they lived 10 major immigration.

Today, twice amount of the T.C. population, lives abroad. And, double of the T. Cypriots population immigrated to the island.

Nesim says that, it is time to overcome to "migration syndromes". We must not allow the "past" to hurt us any more. It the thinkers and writers duty to create "agreement" in the Turkish people, and agreement with the "others", "Greek Cypriot" people.

Anahtar Sözcükler: Göçme- Göç- Göçer- Göçmen- Mülteci- Muhacir- Göçebe- Tehcir- Göçürme-Mübadele- immigration- migrant- migrantion- immigrant-refugee- nomad.

Taslak Konuşma Planı:

1-Genel Kavramlar Ve Kıbrıslı Türklerin Yaşadığı Göçler İşığında Göç Kavramı

2. Kıbrıslı Türklerin Dünden Bugüne Yaşadıkları Göçlere Bir Bakış

3.Bu Göçlerin Analizi- Sosyolojik- Antropolojik Çözümlemesi.

4.Göçlerin Toplumsal-Ekonomik- Kültürel Ve Psikolojik Sonuçları.

5 Göçlerin Halk Bilimine Edebiyata Sanata Yansması, Katkısı Getirdiği Zenginlik.

6.Göçlerden Çıkaracağımız Sonuçlar-Toplumsal Yapının Yeniden Kurulması- Oturması- Yeni Toplumsal Yapı- Yeniden Yapılanma.

Bu gibi konuları, süremiz ve olanaklarımız elverdiği ölçüde açmaya çalışacağız.

GİRİŞ

GÖÇ, KIBRISLI TÜRKLERİN KADERİ MİDİR?

Kıbrıs Türk Edebiyatında "göç" konusunu anlatılabilmek için öncelikle, Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları "göç" hareketlerini gözler önüne serelim.

A-İngiliz yönetiminin başlamasıyla 1878'den hemen sonra Birinci göç yer almıştır. Osmanlıyı yani "anavatanlarını" sevenler, memurin ve okumuş kesim hemen çareyi göçetmede bulmuştur. Bunlara zengin Kıbrıslılar, tüccarlar ve "Osmanlı'nın bir daha geri gelmeyeceğini savunanlar" yani, kısaca bu adada gelecek görmeyenler de göç akımına kapılmışlardır. Ada topraklarının yüzde 85'i Türklerin elinde olduğu halde İngilizler 'Türklerin göçünü hızlandırmak için Rumların sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmalarına yardımcı olmuşlar " böylece göçü hızlandırmışlardır.

B- İkinci göç İngiliz Hükümetinin 27 Kasım 1914'de aldığı Kıbrıs'ın artık bir "İngiliz müstemlekesi" olduğu kararıdır. Bu karardan sonra Anadolu'ya göç eden Türkler geri Kıbrıs'a dönme hakkını tamamiyle yitirmişlerdi. Bu karar artık Kıbrısın bir İngiliz Sömürgesi" olduğunun ilanınıdır.

C- Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu uluslararası onayı olan Lozan andlaşması ile, özellikle İngiliz vatan-dışı olmak istemeyenler Lozan andlaşmasındaki karara uygun olarak, Anadolu'ya göçte teşvik edilmişlerdir. Ne yazık ki Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, "misakı milliciler" Kıbrıs'ı gözden çıkarmışlardır. Bu andlaşma, resmen,

kıbrıslı Türklere, “bir dön” çağrısıdır. Bu göç olayı bir taraftan T.C. Konsolosu tarafından teşvik edilirken, diğer taraftan Kıbrıslı gerçek aydınlar ve Söz gazetesi yazarları tarafından GÖÇ, engellenmeye çalışılıyordu. Gazetenin 23-30 yılları yayınları bu konudaki yazılarla doludur. Buna rağmen, “milliyetçi ve aydınlar göçü” önlenememiştir. Nitekim lise öğretmen ve müdürü İ.Hikmet (Ertaylan) 1933’lerde Türk Ocağı’nda göç aleyhine bir konuşma yapmıştır. Söz gazetesinin 26.10.1934 tarihli yazısında yazar Kıbrıslı (Sabri Konur) Göçten başka konu yok mu? konulu bir yazı yazmıştır. Diğer taraftan İsmet konur Kıbrıs Türkleri (1938) adlı eserinde göçü tek çare olarak görmektedir. Mustafa Bitirim de 1. Cephe adlı eserinde (1944)göçe karşı çıkmakta ve aydınlara seslenmektedir. Göç eden Kıbrıs Türklerinin büyük bir kısmı Anavatan’a gitmiştir. Naci Kökdemir 7 Aralık 1341 (1925) tarih ve 2871 numaralı kararname ile 20.000 Türk’ün Anavatan’a gittiğini yazar. Yazara göre Kıbrıs hayatı çekilmez olmuştu ki “daha önce zorla oraya gönderilen bu insanların çocukları” yurtlarını terk ettiler.

D- Aydınlar göçü, Türkçülüğün ve milliyetçiliğin ağır bastığı aydın kesim arasında ta baştan varolan göç, gittikçe daha da hızlanmış 28-38 yılları arasında.. Masum Millet ve Söz gazeteleri bu konuda uzun tartışmalara girişmişlerdir. Bu dönemde Türkiye’ye öğrenime gidenler hiç dönmemiş, göç eden İdadi- lise mezunları ise bildikleri İngilizce sayesinde kolayca iş bulabilmişlerdir.

E-II.Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’daki sanayileşmenin gelişmesine bağlı olarak; bir İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs’ta da yatırımların arttığını, çiftçiliğin geliştiğini, yerli üretimin değerlendirildiği, pek çok köylünün elektrik, telefon ve yol alt yapısı işlerinde çalışmaya başladığını görüyoruz. Buna rağmen İngiliz sömürgelerine , İngiltere’ye, Güney Afrika’ya ve eğitimdeki zorluklar yüzünden Türkiye’ye göçler durmamıştır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye’ye yüksek öğrenime gidenlerden, öncelikle, Türk vatandaşlığına geçmelerini ancak, o takdirde üniversitelere kayıt yaptırabilecekleri şartını arıyordu. Dönüşte ise, önce vatani görev yapılacak ve eğer istenirse, adaya dönülebilecekti- tabii, İngiliz izin verirse!

F- 1955te Rumların başlattığı savaş, iç göçü başlatmış, küçük Türk köyleri daha büyük köylere göçetmiştir. Ancak bu iç göç, bir süre sonra, “bir dış göç” dönüşmüştür. İngiliz polisi olarak Eokacılara karşı savaşan, ya da milleti yerine İngilizlere sadık bir memur olarak görev yapan polis, komando ve memurlar için Kıbrıs’ta güven kalmamış ve

diğer İngiliz sömürgelerine göçetmişlerdir. Dediklerine göre İngiliz idaresi, Kıbrıs Cumhuriyeti anlaşmasını İmzalarken, isteyen Kıbrıslıların “British subject” olarak kalmalarına hak tanımış ancak bunun için 6 aylık bir süre tanımıştır. Fakat, Türklerin İngiliz vatandaşlığını seçmesinden korkan, Türk cemaati yöneticileri, bu hakkı sadece kendileri için kullanmışlar ve anlaşmayı “gizli” tutmuşlardır. Bu arada İngiliz, muazzaf memurlara yüklü tazminatlar vermiş ve isteyenleri göçmen olarak değil “vatanlarına dönen İngilizler olarak kabul etmiştir. Bu haktan, yukarıda söylediklerim dışında, “zati şahanelerine” bağlı olanlar yararlanmıştı.

G- Fakat savaşlar yüzünden başlayan en büyük “zorunlu iç ve dış göçler”, 1963-74 arasında olmuştur ki bundan ileride sözedeceğim.

H. Nihayet a.1974ten sonra Kıbrıslı Türklerin, güneyden kuzeye göçü gerçekleşmiştir. b.Adanın kuzeyinde “yer bulamayanlar” yine İngiliz sömürgelerine, özellikle Avusturalyaya yönelmişlerdir. C.Terkettikleri yurtlarına büyük ümitlerle geri dönen Kıbrıslıları da unutmamak gerekir.Bu dönemde, kayda değer en önemli olay, şüphesiz, d.Türkiye’den Kıbrıs’a, zorunlu olarak göçe zorlanan Anadolu halkıdır. Ancak bu akın durmamış, Türkiye’de, politik ayrımcılığa, ekonomik, eğitimsel, kültürel baskıya uğrayan büyük bir kalabalık, Kıbrıs’a geçerek, burayı vatanları haline getirmişlerdir. Bu göçmenler arasında, topraksız karadenizlileri, terorzimden kaçan Güney Doğuluları, “Kimliğini” bulamamış –Türk müyüm, Arap mıyım, çingene miyim, hristiyan mıyım, müslüman mıyım? Gibi ikilemler ve paradokslar ve çok çocukluluktan dolayı ekonomik güçlükler yaşayan Hataylıları ve yurtlarında dışlanan büyük bir Alevi topluluğunu sayabiliriz.

İşte bu son kesim, yani Anadolu’dan gelen yeni göç dalgası, büyük bir Kültür, dil, din ve edebiyat çeşitliliğini de birlikte getirmiştir.

Genel olarak söylemek gerekirse: Tüm bu göçler, gazete haberlerine, mektuplara, şiirlere, öykülere, romanlara, düğünlere, mevlitlere, cenaze ve düğün törenlerine, aşık ve alevi törenlerine yansımıştır.

Artık Kuzey Kıbrıs, kozmopolit, çeşitlilik içerdiği ölçüde zengin ve özgürlük içeren, isterse, her kesimin özgürce kendini ifade edebileceği bir edebiyat ve kültür ortamına sahne olmaktadır.

12 Halkbilimi

Konunun Açılımı-Sunum planı:

Göç kavramı.

Yaşanan göçlere ve bu dönemlerinin kısa bir bakış.

Göçün analizi ve etkileri.

Sonsöz.

Göç kavramı.

Göçün klasik bir tanımını yapmak yerine Kıbrıs'ta yaşadığımız göçlere bakarak göçün ne anlamlara geldiği üzerinde duralım.

Kıbrıslı Türkler "muahacir, muhacirin" kavramlarıyla BALKANLAR'dan Türklerin göçmesi, hele İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaliyle yerinden yurdundan ayrılanlar için yardım kampanyaları başlatılmış, gazetelerde çıkan haberlerde bu sözcükler kullanılır olmuştur. "Muhacir çocuğu" için yazılan şiir ve ağıtlar herkesin dilinden düşmez olmuştur.

Gelelim "göç-gçömen" kavramlarına. 1955-60 olayları olmasa idi bu terim kıbrıslı Türklerin sözlük dağarcığına kolayca girmemiş olacaktı. Küçük Türk köylerinden kaçanların olmasıyla birlikte, gazetelerde ve halk arasında göçetmek-migration, to migrate; immigrant-göçmen sözcükleri sık sık kullanılmaya başlandı. Bu, zorla evinden, köyünden ayrılmak zorunda bırakılan, kaçırılan, kovulan anlamına geliyordu. Esas kullanımı 1963 saldırılarıyla olmuş, Küçük Kaymaklı'dan ve diğer köylerden kaçan ve Lefkoşa'ya ve diğer büyük Türk köy ve kasabalarına binlerce insan "göç" etmek zorunda kalmış, "göçmen, göçmenler" ile tanışılmıştır. Güvenli yerler, "göçmen çadırları"yla dolmuştur. Daha sonra "göçmen evleri" gibi bir kavram daha türemiştir. 1963-74 arası "göçmenler dönemi"dir. "63 göçmeni" ve nihayet "1974 göçmeni" kavramları uzun süre ve sık sık kullanılır olmuştur. Nihayet "Türkiye göçmeni" kavramı da sözlüğümüze girmiştir.

Demekki, ilk anlamı "zorla kaçırılan" olan bu sözcük, zamanla "kendi isteğiyle yer değiştiren", "yeri, yurdu, işi olmayan, yiyecek yardımlarıyla geçinen, evine gidemeyen, mesleğini yapamayan, her şeyden muaf olan, kira vermeyen, göçmen evinde oturan, hoşgörülen" vs anlamlarını da kapsamaya başlıyor. Bir başka anlamı, "ekonomik nedenlerle yurt dışına giden", "sıkılıp kaçan", "terkeden", "yurt dışında iş bulan", "yurt dışında eş bulan" "yurt dışına kaçmak zorunda kalan veya bırakılan" vs gibi anlamlara gelmeye başlıyor. Özellikle 74 sonrası, "göçmen kavramı, yeni anlamlar kazanarak "kaçırılan, kollanan, her şey onlar için olan, öncelikli

vatandaş" anlamına geliyor. Çünkü rum evi -malı-tarlası almada, işe girmede, memur olmada, kredi almada, öğretmen kolejinde girmede öncelik ve ayrıcalık sahibi oluyorlar. Çoğu zaman da "göçmen" "hoşgörülen, gözyumulan, cezası affedilen, kolay sınıf geçen ve diploma alan" vs gibi anlamlar kazanıyor.

(Edebiyat ve sanata göç ve göçmenliğin yansımaları bölümlerde değineceğiz.)

Yaşanan göçlere ve bu dönemlerinin kısa bir bakış.

1878den sonra olan göçleri, 1955-58, 1958-63 arası göçleri geçerek bizi halen etkileyen önemli iki dönemin analizini yapalım.

1974 öncesi göçlerinin analizi:

-Zorunlu göçler: Kıbrıslı Türkler köyden köye, köyden kasabalara güvenlik amaçlı olarak göç etmek zorunda kalmışlardır.

-Ekonomik nedenlerle olan göçler: Kıbrıslı Türklerin güvelli yerlere göçmeleri, dar alanlarda yaşamak zorunda kalmaları, herkesin "mücahitlik" şemsiyesi altında toplanması göçü durduramamış ve dış ülkelere göçler sürdürülmüştür. Bu göçlerin çeşitli nedenleri vardır. Ör. (işsizlik, evsizlik, gelir yetersizliği, mesleğini yapamama, kalabalık aileler, Kıbrıs'ta hiç bir gelecek görememe, gençlerin işsizliği, dış ülkeye evlilikler sonucu gelin ve damat olarak gitme, aile ve akrabaların birleşmesi- kardeşler, köylüler gibi... nedeniyle olan göçler.)

-İç Baskılarla yapılan göç: Mücahitliğe uyumsuzluk, komutan baskısı, monotonluk, kişi ve aileler arasındaki uyumsuz, garaz, silahlarını birbirlerine karşı çevirme vs sonucu olan göçler. Bu gibi göçler, rum tarafına firar sonucu olan göçlerdi.

-Rum hükümetinin organize göçleri: Dış ülkelere gitmek isteyenlere rum yönetimin bilet, para yardımı ve vize kolaylığı sağlamasıyla zamanla çok hızlanmış bir göç şekli idi.

1974 Sonrası göçlere yakından bakış:

-Yurt dışına aydın göçü durmamış daha da hızlanmıştır.
-Tersine göç (İngiltere ve Avustralya'dan): Daha önce göçedenler büyük ümitlerle işlerini Kıbrıs'a taşımışlardır. Ancak bunların büyük kısmı, özellikle toplumla, yasalarla çatışan dürüst iş adamları geri dönmüşlerdir. Kendisi kalsa bile gençler, çocukları uyum sorunları yaşayarak geri dönüşü seçmişlerdir. Ancak son zamanlarda zengin iş adam-

larından bazıları Kıbrıs'taki olanaklardan yararlanarak ser-
vetlerini ve iş yerlerini Kıbrıs'a taşımışlardır.

-Türkiye'den gelen göçmenler:

1-Yerleştirilenler: Kitle, köy ve gurup halinde boş kalan köylere, tarım amaçlı olarak getirilen göçmenlerdirki bunlar çeşitli destek programları ile rehabilite edilmişler, bazıları bu alanlarda başarılı çiftçi, hayvancı, bahçeci olmuşlar, bazıları ticarete girmişlerdir. Son olarak ta kendilerine tarım amaçlı verilen arazilerin değerlendirilmesiyle arazilerini satarak zenginler arasına girmişlerdir.

2- İnşaat, zanaat (makinistlik, dülgerlik, elektrikçilik gibi) alanlarında çalışmak için Kıbrıslı işverenlerin sağladığı çalışma izinleriyle adaya yerleşenler, birinci guruptaki göçmenlerden daha fazla hale gelmiştir.

3- 1. ve 2. gurup göçmenlerin akraba, köylü ve arkadaşları olarak veya onların evlilikleri sonucu adaya yerleşenler de önemli bir göçmen kesimi oluşturuyor.

3-Kendiliğine-iş ihtiyacı için bireysel olarak gelenler ve de her hangi bir şekilde yerleşme olanağı bulanlar.

4-Diğer göçmenler. Bu gurup içinde, Bulgaristan'dan, Irak'tan, Pakistan'dan, Azerbaycan'dan, Türkistan'dan ve evlilikler sonucu Moldova, Ukrayna, Rusya gibi ülkelerden gelip adaya yerleşen göçmenler de kalabalık bir kesimi oluşturmaya başlamıştır.

Görüleceği gibi, ülkemiz bir göçmenler ülkesi olmuş, heterojen ve kozmopolit bir nüfus varlığına sahibolmuştur.

1963-1974 Dönem, Toplumsallaşma, Cemaatleşme, "Toplumcu Birey Olma" dönemi olmakla bu dönemin sosyolojik incelemesini yaptığımız zaman şu gibi özellikleri görebiliyoruz:

-Toplumun birbirine kenetlendiği dönemdir. Kendilik, kendi olma, kendi için yaşama bireye "çok uzak kavramlardır" bu dönemde. Aile, mal-mülk gibi kavramlardan önce toplum gelmektedir.

-Mücahitlik psikolojisi her şeyin üstündedir. Vatan savunması temel kaygı ve amaç olarak bireylerin bilincine yerleşmiştir.

-Dış tehlike karşısında bireysel haklardan vazgeçme-mücahitlik psikolojisi öne çıkmıştır.

Eline silah alan, aldığı gün kendini "Kişilik ve kimlik kazanmış olarak hissetmiştir." Nasıl ki bir çocuk sünnet olduğu, ilk defa meyhaneye, geneleve, bir partiye vs gittiği zaman kendini "olgunlaşmış" hisseder mücahit olduktan

sonra artık, topluma mal olmuşluk duygusu yerleşir bireyde, artık toplumun bir ayrılmaz üyesi olmuştur.

- "Her şey vatan için", "vatan sağolsun". "önce vatan", "toplum varolmadan biz varolamayız" diğer yönden de bakıldığında "hain", "milliyetsiz" gibi kavramların öne çıktığı bir dönem olarak öne çıkmıştır.

-Bu görünür özelliklerine karşın, zamanla bu dönem, fedakârlık dönemi olmaktan çıkmış insanlar iç bunalımları ve iç çatışmalarıyla yüzyüze gelmişlerdir. Kapalılık, bireyselliğin, kendiliğin silinmesi bir sendroma dönüşmüş, insanları içten içe kemirmeye başlamıştır. Ve yukarıda anlattığımız nedenlerle insanlar "kendilerini aramaya" başlamasıyla büyük bir dış göç başlamıştır.

Dönemlerin analizini burada keserek, şimdi, genel olarak göç olgusuna bakmak istiyorum.

.Göçün analizi ve etkileri:

1974 Sonrası dönemin analizini daha önce "Kıbrıslı Türklerin Kimliği" adlı eserimde yapmıştım. Şimdi bu konuda birşeyleri öne sürmeye çalışalım.

A-Özgürlüğe kaçış öykülerinden, macaralarından,

-Esir kamplarından kurtulma sağlandıktan,

-Bölünen ailelerin birleştirilmesinden,

-Viyana 1975 Sözleşmesi ile Mübadele tamamlandıktan "Yurt Edinme: Yerleşme: Kuzeyi Benimseme" dönemi başlamıştır. Aslında bunun kolay olduğunu zannedenler aldandırlardır. Özellikle kapıların açılmasından sonra insanların eski yurtlarını, evlerini, köylerini görmeye koşmaları bunun belirgin ifadesidir. "Saf Türkten oluşan bir ülke yaratılması" insanların mutlu olması için yeterli olmamıştır. İyi, adaletli bir yönetimin olmaması, politize yaşam, kayırmacılık, herşeyiyle planlı bir politika yürütülmemesi yeni sorunlarla ülkemizi ve insanlarımızı tanıştırmıştır. Politik çözümün uzaması insanlarımızın mutsuzluğunun daha da artmasını ve sürmesini kamçılıyor.

B-Göç ile yaşanan bireysel-toplumsal olaylar küçümse-
necek kadar az değildir. Yeni göçler, yani güneyden kuzeye doğru olan göçler, ekonomik sorunlar kadar sosyal, psikolojik sorunları da birlikte getirmiştir.

-Özgürlüğe kaçış sayesinde BASKIDAN KURTULMA SENDROMU

Özgür olma, sağ kalma sendromu ile insanlarda görülen anti-sosyal davranışlar artmış, geleneksel bağların, değerlerin yerini "boş verme", **takmama, herkes yapar-ben**

14 Halkbilimi

de yaparsam n'olur" düşüncesi almıştır.

Sonuçta,

a- Zengin fakat maddeden başka öncelikleri olmayan bir toplum yaratılmıştır.

Ahlâki değerler zayıflamış, aile birliğine değer vermeme öne çıkmıştır.

Çocukların eğitimini ihmal etme, yeni kuşaklarda uyumsuzluk ve davranış bozukluklarını yolaçmış, "yeni zenginlerde" ve çoğunlukla göçmen ailelerden gelen gençlerde görülen umursamazlık, eğitime olan ilgisizlik, gösteriş merakı, gece kulüplerine yönelme, uyuşturucu suç işleme gibi alışkanlık yaygın toplum sorunları arasına girmiştir.

Göçmenlik sendromunu hafifleten önemli bir olay "Ganimetçilik- Buluntu mal" olmuştur. Devlet, yaptığı yasalarla, ganimetçiliği ve vurgun yasallaştırmıştır Ganimetçiliğin yeni bir yaşam biçimi halini alması öğretmenin de doktorun da avukatın da ganimetçilik yapması yeni bir yaşam biçimi halini almıştır.

d-Son tesbitimize gelince: Göç ve savaş durumu başlangıçta, direnişi artırır. "Grup bağlılığını ve dayanışmayı", "birimiz hepimiz için"- "Hep beraber" inancını güçlendirir. Vatan-millet için yaşama artar, "Cemaatleşme" ağır basarken birey gölgede kalır. Bireyin özgürlüğü kısıtlanır, fikir üretimini kısırlaştırır, Fakat zamanla, inanılanın aksine toplumdaki kopma başladığı anda her şey ters dönmüştür, bireyselliği, "kendini kurtaran kaptan" inancını başlatır, birikmiş değerleri yokeder ve başlayan bu yeni süreç, "her şeyiyle yeni bir toplum" yaratır. İşte şimdi bizler bu sürecin tam ortasında bulunuyoruz.

e- YENİ YAPILANMA'ya geçmezden önce biraz da, yukarıda da sözünü ettiğim "Türkiye göçmenleri", Türkiye'den gelenler, yerleştirilenler, Rumların ağzı ile YERLEŞİKLER üzerinde birkaç söz söylemek isterim. Son zamanlarda, dendiğine göre sayıları, Kıbrıslı Türklerin iki katı olan bu göçmen kesimi görmezlikten gelmek büyük bir kültürel ve politik hata olacaktır.

İlk zamanlar yerleştirilenlerde "bir grup olma", "ayrı cemaat", "Türkiye göçmenleri" olma bilinci vardı. Çünkü, toplu aile, köy, mahalle vs. olarak göçürülmüşlerdi. Bunların da kültürel farklılıkları olsa da daha az sorunlu idiler.

Daha sonra gelen **ikinci dalga** Türkiyeli göçmenler, kültürel bütünlüğü olmayan, bir grup oluşturmayan birey ya da ailelerden oluştuğundan, kültürel farklılıkları çok fazla,

uyum sorunları olan insanlardı. Bu uyum sorunları yüzünden tecride tabi tutuldular ve Kıbrıslı Türkler tarafından dışlandılar. Zamanla, çalışarak, eğitim düzeylerini yükselterek toplumda bir yer edindiler ve zorla da olsa kendilerini kabul ettirebildiler.

Genel olarak bunların sorunları; ev, iş, tarla, araç-gereç, inek, koyun vs. idi. İlk gelenler başta gururla "uymuş-benimsemiş" gibi olsalar da çünkü, daha gelişmiş doğa koşulları, alt yapısı olan ev vs. sahibi olsalar da, zamanla büyük hayal kırıklığına uğradılar. Kiliseleri hemen camiye çevirdiler. Alafranga tuvaletleri söküp, alturkaya çevirdiler. Banyo küvetleri öküz yalağı oldu, çamaşır makinesini tavuk ütüleme makinesi olarak kullananların olduğu söylendi. Gelecek güvencesi görmediklerinden maaş istediler, verilen inekleri hemen paraya çevirenler ve evlerini, tarlalarını çok ucuza satıp kaçanlar oldu.

Tabii direnenler, kazançlı birer çiftçi, iş adamı oldular ve arazilerini çok yüksek fiyatlarla satanlar bugün çok zengin bir yaşama ulaştılar.

En önemlisi çocuklarını okutmak, kendi iş yerlerini açmak, villalar yapmak, cipler mercedesler almak, milletvekili-bakan olmak suretiyle sosyal statülerin en yükseğine ulaştılar ve bunun gururunu yaşıyorlar. Artık Türkiyeden gelip yerleşen göçmenler, eğitimleri, kültürleri, dilleri, yaşayış biçimleriyle kimlik olarak yeniden yapılanmışlar, birer Kıbrıslı Türk olmuşlardır.

Bundan on yıl önce "güney göçmeni" sözü sıkça duyuluyor, politikacılar, hükümet sadece onlar için çalışıyor ve Kuzeyli Türkler bundan fazlasıyla tedirgin oluyorlardı.

Bugün ise sadece sesi çıkan göçmenler "Anadolu'dan gelenler"dir.

Geçen haftalarda televizyonda iki kez "göçmenler derneği" başkanı sözünü duyunca kulak kabarttım bir de baktım ki sorunlar yerine politik amaçlı bir derneğin temsilcisi olarak işlev yapıyor ve "göçmen" dediği doğrudan türkiyeden gelenler. Anladım ki: "**Yakınma hastalığı**" güney göçmenlerinde bitmiş ama Anadolu göçmenlerinde bitmemiş görünüyor.

Artık, "güney göçmeni" deyimini herkesçe çoktan unutulmuş. Artık, güneyden gelenlerin ne derneği ne de birliği var. Kültürel amaçlı bile olsa hiçbir etkinlikleri yok. Oysa Alevi dernekleri, Karadenizliler, Hataylılar, Antepçiler vs dernekleri aktif yaşamlarını sürdürüyorlar. Bu çalışmalarını, politik olmamak koşuluyla takdir ettiğimi söylemeliyim. Kültürel- sosyal olarak gelenek ve dayanışmalarını devam

ettirmeleri güzel birer eylem olarak karşılanmalıdır.

YENİ TOPLUMSAL YAPI

Göç, kısaca, doğup büyüdüğü ata topraklarını çeşitli nedenlerle bırakarak yeni topraklara yerleşmedir. Ülkemizde çeşitli dönemlerde, özellikle 1974 sonrasında yaşanan yeni topraklara yerleşme ile birlikte, bozulan hem toplumsal yapı, kültürel yapı hem de psikolojik yapı sonunda, “toplum”; kişi ve guruplar yeni bir yapı ve kişilik kazanmışlardır. Bu yeni yapı, bir “değişim” ve “gelişme” görülmelidir.

-Şüphesiz “eski ve yeni yapı” karşılaştırıldığı zaman avantaj ve dejavantajlarını ile karşılarız.- Ya da üstünlükleri, kaybedilenleri, olması gerekenleri gözler önüne sereriz. Bundan en büyük kayıp, şüphe yok ki kültür alanının payına düşendir. Binlerce yılın birikimi olan örf, âdet ve geleneklere dayalı “toplumsal yapı parçalanmış”, aile, akrabalık, komşuluk ilişkilerinin değeri kalmamış, geleneksel ve Kültürel değerlerin varlığı inkar edilmiştir.

a- Geleneksel, yani folklorik “Maddî kültür” terkedilmiş, saklanmamış, atılmış veya satılmış, yerini yenileri almıştır. Anne ve nilerimizin kullandığı çok az mutfak, tarım, üretim aletleri ve giyim eşyaları korunabilmiştir.

b-Manevî Kültür: İnançlar, efsaneler, masallar, törenler, gelenekler ve her türlü sosyal ilişki terkedilmiştir.

Binlerce yıldır kuşaktan kuşağa aktarılan maddi-manevi kültürel, folklorik zenginlik bir anda yok olup gitmiştir.

Uzun süren”sahiplenememe”, belirsizlik bu kayıplarda önemli rol oynamıştır. Hatırlarsınız, 90’lı yıllara kadar kimse oturduğu evin kapısını, penceresini tamir etmiyor, dökülen panjurları, sıvaları onarmıyor, “bana ne gâvurun malından” deniyordu. (Ancak bu arada evlerden, ağaçlardan çok, özellikle çocuk ve gençlerin 10-15 yılı belirsizlik, güvensizlik içinde geçirmiş olmalarından ötürü en büyük zararı insanların gördüğü belirtilmelidir.)

Sahiplenememe duygusunun yerine “sahiplenme” duygusunun oluşması ve toplumsal yapının yeniden oluşması ile insanlarda **yerleşme, kökleşme inancı**” “yavaş yavaş kabullenilmiş ve normal yaşama geçilmiştir..

Şimdi de göçmenliğin edebiyat, sanat ve kültür alanlarına yansımaları üzerinde kısmen duralım: Göç konusu, biliyoruz ki sadece politikanın, sosyolojinin edebiyatın değil, müziğin, görsel sanatların, mimarinin de konusudur.

Uzun süre fanatizmi, şövenizmi, ya da Rasyonalizm’i çağırıştırır düşüncesiyle “göç edebiyatından ve sanatından”

uzak durulmuş hatta bazı yazarlara karşı cephe almışlardır. **Bu karşı çıkanlar farkına varmadan kendi toplumlarından, insanlarından ve tarihlerinden uzaklaşmışlar; toplumlarına “yabancılaşmışlar”dır.** Bu tutum, en az fanatik ve önyargılarla yaklaşanları kadar hatalıdır. Çünkü şövenist damgası yememek için, toplumcu edebiyata, yani amaçlı solcu edebiyata, ya gerçek dışı-romantik -hayali temalara yönelmişlerdirki bu eserler, toplumun gerçek öykülerini yazanlarından daha erken unutulmuştur.

Milliyetçi edebiyat alanında kalanlar ise, olayların ve olguların dar çerçevesinde sıkışıp kalarak, konuyu Hümanist ve evrensellik boyutları içerisinde sunamamışlar, kişisel öykülerini anlatmakla, ya da karşı etnik unsuru suçlamakla, sanat yaptıklarını sanmışlardır.

Özellikle sığağı sığağına yazılan eserlerde, olaylara objektif olarak bakmak yerine, subjektif ve önyargılarla yaklaşmışlar, akıl süzgecinden geçirmeden ve konulara evrensel bir yaklaşım getiremeden salt gerçekçilikle, eserler vermişlerdir. Bu gibi eserlerin tarihsel, kültürel değeri yadsınamaz. Ancak bu gibi örnekler arkadan gelecekleri isteklendirmek yerine ilgisizleştirmiş, böylece pek çok öykü, aktarılmadan yazılmadan hasıraltı edilmiştir. Oysa o kadar zengin bir olaylar kültürümüz vardır ki bunlardan yüzlerce öykü, roman, eser çıkarılabilir. Zaman geçtikçe gerçekleri önyargılarla ve heyecanla yaklaşma yerine olaylara daha bilimsel, daha Hümanist ve evrensel değerlerle yaklaşılır ve yaşananlar akıl süzgecinden geçirilmesiyle daha doğru, bilimsel ve sanatsal yönü ağır basan eserlere ulaşmak mümkün olacaktır. Unutmamalıyız ki göç(ler), yaşanmış da olsa, bizim kaderimizdir. Bunu bir zenginlik olarak kullanmalıyız. Üretimi kamçılayan bir güç olarak kullanmalıyız. Sanatsal ve bilimsel yaklaşımı, en üst düzeyde kullanmak bizleri var olmaya ve de başarıya götürecektir.

Anlaşılabileceği gibi, **“toplumcu edebiyat”**ın iki ayağı vardır. Birisi milli söylemleri ve fanatizmi seslendiren, diğeri uluslarüstüçülüğü, solculuğu işleyen edebiyat. Aslında, ulusal edebiyat, milli bilinci ve tarihi unutturmamaya çalışarak, solcu edebiyat ise, kardeşliği ve savaş karşıtlığını işleyerek kendi alanlarında yararlı olmuşlardır. Anlaşılabileceği üzere, iki görüşün de amacı, göçten ve savaştan kaçış ve onları bir daha yaşamamaktır. Bu maca oluşmak için tutulan yollar ve inançlardır farklı olan. Bilmemiz gereken, Kıbrıs’ta yaşananlar, öyle kolay kolay unutulacak cinsten olaylar değildir. Ama, barışa ve dostluğa ve huzura her zamankinden de daha fazla ihtiyacımız vardır. Yazarlarımızı-

16 Halkbilimi

zın bunu bilerek davranması, önce içte “uzlaşma”, sonra da “öteki saydıklarımızla uzlaşma kaçınılmazdır. İşte aydın ve sanatçılarımızdan beklenen de budur. Tabii unutmamak gerekir ki sanat sanat için yapılırsa ama halk içindir de.. aydın, bilimadamı ve sanatçıların, gerçekleri ve sanatsal öğeleri öne çıkarması, “**önde giden olması**” en doğru yol olacaktır.

Hatırlamamız gereken bir başka olgu, Rumların da göçmenleri, acıları olduğudur. Dolayısıyla yaklaşımlar, bilimsel ve sanatsal yaklaşımlar, bu gerçeği de gözetmek zorundadır.

Kısaca söyleyebiliriz ki, **göçlerin halkımıza yaşattıkları artık doğrudan halkbilim çalışmalarının kendisidir.** Artık, **göç, halkbiliminin ana konularından birisidir.** “Göç”, ve bu kapsamında, kayıplar, şehitler, mücahitlik anıları vs halkbiliminin ayrılmaz bir bölümüdür. Bu, bir istismar konusu değildir. Bunlar artık birer mit, bir efsanedir. Yaşanan herşey bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Bu malzemeler kötü niyetli insanların eline geçmeden, bilimsel düşünen insanlar tarafından derlenmeli, toplanmalıdır. İnsani amaçlı ve halkbiliminin bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

Aynen kayıp ve şehitler konusunda olduğu gibi bugün sevgili **Sevgül Uludağ**, “**anlatılmamış öyküleri**” suyüzüne çıkarmakla büyük bir hizmeti yerine getirmiştir. Bu bizlere de yol gösteriyor.

Yine yönetmen **Fevzi Tanpınar**’ın “**Kayıp Otobüs**” belgesel filmi, bir sanat eseri olarak değerlendirildiğinde büyük takdir ve değer taşıyor.

YURT DIŞINA GÖÇENLER N’OLDU?

Çeşitli zamanlarda yurt dışına göçeden Kıbrıslı Türklerin durumu nedir? Bunlara n’oldu? Bu alanda, devlet dahil, çalışan kimse yok, kendi kuruluşları hariç. Zamanı geldiğinde bu insanlar sömürülmüştür, toplanan paraları buraya gönderilerek tutanın elinde kalmıştır. Zamanı gelmiş, ve hala dha, sokaklara dökülerek sesimizi duyurmaları istenmiştir. Fakat, ne yazık ki dış Kıbrıslı Türkler ile ciddi ve sürekli olarak ilgilenen kimse yok.

Türkiye’ye göçenler hariç, yurt dışında, Kıbrıs’ta kalkanların iki katı yurttaşımız yaşıyor. 90lı yıllarda, zannedirim 91-93 yılları idi Lefkoşa’da “dış Türkler sempozyumu” toplanmış, temsilcileri davet edilmiş, konuşmalar yapılmış, komisyonlar oluşmuş ve klasörler hazırlanmıştı. Ne yazık ki bu kesim, artık unutulmuş gibi. Tatillerini bile başka ülke-

lerde yapıyorlar, akrabalarıyla başka ülkelerde buluşuyorlar. Bu alanda yeni bir sempozyum düzenlenmesi ihtiyacı vardır. Belki HASDER bu alanda öncülük yapabilir ve de politikacıları ve devleti utandırabilir. Bu sessiz kesime mutlaka sahip çıkılmalıdır.

SONUÇ

Göç neticesi: Birincil kültür yapısını oluşturan, akraba-aile gelenekleri, örgütlenmiş kültürel yapı, kuşaktan kuşağa geçen kültürel değerler, geleneksel meslekler ve iş grupları arasındaki bozulan iş bölümünü tümünden yeni bir yapı olarak oluşturmak için zamana ihtiyaç vardır. Göçle, kültürün taşınma ve yayılma elemanları kopar, kültür bir kere değerini yitirdimi onu tekrar ilgi alanı içine almak, baştaçı yapmak, sosyal ve gündelik hayat içine sokmak zordur.

Toplumsal yapı ve toplumsal varlık, bir yaz-boz tahtası değildir. Bir kez bozuldu mu aynisini bir daha yapamayız.

Göçle, kültürel öğeler, değerler, folklorik(maddi-manevi) öğeler, kısaca toplumun kuşaktan kuşağa yüzlerce yıldır geçen tüm varlıkları büyük zarar görürler. Sosyal yapının yeniden onarılması yıllar alabilir. Kurmsallaşmış, oturmuş bir kültürünvarlığı her zaman istenen, özlenendir.

Yeni bir toplumsal yapının oluşmasını beklemek gerekir. Fakat bu yeni yapı asla eski yerleşim yerlerinden, gruplardan, zümrelerden, kurumlardan, değerlerden, verilerden, elemanlardan oluşan bir yapı değil, onlardan alıntılar taşısa da, adı üzerinde, yeni, bambaşka bir yapıdır. Bu durumda göçlerin, yeni bir kimliği de birlikte getirdiği söylenebilir.

Halkbilimcilerimiz, edebiyatçılarımız, antropologlarımız vs bu durumda ne yapmalılar?

-Önce, eskiden kalma ne varsa onları korumayı amaçlamalıdır. Maddi manevi ne bulabilirlerse, herşey, büyük değer taşıyordur. Bu alnda eski türk köyleri hakkında araştırma yapan arkadaşları kutladığımı da söylemeliyim.

-İnsanların, toplumun öykülerini sözlü tarihini belgelemelidirler. İnsanlar, yaşayan belgelerdir. Onların söyleyebildiği herşey, büyük önem taşımaktadır.

Bu gibi konularda önyargılı olmamak, bilimadamı kimliğiyle düşünmek herşeyden önemlidir.

Unutmamalıyızki göç, toplumsal yaşamın, değişimin, gelişimin bir gerçeğidir. Biz hep, yanlış bir tutumla göçten kaçtık. Yeniden göçmen olma korkusu, bizleri, “salt Türk’ten oluşan ülke, bir çakıl taşı bile vermeyiz” gibi sloganların esiri yapabilir.

Yine, göçmen olma, savaş vs korkusu, bizleri, mil-

liyetsizliğe, topluma yabancılaşmaya, “Kıbrıslılık, dünya vatandaşlığı” gibi arayışlara götürebilir. Bu durum, en az birinciler kadar hatalıdır.

Ne yapabiliriz. Yukarıda söylediğim gibi, topluma, kültürümüze, yaşadıklarımıza yeniden sahip çıkmayı amaç edinmeliyiz Bunun için, daha fazla geç kalmadan politik, sosyal, antropolojik çalışmalar başlatmalıyız.. Toplumsal varlık ve kimliğimizi yaşatmalıyız. Bu temel amacımız olmalıdır.

BELGELER- EKLER

Aşağıdaki şiir bir öğrencime aittir. Bu konuda yetkin şairlerimiz, Ö. Yaşın, O. Türkay, Fikret Femirağ vs yazdığı değerli şiirler bulunuyor. Fakat, her gün sınıftan bir iki arkadaşın eksildiğini gören bir öğrencimin yazdığı bu şiiri buraya almayı yerinde buldum.

GÖÇ ETMEYİN

**Londra mı? Paris mi?
Avrupa mı? Amerika mı?
Söyle, nereye yeğenim?
Nasıl çürümüş Kıbrıs'a olan tutkun?
Nasıl kopmuş bizlere olan bağlılığın?
Söyle nereye kardeşim?
Biliyorum...
Karnımı doyurmaya,
Ayaklarıma potin,
Sırtıma elbise almaya gidiyorum;
Zengin olmaya
Çocuklarımı okutmaya ;
Çok para kazanmaya gidiyorum diyeceksin!
Bunu bil ki
O biletin gidişi var ama dönüşü yoktur.
Bunu bil ki
O İngiliz, Amerika ve başka diyarlarda
Ölüm var, ama geri dönüş yoktur.
Ben derim ki
Göç etmeyin!!
Kıbsımızdan ayrılış bizim için bir bıçaktır
Bu bıçak önce ağır ağır etimize batar
Ağrısı, acısı, kanı ve felâketi ertesi sabah görülür.**

**işte kardeşim
Ben derim ki
Kalm, gitmeyin!**

**Şuralarda fabrika, otomobil, gemi yapalım.
Lokanta, berber salonu, terzi dükkânı açalım
Okul yapalım. Çocuklarımızı okutalım
Fabrikalarda barış kumaşları dokuyup giyelim
Kuş besleyip mutluluk sarkıları söyleyelim.
Çiçeklere aşkımızı fısıldayalım..
Ben derim ki
Gitme kal kardeşim!
Londra, Paris, İsveç, Norveç, Beyrut, Vietnam'ı
Her şeyi, her yeri
Binlerce kilometre karelik bir sis
Ve sterlin yağmuru altında.
Olduğu yerde bırakarak
Burada kalalım.
Şu perde gerisinde
Bizi bekleyen mutluluğu Birlikte elbirliğiyle arayarak
Çalışıp bulalım
Birlikte yaşayıp Birlikte ölelim.
Tülây Ahmet
Lise III Fen A
UTKU LTKLisesi Dergisi
1973-74**

EMEL SEFER AİLESİNİN KÜÇÜK KAYMAKLI'DAN GÖÇÜNÜ ANLATIYOR

1961 yılının Kasım ayında annem Küçükkaymaklı'ya gelin gittiğinde henüz 17 yaşındaymış. Küçükkaymaklı, Sütçü Sokak, karma bir sokakmış, Türkler'le Rumlar bir arada yaşıyorlarmış bu sokakta. 17 yaşındaki gelini buhurlarla, zeytin yapraklarıyla karşılamış ciralalar. Annem saraya gelin gittiğini zannetmiş. Köydeki tek odalı kerpiç evde sekiz nüfus yaşarken, hanaylı eve gelin gitmek çok mutlu etmiş annemi. Babamı da çok seviyormuş, “ilk görüşte içime ılık bir şeyler aktı” diyor annem, “kısmetim olduğunu hissettim o an”.

Çevredeki komşular kendinden yaşça büyük olduklarından sevgiyle kucaklamışlar annemi, kendi evlatları bilmişler. Altı kardeşin en büyüğü olduğu için oldukça becerikliymiş annem, elinden her iş gelirmiş. Dikiş, nakış, yemek yapmada pek hünerliymiş. Bir gün pirohu yapmış, komşulara da koymuş birer tabak. Komşularımızdan rahmetli Şerif teyze “maşallah, avrat yemeği yapmışsın” demiş. Annem “avrat” sözcüğünü ilk kez duyuyormuş, kötü bir şey zannetmiş, öyle çok gücüne gitmiş ki, akşama kadar ağlamış. Babam iş dönüşü annemi moralsiz görmüş, sebe-

18 Halkbilimi

bini öğrenince çok gülmüş, hala aklına geldikçe gülerек anlatıyor. Derken annem bana hamile kalmış. Evliliklerinin 11. ayında ben dünyaya gelmişim, mutluluklarına mutluluk katarak. Evimizden misafir hiç eksik olmamış, misafir geldikçe de bolluğu, bereketi artarmış soframızın. Yaz akşamları annem beni bebek arabasına koyar, işten dönen babamı karşılamaya çıkarmış. Mahallenin yaşlı ciraları ellerinde buhurlarla geçirirlermiş bizi sokaktan.

1963 yılının Aralık ayı gelip çatmış. Annem, babam ve ben köye gitmişiz aile büyüklerini ziyarete. 20 Aralık gecesi köyden dönerken, bizim sokağa yakın bir rum kulübünün önünden geçiyormuşuz, kulübün önü kalabalıkmış. “Beyaz gömlekliler” diyor annem, “muhtemelen eokacılar olacak.” Kötü kötü bakıyorlarmış bize. Bir korku düşmüş bizimkilerin içine, eve girip kapıları kilitlemişler. 21 Aralık sabahı silah sesleriyle uyanmışlar. Telaş ve korku içinde, diğer Türk komşularla birlikte duvarlardan, deliklerden atlayarak bir Türk mahallesine ulaşmışlar. Yoğurtçu Musa’nın mahallesiymiş bu. 30 kişi bir eve sığınmışız, 2 gün 2 gece orada kalmışız. Ev sahibi elinden geldiğince yedirmiş, içirmiş misafir etmiş bizleri. 2. gün evde kalan gençlerden birisi yan taraftaki kahvehaneye gitmek için çıkınca kapının önünde vurulmuş Rumlar tarafından, ateş düşmüş içlerine. 3. Günün sabahı kapılar yumruklanmış, Rumlar askeri kıyafetler içinde, yüzleri fileli kapıya dayanmış, “dışarı çıkın, teslim olun” emri verilmiş. Askeri grubun başındaki kişi Nikos Sampson’muş. O evde saklanırken benim de kirli bezlerim birikmiş haliyle. Annem korku ve telaş içerisinde teslim olurken, temizlerin yerine kirli bezlerimi götürmüş yanında. Askerler bizleri duvara dizip evleri aramışlar ve evlerden birinde bir av tüfeği bulmuşlar. “Kimin bu” diye sorduklarında, rahmetli Şerif teyzenin eşi Ahmet Dayı, “benim tüfeğim” demiş, safça. Bu son sözü olmuş Ahmet dayının, onu bir daha gören olmamış, kayıplar listesinde kalmış adı yıllarca. Bizleri sıraya koyup, yürüterek Büyük Kaymaklı’daki Regis dondurma fabrikasının avlusuna götürmüşler. 1-2 saat sonra çamur yüklü bir kamyonu boşaltıp bizi içine tkmışlar ve yazlık bir sinemanın bahçesine götürmüşler. Tüm bu süreler boyunca ben hep ağlıyormuşum. Nikos Sampson çok rahatsız oluyormuş sesimden, “susturun şunu” demiş bir defasında, “niye ağlıyorsun bu çocuk?”. “Silahlardan” demiş annem, “silah seslerinden korkuyor”. Silahları susturmuş Sampson. Ağlıyordum sürekli; açtım, altım ıslaktı ve korkuyordum. O küçücük yaşımda, henüz 14 aylıkken, korkuyla tanışmıştım çünkü.

Bizi esir alan Rumların içerisinde henüz 16-17 yaşla-

rında yeni yetme gençler de varmış. Elleri nasıl tutacaklarını dahi bilmedikleri silahlarla dolaşp duruyorlarmış. Esirler içerisinde bir tanesi, Hamit Dayı, yalınayakmış, korkudan telaştan ayakkabılarını giyecek vakit bulamamış. Aralık ayında, o soğuklarda ayakkabısız duruyormuş. İşte o Rum çocuklardan birinden babam rica etmiş, “şu yaşlı adama bir ayakkabı bulun” demiş. Çok geçmeden, bezden bir ayakkabı getirivermiş çocuk. Sinemanın avlusunda çok kalmamışız, 1-2 saat sonra tekrar kamyonlara doldurulup “Cikko Manastırı” denen bir yere götürülmüşüz.. sınıflar koğuş olmuş, kadınlar bir tarafta, erkekler bir tarafta. Kilisenin kuru ekmekleri verilirmiş aş niyetine. 5 kurusluk bisküvi 5 şiline satılmış orada. Kapılar kapandı mı üstüne yapsan açılmazmış bir daha, çocuklar süt kutularına yaparlarmış çişlerini. Annem gözü gibi sakındığı kirli bezlerimi soğuk sularla yıkamaya çalışır, yarı ıslak yarı kuru hem kendisi kullanır hem de bana kullanırmış.

Türk uçakları gelmiş bir gün, alçak uçuş yapmışlar Lefkoşa semalarında. Bir korku kaplamış Rumların yüreğini, bizleri Yunan askerlerine bırakıp kaybolmuşlar ortadan. Çok geçmemiş, bizleri otobüslere doldurup iade etmişler Türk yetkililere; günlerden 31 Aralık 1963 imiş. Rauf Denktaş karşılamış bizi Sarayönü’nde, saç sakal içinde. 2-3 gün Lefkoşa’da amcamın sığındığı evde kaldıktan sonra Yenice Köy’e babaannemin yanına gitmişiz. Kızılay’ın yardımlarıyla hayata tutunmaya çalışmışız uzun süre. Sonra annemle babam kendi elleriyle kerpiç kesip ev yapmışlar, yerleri duvarları çamurla sıvamışlar. Annem anlatır hala, toz kalkmasın diye yeleri önce ıslatıp sonra süpürdüğünü. Sevgiyle bahseder evinden. Ev dediğin de iki odadan ibaret bir şey, ama “insanın kendi evi olması başka” diyor annem. Babam geceleri nöbet tutar, gündüzleri de ekmek parası için orada burada ne iş bulsa yaparmış o günlerde. Sonra yollar açılmış Lefkoşa’daki işinin başına dönmüş. Dönmüş olmasına dönmüş ama yollarda barikatlardan geçmek çok çileliymiş, iç çamaşırına kadar yokluyormuş Rumlar. Lefkoşa’ya taşınmaya karar vermişler sonunda. Bir yıl sonra, 1968 de ben ilkokula başlamışım. Yenicami İlkokulu, hala zaman zaman önünden geçerim yolum düşmese de... Lefkoşa’da kaldığımız ev 4 ailenin bir arada yaşadığı pansiyon tipi bir yerdi. Banyo, tuvalet ve mutfak ortak kullanılıyordu. Ben çok seviyordum evimizi, çok arkadaşım vardı o mahallede. 2 yıl benim için çok güzel geçti, hem okula başlamıştım, hem de arkadaşlarımla çok eğlenmiştim. Ev dediğim bir odadan ibaretti, üstelik köyden yatılı misafirlerimiz hiç eksik olmuyordu,”şehirdiydik” nasıl olsa. Lefkoşa’ya işi düşen

bizde konaklıyordu. Benim için eğlenceliydi, çocuktum çünkü, ama annem çok zorlanıyordu. Sonra iki odalı daha büyük bir eve taşındık, bu ötekinden iyiydi, ev gibi bir evdi yani. 1971 yılında ise bize göçmen evi verdiler.

Annem ve babam hala Göçmenköy’de bu evde yaşıyorlar. Tüm zorluklara rağmen hayata tutunmuşlar, her şeylerini sil baştan yapıp, 3 çocuklarının tahsillerini yaptırmanın, 2 tanesini evlendirip torun sahibi olmanın gururuyla günlerini Göçmenköy’deki evimizde geçiriyorlar.

EMİNE HÜSEYİN’İN GÖÇ ANILARI

DALİ, 1963 YILINA KADAR 200 Türkün yaşadığı karma bir köydü. Türkler, köyün içinden geçen Çakıllı Derenin karşı tarafında ayrı bir mahallede yaşıyordu. rumlarla karışık olarak oturan 10 aile vardı benim evim, köyün merkezinde Eokacıların toplandığı bir spor kulübünün tam karşısında idi. Diğer akrabalarımız göçettikten sonra orada sadece bir de Emine halamın evi ve biz kalmıştık. Halamın iki oğlu da İngiltere’ye göçetmişlerdi.

Etrafımızda Rum komşularımız vardı. Rum komşularımızla çok iyi geçiniyorduk, onlar bizim eve biz onlara giderdik. Babam rençberdi. İyi verim veren buğday arpa tarlalarımız vardı. Köyün dışından şarul şarul bahçelerin sulandığı sular akıyordu. Patetes, soğan, nohut, pamuk ekiyorduk. İçerisinde her türlü meyve ağacı bulunan bahçemiz vardı. İncirin 3-4 çeşidi, üzüm, zerdali, armut, badem vs ağaçları...

Bir erkek, beş kız çocuklu 8 kişilik bir aile idik. Köyün en varlıklı ailesi olmamızın nedeni babamın çok çalışkan olmasındandı. Mal edinmeğe gayret ederdi; çok değerli tarlalar satın almıştı. Evlatlarına birşey bırakmak için çırpınırdı. Ama bize bıraktığı en değerli miras galiba sık sık öğütlediği ve söylediği atasözleri idi. Bize her zaman dürüstlüğü aşılamıştı, borcuna sadıktı, adının çıkmasından çok korkuyordu. Bize, “adin çıkacağına, canın çıksın” der, bir de edindiğimiz arkadaşlara ö nem verir “söyle arkadaşını, söyleyeyim insanlığını” derdi.

Gelelim ta baştan, çocukluğuma. Etrafımızda Rum komşular olduğu için, ablamın anlattığına göre Rumca ile Türkçeyi birlikte konuşmaya başlamıştım. Güneşe serilmiş buğdayları karıncalar basınca yeni konuşmaya başlayan ben, koşarak anneme: “Anne lumburo, yedi sidariyi” demişim.

Büyüyünce de oyun arkadaşlarım hep rum çocukları idi. “Kış geceleri babam bize masallar anlatırdı. En sevdiğim masal, “peri padişahının kızı” idi.

Zamanımızı hep tarlada ailece çalışarak geçirir, tarlaları sabanla sürüp ekerdik.

En büyük olan büyük ablam Dudu, çok zeki olmasına rağmen, ilk okuldan sonra okula yolanmamış, köy işlerine koşar olmuştum. Bize o yaptı. Annelik görevini bize o yaptı. Hatice ablam orta okulu Luricina’da bitirdikten sonra Lefkoşa Türk kız Lisesinde okudu.

Dali ilk okulu tek derslikli, tek öğretmenli idi. Köyün dışındaki bir tepenin üstünde idi. 28 öğrenci vardı okulda. Ben ilk okul son sınıfı Luricina’ya evlenen ablamın yanında okudum.

Bir gün, 21 aralık 1963 te, bir tepenin üstünde olan okulumuzdan bir de baktık ki Lefkoşaya giden otobüsler geri dönmüş. “Ne var, ne yok” derken Lefkoşa’da olayların başladığını öğrendik. Dali’deki ailemden hiç haber alamıyorduk. Yollarda kalanların kayboldukları söyleniyordu.

21 aralık olayları çıktıktan yaklaşık birbuçuk ay sonra, Dali Luricina’ya göçetti. Benim ailem, tek başına kalan yengemin kayın validesinin evine yerleştik. Yaşlı kadın seve seve kendisi çüçük bir odaya geçti, bize büyük odayı verdi. Bu kerpiçten yapılmış, damı toprak bir odaydı. Oysa Dali’de evimiz hanay ve 6 odalıydı. Nihayet bir kamyonla eşyalarımız geldi. Babam ikinci defa gideceğinde ben de istedim gitmek için, kabul etti. Tam eşyalarımız yüklerken 3 silahlı Rum, kapımıza geldi. Bir Rum çobanın davarı kaybolmuş, güya Luricinalılar almışmış, hemen “köyü terkedin” diye emir verdiler. Yalan olduğunu biliyordu. Birkaç parça eşya alarak ayrıldık. Çalışma masamız o korkuyla iyi yüklenmedi, yolda düşüp parçalandı. Ben, abim ve küçük kız kardeşim yemeğin bitmesini bekler, sonra masanın etrafında çalışırdık. Tek gözlü odada 7 kişi kalıyorduk. Yıkanma yerimiz, tuvaletimiz yoktu. Damı akıtır, yağmur dışarda durur, içerde durmazdı. Sabah kalktığımızda kitaplarımızı ıslanmış bulurduk.

Geçim kaynağımız kalmamıştı. Çok geçmeden Türkiye’den yiyecek yardımı almaya başladık. Bizim köyle birlikte 7 köy Luricina’ya göçetmişti. İnsanlar okulda, sinemada kalıyordu. Beni en çok duygulandıran Arpalık köyünün çarpışması, 6 masum insanın şehit olmasıydı. Sağ kalan köylülerin gelişi hepimizi heyecanlandırmış ve herkes sokağa dökülmüştü. En önde Aysel adlı bir genç bayan, elinde av tüfeğiyle gelmişti. Bu benim unutamadığım bir manzaraydı. Bu kız yeni nişanlıydı ve nişanlısı Arpalık saldırılarından birkaç hafta önce Rumlar tarafından yolda alınmış ve akibeti belli olmamıştı.

Evimizin tek erkeği abim, orta üçte, 14 yaşında mü-

20 Halkbilimi

cahit yazıldı. Onu elinde silah ile gören küçük kız kardeşim çok korkmuştu. Dudu kardeşim onu elinde silah ile görünce ağlamış, çocuk olduğu için yakıştıramamıştı. Silahı “şeytan doldurur, bir kaza olur” diye korkardı. Nitekim o dönemde çok kazalar olmuş, bir kız şaka yapsın diye kardeşini vurmuş, ayağını kesmişler ve tekerlekli sandalyeye mahkum olmuştu.

İlk zamanlar iyi olan işe yardımı zamanla kısıtlı olarak verilmeye başlandı. İhtiyarlığına rağmen, kuyu işi dahil her türlü bulabildiği işi yapmaya mecbur kaldı. Aradan zaman geçince Birleşmiş Milletler askerleri izin verdi ve Dali-Luricina rasında kalan tarlalarımızı biçmeye başladık. Ben de eşekle demet taşırdım ki bir gün eşek alışık olduğu köyün yolunu tuttu, yolda kayboldum, rum mevzilerine kadar gittim, babam, eniştem BM askerlerine haber verdiler ve beni buldular. Babam bir daha beni harmana göndermedi.

Orta okulu bitiren abim, gene mücahit olarak Lefkoşa’ya liseye okumaya geldi. Gece nöbet, gündüz okul. Bir de genç olanlardan kan vermeleri mecbur edilirdi. Çocuk sayılırdı, zayıf düştü, hastalandı. Biz Luricina’da okuyan iki kardeştik. Çok sefil günlerimiz olmuştu. Harçlığumuz yoktu, sırtımıza giyecek doğru dürüst elbise ve ayakkabımız olmamıştı. Babam arasına Luricina’da tarlaları olanların yanında çalışır ama aldığı para değil geçinmeye hasta olan annemim ilaçlarına bile yetmezdi.

O zaman herkeste milliyetçilik ruhu vardı. Sinemaya milli filimler gelir, askerler geçerken herkes alkışlardı. Aynı şekilde türk bayrağı görünce alkışlardık. Ama biz paramız olmadığından çok az gidebilirdik sinemaya.

Ben orta i.e gittiğim zaman Numan Ali Levent müdürümüzdü. Yazdığı milli piyesleri öğrencilere oynatıyordu. Bu, çok büyük bir coşkuuydu. Bütün köylülrer bu piyesleri kaçırmıyordu.

Ben de Lefkoşa’da Kız Lisesinde okumaya başladım. Atatürk ilk okulunun bir bölümünü uzaktan gelen öğrenciler için yurt yapmışlardı. Artı elektrikte ders çalışabiliyordum, büyük bir çalışma odasında tüm öğrencilerle ders çalışabiliyorduk. Köye çok az gidebilirdik. Rumlar, barikatlarda saatlerce bizi tutar, büyük yoklamadan sonra geçiş izni verirlerdi. Bu arada Luricina’ga göçmen evleri yapıldı, bize de bir tane verildi, hiç olmazsa artık, küçük de olsa bir evimiz vardı. Yazları ablamla “Lefkara işi” işleyerek harçlığımızı çıkarırdık. Bu arada yollar açıldı. Herkes rum tarafında iş bularak geçinmeye başladı. Ben de bir yaz Rum tarafında komposto fabrikasında iş bulup çalıştım.

1973te mezun olduktan sonra nişan oldum, ceviz yapmak için tezgahçılık yapmaya başladım. Ticaret lisesinden mezun olan kızkardeşim Sezgin ise muhasebecilik yapmaya başladı. Kayın validemin evi barikatlara yakındı.

1974 hareketi başladığında kayınvalidemdeydim. Paraşütlerle askerler Gönyeli tepelerine inmeye başladı. İçimize anlatılmaz bir sevinç gelmişti. Kurtuluyorduk.

Barış Harekatından sonra Dalililer’e Argaca’da ev verilmeye başlandı. Babamlar da güzelyurt tarafındaki yeni köylerine geldiler. Babam hemen, ağaçlar kurumasın diye kendine ait olmayanları bile sulamaya başladı. Sonra bıraktığımız mallara karşılık puvanlar kesildi ama hiç mal bırakmayanlara daha fazla puvan, daha fazla tarla verilirken bize, muhafif diye adımız çıktığı için hem az puvan verdiler hem de tarla vere vere iki dönümlük bahçe verdiler.

Babam bize verilen puvanı duyunca çok olmuştu ama biz üzülmemelim diye her zamanki gibi üzüntüsünü göstermemeye çalışıyor, içine atıyordu. Bu üzüntüye ancal 20 gün dayanabildi. 20. gün beyin kanaması geçirmiş, ölmüştü.

Bize sadece 4 dönüm tarla verilmişti, o kadar. Biz bu vatan için bu kadar sefillik çektik, 14 yaşında gözümüzden sakındığımız tek erkek abim mücahit olmuş, sonunda biz sadece hakkımız olan ve babamın ve bütün ailemin çalışarak elde ettiğimiz toprağımızın karşılığını istemiştik. Bu sene abim de öldü. Ben ise eşime verilen Göçmenköydeki evde oturuyorum. Sık sık aklıma Dali’deki evimiz, tarlalarımız, babamın yetiştirip Lefkoşa’ya eşek sırtında getirip sattığı o güzel siyah üzümler geliyor.

Annemi hatırlıyorum. Akıncılar’a ilk göçettiğimizde, 11 yaşında olan ben, her gece rüyamda Dali’deki evimizi görür ve bütün gece kardeşlerimle oynadığımız evin köşelerini sayıkladığımı annem sabahları bana anlatırdı.

Keşke o güze rüyaları hâlâ görebilsem.

Not: Kız Lisesinde öğrencim olan Emine Gürser 1952 Dali doğumludur. Babası Hüseyin Yusuf Kuşi, daha sonra “Dalili” soyadını almıştır.

HATİCE SÜLEYMAN KARŞILI’NIN 1963 OLAYLARIYLA İLGİLİ ANILARI

Türkler ve Rumlar arasında başlayan 1963 çatışmaları sırasında Dali de idim. Dali o zamanlar 3000 nüfuslu büyük bir köydü, nüfusun sadece 200’e yakını Türktü.

Olaylar başlar başlamaz Rumlar silahlarını çıkarıp Türk evlerini takibe aldılar. Savaşa alışkın değildik. Rumların

bizi öldürmesinden öok korkuyorduk, korku endişelerimizden dolayı evlerimize kapandık. Hadiselerin çıktığı ilk gece evimizin önünde içinde silahlı rumların olduğu bir landrover gördük. Babam, rumların yapacağı her hangi bir baskına karşı bizi korumak için, dirgeni alıp evimizin önünde nöbet tutmaya başladı. Evde en büyüğü 19, en küçüğü 8 yaşında olan 5 evlat vardı.

Dali'nin tam ortasında, bir bizim, bir de halamın, sadece iki Türk evi vardı. . Hadiseler başlamadan önce rum komşularla aramız çok iyi olmasına rağmen, politik olarak devamlı tartışıyorduk. Ama bu tartışmalarda birbirimize kesinlikle zarar vermedik. Bizim ev yol üstünde önde olduğu için, arkaya halamın evine geçtik. Korkuyorduk. Rumlar her an baskın verip bizi öldürebilir diye. Sürekli radyo dinliyorduk, ama Türk kanalı olmadığından Rum kanalında Türkçe haber okuyan Başı Gosti'nin yalanlarıyla yetinmek zorunda kalıyorduk.

Rum komşular bize korkmamamız gerektiğini, ama dışarıdan başkaları gelirse ellerinde birşey gelmeyeceğini söylüyorlardı bazı komşular ise çocukları onlara vermemizi, böylece onları koruyabileceklerini söylüyorlardı. En azından çocukları korumak için komşular onları alıp sakladı. Herkes birşeyler söylüyordu. Köyde babası Türk, annesi Rum bir aileden gelme birisi, köydeki Rumların, Türklerin Rumları başka yerlerde öldürdüğünü söyleyerek, bizi öldürüp intikam alacaklarını söylediklerini, bize söyledi. Birisi, bize yakın olan Luricina'ya , isterlerse baskın yapıp orayı işgal edebileceklerini, fakat böyle birşey yaparken, kendilerinden de birkaç kişi ölebileceğinden korktukları için vazgeçtiklerini, söyledi. Yeğenim Ayşe ve ortaokulu Luricina'da okuyan ben, "isterseniz yapın, Luricina tepelerin arasındadır. Gideceğiniz gibi göreceğiniz de var. Tepelerin üstünde hep silahlar hazır" dedik. Oysa bildiğimiz birşey yoktu. Gözlerini korkutmak için söyledik. Hatta sonra duyduk ki, Luricinalılar, yere sakladıkları silahları kaybetmişler, o günlerde bulamamışlar.

2-3 gün evde kapalı kaldıktan sonra ben ve Ayşe cesaret edip karma mahallededeki Türklere gittik, nasıl olduklarını ve ne düşündüklerini öğrenmek istedik. Burada 3 türk evi vardı. Hepside korku içindeydi, buldukları ilk fırsatta göç etmeyi düşünüyorlardı. Onlara kimse kötü davranmamış ama kimse can güvenliği vermeyeceğini söylemişti.

Bu mahallelerin birinde rasladığımız bir Rum kadın bize şöyle dedi."Savaştan en çok dürüst ve fakir insanlar etkilenir. Ömür boyu çalışıp yaptıklarını savaş yok eder. Savaş bir ateştir, yanmazsan bile eteğini tutuşturur." Bize daha çok

şeyler söyledi, ama en önemlisi, savaşın olmasını istemesiydi. Savaşın olmasını biz de istemiyorduk.

Arpalık'ta savaş çıktıktan bir kaç gün sonra, babam köyün dışında toplayamadığı zeytinlerini toplamak istedi. "Gitme" dediğimiz halde gene gitti. Biz, sağ gelir mi, diye endişelenirken, hiçbir şey olmadan eve döndü.

Korkuyorduk. Arpalık olaylarından sonra, bizim bölge sayılan Alonya'da Türklere yapılanları, Afanya hadiselerini duyduk. Daha sonra, Rumlar Matyat'a saldırıp ordaki ahırları ateşe verdiler. Dali Türkü ve Rumu arasında hiç bir hadise olmadı. Hepimiz bunun bilincindeydi ve olmadığı için övünüyorduk. 2 genç kız Türk mahallelerini gezerken de bize birşey yapmamışlardı, isteseler yaparlardı, diye düşünüyorduk. Ama gene de babam beni ve yeğenim Ayşe'yi gizlice eşekle Luricina'ya götürdü. Kendisi geri Dali'ye annemin ve diğer küçük kardeşlerimin yanına döndü. 15 gün daha kaldıktan sonra, ateş kes olunca hafif birkaç eşya alarak Luricina'ya göçtüler. Geriye, hatıralar, 2 katlı evimiz, tüm eşyalarımız, 100 dönüm mal bırakarak! Çok şükür canımıza, namusumuza bir şey olmadı. Annem kanser hastası idi. biri özürülü 5 çocuk. Ve 11 senelik sefalet başladı. Bunun adı: göçmenlik, idi.

Ortalık biraz yatışınca babam Dali'ye gitti. Evinin yıkıldığını görünce oracıkta düşüp bayıldı. O evi 5 halam ve kendisi yıllarca çalışıp yapmışlardı. Dali'de dişi bir köpeğimiz ve bir katırımız vardı. Katır evin avlısında bağlı kaldı. Köpek ev yıkılınca kadar evden ayrılmadı ve evi ve katırı bekledi. Köpek ev yıkılınca, daha önce hiç gelmediği Luricina'daki göçmen olduğumuz tek gözlü evimizde bizi buldu. Birer birer hepimizin üzerine nasıl atladığını , bizi bulduğu için nasıl sevindiğini, sizlere anlatamam. O bizden daha cesur ve daha sadıktı. Biz kokup kaçtık ama o, evini terketmedi ta ki yıkılıp otomobil parkı yapılanaya kadar.

Luricina'da yüzlerce göçmenle birlikte 11 yıllık sefaletten sonra 74te gelen sevinci yaşayamadık, haksızlıklar bizi canımızdan bezdirdi. Bunca haksızlığı yaşadıkdan sonra, keşke hiç göçetmeseydik, öleceksek köyümüzde ölseydik, diyorum. Canımızı alıp geldik ama aklımız ve ruhumuz orda kaldı.

Göç Destanı

Sevcan Ekrem

Kıbrıs'ta yaşananlar
Türk ve Rum kavgasıydı
Yirmi Temmuz yetmiş dört
Bir dönüm noktasıydı

Sıcak savaş durulmuş
Yatışmıştı ortalık
Her şey süt-liman oldu
Sanılmıştı bir anlık

Pek çok şehit vermişti
İki taraf ne yazık
Merhem olmazdı buna
Ne para ne de azık

Büyükler radyolarda
Her gün demeçler verdi
Birbirlerine çatıp
Sürekli küfredirdi

Ecevit Kıbrıs'ının
Gözünde bir kahraman
Türk için kurtarıcı
Rum için kara düşman

Denktaş Makarios'u
Suçladı o da onu
Çözemediler asla
Kıbrıs'ın sorununu

Bizimkiler "kuzeyde
Toplanmalıyız" dedi
Göklere uçtu birden
Güneyli Türk sevindi

Rumlar engel yaratıp
Karşıydı gitmemize
Bütün dünya karşıydı
Kuzeye geçmemize

Dağdan geçerken kimi
Kaza geçirip öldü
Kimi dağ başlarında
Yakalanıp dövüldü

Kimi barış gücüyle
Geçiverdi kuzeye
Kimi maceralarla
Konu oldu dizeye

Türkiye Yunanistan
Kıbrıs'ta Türk ile Rum
Görüşüp bu konuyu
Her gün yaptılar yorum

Kuzeyde Türk okullar
O yıl yine açıldı
Güneydekiler ise
Tümden kapalı kaldı

Kuzeye geçemeyen
büyük küçük hep darda
Çaresiz ve başıboş
Kalakaldılar orda

Ne bağa gidebildi
Ne tarlaya köylüler
Karanlıkta kalarak
Ne gün yüzü gördüler

Adamlar kahvelerde
Her gün pineklediler
Kadınlar da evlerde
Günleri geçirdiler

Orda kalanlar için
Gergin bir bekleyişi
Ne olacaktı acep
Çok karmaşık bir işti

Harekâttan bu yana
Bir yıl geçti ki birden
Taraflar anlaşınca
Karar çıktı aniden

Türklerin geçişine
Rumlar "tamam" dediler
Kısa bir süre sonra
Bitecekti özlemler

Şaştık kaldık hepimiz
Rum nasıl "evet" dedi
Nasıl oldu bir anda
Bu işe izin verdi?

Meğer kısa süreli
Gideceğimiz sanıldı
Gidiş o gidiş oldu
Bunda çok aldanıldı

Anlaşma olacaktı
Hesabıyla Türkleri
Gönderdi Rum yönetim
Güya gelecek geri

Başladık toplamaya
Pılımızla pırtıyı
Götürmek istiyorduk
En ufak kırıntıyı

Her şeyi toparladık
Küpleri, tekneleri
Penevetle beraber
Seyleyle sepetleri

Bazı küfürlere de
Doldurduk öteberi
Bulguru böğrülceyi
Ve kuru üzümle

Bir kenarda dururdu
Şarap laminzanası
Çakizdezle hellimin
Gelecekti sırası

İliya, Bandabuli
Stefo ile Pedasi
Ağni, martu, Hristina
Mazide kaldı hepsi

Yeşil hat iki bölge
Yapacaktı Kıbrıs'ı
Güney Rum'a bırakıldı
Bize öbür yarısı

Pekmezler şişelerde
İçilmeyi beklerdi
Her şey hazır olunca
Sıra onlara geldi

Gün gelip de çatınca
Bindik otobüslere
Çocukluk köyümüzü
Bırakıyorduk ellere

Yollarda süzülürken
Otobüs ve kamyonlar
Ağustos sıcakında
Bol bol içildi sular

Zivaniya küpleri
Dizildi birer birer
Diğer pırtı yanında
Onlar da elbet gider

Pılıımızla pırtımız
Yüklendi kamyonlara
Şoförler Rum olunca
Şaşırdık olanlara

Annemizin yaptığı
Yumuşacık hellimli
Yol boyunca çiğnendi
Bol soğanlı zeytinli

Tencere tavaları
Yerleştirdik kasaya
Gidecek kap kacağı
Sıraladık masaya

Bazı Rumlar ağladı
Türkleri uğurlarken
Bazısı karıştı
Beddua yağıdırken

Köfter-sucuk yiyerek
Azıcık oyalandık
Karnımız acıkınca
Çöreklerle dolandık

Şiltelerle yorganlar
Dürüldü hazırlandı
Bohçalara giyecek
Doldurup toparlandı

Konvoy hareket edip
Arodezi terk ettik
Kahika, strumbi, Çada
Rum köylerinden geçtik

Bir heyecan sardı bizi
Lefkoşa'ya varınca
Türk bayrağı göklerde
Birden dalgalanınca

Hazırlığın heyecanı
Dolaplar karyolalar
Bırakıldı öylece
Devam etti günlerce

Şarkılar söyleyerek
Yol boyu koşuyorduk
Kuşlar gibi uçarak
Meçhule koşuyorduk

Sevinç çığlıklarıyla
Doldurduk otobüsü
Yaşadığımız o günü
Bir başkaydı büyüdü

Tavşan, hindi, bulliler
Hepsi kesilip yendi
Bu kesişe en fazla
Çocuk kısmı sevindi

Baftan geçtik son defa
Biraz mahsun bakarak
Her şeye sünger çektik
O diyardan kaçarak

Çocuklukla gençliğin
Karmaşık duygusunu
İşte o gün yaşadım
Savaşın olgusunu

Ucuz ucuz Rumlara
Sattık tüm sürüleri
Bunun yanında bir de
Eşekle inekleri

Aklımıza gelmezdi
Yıllar geçtikten sonra
İstesek de gitmeyi
İmkânsız oralara

Otobüsler durunca
Bir izdiham yaşandı
Akrabalar buluşup
Sarılarak ağlandı

Arodezi Rumların
Birçoğu üzüldüler
Gidip de dönmemeye
İnanmayı güldüler

Kıbrıslı kimliğimizi
Yitirmek olasıydı
Kıbrıslı Kıbrıs'ımın
Çekirdeği, asıydı

Kimileri bir yılın
Özlemine giderdi
Kimi de özgürlüğün
Dadıyla neşelendi

İ Thiya Baraşşevgu
Hatıra sesta verdi
Bir gün düğününüze
Elbet gelirim dedi

Sandviçle meyve suyu
İkram edildi bize
Bir yetkili nutukla
Birden başladı söze

24 Halkbilimi

Gündemi anlatarak
Bolca havalar attı
Bizi orda bekletip
Epeyce oyalattı

Rum şoförler oradan
Dönüverdiler geri
bizse yola devamla
gidecektik ileri

yeni bir köye şimdi
yerleştirilecektik
beğenmesek de yine
hep boyun eğecektik

çok merak ediyorduk
bu yeni köyümüzü
Rab gerçek kılar mıydı
Fantezi düşümüzü

Bir saatlik bir yolla
Vardık bu yeni köye
Çorak, sessiz haliyle
Benziyordu ölüye

Kalkanlı verilmişti
Köyümüzün adına
Eskiden kurulmuştu
Omorfo'nun yanına

Gabudi ise onun
Eski Rumca adıydı
Biz bilmiyorduk ama
Bu isim anlamlıydı

Evler büyük yeniydi
Alışmadığımız kadar
Yine de sevemedik
Bundan geliyordu dar

Önce gelenler buldu
Ganimet mobilyalar
Ziyet eşyaları ve
Örtü ile çarşafılar

Bulamayanlar ise
Uzaktan bakıyordu
Diğerleri inada
Hep hava atıyordu
Hükümet halka biraz
Yardım eli uzattı
Koltuk, yatak vesaire
Öteberi dağıttı

Bir süre sonra bunlar
Kırılıp çöpe gitti
Sağlam mal olmayınca
Pilleri hemen bitti

Sıra taşınmaz mala
Gelince haksızlıklar
Gecikmeden başladı
Partizan ayırımlar

Birçok insanı mağdur
Etti Türk hükümeti
Güneyden o coşkuyla
Koşup gelen milleti

Hiç malı olmayana
Mal verdi hesapsızca
Malı olan birçoğu
Kandırıldı yalnızca

Yerleşik ve yerliler
Topladılar parsayı
Mobilya, ev, arsayı

Baştakiler yönetip
Çevirdiler dümeni
Haksızlığa uğradı
Birçok Güney Göçmeni

Kimi mağdur göçmenler
Yurt dışına göçtüler
Kimiler dayanmayıp
Hastalanıp öldüler

Kimisi düşünmekten
Tüm kafayı sıyırttı
İstisna birkaç kişi
Gayet memnun kırttı

Öyle, böyle otuz yıl
Koca ömür geçirdik
Orak, kılıçla değil
Bir kalemle biçildik

7. 5. 2008
KALKANLI

XXVI. Halkbilimi Sempozyumu

Kıbrıslı Türklerde Göç Olgusunun Müziğimize Yansımaları

Eralp ADANIR*

GİRİŞ

Kıbrıs Türk Toplumunu, yıllardır yaşadığı göçler neticesinde, sosyal yaşamlarında derin yaralarla yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Öyle ki bu yaralar; edebiyatımız içerisinde yer alan şiir, roman, hikayelere de yansımıştır. Ama sadece edebiyatımıza mı? Göçün kader olarak alınlarına yazılan insanlarımız müziklerinde de bu duygularını anlatır oldular. İşte bu bildirimizde, şimdiye kadar müziğimiz açısından kanımca yapılmayan birşeyi yapıyoruz; bu toprakları çeşitli vesilelerle terk etmek zorunda kalıp ada dışına gidenlerin ardından, ada içerisinde terk ettiğimiz köylerimizi, şehirlerimizi ve o mekanlarla bütünleşen insan suretlerinin taşıdığı hayat bulduğu “Göç Şarkıları”nın izini sürüyoruz...

İnsanlık tarihinin büyük bir bölümü coğrafi yer değiştirme olarak nitelendirilebilecek göçlerden oluşmaktadır. Göçler coğrafi olmasının yanı sıra ekonomik ve kültürel nitelik de taşır. Göç sonucu kültürlerin çatışması, bazen iki kültürün karışımı, bazen sıkıntının kaynağı, bazen uyum ve entegrasyonun yolu, bazen hasta bir zihniyete geçiş olur. Bu yüzden makro düzeyde toplumu, mikro düzeyde bireyi sarsan bir durumdur...²

Göç sadece toplu olarak bir yerden bir yere yapılan

mı? Kişilerin ekonomik sıkıntılardan dolayı başka bir ülkeye gitmek zorunda kalmaları, eskiden Araplara satılan kızların yerlerinden sökülmeleri, savaşa istemeden sırf ekonomik açıdan gitmek zorunda kalmış ve dönüşlerinin de muamma olduğu İngiliz ordusundaki K.Türk Askerler de göç etmek zorunda kalmadılar mı?

Göç Nedir?

Göç; kişinin yeni koşullara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla ya da doğal, ekonomik, siyasal vb. zorunluluklar sonucunda, yaşadığı topluluğu değiştirmesi olayıdır. Göç’ü, toplumlardaki öteki yer değiştirmelerden ayıran başlıca ölçüt, göç edenin eski toplumsal ilişkilerini değiştirmesi, yeni yerleşim yerinde yeni toplumsal ilişkiler kurmasıdır. Bu nedenle kısa süreli ve mevsimlik yer değiştirmeler göç sayılmaz; bir yer değiştirmenin göç sayılabilmesi için, süresinin en az bir yıl olması gerektiği düşünülür. Yer değiştirmenin yaşamını sürdürmek için seçtiği yeni yerleşme aynı ülkenin sınırları içinde ise “iç göç”, ülke sınırları dışında ise “dış göç” terimi kullanılır.³

Ayrıca Göç; “zorunlu” ya da “gönüllü” olarak da kendini gösterir. *Gönüllü Göç*; insanların kendi istekleri ve beklentileri yönünde bir kentten diğerine ya da bölgeye olan hareketliliğini dile getirir. *Zorunlu Göç* ise; bireylerin istekleri dışında çeşitli kuvvetlerin etkisi veya zorlamasıyla gerçekleşir. Örneğin; devletin

çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik vb. Konularda aldığı kararların yerine getirilmesi aşamasında, nüfusta oluşturulan hareketlilik, zorunlu göçü oluşturmaktadır.⁴

Ve işte Müzik Sosyolojisi içerisinde yer alan kavramlardan “Göç” olgusunun, Kıbrıs Türk Toplumundaki müziğimize yansımalarını ele almak istiyorum. Öncelikle “Göç” olgusunun bu ada insanının yakinen tanıdığı, bildiği ve yaşadığı temel olaylardan biri olduğunu vurgulamak gerek. Kıbrıs Türk Toplumunu önceleri ekonomik sıkıntılar nedeniyle, daha sonraları ise hem ekonomik sıkıntılar hem de siyasi hem de savaş ve baskılar nedeniyle, hem ada içinde hem de ada dışına göç olgusunu yaşamıştır. Şimdi derseniz Kıbrıslı Türklerin öncelikle dış ve iç göç hareketinin gelişim sürecine bakalım...

Kıbrıslı Türklerde Dış ve İç Göç

1878’de Osmanlı-Rus savaşını fırsat bilen İngiltere, “Ruslara karşı yardım” vaadi ile, Kıbrıs’ı yılda 92000 altına kiralamayı başarmıştı, İngiltere, Doğu Anadolu’daki Kars, Ardahan ve Batuma giren Rus ordularının geri püskürtülmesinde yardımcı olacak vaadi ile, Kıbrıs’ı kiralamıştır ama bu kiralama geçici idi. Tehlike geçtikten sonra ada yeniden geri verilecekti. Yani Kıbrıs İmparatorluğunun bir parçasıydı. Padişah kira anlaşmasına (Ayestafanos-Yeşilköy) imza atmadan önce (Hukuku Şahaname asla hanel gelmemek üzere muahadenameyi tasdik ederim) notunu dütmüt ve sonra imza etmitti. Ne ki, İngiltere adaya yerleştiği gündün itibaren Kıbrıs’ı nasıl ilhak edeceğinin hesabını yapmıştı. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun Almanya yanında 1. Dünya savaşına katılması ile böyle bir fırsatı bulmuş ve yayınladığı bir emirname ile Kıbrıs’ı ilhak ettiğini duyurarak, her yıl ödemesi gereken 92 bin altını da ödemeyi durdurmuştu.

İngiltere daha sonra savaşın sonlarına doğru, 27 Kasım 1917’de yayınladığı bir “Krallık Konseyi Emri” ile, ada halkına İngiliz vatandaşlığına geçmeleri için iki yıllık bir süre tanıdı. Bu emirname şunları

ıçeriyordu:

Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs’ta oturan ve 5 Kasım 1914’de gerçekten adada oturuyor olanlar, Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs’ta oturuyor olan ama 5 Kasım 1914’de geçici bir nedenle adada bulunmayanlar, Adada yerleşik olmayan ama, 5 Kasım 1914’de adada bulunan Osmanlı vatandaşlarından savaşın bitiminden sonraki iki yıl içinde Yüksek Komisere başvurarak bağlılık yemini eden ve yerleşiklik koşullarını yerine getirenler, İngiliz vatandaşlığına alınacaklardı.

İngilizlerin bu haksız emrivakisi karşısında İngiliz vatandaşı olmak istemeyen binlerce Türk Anadolu’ya göç etti. 1878’de, 1914’de, 1917’de yaşanan göçlerden sonra Lozan Anlaşması ile Kıbrıs kesin olarak İngiltere’ye bırakılınca, büyük bir göç olayı daha yaşandı. Sonunda 20 Temmuz 1923 Lozan anlaşmasının 20. maddesi ile Ada hukuken de İngiltere’ye bırakıldı.

Bu madde şöyledir: “Türkiye İngiliz hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen Kıbrıs’ın İngiltere’ye katılımını tanıdığını bildirir”. Bu anlaşma ile Kıbrıslı Türklerin “Hakkı Hıyar”larını (seçme hakkı) kullanarak Türk vatandaşlığı ile İngiliz vatandaşlığı arasında tercih yapmaları istendi. Türk vatandaşlığını tercih edenler Türkiye’ye göçe başladı ve bu göç 1940’lara kadar sürdü. Bütün bu dönemlerde 30 binden fazla Türk, özellikle aydınlar Türkiye’ye göç etti.

Kıbrıs’tan bir diğer göç de 1960’da İngiliz idaresinin son bulması ile İngiltere’ye oldu. Bu göç 1963-1974 döneminde Rumların baskıları, saldırıları ve teşvikleri ile sürdü. Bugün 400 binden fazla Kıbrıslı Türk dışarıda yaşıyor. Bunun 225 bini Türkiye’de, 120 bini İngiltere’de, 40 bini Avustralya’da, 10 bini ABD, Kanada’da ve 5 bini de diğer ülkelerde yaşamaktadır.⁵

Göç olgusu insanları, toplumları sosyolojik açıdan da önemli şekilde etkilemektedir. Öyle ki; sosyal yaşamımız içerisinde yer alan müzik sanatı da bu etkilenden kendine düşen payı almaktadır. Bundan dolayıdır ki son yıllarda “Müzik Sosyolojisi” kavramı önemli bir alan oluşturmaya başladı.

Sosyolojik Açıdan Müziğin Önemi

“...Müzik bireysel olduğu kadar, bireylerin içinde büyüdükleri kültürce biçimlenmişlikleri nedeni ile bestecisi, seslendiricisi ve her çeşit tüketicisi ile toplumsal ilişkiler, kuruluşlar yolu ile oluşan bir görünüm vermektedir. Bu nedenle müziği sosyolojiden ayrı tutmak ve düşünmeye çalışmak boşunadır. Burada söz konusu ettiğimiz müzik ve sosyoloji olduğu için de her iki alana, duruma göre gerekli ağırlığı vermek zorundayız. Böylece müzik sosyolojisinin, genel sosyoloji ile de eşgüdümlü olarak düşünülmesinde yarar görmekteyiz...” “...Müzik Sosyolojisi; incelemek için ele aldığı toplumların müzikle ilgili kuruluşlarını, bu kuruluşların yapılarını, toplumsal olayların müzikle olan ilişkilerini, bu ilişkilerin iç dinamiklerini ve diğer toplumlarla olan etkileşimlerini araştıran bir birimdir...” “... Müzik Sosyolojisinin iş görüleri, onun varoluş amaçlarına göre kendisinden beklenenlerdir. Amaçlarına ulaşabilmek için yaptığı çalışmalar arasında; bireysel ya da grup olarak, müzik kuruluşları ile diğer kültürel değişkenler arasındaki ilişkileri bulmak; toplumsal olaylarda müzik değişkenini aramak; ülke genelinde müzik çeşitlerine yönelişleri ve bunların nedenlerini araştırmak; örf, adet, toplum, cemaat, göç gibi toplumbilimin temel kavramlarının müzikteki yankılarını bulmak gibi birkaç örnek ilk akla gelenler olarak sayılabilir...”⁶

Göç ve Gurbet, Sıla Şarkıları o kadar bir yoğun şekilde üretilmiş ve üretilmeye devam ediyor ki; Türk Halk Müziğinde kendine ayrı bir “tür” bile oluşturmuştur. İsmi de “Gurbet Türküleri”dir...

Türk Halk Müziğinde bir tür: “Gurbet Türküleri”

Halk Müziğinde bir tür: “Gurbet Türküleri”...

Gurbet; kişinin doğup yaşadığı yerden uzak olduğu yer veya sıla anlamındadır... Gurbet havalarının sözlerinde; ayrılık, sıla ve sevgi özlemi, gurbette kalanın derdi ve gurbet yolu gözleyenin hasreti, özlemi dile

getirilir. Özlem, ölüm ve yiğitlik konuları da gurbet duygusu ile işlenmiş, ezgilendirilmiştir...⁷

Göç Olgusunun Müziğimize yansıyış şekli ve örnekleri

Gerek 1. gerekse 2. Dünya Savaşlarına katılan ve ülkelerine dönüşleri belli olmayan Kıbrıslı askerlerin göç yollarına düşmeleri, gerekse 1963 ve 1974 yıllarında gerçekleşen Kıbrıslı Türklerin iç göçü, toplumsal olarak önemli bir travma teşkil etmektedir. Yaklaşık 30 yıl aradan sonra açılan kapılarla terk edilen yerlerin yeniden görülmesi ise anıların yaşanmasıyla ve artık burada yeni anılar yaratılamayacak olmasından dolayı ikinci bir travma şekli daha meydana gelmiştir. Kıbrıslı Türkler bu travma içerisinde, terk etmiş oldukları şehirleri, köylerle ilgili o dönemin yaşamı ve o yöreyle bütünleşmiş insanlarını, yaptıkları şarkılarda anarak, özlem giderme yolunda da seçmişlerdir. Müziğimizin her türünde, terk edilen yerler, geçmiş insan suretleri, ya da terk edenlerin ardından yakılan türküler, “göç” olgusunun müziğe yansıyışını, notalı bir şekilde günümüze aktarmakta. Gerek 1. ve gerekse 2. Dünya Savaşı yıllarında askere giden Kıbrıslı Türk gençlerin ardından ağıtlar yakılmış, bunlar manilerle günümüze kadar gelmiştir. Bu manilerden bazılarının bestelenmesiyle, kişisel göçlerin de yaşandığı bu adada, yaşananların anlatılması noktasında müzikle hayat bulmuştur.

Dünya Savaşlarını konu alan Mani örneklerine bir bakalım derseniz:

1914-1918 Birinci Dünya Savaşı Yılları

Gerek Birinci, gerekse İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kıbrıs, İngiliz egemenliği altındaydı. Her iki dünya savaşında da gönüllü olarak Kıbrıslı Türkler, Rumlar ve Maronitler paralı asker olarak, İngiliz ordusuna katılmıştı. Askere yazılan Kıbrıslılar Birinci Dünya Savaşı’nda “Katırcı” diye bilinen ikmal birliklerini oluşturmuşlar ve Ortadoğu ile Makedonya cephelelerinde görev yapmışlardı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kıbrıs’ta hüküm süren işsizlik ve kuraklık

28 Halkbilimi

nedeniyle, büyük bir kıtlık dönemi yaşıyordu. Bu nedenle Kıbrıslı Türkler parasal durumlarını düzeltmek için gönüllü olarak askere gidiyorlardı. Büyüklerin rızasını almadan askere gidenler de vardı:

**Durnalar yeşil başlı
Oğlum asgere gaşdı
İki dane yavruyu
Anacığna bıragdı**

.....

1939-1945 İkinci Dünya Savaşı Yılları:

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise “Katırcı”, “Kazmacı” gibi yardımcı birliklerin yanısıra kıbrıslılardan ön cephede savaşan muharip bir güç de oluşturulmuştu. Savaş nedeniyle işsizliğin yol açtığı bu yoksulluk döneminde, bazı Kıbrıslı Türkler de İngiltere hükümetinin “Kraliyet Ordusu Hizmet Kıt’aları-Kıbrıs Bölüğü”ne yazılmıştı. Bu şekilde Kıbrıslı Türkler İngiliz Ordusu saflarında Fransa, Yunanistan, Girit, Kuzey Afrika ve İtalya’da savaşlara katılmış, bazıları ölmüş, bazıları da savaş tutsağı olmuştu. Bu dönemin siyasal olayları daha önce de olduğu gibi yine manerimize de yansımıştır... bu arada savaş hazırlıkları sürüyor, Kuzey Afrika’ya gitmek üzere İngiltere’den gelen askeri gemiler, Kıbrıs’ın Larnaka limanına yanaşıyordu:

**Vapur düdüğü çalıyor
Asger haber atıyor
Analarla bubalar
Hüngü hüngür ağlıyor**

**Vapur gelir dayanır
Kızıl gana boyanır
On bir günlük evliyim
Buna can mı dayanır**

Artık ayrılık günü gelmiştir:

Mısır vapuru geldi

**Asgerler yüglendi
Sallayın mendilleri
Ayrılığ günü geldi**

Gemiye binen gençler büyüklerine ve sevgilerine şöyle sesleniyordu:

**Ben vapura bineyim
Ver elini öpeyim
Annımda ne yazarsa
Gaderimdir çekeyim**

**Darılma baña sakın
Mısır, Gıbrıza yakın
Asgere gidiyorum
Unutma beni sakın**

Sevgililer ise savaştan sağ salım dönmesini beledikleri sevdalıları için duygularını şu mânilerle dile getiriyordu:

**Ekin ekdim ot bididi
Dalında bülbül öddü
Ödme bülbülüm ödme
Yarım asgere giddi**

**Küp içinde unum var
Allah’dan umudum var
Yârim asgerden gelsin
Teggelere mumum var**

**Mavi boncug tülbedde
Bir yârim var asgerde
Begler dururum onu
Gavuşurug elbedde**

**Armıd dalda bir sıra
Yârim giddi Mısır’a
Sen güvercin ben palaz,
Gelirim ardañ sıra**

Gözü yaşlı analar da şöyle sesleniyordu askerdeki oğllarına:

**Basdım çıgdım furuna
Bagdım Mısır yoluna
Oğlum gelsin asgerden
Çifde gurban yoluna⁸
Müziğimizde Konuyla İlgili Örnek Besteler**

Katırcı'ya türkü...

1939-1945 yılları arasında dünya insanlığını sarsan 2.Dünya Savaşı yıllarında, Kıbrıslı Türkler, Rumlar ve Maronit'ler, İngiliz yönetimi içerisinde yaşar olduklarından, İngiliz ordusuna'a ekonomik gelir sağlamak amacıyla asker olarak kaydolmaya başladılar.

Orduda; katırcı, kazmacı gibi yardımcı birliklerin yanısıra Kıbrıslılardan ön cephelerde savaşan muharip bir güç de oluşturulmuştu. Savaş nedeniyle işsizliğin yol açtığı bu yoksulluk döneminde dahil oldukları İngiliz Ordusu saflarında Fransa, Yunanistan, Girit, Kuzey Afrika ve İtalya'da savaşlara katılmış, bazıları ölmüş, bazıları da savaş tutsağı olmuştu...⁹

Toplum içerisinde "39 Harbi" olarak da anılan bu savaşa ekonomik sıkıntılardan dolayı gitmek zorunda kalan, dönüşü bile belli olmayan bir göç zorunluluğu yaşayan askerlerimiz için söylenen bir türkü, göç olgusunun insan boyutunu "zorunluluk" anlamında örnekleyenlerden biridir. Araştırmacı yazar Bülent Fevzioğlunun olayın üzerinden epey ıllar geçmesiyle birlikte, sözlerini yazdığı, Halk Türkücümüz Turgay Salim tarafından bestelenen ve yorumlanan bu çalışma "39 Harbi" adını taşıyor. Sözleri ise şöyle:

"39 Harbi"

**söz: Bülent Fevzioğlu
beste-seslendiren: Turgay Salim Hoşşöz**

**"Gözleri yok, görmüyor, yaşlı anne Ülfet'in
Babaysa çoktan göçmüş, yıllar var ki rahmetin...
Yoksulluk zor zanaat... ve Katırcı yazıldı;**

25 yaşındaydı... Feyzullah'ın İbrahim...

**Asker verdik Kıbrıs'tan, 39 Harbi'ne
Fukaralıktan gittik, İngiliz şilinine...
Hep yolları gözlendi, cephede kalanların,
İncecik yandı buhur, karışırken Yasin'e...**

**Yıllar yıla bağlandı... mevsimler mevsimlere
Dönmeyenler oldu... hiçbir daha, geriye..."¹**

Alman harbi, ya da bir başka deyimle "39 Haebi"nde İngiliz Ordusu'na katılarak bu adadan göç etmek zorunda kalan Kıbrıslı Türklerden biri için yazıldığı, sözlerinden anlaşılan anonim bir şarkı örneğimiz var sırada. "**Vapur Düdüğün Vurur**" isimli bu türkü'de, gemilerle Mısır'a taşınan askerlerin öyküsünü anlatıyor. Ülkemizde Kıbrıs Türk Haşk Müziğine büyük emeği geçmiş olan Turgay Salim'in, Elhamiye Süleyman'dan derleyip yorumladığı eserin sözleri şöyle:

"Vapur Düdüğün Vurur"

söz-müzik: Anonim

derleyen ve seslendiren: Turgay Salim Hoşşöz

"Vapur düdüğün vurur

**Deniz dalgayı vurur
Sürün kaptanlar sürün
Alaman bizi vurur...**

Çıkdım bastım fırına

Baktım Mısır yoluna

İki oğlum askerde

19 yaşlarında

Vapur geldi dayandı

Al kanlara boyandı

Evlâdı asker olan

Yüreği yaralandı...

Oğlum Mehmet, oğlum Hasan

30 Halkbilimi

Ağlıyor sizi anan
Geleceksen gel gayrı;
Geçiyor güzel zaman...”¹

Artık Alman harbine giden insanlarımızın dışında, bu ada içerisinde göç etmek zorunda kaldığımız köyler, kasabalar, şehirler için de göç şarkıları yazar olduk. Sadece mekanlar için mi? Hayır... bu mekanlara yaşam veren, o mekanlarla bütünleşen insan suretleri de göç şarkılarına konu oldu.

Bu konuda vereceğimiz ilk örnek Türk Müziği türünde oluyor...

Türk Müziği türünde besteler yapan Dr.Turgay Akalın, 1974’de terk etmek zorunda kaldığı yer olan Larnaka için “**Sılada Olsan da**” isimli albümünde konuyla ilgili iki bestesine yer vermiştir; “**Bir Anam Canı Dediğim**” ve “**Bana Şarkılar Söyle**”. Kürdi ve Hicaz türünde olan bu eserlerin sözleri şöyle:

“**Bir Anam Canım Dediğim**”
söz-beste: Dr. Turgay Akalın

“**Kimler gelmiş kimler geçmiş**
Tarih kokan bu yerlerden
Yetmiş dörtte halkım göçmüş
Yaşananlar anı şimdi

Benim gönlüm yardan geçmiş
Doğduğum kentten gitmemiş

Bir anam canım dediğim
Larnaka İskele bildiğim
Bir anamdı söylediğim
Bir İskele bildiğim”

“**Bana Şarkılar Söyle**”
söz-beste: Dr.Turgay Akalın

“**Bana şarkılar söyle, dert olmasın içinde**

Aşk olsun sevda olsun, Umut olsun içinde

Bana doğruğum yeri, köyünü kasabanı
Bana insanlarını, memleketini söyle

Yorgancı Mustafa’yı, bakkal Yusuf Ziya’yı
Bana insanlarını, memleketini söyle

Denizci Mustafa’yı, saraç Ziya Ali’yi
Bana insanlarını, memleketini söyle

Bana sen Kıbrıs’ıma sevdalı mısın söyle
Bana bu topraklara aşık mısın söyle

İki göz kerpiç evde, yaşadın mı sen söyle
Bana insanlarını, memleketini söyle”¹

Erenköy doğumlu olan Halk Müziği sanatçımız Turgay Salim Hoşşöz, “**Özgün Kıbrıs Türküleri ve Ağıtları**” isimli iki albümünde de, terketmek zorunda kaldığı Dillirga için, yüreğinin kopukluğunu gösteren, özlemine dile getiren “**Dillirga’nın Yolları**” ve “**Dillirga’ya Özlem (Dillirga’yı Düşündükçe)**” isimli eserlerini besteledi. Bülent Fevzioğlu tarafından yazılan eserlerin sözleri şöyle:

“**Dillirga’nın Yolları**”
söz: Bülent Fevzioğlu
beste-seslendiren: Turgay Salim Hoşşöz

“**Dillirga’nın yolları ince ince kıvrılır**
Çıtır çıtır bademi, ağızlarda kırılır
Hoş sobettir insanı doyum olmaz doğrusu
Dağ bir yanda, bir yanda, mavi deniz yayılır...

Çıtır çıtır bademleri ağızlarda kırılır
Dallar bal bal incirler, sepetlere toplanır
Kişi sevda nedir bilmez görülmezse Dillirga
Dağ bir yanda, bir yanda, mavi deniz yayılır...

Hani şimdi nerede; o kebablar çörekler?
Ağzı örtük fırınlar, yıkıldı kerpiç evler...

Herşey gitti, savruldu, masal oldu Dillirga
Ah havası-kızları; can evimde tüterler...”¹

“Dillirga’ya Özlem (Dillirga’yı Düşündükçe)”
söz: Bülent Fevzioglu
beste-seslendiren: Turgay Salim Hoşşöz

“Dillirga’yı düşündükçe hüzünlenir yüreğim
Duman duman sisler basar, karalanır gözlerim
Nasıl tüter bilmezsiniz, her köşesi canımda;
Canım tel tel eriyor, kopar gider her şeyim...

Saz çalşadık sustu teller, benim dilim lâl oldu
Anıları içmeden, saçlarımız ak doldu
Sanki yoktuk, hiç olmadık, şimdi herşey bir
masal;
Bir varmıştık, bir yokmuituk, tüten ocak so-
ğudu...

Kopar gider, tütsülenir, mevlidlenir seslerim
Dillirga’yı düşündükçe, hüzünlenir yüre-
ğim...”¹

1956 yılında Baf’da doğan Dr.Arif Albayrak, şiir, karikatürleriyle olduğu kadar, Türk Müziği türünde yaptığı bestelerle de müziğimizin bu dalına oldukça hatırı sayılır katkı yapmaktadır. Bugüne kadar 83 Türk Müziği, 33 de Kıbrıs Türk Halk Müziği türünde eserler vermiş olan Albayrak’ın söz konusu besteleri arasında, bugün Güney’de kalan şehir ve kasabalarımıza, orada yaşamış olan renkli simaları dile getiriyor. Eserlerinin isimlerinden yola çıkarak belirleyebildiğimiz, göç edilen yer isimleri arasında; “Nerde Baf, İskele”, “Baf Yollarında”, “Sanki Dip Baf” gibi eserleri yer almaktadır. İşte söz ve müziği Dr. Arif Albayrak’a ait, göç etmek zorunda kaldığımız İskele, Baf ve Leymosun’u yadeden eserinin sözleri:

“Nerde Baf, İskele”
söz-beste: Dr. Arif Albayrak

“Gözleri aşkla gülen tatlı bir kız içimde
Duruyor hayali taptaze bir biçimde
Şarkıda hatıradada senden izler her gece
Nerde Baf, İskele, Leymosun’um nerede?

Yılların özlemini yaşıyoruz her yerde
Duyduğum her şarkı sanki senden bir hece
Şarkıda hatıramda senden izler her gece
Nerde Baf, İskele, Leymosun’um nerede?

Geçse de yıllar sensiz özlem içimde her an
Ak düşse saçıma bekleyeceğim inan
Şarkıda hatıradada senden izler her gece
Nerde Baf, İskele, Leymosun’um nerede?¹

1941 yılında Poli-Baf’da doğan sanatçımız Ahmet Belevi, 1958 yılından bu yana yaptığı çalışmalarla müziğimizin mihenk taşlarından biri oldu. Türk Müziğiyle başladığı yolculuğunda Batı Müziğine de geçen ve birçok besteye imza atan Belevi, “Güney’e Hasret” ismini verdiği bestesinde, içine düşen özlem ateşini, yazdığı sözlerine yansıtmış. Belevi sadece Poli’den bahsetmiyor bu çalışmasında. Yüreğinde bir sızı olarak kalan farklı farklı şehirler, kasabalar, isimler vardır dile getirdiği. 2003 yılında daha kapılar açılmadan önce bestelediği “Güney’e Hasret” şarkısının sözleri şöyle:

“Güney’e Hasret”
söz-beste: Ahmet Belevi

“Gözümde tüten Leymosun
Cıvıl cıvıl limanınla
Bodiriler gonyak dolsun
Yaşıyorum hep anınla

Poli’den dut Gasabaya
Gıvrım gıvrım o yollarda
Seneleri saya saya

Goynüm galdı o bağlarda

Hala Sultan, Turabi Dede
Hep hayal mi olacak
Aklım fikrim İskele’de
Gözüm arkada galacak”¹

Kıbrıs Türk Pop Folk müziğimizde özellikle “**Kıbrıs’ın Şarkıları**” albümleriyle dinleyici kitlesini genişleten Grup NET, söz konusu albümlerinde “**Leymosun Türküsü**” ismini verdikleri şarkılarıyla, hâlâ dinlenirliklerini koruyorlar. 2000 yılında çıkardıkları söz konusu albümde yer alan “**Leymosun Türküsü**”, aslında “**Rulla mu Marulla mu...**” sözleriyle bilinen Kıbrıslı Rum bir müzisyenin bestesi. Fakat grup elemanları bu şarkıyı o kadar beğenmişler ki üzerine Türkçe söz yazıp “**Leymosun Türküsü**” adıyla dinleyicilerine ulaştırmışlar. Sınır kapılarının kapalı olduğu ve iletişimin güçlüğünden dolayı grup elemanları albümlerini çıkarmadan önce söz konusu şarkının bestecisine maalesef ulaşamamışlar. Bundan dolayı beste üzerinde de hak iddia etmemek ve böyle bir yanlışla düşmemek için müziğin “anonim” olduğu ibaresini, cd kapaklarına yazmışlar. Grup elemanlarından Tayfun Atabey tarafından yazılan “**Leymosun Türküsü**”nün sözleri, Lemosunlu olan gruptaki iki elemanın duygularını da yansıtmaktaydı. Sözleri ise şöyle:

“**Leymosun Türküsü**”

söz: Tayfun Atabey

beste: anonim

yorumlayan: Grup NET

“**Leymosun’un yolları, daracak sokakları
Dalgalı deniz gibi, o güzelin saçları**

Dillere destan oldu benim hallerim, vay vay...

Leymosun’da cümbezler, nerde verdiğin söz-

ler

Yol üstünde beklerim, ellerimde nergisler

Kahveyi goy cezveye, geleceğim içmeye
Eller doydu ben doymam, Leymosun’da gez-
meye

Yaseminler gül beyaz, dilberimde işve naz
Bu Leymosun duydu ki, benim olacak bu
yaz...”¹

Ve bildirimizin son örneğini ise folk-pop sanatçılarımızdan Ayhan Başkal’dan veriyoruz. İskeleli olan sanatçımız yaptığı eserlerden biri olan “**Zumbur Minare**”de, bugüne kadar pek örneği görülmemiş şekilde, ’74 öncesi İskele’de yaşayan renkli simaları, lakaplarıyla birlikte dile getirerek, hem terk etmek zorunda kaldıkları İskele’yi hem de bugün kimisi hayatta olmayan eski İskelelileri anmış. 1985 yılında Ayhan Başkal tarafından bestelenen bu şarkı, ilk kez kaset formatında ve “**BABUTSA**” isimli albümle 1990 yılında piyasaya çıktı. Ancak albüm çok az miktarda çoğaltıldığı için gerektiği kadar halka duyurulamadı. 1998 yılında aynı adı taşıyan cd formatındaki albümle daha geniş kitlelere ulaştı.

Albümde yer alan ve so örneğimiz olan “**Zumbur Minare**” isimli çalışmanın sözleri şöyle:

“**Zumbur Minare**”

söz-beste: Ayhan Başkal

“Nerden başlasam nasıl anlatsam bilemem
İskele’nin insanlarına gülemem
Kahküllü’yü, Pırlama’yı ben severim
Çok naz etme Kahveci Mehmet
Tezzeğe söylerim
İnce Belli’m,Çingilli’m Koca Kelle’lim
Ben İskele insanını pek çok severim
Cevriye’yi, Pire’yi ben severim
Heyecanlanma Gurabiye Canavarı

Serçe'ye söylerim
Aspiri'm, Mısmıl'ım sonra Hamur'um
Ben Tirgoma köyünde de mutlu olurum

Eskiden Hindi'ydi şimdi ise Başkal oldu Ali
Eskiden Goççini'ydi şimdi Kırmızı ne olmuş yani
Zumbur, Minare, Naylon, Kasane ben severim
Çok üstüne alma Çakli, Ninno'ya söylerim
Hacı Buba, Hasan Duba sonra da Kafa
Ben İskele insanını pek çok severim
Apeco, Bodiri, unuttuk Goril'i hem de Soddi'yi
Bu şarkıyla andık yarı İskeleli'yi
Söyle bana söyle Gagga terelelelli
Ben İskele insanını çok çok severim.

Sonuç:

Göç, insanları ne kadar doğup yaşadıkları topraklardan söküp savursa da, yüreklerinde yaşattıkları yerlerini, insanların ve anılarını, sanatçılarımız, müzisyenler hatırlamaya ve ellerindeki sanat araçlarıyla yaşatmaya devam ediyorlar. Yaşanılan göçler belki yazıya aktarılabilir ama tüm bunları bir de müzikli yolculukla anlatmak apayrı birşey olsa gerek. İşte Kıbrıslı Türk bestecilerimiz de farklı farklı türlerde, aynı yüreği taşıyarak anılarını ve yürek sızılarını notalarla anlatmayı sürdürüyorlar..

Kaynakça:

1-Akalin,Turgay, “Sılada Olsan Da”, Cd, 2007, Kıbrıs

2- Aslan,Cahit, “Göç-Eğitim-Batman ve Çocuk”,Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Göçün Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerindeki Etkisi, bildiri. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fak. Sosyoloji Öğretim Görevlisi.

<http://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=-Aslan%2CCahit%2C+%E2%80%99CG%2C%B6%2C%A7-E%2C%9Fitim-Batman%2C,Aralık2008>

3-Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, cilt 9, s.571, 1987-İstanbul.

4-Akkayan Taylan, “Göç ve Değişim”,İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını,1979, İstanbul

5- <http://www.derinport.biz/osmanli-ve-genel-turk-tarihi/5095-kibris-ingilizlere-nasil-ge...> 24.04.2008(çevirim içi)

6-Edip Günay-Müzik Sosyolojisi-Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış-Mart 2006 Bağlam Yayıncılık-ISBN: 975-8803-54-9, s:21,23.

7-<http://gencliginturkusu.net/Sections-artid-Gurbet-Havaları%2C%b1-42.html>- Kasım 2008(çevirim içi)

8-Saracoğlu,Erdogan, “Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru-Bildiriler”, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları,Kasım 1989, Kıbrıs.

9-Salim,Turgay, “Özgün Kıbrıs Türküleri ve Ağıtları”, Samtay Vakfı Yayını, cd, 2001, Kıbrıs

10-Salim,Turgay,“Gelenekten Geleceğe, Özgün Kıbrıs Türküleri ve Ağıtları-2”, Cd, 2008, Kıbrıs

34 Halkbilimi

11-Yeşilada,Ekrem, “Kıbrıs’ta Geleneksel Türk Müziği, 2. cilt, Ekim 2002, Kıbrıs”

12Grup NET, “Kıbrıs’ın Şarkıları”, Mahir Kasetçilik-Ada Plak, cd, 2000, Kıbrıs-Türkiye

DİPNOTLAR

² Aslan,Cahit “Göç-Eğitim-Batman ve Çocuk”. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fak. Sosyoloji Öğretim Görevlisi.

³ Ana Britanica.S.571

⁴ Taylan,Akkayan, “Göç ve Değişim”,İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını,1979, İstanbul.

⁵ <http://www.derinport.biz/osmanli-ve-genel-turk-tarihi/5095-kibris-ingilizlere-nasil-ge>

⁶ Edip,Günay,S.21-23.

⁷ <http://gencliginturkusu.net>

⁸ Saracoğlu,Erdoğan,1989.

⁹ Saracoğlu,Erdoğan,1989.

¹ Salim,Turgay,2008.

¹ Salim,Turgay,2008.

¹ Akalın,Turgay,2007.

¹ Salim,Turgay,2001.

¹ Salim,Turgay,2008.

¹ Yeşilada,Ekrem,2002.

¹ Age.

¹ Grup Net,2000.

Göç ve Ayrımcılık Üzerine Bir Deneme

Dr. Ejdan SADRAZAM*

An Essay on Migration and Discrimination

Abstract

The seeking of security and order is the main aim of human being during all history. Globalization, which creates to deepen inequalities, to widespread poverty and to increase the rate of migration, causes to both internal and external insecurities of societies. In order to protect their social and physical environment, both individuals and different social categories in a society show different reactions. The article tried to expose the types of the reactions between Turkish Cypriots.

1.Evimizdeki “Yabancı”: Güvenlik ve Düzen İçgüdüsü

Thomas Hobbes ünlü eseri *Leviathan*'da, iki insan arasındaki farkın, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar belirgin olmadığından bahsederek, insanların **doğuştan eşit** olduğunu tartışmasız kabul eder. (Hobbes,92) Ancak bu önkabülden hemen sonra insanların doğaları gereği başkalarını kendisine eşit görmeye istekli olmadıklarını belirtir ve bireylerin özselle olarak toplumsal-olmayan, rekabetçi ve saldırgan oldukları sonucuna ulaşır. Oysa ulaşılan bu sonucun aksi davranışlara, insanlık tarihi boyunca rastlamak pekiâlâ mümkündür. Dayanışmacı ve “bencilce olmayan, diğerinin yararına karşılıksız yapılan davranış” (Neusner ve Avery- Peck, 31-52) anlamında diğerkam eylemler ve öğütler; Hobbes'un “*insanın insanın kurdu olduğu*” düşüncesinin aksi eğilimlerin varlığını bizlere kanıtlamaktadır. Bu gerçek, insanların

aynı toplumsal kaynaktan beslenen ve zıt duygu ve düşünceler içeren davranış matrisi içerisinde çoğulluk bir tarzda yaşadıklarının göstergesidir.

Çoğulcu bir ortam içerisinde şekillenmiş zihin yapısı ile bireyler, tepki verecekleri nesne, olay veya kişilere karşı değerlendirmede bulunurken veya onlara karşı hangi tarz eylemlere başvuracaklarını saptarken, ayrımlara başvururlar. Gerek bir topluluğun üyesi, gerekse de bir birey olarak insanın kendi çıkarlarını tanıma ve konumunun farkına varmak için başvurduğu bu ayrımlar, herkesin ortak çıkarı olan şeyleri tanımlama ve düzenleme yolunu da açar. Demek ki, ayrımlarda bulunma toplumsallaşmış bireyin doğal durumudur. Ancak ayrımlama; eşitsizlik üreten toplumsal koşullar altında; bencilliğin toplumsallaşmış biçimine birilerinin şu veya bu nedenle bizden daha aşağı bir durumda olduğunu duygusuna dönüştüğünde ayrımcılık karşımıza çıkmaktadır(Timuçin,37).

Ayrımlama işleyen ve tarihsel olarak devam eden süreçtir. Paradoksal olarak, ayrımlama “başka” olanı tanımlayıp değerlendirirken, aynı zamanda “ben ve biz” ile ifade edilen normallik veya benzerlik sürecinin inşasına girişir. Benzerlik ise asla kendinde istikrarlı olarak kalmamaktadır (Foucault,63). Bu durumda sürekli değerlendirme, yargılama ve ayrımla süreçlerinin sonucu olan “normallik”; “başka”nın yeniden inşasını gerekli kılar. Bir diğer deyişle, “biz ve ben” ayrımlamanın sürekliliği ile gelişen bir kavramdır. İç ve dışı birbirinden ayıran sınırları ile ilişkilidir, sınırın genişlemesi veya daralması ya da geçirgenliği tarihsel ve toplumsal koşullara bağlıdır.

O halde sınırlar nasıl inşa edilir? Sınırlar içerisinde “yabancı” imgesi nasıl oluşur? Claude Lévi Strauss'un uzun yıllar ilkel topluluklar üzerine yaptığı

araştırmalar sonucunda, insanın zihninde yakın çevresi ile içerisinde yaşadığı toplumu anlamlandırmaya giriştiğini ve bu amaçla sınıflama ve kategorilere başvurduğunu ortaya koymuştur. Ona göre insanların doğa ve kültür arasındaki bağlantıları anlama biçimleri, kendi toplumsal bağlantılarının değişme biçiminin bir işlevidir (Strauss,147). İlkel insanların her bitki türüne, çiçeğe, hayvana verdikleri özel anlam ve işleve, günümüzdeki bilimsel yaklaşımlarla hiçbir değere sahip olmadığını söylemek kolayca olanaklı olsa da, bu çabaları onların, içinde yaşadıkları topluma düzen getirme gereksinimini dışa vurmaktadır. Düzen de her şeyi ayırılıp her şeye dikkat etmekle, zihnin ayırında olduğu *her şeyi güvenli, yeniden ulaşılabir bir zihinsel konuma yerleştirmekle* (Said,63) kurulmaktadır. Bu çevre içerisinde karşılaşılan nesnelere özdeşlikler aracılığı ile bir rol verilmektedir. Daha önce tanımlanmış alan içerisine daha önceden hiç görmediği ve anlamlandırmadığı bir nesne girdiğinde, bu o birey ve topluluk için yabancıdır.

Bireyin en fazla kendini güvende hissettiği yer, her ayrıntısını bildiği, en yakın çevresi; evidir. Göçebe olmayan bir topluluğun merkezi/evi ise ortak anılarla yerlileştiren toprak parçası ya da yurdudur. Kendimizi dünya yurttaşları olarak görsek dahi, yurt olarak adlandırdığımız merkez bizde başka yerde duyamayacağımız bir heyecan yaratır (Viroli,58). İşte bu merkezden dışarıya doğru uzaklaştıkça devreye daha önce tanımadığı, konumlandırmadığı nesnelere girebileceğinden, güvenlik hissi azalacaktır. *Bireyin kendi dışındaki nesnelere güvenli şekilde yeniden ulaşabilmesi, daha önce tanımlanmış alana, yabancı nesnelere denetimli girmesini ve daha önceden tanımlanmış alan içerisinde meydana gelecek değişimlerin de denetim altında olmasını gerektirir.* Aksi halde, bireyde içinde yaşadığı hem topluma ve hem de geleceğine yönelik güvensizlik başlar. Bu nedenle, sosyo-ekonomik şekillenme ile oluşan böylesi bir kültür alanı içerisinde bireyler, konjoktüre bağlı olarak farklılaşan, bir değişim isteğine sahip oldukları kadar, **yaşamlarını denetim altında tuttıkları** ölçüde elde ettiklerini koruma ve kollama dürtüsü ile de ha-

reket ederler. Diğer bir anlatıma, bir toplum içerisinde insanların yaşam çevrelerini **köklü** şekilde değiştirme isteği, devrim gibi çok özel durumlar dışında varolanı kaybetme riskini göz alacak kadar ileri götürülmez. Kaldı ki, değişim ve koruma eğilimleri, aynı toplum içerisinde farklı sınıf ve sınıf kesimleri, cinsiyet ve yaş grupları arasında bile farklılıklar gösterebilir. Genel beklenti, değişimin sağlayacağı olumluluklar karşısında kayıpların da en az düzeyde gerçekleşmesidir. Terazinin kefesinin ters yönde ağırlık kazanmasına yol açan koşullar altında hoşnutsuzluklar başgöstermeye ve tedirginlikler ise tepkilere dönüşmeye başlamaktadır. Evimize giren her kişi, önceden kurduğumuz veya kurduğumuzu varsaydığımız düzenimizi bozma gizilgücü/potansiyeli taşımaktadır. Onun girişini ve evimizde bulunduğu sürece denetimini sağladığımız ölçüde, dışardan gelen bizim için bir konuk; aksi durumda ise düzenimizi bozmaya aday, bize düşmanca davranıp davranmayacağını tam olarak kestiremediğimiz, bir yabancı olacaktır.

2.Tarihsel Geriplan

Yabancı bir siyasal ve/veya bir toplumsal sorun haline ne zaman gelmiştir? Öncelikle bunun içerisinde yaşadığımız kapitalist topluma ait bir özellik olmadığını belirtmek gereklidir. İlkel toplumlardan başlayarak günümüze kadar yabancı, kategorik olarak yerli halkın anlam dağarcığının dışında yer alan, inanç ve davranışları ile yerel olduğuna inanılmayan ve bu nedenle yerli halkla aynı hak ve yetkileri paylaşılması istenmeyen/engellenen kişiler olarak algılanagelmislerdir. Örneğin kadim Atina kent devletinde yabancılar, yerli halktan ayrı *Metiokos* adında ayrı bir sınıf olarak tanımlanmışlardı. *Metiokos*'lar özgürdüler, ancak yurttaşlık haklarından yoksundular ve genellikle ticaretle ve önemli bir kesimi de Atina için **yaşamsal** değere sahip beceri gerektiren zanaatlarla uğraşıyorlardı. (Williams,61). Soylular sınıfından gelseler dahi onların soylulukları, Atina'da değil, barbar ülkelerde geçerli idi.(Aristoteles,15). Onların yerli halktan farklılaşmaları köle olarak en ileri düzeye götürülür ve toplumsal konumları evcil hayvanların düzeyine indirgenir. Aristoteles'in değişimi ile "*kölelerin*

kullanılması, evcil hayvanlarınkinden hiç ayrılmaz”(a.g.e,14). Kadim Atina devleti, oluşturduğu bu düzen içerisinde, yabancıların konumunu her zaman denetlemeye ve onların gerçekleştireceği değişimi en alt düzeyde tutmaya çalışmıştır.

Yabancı olanın denetimsiz girişlerinin gerçekleştiği ve sosyo-ekonomik biçimleşme üzerine kendi damgalarını ağırlıklı olarak vurmaya başladıkları Roma İmparatorluğu’nun 1. Yüzyıldaki koşulları altında yaşadığı gibi, hoşnutsuzluklar başgöstermektedir. Bu çağda yaşamış olan saray şairi Martial, Roma kentinin, Romalı olmayan göçmenlerin eski İtalyan öğeleri hiçe saymasını İmparator’a yazdığı bir taşlamasında dile getirmiştir:

*“Hangi ırk bizden uzak ki,
Hangi ırk daha barbar?
Oh Sezar,
Sizin kentinizde (bizden) kalmadı eser!
Haemus’tan Rodoplu çiftçi, kutsal Orfeius burada,
Atın kanını içen Sityalı burada,
Nil’in en uzak kaynağında su içen de burada;
En uzak okyanusun kıyısında yıkanmış da ayrıca.
Arap çabucak (gelmiş) buraya,
Sabailer telaşla;
Ve yerel parfümleriyle yağlanan Kilikyalılar burada.
Saçlarını bir düğüme çeviren Skambralılar ve kıvrıkcık Etyopyalılar
Tümünün konuşması birbirinden oldukça farklıdır
Oh Sezar, ülkenizin gerçek babası olarak, tümü size çağırır.”
(Martiel)*

Varlığı ile evimizde kurduğumuz düzen bozma potansiyeli taşıdığına inanılan yabancı, kişi güvenilir değildir. Bu önyargı, yere ve zamana göre değişen bir-biri ile ilişkili anlamlar dizisine dönüşmektedir. Ancak toplumsal bellek içerisinde gerçekleştirilen bu değer biçme ve yükleme işlevi tamamlandıktan sonradır ki, yabancı, muhtemelen gerçekle hiçbir âlâkası kalmamış bir nesneye, “anormal” davranışlara sahip, bu nedenle de uzak durulması gereken hilkat garibelerine dönüşmektedir. Ortaçağ Avrupası’nda kurulu düzen içerisinde ayrık bir topluluk olarak varlığını sürdürmekte ısrar eden Yahudilerin durumu budur. Onlar söylencelerde potansiyel suçlular olarak kabul edilmişlerdir: “Onlar sağlıklıları zehiler, çocukları kanları

için öldürür, kurbanlarını çarpmıha gerer ve onları yerler.(Kabbani,15)”

İnsan zihninin, yabancı imgesinin saldırısına tepki göstermesi doğal olmakla birlikte onun tepki boyutunu ve türünü ise insan zihninin geliştiği kültürel ortam belirlemektedir. Dolayısı ile kültürler, dıştan gelen kültürleri oldukları gibi değil, yerel kültürün lehine olacak şekilde alımlayarak, yabancı olana köklü, eski öğeleri sınırlı düzeyde içerisinde barındıracak köklü dönüşümler önermektedirler(Said,77). Önerinin en ileri boyutu olan özümleme, diğer bir deyişle yabancı kültürün içte eritilerek ortadan kaldırılmasıdır. Yine doğal bir eğilim olarak yabancı kültürler özüm-seninceye kadar köklü dönüşüm önerisi, farklı ölçüde de olsa devam ettirilmektedir. Bu saptamamızdan hareketle kültürü “insan yaşamının kurumsallaştırılmış biçimleriyle olduğu kadar ortak maddi ve ideal yaratımlar, içselleştirilmiş değer ve anlam yorumlarıyla sınırlı bir uzam-zamandaki bir bütünlük”(Geisen,39) olarak tanımlarsak; bu bütünlüğün küçük kültürel değişiklikleri ve yönleri genellikle göz ardı etme eğilimi gösterdiğini de söyleyebiliriz.

Ulus devletinin inşası ile birleşmiş kapitalizmin doğuşu çağında ulus içi kültürel ayrımların ortadan kaldırılması ve başka “ulusal” kültürlerle keskin karşıtlıkların kurulması, tutarlı bir “ulusal kimliğin” oluşması için çok önem taşımaktaydı. Ne var ki, kapitalizm ilksel sermaye birikim evresinden başlayarak, günümüze kadar yabancı emeğe gereksinim duymuştur. Örneğin bu amaçla Amerika kıtasına 1500 ile 1850 yılları arasında, yılda ortalama 60 bin Afrika kökenli köle zor yolu ile götürülmüştür (Braudel, 150). Atlantik köle ticareti, Amerika’da artık bu kölelere ihtiyaç kalmadığı bir sırada beyaz göçmenin zenci köle emeğinin yerini alması ile ortadan kalkmıştır. 1820 yılında 8 bin civarında olan göçmen sayısı yıllar itibarı ile artarak günümüze kadar gelmiştir. 2000 ile 2007 arasındaki son yedi yılda Amerika Birleşik Devletleri’ne kabul edilen göçmen sayısı 6792000’tir ki bu da yılda ortalama 970 bin kişi anlamına gelmektedir(2007 Yearbook Of Immigration,5).

Sömürgeciliğin zirvesine çıktığı 19. yüzyılda

değişik ırkların aynı derecede evrimleşmediği konusu gündeme getirildi. Diğer bir anlatımla 19.yüzyıl ekonomik gelişmesi gözlemlenirken ve Avrupa, Avrupa dışındaki yaşam tarzlarına açılırken, yalnız yaşam tarzlarına açılmıyordu: Avrupalılardan değişik biyolojik görünüşlü insanlara da açılıyorlardı: Yani “Afrikalılar Avrupalılar kadar biyolojik olarak evrimleşmiş bir organizma mıdır?”, gibi sorular sık sık zihinlerini işgal etmeye başlıyordu. Farklılıklar yalnızca fiziki kapasite kullanımı düzeyinde kalmıyor, psikolojik düzeyde dahi renkli insanların beyazlara oranla daha geri olduğuna inanılıyordu. Örneğin bu dönemde bir Afrikalı annenin çocuğunu kaybettiğinde Avrupalılardan daha az üzüldüğü bile düşünülüyordu (Sosyolojik Açıdan, 36-50). Kuşkusuz böylesi bir kavrayış içerisinde daha aşağı düzeyde olanların üst düzeyde olanlarla aynı haklara sahip olması düşünülemezdi.

Gerçekten de 19 yüzyılda Amerika’daki durum, bunu daha açık seçik bir şekilde ortaya koyuyordu. Göçmen işçilere karşı tepki Çinliler üzerinde yoğunlaşınca, 1854te, California’da Beyazlarla ilgili davalarda Çinliler’in tanıklığı kabul edilmez oldu. California “Yüce” Mahkemesinin bu konudaki gerekçesi, “Kızılderililerin tanıklığını kabul etmiyoruz; Çinliler de aynı ırktan olduklarına göre, bu ırkın yüzyıllardır Amerika’da yaşayan dalına bu hakkı tanımazken, yeni gelen üyelerine tanımak olamaz.” denebiliyordu. 1870’te, işçi sendikalarının ‘Çinliler’e karşı tutum takınmaları üzerine, Çinliler işsizliğe ve ücretlerin düşmesine yol açtıkları gerekçesi ile linç edilmeye başlanıyorlardı. Bu son durum, bizlere yerli ve göçmen işçilerin rekabetlerinin de şiddetlendiği ve denetimden çıktığı anlarda, ne tür felaketlere yol açabileceğini göstermektedir.

Daha başlangıçta, ayrımcılığın en belirgin simgesi olan “ırk” kavramı, uygar ve yabani, kültür ve doğa, insanlar ve hayvanlar, saf ve katışık, “beyaz” ve “karışmış” ve “siyah” kutupları arasındaki ayrılıkları istismar ve hiyerarşize etmek için kullanılmıştır(Geirsens,47). Irkçılığın en aşırı uygulamaları Weimar Almanyası’nda başlayıp Nazi Almanyası’nda zirveye ulaşan “Son Çözüm Kuramı” ile pratiğe konulmuştur.

Buna göre Almanlar arasında çocuk ölümleri azaltılırken, doğurganlıkları çoğaltılacak, ırksal aralık içerisinde kendi yaşama alanlarında tutulurlarken, ırkın fiziksel ve zihinsel özelliklerini geliştirmek için de ırksal hijyene başvurulacaktı. Böylece ırk, kendisi için zararlı kabul edilen alkolikler, homoseksüeller, zihinsel özürülüler ve Yahudi, Çingen ve Slav gibi aşağı ırklardan arındırılacaktı(Ipsen,581-2). Gerçi ırkçılık ayrımcılığın ötesine geçen bir pratiğe sahip olmuşa da sık sık evin, siz buna yurt veya yaşam alanı da diyebilirsiniz içerisindeki “yabancı”ya gönderme yapmakla, göçmenlere karşı duyulan ayrımcılıkla aynı temele sahip olmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanlar, enflasyon, işsizlik, tüm toplumsal düzenin çökmesi gibi normal yollarla çözülemeyecek şiddette sorunlarla karşılaşınca, siyasal mitosların gelişeceği ortam doğmuştur. Bu bunalım, umutsuzluk durumunda, umutsuz araçlara başvurulmuştur. Uygur insanın en şiddetli tutkuları en irrasyonel itilere boyun eğmiştir. Bizim için burada önemli olan benzer koşullar altında insan zihninin yeniden irrasyonel düşüncelerin ve praksisin esiri olabileceğini bilmemiz ve bunu önleme yollarını aramamızdır.

İnsanların belirli bir zaman boyutu içerisinde bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına geçişini ifade eden göç hareketleri, itici ve çekici etmenlerin bir birleşkesi sonucu gerçekleşmektedir. İtici etmenler, bireylerin yaşadıkları bölgede daha fazla barınmalarını güçleştiren veya hatta olanaksız kılan savaş, iç savaş, siyasal değişim, deprem, su baskını, kuraklık, açlık, tarımda makineleşme gibi göç nedenleridir. Çekici etmenler ise göç edilen ülkenin, sağladığı ekonomik ve eğitim, mesleğini icra edebilme, kariyer sahibi olabilme gibi diğer bir dizi toplumsal olanaklar oluşturmaktadır. İtici etmenler sonucunda meydana gelen göç hareketleri uluslararası alanda sık sık mülteci sorunları yaratmaktadır; gerek itici ve gerekse çekici etmenlerin bileşkesi olarak ülke içinde ve dışı doğru yaşanan göç hareketleri gecekondulaşma, altyapı yetersizlikleri gibi kentsel sorunlara; göçün gerçekleştiği yerde ekonomik büyümenin yeterince gerçekleşmediği zamanlarda ise orada yaşayanlar ile

yeni gelenler arasında kimi zaman gizli kimi zaman da açık bir rekabete neden olmaktadır.

Tepkinin kaynağına böylece yabancının toplumsal yapıda meydana getirdiği değişim/tahribat yanında, o bölgede yaşayanlarla yabancılar arasındaki rekabet de eklenmektedir. Ne var ki, göç hareketleri, kapitalizm açısından yabancı işçi ucuz emek gücünün devamlılığı anlamına geldiği ve sistemin kendisini yeniden üretilmesi açısından herhangi bir tehdit oluşturmadığı ve hatta gerekli olduğu halde, kültürel olarak belirli bir ülkesel alanda meydana getirdiği değişim, adet ve geleneksel yapılarda yol açtığı tahribatlar, yabancı olanın daha fazla ayrıcalığa sahip olabileceği beklentisi, yabancı düşmanlığından *xenophobia* ırkçılığa kadar bir dizi tepkinin doğuşuna zemin hazırlamaktadır. Tepkiler, bireysel düzeyde kalabileceği gibi örgütlü boyuta taşınabilirler. O zaman kişilerin yer değiştirmeleri ekonomik, toplumsal ve kültürel olduğu kadar politik bir anlama da kavuşmaktadır. Varolan düzen üzerine bir tehdit olarak algılanan yabancı imgesi güç kazandığı oranda, kendini bu düzeni korumaya adanmış muhafazakar veya ırkçı-sağ partilerin güçlenmesine hizmet ederken, göç politikasının üretim süreci içindeki önemini farkıda olan liberal partiler ile insan haklarına ağırlık veren, yeşiller, sosyal demokrat ve sosyalist partiler, politik haklara kavuşan göçmenler tarafından desteklenmektedir.

3. Küreselleşme ve Göç Olgusu

Günümüzdeki üretim teknolojisinin ulaştığı nokta, çok kısa eğitim süresi sonrasında insanların yüksek teknoloji mallar üretebilmelerine olanak vermektedir. Dünyanın her yanından insanlar bu üretime katılabilecek yetenekte olduğunu kanıtlamışlardır (Greider,22,97). Üretimin gerçekleştiği mekan da artık tüm dünyadır. Mukayeseli üstünlüklerin peşinde sermaye hareket etmekte ve üretim çoğu kez pek çok ülkeyi içerisine alacak şekilde gerçekleşmektedir. Sermayenin bu hareketliliği karşısında emek de eskiye oranla göre daha büyük bir hareket çabası içerisinde dir. Artık ulusal sınırlar eskisi gibi geçirimsiz değildir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Bölümünün verilerine göre 2005 yılında dünya nüfu-

sunun %3'nün-191 milyon- doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşadığını göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre ise aynı yıl mültecilerin sayısı 21 milyon idi (Measuring Protection,1). Bu göçmenlerin üçte biri gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye göç etmiş, üçte biri gelişmekte olan bir ülkeden diğer gelişmekte olan bir ülkeye, üçte birlik bir bölümü ise gelişmiş ülkeler arasında yer değiştirmiş bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin 228 ülkeden derlediği bilgiler, 38 milyon göçmene ev sahipliği yapan Amerika Birleşik Devletleri'nin bu alanda öncü ülke konumunda olduğunu göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin yarattığı çekim gücü kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin gereksinimleri de bu denli büyük bir göçmen nüfus oluşmasına neden olduğuna kuşku yoktur. Amerika Birleşik Devletlerinde göçmenlerin toplam nüfus içerisindeki oranı %13'tür. Bu oran 2005 yılında Avusturalya'da %19,6 ve Kanada'da %18,9 idi. Göçmenlerin bölgesel dağılımına baktığımızda ise 64 milyon göçmeni barındıran Avrupa birinci sırada yer alırken, 45 milyon ile Kuzey Amerika ikinci sırada ve 22 miyon ile Batı Asya'nın petrol üretici ülkeleri üçüncü sırada yer almaktadır. Birleşik Arap Emirliklerinde göçmenlerin toplam nüfus içerisindeki oranı %71.4, Kuveyit'te ise %62.1'dir(International Migration).

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Bölümünün hesaplamalarına göre dünya nüfusu 2050 yılında 9 milyar 191 milyonu bulacaktır (World Population). En fazla göç veren ülkelerin başında gelen, en az gelişmiş ülkelerin dünya nüfusundaki payı 2005 yılında %11.75 iken, bu oran 2050 yılında %18.94'e çıkacaktır. Benzer şekilde en fazla gelişmiş ülkelerin 2005 yılı nüfusları %18,65 iken, bu oran 2050 yılında %13.54'e düşecektir. Gelişmiş ülkelerde nüfus artışının düşmesi, nüfusun yaşlanması olgusu ile birleşince önemli miktarda işgücü açığı doğuracağı kesin gibi görünmektedir. Kaldı ki, 2005 yılında çalışabilir 15-64 yaş grubundaki nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı gelişmiş ülkelerde %62.9 iken bu oran 2050 yı-

40 Halkbilimi

ında %52.2'ye düşecektir. Diğer bir deyişle 2050 yılındaki işgücü sayısı bugünün 100 milyon aşığına düşecektir. Aynı dönem içerisinde az gelişmiş ülkelerde 15-64 yaş grubundaki nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı %53.4 'ten 61.1'e çıkacaktır. Demek ki, gelişmiş ülkelerdeki işgücü açığının kapatılmasının yolu göçmen işgücü olacaktır. Bu nedenle, Uluslararası Göç Örgütü'nün 2 Aralık 2008 tarihli basın açıklamasında halihazırda yaşanmakta olan ekonomik krize ve Amerika Birleşik Devletlerinde Nisan 2008'den Kasım 2008'e kadar işsizlik oranında %2'lik bir artışa rağmen (Unemployment Rate ...) gelişmiş ülkelerin göçmen işçilere kapılarını kapamama çağrısı yapması oldukça anlamlıdır. Yine aynı açıklamada gelişmiş ülkelerin talep ettikleri işgücünün niteliği hakkındaki bizlere verdiği ipuçları da dikkat çekicidir. Uluslararası Göç Örgütü sözcüsü Jemini Pandya'ya göre göçmen kabul eden ülkelerdeki insanların yapmak istemeyecekleri işler harzaman vardır; sağlık bakımı, ev bakımı ve hizmet endüstrilerinde bu açık sürekli büyümektedir (Rich World). Gelişmiş ülkelerin göçmen profili incelendiğinde bu ülkelerde yaşayanların yapmak istemedikleri işler için talep edilen işgücü yanında yüksek kalitedeki işgücünü de kendi ülkelerine çekme eğiliminde oldukları görülmektedir. Birleşik Krallık, İrlanda, Kore, Norveç ve Yeni Zelanda'ya göç edenlerin %31 ile 40 arasındaki bölümü yüksek öğrenime sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'nde göçmenleri büyük bir bölümü yüksek öğrenime sahip olmamakla birlikte 38 milyon göçmen içerisinde 440,000'inin doktora eğitimine sahip olduğunu görüyoruz ki, bu miktar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki toplam doktora sahibi kişilerin %25'ine eşittir. İsveç'te bu oran %45, Avusturalya ve Kanada'da ise %54'tür (Dumont,10).

Dünya ekonomisinin eşitsiz bir yapıda gelişimini sürdürmesi, varolan savaşlar, açlıklar, iklim değişikliğinin yarattığı kuraklıklar, dünya demografik yapısındaki dengesizliklerin tümü önümüzdeki on yıllar boyunca da *göç hareketlerinin daha gelişmiş yörelere doğru artarak devam edeceğini* göstermektedir. Kuşkusuz gelişmişliğin pek çok göstergesi olmasında

karşın en basit olarak kişi başına gelir ele alındığında dünya üzerindeki ülkeler arasındaki farklılıklar çok çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde kişi başına gelir 45 bin dolar civarında iken, bu oran bir Afrika ülkesi olan Liberya'da 500 dolar civarındadır. 3.3 milyon nüfusa sahip Liberya'da toplam işgücünün %85'i işsiz durumda (The World Factbook 2008). Mali'da halkın %72.3'ü, Zambia'da %63.7'si Nijer'de %61.4'ü ,Gambia'da %59.3'ü günlük 1 doların altında yaşamak zorunda (The World Bank Data Query). Yaklaşık 300 bin kişinin yaşamına mal olan Darfur Savaşı'nda 2.7 milyon kişi evlerini terk etmek zorunda kalmışlardır (UN-Africa Union Mission in Darfur). Yaşamakta olan bu deni büyük bir dengesizliklere, savaş, kıtlık gibi felaketler eklenince insanların herşeyi göze alıp göç hareketine katılmaları, yasal olanaklar tükendikçe de her türlü riski almaları kaçınılmaz olmaktadır. Büyük tepkilere yol açsa da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre 2008 yılının ilk sekiz ayında sandallarla kuzey Afrika'dan İtalya'ya ulaşanların sayısı 30 bini bulmuştur. Yolculuk sırasında kaybolanların sayısı ise 509 olmuştur. Aynı dönemde Yunanistan'a ulaşanların sayısı ise 15 bin olmuştur. Benzer bir görünüme Kızıldeniz'in iki yakası arasında da rastlamak mümkün. 2008 yılının ilk on ayında son derece kötü koşullar altında 38 bin kişi Somali'den Yemen'e ulaşmaya çalışmış ve bu yolculuklar sırasında 1400 kişi yaşamını yitirmiştir (Human Smuggling).

4.İçteki Yabancı – Avrupa Birliği'nde Yabancı Düşmanlığı

Gelişmiş yörelere doğru devam eden göç dalgası, her ne kadar sistemin kendini yeniden üretmesi için olumlu öğeler içerse ve belirli sınırlar içerisinde devamlılığı arzulansa da, göçmen kabul eden ülkelerde günümüzde de bir takım huzursuluklara ve tepkilere yol açmaya devam etmektedir. Diğer taraftan evsiz, yurtsuz insanlara ilişkin yayılan haberler, onlarla yaşanan deneyimler, ev içi şiddet, yoksulluk, aç insanlar, sığınmacılar ve dünyanın dört bir köşesinde sürgünde olanlarla sık sık yüzleşilmesi, yukarıda de-

ğindiğimiz “ev ideolojisinin” güçlenmesine yol açma eğilimindedir (Robertson, 255). Söz konusu eğilimlerin yol açtığı tepkileri en alt düzeye indirmek ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele konusunda Avrupa Birliği çatısı altında 1997 yılında Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC) kurulmuştur. İzleme Merkezi, İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığına ilişkin Avrupa Bilgi-ağı sistemi (RAXEN) tarafından toplanan verilere dayanarak, ırkçılık, antisemitizm veya islamofobi vakalarının nedenleri, sonuçları ve etkilerini incelemeye başlamıştır. 1998 yılında faaliyet göstermeye başlayan İzleme Merkezinin yerini, 15 Şubat 2007 tarihinde kurulan AB Temel Haklar Ajansı (FRA) almıştır. AB Temel Haklar Ajansı (FRA) veri toplamanın yanı sıra, AB kurumları ile üye Devletlerine tavsiyelerde bulunup sivil toplum içerisinde temel haklara ilişkin farkındalığı artırmak için çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Tüm bu çalışmalara rağmen, Avrupa Birliği gibi demokrasinin oldukça gelişkin olduğu yörelerde bile ırkçılık ve yabancı düşmanlığının kökünün kazındığı söylemez.

Roma Üniversitesi’nden Riccardo Faini, yapmış olduğu bir çalışmada, göçmenlerin gereğinden fazla olduğunu düşünenlerin sayısının Belçika’da %54.3, Fransa’da %54.7, Almanya’da %56.7, İtalya’da %64 olduğunu belirlemiştir (Faini). Diğer bir anlatımla, bu ülkelerdeki nüfusun yarısından fazlası gereğinden fazla göçmen kabul edildiği inancındadırlar. Yine Almanya’da Leipzig Üniversitesi tarafından yapılan başka bir araştırma ise Almanların yaklaşık beşte birinin yabancı düşmanlığıyla ilgili açıklamaları onayladığını ortaya koymuş bulunmaktadır. Yine aynı çalışmada Almanların yüzde 18’i “*Toplumda Yahudilerin etkisinin çok fazla olduğu*” görüşünü savunurken, yüzde 15’i de Yahudilerin hedeflerine ulaşmak için “*numaralar yaptığını*” söylediği, yaklaşık yüzde 15’inin de “*Yahudilerin kendilerine özgü adetleri var, bize uymuyorlar*” şeklinde düşündükleri saptanmıştır (Almanya’da yabancı). Böylesi düşüncelerin özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, çalışanlar arasında rekabetin kızışması ile yerli halk

ile göçmenler arasındaki gerilimi tırmandıracağını, bunun politik tercihlere yansıtacağını ve hatta şiddet olaylarına yol açabileceğini de hasaba katmak gerekmektedir. Gerçekten de 2006 yılının bahar aylarında Fransa sokaklarını ateşe veren getto isyanları bu rekabetin sonuçlarını gözler önüne sermiştir:

II. Dünya Savaşı sonrası Fransa’ya ülkeye getirilen ve kuzey Afrika ülkeleri Fas ve Cezayir ile Senegal’den gelen göçmenler ve onların çocuklarından oluşan ayrıık yerleşkeler, geldikleri ülkeleri aratmayacak sefalet koşulları içerisinde yaşamaya zorlanmışlardır. Buralarda işsizlik oranı çalışma yaşındakiler için %25’i, gençler arasında ise %50’yi bulmaktadır. Bu oran neredeyse ülke genelinin iki katıdır (Seager). Fransa’nın sömürge geçmişinde, göçmelerin ata topraklarını, en acımasız yöntemlerle sömürmüş ve doğal kaynaklarına vahşice el koymuş olması, günümüze sömürme hakkı olarak taşınmıştır. Göç olgusunun sürekliliği, göç edenlerin sefaleti ortadan kaldırmadığı gibi, Fransa’ya taşınmış ve burada “Üçüncü Dünya” yenden kurulmuştur. Önceden çeşitli insan toplulukları arasında coğrafi temelde gözlemlenen ayrılık, şimdi aynı coğrafyada sürmektedir. Göçmenlerin ülkelerinden Fransa’daki “getto”lara taşınan coğrafya; mesleki ve kültürel sınırlarla kuşatılmıştır. “Getto”ların içi ile dışı veya göçmenlerle diğerleri arasındaki farklılık eğitim kurumlarında ve özellikle de yüksek öğretimde iyice belirginleşmektedir. Nitelikli emek gücünü gerektiren alanlara giriş, göçmenlerin düşük eğitim düzeyleri nedeni ile olanaksız gibidir. Yoksul göçmen aileler için çoğu kez altından kalkamayacakları bir bedel gerektiren yüksek öğrenim barajı aşılsa bile, iş listelerinde en sona yazılma gibi pratik örnekleri ile sıkça yaşanan ayrımcılık engeli, göçmen ve onların çocuklarına nitelikli iş alanlarının kapısını kapatmaktadır. Genç göçmenler için anne babalarının çalıştığı, ancak bir Fransız’ın elini sürmek istemediği ağır işleri bulmak bile, gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Piyasa koşullarının yarattığı yıkımları hafifletecek aile ya da komşuluk ilişkileri aracılığı ile sağlanan geleneksel koruma hattı da ya dağılmış ya da oldukça zayıflamış durumdadır (Bauman, 111). Yalnızlaşma, onlara, ken-

42 Halkbilimi

dilerini idame ettirmek için çok fazla hareket alanı bırakmamaktadır. İşsizlik, genç kitleleri oldukça hareketli kılmakta, şiddet bir anlamda seslerini duyurabilmenin yegâne aracı haline gelmektedir. Düzen getto gençliğine, hapislik ve ölüm seçeneğinden başka neredeyse hiçbir seçenek bırakmamaktadır.(Workers Vanguard) Sıradan Fransız yurttışı onlara karşı tepki duyması ne denli olağan ise bu olay, bir kez daha bize, isyancılar kadar isyana hazırlayan koşullarla da mücadele edilmesi gerçeğini ortaya koymaktadır.

5.Kuzey Kıbrıs ve Göç

Kuzey Kıbrıs'ta göç olgusunun iki bacağı bulunmaktadır. Birincisi, içten yurt dışına, ikincisi ise yurtdışından adaya yaşanan göçtür. 1990 yılına kadar ülkemizden göç edenlerin çoğunluğunu kalifiye olmayan veya yarı kalifiye işgücünü oluşturuyordu. 1990 sonrası yurtdışına yaşanan göçün niteliğinde değişimler yaşanmaya, kalifiye ve yüksek eğitilmiş gençlerimiz arasında göç edenlerin sayısında artışlar yaşanmıştır. Elimizde kesin veriler olmamakla birlikte 1974 ile 1990 yılları arasında Kuzey Kıbrıs'tan göç edenlerin sayısı 30 bin olduğu tahmin edilmektedir.(Durduran,60) Varış noktası açısından ise kalifiye olmayan işgücünün tercih ettiği ülkelerin başında İngiltere gelmekte iken, 1990'ların başında kadar Kıbrıslı Türklerin ağırlıklı olarak yüksek öğrenimlerini Türkiye'de aldıkları için yüksek öğrenimli göçmenler Türkiye'de kalmayı tercih etmekteydiler. 1990'ların sonrasında durum bir ölçüde değişmiştir. Yüksek öğrenim kurumlarının ülkemizde açılıp gelişmesi ve öğrenim dili olarak İngilizce'nin seçilmesi, yüksek öğrenim görmüş gençlerin başta Avrupa olmak üzere tüm dünyanın pek çok yöresine gidebilmelerine olanak sağlamaya başlamıştır. 2000'li yıllarda ise güney Kıbrıs'taki kolejlere gönderilen gençlerimiz ile Kıbrıs vatandaşlığı sayesinde Avrupa ülkelerinde yüksek öğrenim şansı elde edenler, yurtdışına göç etme potansiyeli yüksek bir grup meydana getirmektedirler. Kuzey Kıbrıs açısından istatistiki bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, OECD verilerine göre Güney Kıbrıs'ın göç bileşkesi içerisinde kalifiye, yüksek

öğrenimli olanların tüm göç edenlere oranı %53.3'tür. Aynı oran Guyana'da %83, bizim gibi bir ada ülkesi olan Haiti'de %78.5'tir (Dumont,10).

Mesleki kariyerlerini üst düzeye çıkartma, yaşam tarzının cazibesi, yüksek maaş ve benzeri nedenlerle eğitilmiş ve yüksek nitelikli işgücünün yurtdışına göç etmelerine yol açmaya devam edecek olmakla birlikte, ülkemizde eğitim planlaması ve özendirici tedbirlerle, onların toplumsal gereksinimlerimize uygun eğitim almalarını sağladığımız ölçüde yurtdışına yüksek öğrenimli kalifiye işgücünün akışını belirli ölçülerde sınırlamak olasıdır. 2000 yıllarda güney Kıbrıs'ta çalışmayı tercih eden yarı-kalifiye ve kalifiesiz işgücünün yurtdışına göç hareketini bütünüyle ortadan kaldırmış olmamakla birlikte sınırlandırmıştır. Bu durumda yeterince düzenlemeye gidilmemesi ve önlemler alınmaması halinde, yurtdışı göç hareketine katılanların büyük bir bölümünün yüksek öğrenimli kalifiye işgücü olacağını öngörmek pek de yanıltıcı olmaz. Beyin göçü olarak adlandırılan yüksek öğrenim görmüş nitelikli işgücünün adadan ayrılması hem bu kişilerin yetiştirilmesi için toplumsal olarak harcanmış olan bedelin geri dönüşümünü sosyal yararları ile birlikte ortadan kaldırmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise bu insani yatırımlarımızı kendi lehlerine kullanmaktan geri durmamaktadırlar. Diğer taraftan yetişmiş, nitelikli işgücünü teşkil eden gençlerimizin yerlerini Türkiyeli göçmenin alması, onlara karşı gücü bir karşıt-duygunun gelişmesine yol açtığını da belirtmek gerekmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta göç olgusunun ikinci bacağı, yurtdışından adaya yaşanan göç oluşturmaktadır. Dıştan içe doğru yaşanan göçün ağırlıklı bir bölümü Türkiye'den gerçekleşmiştir. Gerek çoğunluk olmaları ve gerekse diğer göç eden gruplar hakkında ayrı ayrı araştırmalar gerekli olduğu için çalışmamızı Türkiye'den ülkemize göç edenlerle sınırlandıracağız. Güney Kıbrıs'tan 1974 sonrası kuzey göç edenler dikkate alınmadığı takdirde Kuzey Kıbrıs'a yurtdışından göç edenlerin %77.2'sini Türkiye'li göçmenlerden oluşturmaktadır (2006 Yılı Sayım Sonuçları'ndan hesaplanmıştır). Türkiye'den Kıbrıs'a göç edenleri iki

ana grupta toplamak mümkün Birinci gruptakile 1974'ün hemen sonrasında adaya gelip yerleşenlerdir. Adadaki Rum nüfusa karşı Türk nüfusunu güçlendirme düşüncesi ile uygulamaya konulan Milli Yerleştirme Politikası çerçevesinde, adaya Türkiye'nin çeşitli yörelerinden gelen göçmenlerin, kuzeyde kalan Rum mülklerine ikamet etmeleri sağlanmış, kendilerine sağlanan tarımsal arazilerle istihdam olanakları sağlanmıştır. Adaya geldikleri ilk yıllarda bir takım uyum sorunları yaşamış olmalarına karşın, yıllar ilerledikçe Kıbrıslı Türklerle büyük ölçüde kaynaşmayı başarabilmişlerdir (Sadrazam,130-138). 1974 Sonrası Türkiye'den ilk gelen göçmenlerin ikinci kuşağı ekonomik, siyasal, toplumsal ve/veya kültürel kaynaklara erişimi daha yoğun şekilde yaşayabildikleri içinde kaynaşma daha da ileri boyutlara taşınabilmiştir. Bunu hem paylaşılan ortak değerlerde ve hem de dilde görmek mümkün. Burada altı çizilmesi gereken, yaşanan sürecin bir özümsemeden çok karşılıklı etkileşim ve dönüşüm olduğudur. Gerçi, uzun yıllar mülklerinden ve hatta adadan kovulma tehdidi altında, toplu bir oy havuzu olarak görülüp, güdülenmeye çalışılmışlarsa da 2000'li yılların başında yaşanan kitle seferberliği döneminde Kıbrıslı Türklerin tercihlerine paralel yönelimler gösterebilmişlerdir.

Türkiye'den kuzey Kıbrıs'a ikinci göç dalgası, işçi göçü şeklinde 1980'lerin sonunda başlamış ve 2000'li yıllarda en yüksek hıza erişmiştir. Yalnızca 2000 ile 2006 yılları arasında adaya gelenleri yukarıdaki oran sabit kalıp değişmediğini varsayarsak yaklaşık olarak 44,424 olarak hesaplayabiliriz⁽¹⁾. Aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri tarafından kabul edilen Türkiyeli göçmen sayısı ise 30770'tir(2007 Yearbook of Immigration,10). Diğer bir değişle Kuzey Kıbrıs Amerika Birleşik Devletleri'nden daha yüksek oranda Türkiye'li göçmen kabul etmektedir. Türkiye'den kuzey Kıbrıs'a doğru yaşanan bu göçün nedenleri arasında işgücü profilindeki değişiklikler de yer almaktadır. Ülkemizde üniversiteleşme oranının yükselmesi, ara kalifiye eleman gereksinimi, yarı-kalifiye ve kalifiye olmayan işgücünün güneye kayışı gibi nedenler, kuzey Kıbrıs'ta yaşayanların önerilen

bedelle yapmayacakları işlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hizmet sektöründe, sanayide, inşaat alanında ve hatta küçük tarımsal işletmelerinde Türkiye'den gelen ucuz işgücü tercih edilir olmuştur. Türkiye'de ise göçe zorlayan toplumsal koşullar devam ettiği sürece Kuzey Kıbrıs'taki işverenler de bundan yararlanmaya devam edeceğe benzemektedir. Bu yedek işgücü ordusu olmasa, işverenlerin söz konusu işleri yaptırmak için gereksinim duyulan işgücü için güneydeki kadar bir bedel ödemesi gerekeceği muhakkaktır.

Ülkemizde de özellikle Türkiye'den gelen göçmenlerin işgücünün fiyatını sürekli düşük tutmasının, yerli emekçiler arasında hoşnutsuzluklara yol açtığını kestirmek zor değildir. Güney kapıları açılmasından önce işsizlik düzeyinin ve 2001 ekonomik krizinin etkisi ile şiddetlenen gerilim, kapıların açılmasından sonra yatışmış durumda. Aynı meslek gruplarında olan Kıbrıslı Türkler güney Kıbrıs'ta daha yüksek bir ücretle iş bulmaları a. kuzeydeki işsizlik oranını azaltmış, b. Türkiyeden gelen göçmen emekçilerle aralarındaki rekabeti yatıştırmış, c. Kuzey için önemli bir gelir kaynağı sağlamış, d. İşverenlerin de görece düşük ücretlerle –ki bu daha fazla kâr anlamına gelmektedir işlerini çevirmelerine olanak yaratmıştır.

Diğer taraftan ikinci dalgada kuzey Kıbrıs'a gelenlerin, ülkelerinde yaşadıkları bir toplumsal sorunlar, uyum konusunda sıkıntılar yaşamalarına neden olmakta, onları içe kapanmaya ve yerli halktan kendilerini **yalıtmaya** itmektedir. Beykent Üniversitesi'nden Abdurrahman Kurt, '*Güneydoğudaki Göç Hareketleri: Diyarbakır Örneği*' başlıklı 2002'de yapılmış olduğu araştırmada göçmenlerin % 42'si okuma yazma bilmediklerini %43'ünün okula gitmeyen okul çağında çocukları olduğunu, % 91'inin ise işsizlik sorunu olduğunu ortaya konmuştur. Devlet Planlama Örgütü'nün 2006 Sayım sonuçlarının göre de eğitim, tayin ve aile birleştirilmesi dışında Türkiye'den ülkemize gelenlerin %82.9'u çalışmak için geldiği anlaşılmaktadır(2006 Yılı Sayım Sonuçları).

Onlar, 1974 sonrası toplumsal ilişkilerde de köklü değişimler yaşayan Kuzey Kıbrıs'a göç etmek-

44 Halkbilimi

tedirler: Kırsal toplum öğelerinin şekillendirdiği, geleneksel yaşam tarzı son derece sınırlı düzeye inmiştir. İnsan insan ilişkileri yoğun iş yaşamı ve bireysel tercihler nedeni ile belirli alanlarla sınırlanmıştır. Kırsal toplum, küçük, istikrarlı ve yüzyüze bir toplumdur. İnsanlar birbirleriyle her birinin öbürüne ilişkin sahip olduğu kapsamlı bir bilgi ile donatılmışlardır. Böylesi bir bilgi onlar için güvenlik hissini temelini oluşturuyordu. İlişkileri sıklıkla hısnımlık ve kandaşlık bağları ile güçlendirilmişti. Ekonomi görece geçimlilik bir temele dayanıyordu ve yaşamlarını denetim altında tutukları ölçüde bunu koruma eğilimi gösteriyorlardı. Oysa şimdilerde hepimizin gözlemlediği gibi, değişimin kentlere oranla çok daha sınırlı ve uzun dönemde gerçekleştiği köylerimizde bile, geleneksel ilişkiler büyük ölçüde parçalanmıştır. Köyler pek çok ülkede görüldüğü gibi kentlere taşınmamıştır, ama insan insan ilişkilerin daha mesafeli yaşandığı, bireylerin yaşam bilgisi açısından bütünsel olarak donatılmadığı ve bu nedenle de bireylerin güvenlik alanlarını/sınırlarını oldukça daraltmak zorunda kaldıkları -önce çekirdek aile ile şimdi bireyin kendisi- kentsel ilişkiler tüm kırsal alanı işgal etmiştir.

Diğer taraftan parçalanmış geleneksel ilişkiler içerisinde yaşayan bireyler arasında toplumsal statü veya sınıf göstergesi olarak taçlandırılan tüketim ilişkileri birincil sıraya yerleşmiştir. Dünya’da standartlaşma ve homojenleşme olarak kendini dışavuran, arzu ve duyguları bile tüketimin nesnesi haline getiren ve küreselleşme ile yaşamın tüm alanlarını kapsayıcı hala gelen tüketim toplumu, Kuzey Kıbrıs’a da, alabildiğine yerleşmiş durumdadır. Yaşanan böylesi değişimlerin yolaçtığı dönüşümler, folklorik öğelerin yaşamın asli parçaları olarak kalmasına/yaşanmasına daha fazla izin vermemektedir. Çünkü postmodern söylemin çoğulculuğu içerisinde, geçmiş ve geleneksel olanın korunmasına yaptığı göndermeye karşın, söz konusu değerler ve nesnelere, yeni toplumsal ilişkiler içerisinde tüketicisi olduğu ölçüde yaşayabileceği gerçeği ile yüzleşmek zorundadır. Diğer bir anlatımla, tüketim tercihleri arasında geleneksel olan kendini korumayı başarabildiği **ölçüde** müzeler dı-

şında yaşamasına izin verilmektedir. Kıbrıslı Türkler olarak bizler, bu değişim içerisinde bir yandan tüketim toplumunun coşkusunu yaşarken, bir yandan da geleneksel olanın kaybolması ile anlamlandıramadığımız bir üzüntü duyuyoruz. İnsan insan ilişkilerinde diğer kam değerlerin kaybolması ve yurt olarak kavranan “gerçeğin artık eskiden olduğu şey olmadığı anda”(Robertson,262-3) bizlerde mazide kalan “düşsel” geçmişe özlemi -*nostalji* doğuruyor.

Bu ikircikli durum nedeniyle, şayet meydana gelen değişimin toplumsal yapımızdaki değişimler sonucunda gerçekleştiğini dikkate almaz ve kaynağını bizim dışımızda aramaya başlarsak; sosyo-psikolojik gerekçelere yönelmemiz kaçınılmaz hala gelecektir. Kaldı ki, tüketim toplumu medya tarafından kendisine gösterilen şekli ile tüm anlamları da, diğer tüketim nesnelere gibi tüketme eğilimindedir. Diğer bir anlatımla bireyler kendi içinde buldukları durumu yaşadıkları yabancılaşma nedeni ile anlamlandıramazlar (Atiker,67). İşte böylesi durumlarda evdeki/yurttaki düzenini bozan “yabancı” imgesi bir kez daha devreye girmiştir. **Özellikle üst sınıflar yolu ile Türkiye’den aktarılan mafyatik ilişkilerin ile adaya taşınması onlara karşı bir “korku” dalgası yaratmış** ve “bozulma” olarak algılanan değişimin sorumlusu olarak yabancılar; daha özelden yabancılar içerisinde çoğunluğu oluşturan Türkiyeliler göçmenler görülmeye başlanmıştır.

Yine 1974 sonrası yaşadığımız değişimler, insan insan ilişkilerin sürdürülme mekanlarını okul, işyeri, ordu gibi kamusal alanlarda veya bar, cafe gibi buluşma mekanlarına taşınmış bulunmaktadır. Bu değişim bile yeni gelen göçmenlerin yerli halkla temasının sınırlanması anlamını taşımaktadır. Bu durumda yeni gelenler daha çok kendi aralarında ilişkilerini sürdürmekte, yerli halkla sınırlı düzeyde ilişkiler kurmaktadır; ikametgah yerleri olarak ucuz semtler seçildiğinden kentlerde ayrı bir geto kültürü oluşma eğilimindedir. Yaşadıkları bu gibi sorunlara kuzey Kıbrıs’ta yerli kişilerin yapmak istemedikleri işlerde çalışmalarını da eklemeyince onlar hakkındaki zihinsel olarak Kıbrıslı Türkler’den daha “aşağıda” bir

konumda ve istenmeyen kişiler olduklarına ilişkin yargılar doğurmakta, 1974 sonrası toplumumuzda yaşanan yozlaşmaların ve kötülüklerin günah keçileri olarak Türkiyeli göçmenler işaretlenmektedir:

Onlar, Kıbrıs'ta göçmen olmaları nedeni ile henüz karar alma ve siyasal süreçlere katılma olanaklarına kavuşmamışlardır, bu nedenle siyasal olarak dışlanmışlardır. Kendilerine ayrılmış ve Kıbrıslı Türklerin çalışmayı düşünmediği özel bir alanlarda düşük ücretlere, daha az çekici çalışma koşulları altında istihdam edilmektedirler, kayıt altında alınmalarına rağmen, istihdam edildikleri piyasa nedeni ile iş güvencesinden yoksundurlar, bu nedenler istihdam alanları olarak dışlanmışlardır. Yoksullukları nedeni ile maddî kaynaklara erişimleri ve ortak kültürel süreçle bütünleşmeleri sınırlı olduğundan iktisadi dışlanma yaşamaktadırlar. "Aşağı", "kirli", "potansiyel suçlu", "tembel", "cahil", "seks düşkün", "şiddete eğilimli", vb. olarak niteleyen bir dizi değer yargısı ile toplumsal olarak dışlanmaktadır. 1974 sonrası ülkemize gelenlerden farklı olarak onların barındıkları yerler, Kıbrıslı Türklerden farklıdır. Türkiye'den ülkemize göç eden kişilerin büyük bir bölümü önce ya kendi akrabaları yanında ya da son derece kötü koşullar artındaki pansiyonlara, işçi barınaklarında ve evlerde yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Kentlerin ve köylerin ayrı ve yaşama elverişsiz mahalle ya da bölgelerindeki tecrid edilmiş durumdadırlar. Mekansal dışlama nedeni ile Kıbrıslı Türklerle temas da daha sınırlı bir düzeyde, işyerine ilişkin olarak sürdürülmek zorunda kalmaktadır. Özel eğitim, özel sağlık gibi kamusal hizmetlere erişimsizlik nedeni ile kurumsal dışlanma yaşamaktadırlar. Kıbrıslı Türkler maddî güçleri ölçüsünde çocuklarını kaliteli özel okullara gönderebilmek için her yıl binlerce sterlin harcarken; onların çocukları kamu okullarına devam etmek zorunda kalmaktadırlar ki, bu da kurumsal olarak dışlanmaları anlamına gelmektedir. Bu koşullar altında Kıbrıslı Türkler ile ilk temas sonrasında Türkiyelilerin, Kıbrıslı Türkler tarafından istenmedikleri duygusunu yaşamaları daha iyi anlaşılabilir.

Eşit yurttaşların, kendi özel kültürlerine göre,

kendi bildikleri gibi yaşayacakları zemin Kıbrıslı Türklerin ayaklarının altından kaydırılmıştır. Ortak dil ve etnik köken toplumu olan ulus idealini yayan ve geçmişe ilişkin bir secere aramayan(Somçağ,61) Türk Milliyetçiliği, Kıbrıslı Türkler ile Türkiye'li göçmenler arasında bir ayırım yapmadığı ve üstelik farklılıkların üzerini örtme ve gizleme amacı güttüğü için oluşan tepkiler kararsız, spontane, sistematik olmayan önyargılara dönüşmektedir. Tekci ve evrensel olduğunu iddia eden ortak bir kimlik oluşmamaktadır. 2000'li yılların başında yaşanan kitle seferberliği sırasında Türk Milliyetçiliği'nin bu zaafı iyi değerlendirilmiş ve bu noktadan düzenli saldırılarda bulunulmuş; Annan Planında yer alan yerleşilerle ilgili hükümler Kıbrıslı Türk ve Türkiye'li Türk ayırımının gündemde kalmasını sağlamıştır. Sahtekar, yalancı, suçlu, hırsız, basit, kaba gibi dışa karşı dillendirilmeyen, ancak gizliden gizliye de tüm toplumumuzu kuşatan basmakalıp önyargılarla öteki tanımlanırken kullanılan fica, gaco gibi aşağılayıcı sözcüklerle kendini dışa vurmaktadır. Bu ayırıcı konumlanış toplumumuzdaki yaşananları, tercihlerimizi, kişileri ve objeleri "iyi" ya da "kötü", "değerli" ya da "değersiz", "tehlikeli" ya da "zararsız" olarak değerlendirmek için bir tür turnosol kağıdı işlevi görmektedir. Biraz iddialı olacak ancak 1974 sonrası yaşadığımız toplumsal kapanma dönemi boyunca gelişen ayrımcılık kendini sürekli yeniden üretmek zorunda olan "biz" olarak Kıbrıslı Türk kimliğinin oluşmasının araçlarından bir olarak da işlev görmüştür ve görmeye de devam etmektedir.

6.Sonuç

Yukarıda aktardıklarımızdan çıkan sonuçları şöyle özetlemek mümkün: Göç olgusu küresel düzeyde ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ile ülkemizde de şiddetlenerek devam edecektir. Bu nedenle küçük bir ada ülkesi olsak bile, bir göç ülkesinde yaşadığımızın bilinci ile hareket etmeliyiz. Bunu kalkınma ve dünya ekonomisi ile bütünleşme çabamızın bir bedeli olarak da görebiliriz. Ancak göç hareketini denetimimiz altında tutabildiğimiz ölçüde ondan korkmamak, ülkemize gelecek göçmenlerin de bir

46 Halkbilimi

zenginlik olduğunu kavramamız lazım. Çünkü bugün olduğu gibi gelecekte de pek çok göçmen, yerel işgücünün açıklarını tamamlamaya devam edecektir. Bizleri en fazla sıkıntıya sokabilecek konuların başında ise yetişmiş işgücünün yurtdışına göçü gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde yükselen eğitim seviyesi ve nüfusun yaşlanması, yerli insanların yapmak istemeyecekleri işleri artırmaktadır. Ne var ki, bu alanlar için talep edilen işgücü eğitim düzeyi, dil sorunları ve benzeri pek çok nedenden dolayı karşılıklı uyumun en zor olduğu kesimi oluşturmaktadır. Düzensiz ve kualsız göç hareketleri hiç bir kabul görmemekte ve onaylanmamaktadır. Tepkiler evini düzenli tutma gibi masum bir istekten başlayıp denetlenmesi ve sonuçları açısından ürkütücü olan ırkçılığa kadar ulaşabilir. Evini/yurduunu koruma gibi masum istek biçim değiştirip de ötekini aşağı görme gündeme gelince, ayrımcılık ortaya çıkmaya devam edecektir.

Günümüzde göç, her gün büyüyen gerekliliktir; bu nedenle de bir seçim olmaktan çıkmıştır. Göç hareketi yoluyla küresel işgücü pazarına katılanların potansiyellerini gerçekleştirmeleri, gereksinimlerini karşılamaları, insan haklarına saygılı bir ortamda yaşamaları, aileleri le birlikte eğitim, sağlık ve benzeri toplumsal haklardan yararlanmaları bir zorunluluk arz etmektedir. Çünkü onların emekleri değerlidir; göçmen kabul eden devletler ve toplumlar onların emeğine gereksinim duymaktadırlar. Göç veren ülkede işsizlik düzeyini düşürerek, gelişmiş yörelerden bu bölgeye kaynak aktararak; göçmen kabul eden ülkede ise değer üreterek ekonomilerin güçlenmesine ve kalkınma üzerine olumlu etkilerde bulunmaktadır(*Migration in an interconnected world*). Günümüzde Birleşmiş Milletler gibi devletler üstü pek çok kurumun ilgi odağı olmalarına karşın, belirli bir devletin sınırları içerisinde yaşamak zorunda olduklarından göçmenlerin hak ettikleri şekilde yaşamalarını sağlamak, göçmen kabul eden devletin görevleri arasındadır. Bu konuda işverenler, sendikalar ve diğer sivil toplum örgütleri ile işbirliğinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Göçmenler de yurttaşlar da yasal düzenlemelere saygı duymalı, göçmenlerin hak-

ları korunmalı ve kültürel farklılıklara yeteri kadar alan bırakan karşılıklı uyum ve bütünleşme süreçlerinden her iki tarafın da yararlanması sağlanmalıdır. Bu süreç aktif olarak hükümetlerce ve baskı gruplarınınca desteklenmeli ve hiçbir şekilde ayrımcılığa izin verilmemelidir. Ancak o zaman, göçmen kabul eden ülkemizde de insanlarımız düzenin bozulmasının kaynağını göçmenlerde aramaktan vazgeçebilir, yaşanan olumsuz değişimlerin dünyada yaşanan genel sürecin ülkemize yansımından başka bir şey olmadığını kavrayabiliriz.

KAYNAKÇA

- “Almanya’da yabancı düşmanlığı tırmanıyor”,**Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1022035> çevrimiçi: 5 Aralık 2008
- A R I S T O T E L E S ; P o l i t i k a , Ç e v . M e t e Tunçay,İstanbul:Remzi,5.Baskı,2000.
- ATIKER, Erhan; **Modernizm ve Kitle Toplumu**, Ankara:Vadi, 1998
- Bauman, Zygmunt, **Bireyselleşmiş Toplum**, Çev. Yavuz Alagon, İstanbul: Ayrıntı, 2005,
- BRAUDEL, Fernand; **Uygurhıkların Grameri**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara:İmge, 1995
- DUMONT, Jean-Christophe ve LEMAÎTRE, G.; “*Counting Immigrants And Expatriates In Oecd Countries:A New Perspective*”, **United Nations Expert Group Meeting On International Migration And Development**, 1 Temmuz 2005. <http://www.un.org>
- DURDURAN,Alpay; **Dünya’da Bir Ada**,Lefkoşa,1990,
- FAINI, Riccardo, “*Immigration in a globalizing world*”, <http://www.un.org>
- FOUCAULT,Michel; **Kelimeler ve Şeyler- İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi**,Çev.Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge, 63.
- GEIRSEN,Thomas; “*Kimlik ve Tanınma Söylemi*”, **Ayrımcılık Felsefe Logos-29** içerisinde, İstanbul: Felsefe Logos, 2006.
- GREIDER, Willam; **Tek Dünya-Küresel Kapitalizmin Manik Mantığı**,Çev. Yavuz Alagon, Ankara:İmge, 2003
- HOBBS, Thomas; **Leviathan**, Çev: Semih Lim, İstanbul:YKY, 1992.
- “*Human Smuggling Across Gulf Of Aden And Mediterranean Sea Keeps Rising*”, <http://www.unhcr.org/news/NEWS/491072bb4.html>, çevrimiçi:1/12/2008
- IPSEN,Carl; “*Population policy in the Age of Fascism: Observations on Recent Literature*”, **Population and Development Review**, V-24 No:3, New York, Eylül 1998
- KABBANI, Rana; **Avrupa’nın Doğu Söylenceleri- Tasarla ve Yönet**, Çev. Pınar Kaya ve Gökhan Doğramacı, İstan-

- bul:Yayınevi, 1998
- MARTIAL;"Immigrants in Rome, (81-96 CE)" W. S. Davis,(Haz.), **Readings in Ancient History: Illustrative Extracts from the Sources**, Cilt-2,. (Boston: Allyn and Bacon, 1912-13), Cilt-2: *Rome and the West*, (çevrimiçi) <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/martial9-3.html>, 11 Nisan, 2008.
- "Measuring Protection by Numbers" <http://www.unchr.org>, çevrimiçi 3 Aralık 2008
- "Migration in an interconnected world: New directions for action", **Report Of The Global Commission On International Migration -2005** www.gcim.org Çevrimiçi: 15 Kasım 2008
- NEUSNER,Jacob ve AVERY-PECK, Alan J.; "*Altruism in Classical Judaism*", **Altruism in World Religions** içerisinde, Washington: Georgetown University Press,2005.
- "Rich World Needs More Foreign Workes:Report", International Organization for Migration, <http://www.iom.int>, çevrimiçi 3 Aralık 2008
- ROBERTSON,Roland; **Küreselleşme- Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**,Çev.Ümit H.Yolsal, Ankara:Bilim ve Sanat, 1999
- SADRAZAM,Ejdan; "*Kuzey Kıbrıs'ta Öz-Bilincin Ayrık Dünyası*": "*Kıbrıslı Türk*" ve "*Türkiyeli Türk*" İmgesi Üzerine Bir Çalışma",**Halkbilim-53**,Lefkoşa,2005
- SAID, Edward W.;**Şarkiyatçılık**,Çev: Berna Ülner, İstanbul:Metis,1999
- SEAGER, Ashley , BALAKRISHNAN, Angela, "*Young Exiles Embrace the Anglo Model*", **The Guardian**, <http://www.guardian.co.uk/france/story/0,,1749558,00.html>,çevrimiçi 8 Nisan 2006.
- SOMÇAĞ,Selim; "*Türk Milliyetçiliği*",**Türkiye Günlüğü-81**, Ankara,Yaz 2005
- "*Sosyolojik Açıdan Gelişme Kavramının İrdelenmesi:Tarihsel ve Toplumsal Süreç Olarak Gelişme-İlerleme ve Türkiye Gerçeği- Prof.Dr. Mübeccel B.Kıray'la Söyleşi*" -**İktisat Dergisi-366-367** içerisinde, İstanbul, 1997
- STRAUSS, Claude Lévi, **Yaban Düşünce**, Çev:Tahsin YÜCEL, 2. Baskı, İstanbul:YKY, 1996.
- The World Bank Data Query**, <http://www.worldbank.com> , çevrimiçi: 3 Aralık 2008
- The World Factbook-2008**, <http://www.cia.gov> , çevrimiçi:15 Ekim 2008_
- "*OECD Unemployment Rate*", <http://www.stats.oecd.org/WBOS/index.aspx> , çevrimiçi: 2 Aralık 2008
- TİMUÇİN,Afşar; "*Ayrımcılık*",**Ayrımcılık Felsefe Logos-29** içerisinde, İstanbul: Felsefe Logos, 2006.
- UN-Africa Union Mission in Darfur**, <http://www.un.org/depts/dpko/missions/unamid> çevrimiçi: 3 Aralık 2008

- "UN statistics show migration as a dynamic and diversifying force in global development", International Migration And Development Department Press Release, <http://www.un.org/migration/presskit/pressrelease12sept.pdf>, çevrimiçi: 2 Aralık 2008
- VIROLI,Maurizio, **Vatan Aşkı-Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrintı,1997.
- WILLIAMS, Jean Kinney; **Empire Of Ancient Greece**, New York: Facts On File,2005
- Workers Vanguard**, 5 Kasım 2005
- World Population Prospects : The 2006 Revision**, <http://www.esa.un.org/unpp> çevrimiçi:2 Aralık 2008
- 2006 Yılı Sayım Sonuçları**, Devlet Planlama Örgütü,Lefkoşa.
- 2007 Yearbook of Immigration Statistics**,Office of Immigration Statistics-September 2008, <http://www.ntis.gov>, çevrimiçi:2 Aralık 2008

¹ Kuşkusuz bu rakamlar yaklaşık değerlerdir, çünkü ülkemizde maalesef göç kayıtları ile yeterli ve sağlıklı bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Bunu en güzel Devlet Planlama Örgütü'nün Ekonomik ve Sosyal Göstergeler tablosundaki nüfus artış hızını izlediğimiz zaman farkına varabiliriz. 1974 yılı ile 2005 yılları arasında yılda %1 civarında meydana gelen nüfus artış hızı 2006 yılında birdenbire %16'ya çıkmaktadır. Bu rakam gerçekte %160 fazla bir artış demektir. Doğal artış hızının %0,8 olduğu bir ülkede bu rakama erişmek için doğurgan nüfus, ekstra bir çalışma yapmıyorsa, ve göç daha önce hiç yaşanmamış bir boyutta meydana gelmemişse bu düzeye ulaşmak mümkün değildir. Kanaatimce bu rakam, daha önceki yıllarda adaya doğru yaşanan göçün hakkında sağlıklı bilginin bulunmaması ve 2006 nüfus sayımında birden bire fark edilen fazla nüfusu kayıt altına almak için oynamadan ibaret.

Kıbrıs'ta Göç ve Göçün Kültürel Etkileri

Zekai Altan HCIMA*

Tarihsel süreç içerisinde Kıbrıs adasında sürekli göçler yaşanmıştır. Tarih boyunca adaya sürekli birileri geldi birileri gitti. Göçler her dönem devam etti. Göçler zaman zaman da bir siyasal emel olarak da kullanıldı. Özellikle Osmanlı dönemlerinde nüfus aktarımları çok yaşandı. Yoğun nüfuslar pompalandı. Nüfus aktarımları yapıldı. Göçmen adı altında gerçekleşen nüfus atarımları ile kültürel değişimlerden yozlaşmalara kadar birçok sosyal- kültürel değişime uğramaya başladı. Var olan bir kültürün yerini yeni yabancı bir kültür almaya başladı. Bugün Kuzey Kıbrıs'ta bu değişimi çok rahat görüp yaşayabilmekteyiz. Kıbrıs kültüründe özellikle mutfağında ciddi değişimler kendini göstermeye başladı. Bu alanda ticaret, yiyecek – içecek gibi işletmeleri ellerinde tutan göçmen nüfus ile bu nüfusa yeteri kadar destek sağlayan siyasi iradeler doğal olarak kültürel değişime neden olan ve bu değişimin değişmesine ivme kazandıran başlıca nedenlerdir. Özellikle turizm sektöründeki mönülerin yapısını ve oluşumu ile planlamasına baktığımızda bunu çok rahat görebiliriz. Şimdilerde yaşları (2009) elli üzerinde olanlara çarşıda ne yemek istersiniz sorusunu sorduğunuz zaman alacağınız yanıt , hleva, çakızdez, çörek ve hellimi özlerim olur. Şu anda bir çocuğa aynı soruyu soracak olursanız alacağınız yanıt ise pizza, hamburger, lahmacun veya dürüm olur. İşte bu bir farktır. Ve değişimişn göstergesidir. Nüfus konusunda çarpıcı bir örnek verecek olsak Karpaz Yarımadasında

bunu daha net görebiliriz. Ve bu örnekten de anlaşılabilir gibi göçmen nüfusun kültürel değişimlerde ne kadar etkili bir rol üstlendiğini örneklemektedir. Bu kültürel değişim dil, gelenek görenek, yaşam tarzı ve mutfağa kadar dayanmaktadır. Bu nüfus dengesizliği içerisinde çok doğal olarak çoğunlukta olan nüfus azınlıkta olan nüfusun giderayak nutumasına ve süre zaman içerisinde yok olmasına neden olan önemli ve ciddi bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiçbir kültür özellikle asırlar boyunca oluşan bir kültür farklı ulusal anlayışlarla yok olamsı için neden olmamalıdır. Bugün bidda badadezin yerini dürüm, biddanın yerini börek, taş ekmek fırının yerini de tandır fırınlarının aldığına şahit olabilirsiniz. Bu çok doğal olarak tandır fırını kültürü alan birey doğal olarak kendi kültürünü sürdürmek durumundadır. Ekmek fırınına da çöplük olarak kullanabilmektedir. Bu görüntüler de bizlere kültürün yok olmasını örneklemektedir. Göçlerle gelen kültürler bu kadar etkili olmaz. Ancak siyasal amaçlı göçmen adı altında yapılan nüfus aktarımları işte kültürel yok oluşu sağlayan ciddi bir olgudur. Ne acıdır ki bu değişimler de planlı ve bilinçli bir biçimde yapılmaktadır. Bir taraftan da bu değişimi yine ulusal-siyasal emeller uğruna bir varsıllık olarak değerlendirilenler de vardır. Her ne kadar doğru ise yaşanmakta olan süreçte bu varsıllık ve bu ortaklık yok oluşa ivme kazandırmaktadır. Göçmen nüfusu aktarımları ile değişen eğitim politikaları ve öğrenci profillerinden,

ekonomi politikalarına kadar, yabancı işçi istihdamları ki bu turizm sektöründe oldukça önemlidir mutfağın değişimine çok kolay şahit olup bunu yaşayabilirsiniz. Nüfus akatarımı konusunda aşağıdaki tabloya göz atacak olursak bu değişimi çok daha rahat algılayabiliriz. Ve tablodan sonra da Kıbrıs mutfağının değişimi ile yok olmasının nedenleri ile çözümlerini değerlendirebiliriz. (Doğan Sahir (Yeşil Barış Hareketi Başkanı) ve Zihni Türksel (Kıbrıs Türk Restorantçılar Birliği eski başkanı) ile birlikte ortak bir çalışma detayı.)

Karpaz Yarımadasında Nüfus İtibarı ile Köylerin Dağılımı

Kıbrıslı Köylerin Dağılımı ve Nüfusları

1. Kaleburnu: 387
2. Avtepe: 154
3. Kuruova: 151
4. Mehmetcik: 1482
5. Balalan: 102
6. Zeybekköy: 35
7. Sazlıköy: 101
8. Çayırova: 419
9. Kilitkaya: 185
10. Kurtuluş: 90
11. Ergazi: 206
12. Yeni Erenköy: 1669

Toplam: 4981

T.C Kökenli Köylerin Dağılımı ve Nüfuslar

1. Dipkarpaz. 1997
2. Esenköy: 73
3. Ziyamet. 733
4. Gelincik: 480
5. Derince: 502
6. Adaçay: 56
7. Sipahi: 678
8. Yedikonuk: 861
9. Bafra: 625

Pamuklu: -

Toplam: 6005

Kıbrıs Mutfağının Yaşatılması

Kıbrıs mutfağının otantik değerler içerisinde kullanılan mazlemesi, hazırlanışı, kullanılan araç ve gereçleri, otantik lezzeti ve sunumu ile gelenek ve göreneklerinin turizm sektöründe sürdürülebilir olarak yaşatılmasını sağlamak. Kıbrıs mutfağının başta yabancı turistler olmak üzere yeni yetişen nesillerin Kıbrıs mutfağına yabancılaşmadan tanımlarını sağlamak. Ve turizm sektörü aracılığı ile Kıbrıs mutfağının doğru tanıtımı ile ülke turizm tanıtımında farklı ve kullanılabilir bir turistik ürün olarak hak ettiği yeri bulması.

Kıbrıs Mutfağının Mönülerde kullanımı;

Kıbrıs Mutfağının yardımcı tesis olarak adlandırılan restoranlarda , hava ve deniz yolları ulaşımındaki ikramlarda ve otel restoranlarındaki mönülerde yer alması. Kıbrıs mutfağına özgü yiyecek ve içeceklerin mönü listelerinde %60 oranında yer alması. Sınıflandırılmış otel, pansiyon ve diğer konaklama tesislerinde ve sınıflandırılacak restoranlarda uygulanan ve uygulanacak olan mönülerde Kıbrıs Mutfağının öngörülen oranlarda kullanılmasını sağlamak ve uygulandığı orana paralel olarak puanlamayı etkilemesi. Mönü takdimlerinde kullanılan yiyeceklerin ait oldukları ülke menşelerinin belirtilmesi.

Kıbrıs Mutfağının Tanıtımı - Pazarlanması ve Sunumu:

Kıbrıs mutfağının etkin bir biçimde tanıtımını sağlamak için yabancı dillerde İngilizce, Almanca ve Türkçe dillerinde broşür, poster, kart postal, kitap, albüm, CD ve internet tanıtımlarının yapılması. Turizm fuarlarında yapılacak olan tanıtımlar aracılığı ile tur operatörleri aracılığı ile özel programların düzenlenmesi ile pazarlanmasının yapılması. Kıbrıs mutfağını pazarlayacak olan tur operatörlerine öngörülecek bir çerçevede teşvik verilmesini sağlamak. Etkin bir pazarlama çalışması sonrası uygulanacak olan Kıbrıs mutfağının kendine özgü araçlar ile sunumunun sağlanması. Turizm fuarlarında farklı formatta etkinlikler düzenlemek. Örnek olarak küçük ölçekli Kıbrıs mut-

fağı yemek festivali düzenlemek. Gösteri anlamında el değirmeni (şoromillo) çevirmek, sucuk batırmak, tarhana kesmek veya el makarnası açmak gibi. Otel ve restoranlarda uygulanmakta olan Kıbrıs gecelerinin disiplin altına alınması ve formatının yiyecektek içeceğe ve sunum ile kıyafetler ile eğlenceye kadar standartlaştırılmasını sağlamak. Kıbrıs geceleri standartının dışına çıkan işletmelere uyarı ve Kıbrıs Gecesi yapma yasağı getirilecek cezai müeyyidelerin uygulanması.

1.3. Kıbrıs Mutfağı Festival Etkinliği:

Otantik Kıbrıs mutfağına özgü köy dokusu, atmosferi, kültürü ve yiyecek ve içeceklerin sergilenebileceği konumda olan köylerin belirlenmesi ve her yıl bir köyde olacak biçimde Kıbrıs mutfağına özgü KIBRIS MUTFAĞI YEMEK FESTİVALLERİNİN düzenlenmesi. Yemek festivaline Kıbrıs'ta farklı tatlarla, yöntemle ve araçla yapılan yiyeceklerin sergileneneceği ve sonradan tatılacağı festivallerin düzenlenmesi. Festival kapsamı içerisinde mutfak araç ve gereçlerine yönelik sergilerin açılması. Aynı kapsam içerisinde uluslararası alanda Akdeniz mutfağı geleneksel yemek yarışmalarının yapılması. Ve tüm bu etkinliklerin etkin bir biçimde tanıtımının yapılması. Turizm tanıtım çalışmalarında da sürdürülebilir olması temel ilke olarak benimsenmelidir.

Otantik Kıbrıs Mutfağı ile Stilize Kıbrıs Mutfağı:

Kendine özgü değerler ve kültürel yapısı içerisinde kırsal alanlarda sürdürülmekte olan Otantik Kıbrıs mutfağının çağdaş mutfak ve süsleme sanatı anlayışı içerisinde Kıbrıs mutfağı damak tadına uygun bir çalışma ile stilize edilerek turizm sektörüne kazandırılması. Söz konusu stilize çalışmasını dalında uzman Kıbrıslı ahçılarından oluşturulacak bir komisyon ile belirlenecek mönüler üzerinde çalışılmasını sağlamak.

Yerli Ürünlere Sübvansiyeler

Turizm sektöründe uygulanacak olan Kıbrıs mutfağı yiyecek içecek ürünlerine sübvansiyeler getirilerek

kullanılmasının özendirilmesi sağlanmalıdır. Mönülerde kullanılan süt ve süt ürünleri gibi gıda maddeleri başta olmak üzere et ve üzüm ürünleri (ev yapımı şarap) de bu kapsam içerisine alınmalıdır. Standartlaştırılacak bir Kıbrıs mutfağı mönü planlamaları envanterinde tüm isimlerin belirlenmesi öngörülmelidir.

Kıbrıs Mutfağının Envanterinin Hazırlanması ve Kayıt Altına Alınması

. Kıbrıs Mutfağı Envanteri

Kıbrıs mutfağında yer alan çorbalar, sulu yemekler, mezeler, fırın yemekleri, mangal kebapları, sulu ve hamur işi tatlılar ile Kıbrıs'a özgü meyveler ile diğer yiyecek ve içeceklerin tesbit edlip kayıt altına alınmasını sağlayıp süratle ulusal ve uluslararası alanda tescil işlemlerinin yapılmasını sağlamak. Söz konusu Kıbrıs mutfak envanterinin hazırlanması konusunda araştırmacılar, Kıbrıslı eski ahçılar ilgili Turizm Bakanlığı ile Kültür Dairesi tarafından kurulacak bir komisyon tarafından tesbitinin ve tescil işlemlerinin başlatılmasını sağlamak.

Kıbrıs Mutfağı Dilinin Kullanılması

Kıbrıs mutfağındaki yiyecek ve içecek isimlerinin halk dilinde kullanıldığı biçimde söylenilmesinin sağlanması ve mönülerde de yazı dilinde aynen kullanılması. Kıbrıs mutfağı yiyecek ve içecek isimlerinin Rumca-İngilizce ve Almanca dillerinde hazırlanması.

Kıbrıs Mutfağı Mönü Standartları:

Kıbrıs mutfağında saptanacak olan yiyecek içecek envanterinde uygulanması öngörülecek olan yiyecek ve içeceklerin hazırlanma tarifleri, (reçeteleri, gramajlar v.s) kullanılacak araç ve gereçleri, pişirilecek ısı, süre ile takdim ve sunumlarına kadar standartlarının belirlenmesi. Konusunda uzman Kıbrıslı ahçı, süsleme sanatı eğitim almış ahçı, gıda mühendisi, diyetisyen ve Kıbrıs mutfağı araştırmacı yazarlarından oluşacak bir komisyon tarafından hazırlanması. Ve sonradan da tescil işlemi için başvuruların yapılması.

Otantik Kıbrıs Mutfağı Eğitimi ve Denetimi

3.1. Kıbrıs Mutfağı Eğitimi:

Otantik Kıbrıs Mutfağının herhangi bir nedenle yitip gitmesini ve kaybolmasını önlemek amacı ile ilgili hem yaygın hem de örgün eğitim programları düzenlenmelidir. Sözkonusu eğitim programları turizm eğitimi veren Mesleki Teknik Öğretim Dairesine bağlı liselerde, Üniversitelerin Turizm Okullarında, otel ve restoranlarda çalışan personele yönelik hizmet içi eğitim programları çerçevesinde sürdürülebilir olarak verilmesinin sağlanması. Özellikle her yıl Ticaret ve Meslek liselerinde turizm bölümüne yönelik yasa gereği düzenlenen yemek yarışmalarına Türk mutfağı mönülerinin yasaklanması veya sınırlandırılması. Ve yemek yarışmalarında Kıbrıs mutfağına yönelik yemek ve tatlıların yapılmasını sağlayarak Kıbrıs Mutfağının özendirilerek yaygınlaşacak biçimde gelişimini ve kullanımını sağlamak. Kıbrıs mutfağı eğitimi alıp Kıbrıs mutfağını uygulayacak olan işletme ve ahçılara Kıbrıs Mutfağı uygulayabilir anlamını taşıyan sertifikanın verilmesi ve sertifikanın da restoranın en uygun yerine görülebilecek bir biçimde asılmasını sağlayıp buraya gelecek olan misafire güven verip Kıbrıs mutfağının tanıtımının sağlanması. Aynı zamanda standartlaştırılmış Kıbrıs mutfağının doğru bir biçimde sunumun yapılmasına neden olmak.

3.2. Kıbrıs Mutfağının Denetimi:

Kıbrıs mutfağının eğitimleri müfredat programlarının düzenlenmesi aşamalarında denetlenebilecektir. Turistik otel ve restoranlarda ise;

Oteller encümeni ile restoranlar konusunda oluşturulacak restoran encümeni ve Restorancılar Birliği tarafından denetiminin sağlanması.

Diğer bir denetimin de yerli ve yabancı tursitler tarafından yapılmasını sağlamak. Restoran, otel, hava ve deniz limanı gibi alanlara Kıbrıs mutfağının tanıtımını ve tatılmasını sağlayacak posterlerin asılması. En önemli sloganın da otantik lezzet ile Akdeniz mutfağının sağlıklı bir beslenme olduğunu ön plana imaj

olarak çıkacak biçimde yapılması. Aynı tanıtımı ve imajı öngörülen Kıbrıs mutfağı broşürlerinde ve diğer yayınlarda kullanmak. Sözkonusu tanıtım ve pazarlama araçlarında hem anket hem de denetim amaçlı görüşlerinin bildirileceği veya şikayet etme olanağını sağlamak için iletişim adresi, telefonu ve internet adreslerinin verilemesi.

Saygılarımla

Erdoğan Arpalıklı'nın Anlatımıyla Arpalık Köyü Yaşam Ve Efsaneleri

**Anlatan: Erdoğan Arpalıklı
Derleyen: Ali Nesim**

Summary :

THE HISTORY AND LEGENDS OF AY SOZOMONOS VILLAGE

Told by : **Erdoğan Arpalıklı**
Recorded and edited by : **Ali Nesim**

The Legend Of Arpalık. The Turkish village Ay Sozomonos, named as Arpalık, after the conquering of the island by Ottoman Turks, has a rich history and legends. 160 people used to live in the village until 1964. After the neighboring Greek attacks they immigrated to Lurijina Turkish village, living behind six deaths.

The village has many old and new legends. The name Arpalık, is given by Lala Mustafa Pasha after conquering. Because the area was known as the village of "Ayos- Sants", no one wanted to settle in the village. Then the Commander ordered the horn player of the army to play his horn. There was a moderate breeze in that day. The tunes reached to an ellipse shaped area. Then the village with the big area was given to one of the hero commander of the army. The horse flocks were kept and good barley grain grown in the village. The name "Arpalık" means, "Barley grove" and the village was known as the "royal farm" during the Ottoman rule.

The village had a number of old martyr tombs.

The Legend Of Saint Sozomonos. Erdoğan Arpalıklı tells the legend as follows. It is said that the old church in the mountain was established by father Sozomonos. Every year, at the 21st. November, Ay Sozomonos Festival was held. The similar name of the festival was "Nifi Panayiri"

– "The Festival Of The Brides". The single women used to make wish on the day to the Saint, for a "kismet" change of marriage. And if they had a suitor, they used to wait the next years festival for the ceremony of marriage leaded by of the bishop of Nicosia.

Meet, with the other legend of Ay Sozomonos.

I.BÖLÜM

1943 yılında eski adıyle Aysozomono, yeni adıyle Arpalık köyünde doğdum. Arpalık adı eskiden beri bilinmekle beraber, resmen 1958 verilmişti. O zamanlar köyümüzde, Federasyona bağlı "Gençlik Derneği" yani klüp vardı. Futbol, yastık yarışı, köyler arası koşu, maçlar gibi kültürel faaliyetler yapılırdı. Kütüphanemiz bile vardı.

Orta okul ve liseyi Mağusa'da Namık Kemal'de bitirdim. Okulu bitirdikten sonra, Lefkoşa'da Halkın Sesi gazetesinde işe başladım. Hem muhabirlik hem de içeride, baskıcılık dahil, tekn ik işleri yapardım. Akay Cemal da benimleydi. Daha sonra Akın gazetesine; Mapolar, Devrim gazetesini kurunca da oraya girdim ve 1963te olaylar başlayıncaya kadar oradaydım. 20 Aralık Cuma günü akşam üstü, rahmetlik Mehmet'in süt vanı ile köye gittim. O zaman Eğlence'de, süt fabrikası vardı, oraya süt taşırdı. Böylece köyde kısıldım.

Olayları ertesi sabah Ankara radyosundan öğrendik. İşe gidenler geri döndüler, gidebilenler Lefkoşa'da kaldılar. Uçaklar ihtar uçuşu yapmasıyla olan kısa ateşkesten yararlanarak köye dönebildiler. 21 Aralık Cumartesi "Oğulbeyi" bizleri topladı ve durumu anlattı. Ben dedim ki:

-Ben Lefkoşa'ya başka guruba bağlıyım.

-Herkes yerinde kalacak dediler, böylece köyde kaldım. İlk birkaç günde "ne olacayık" diye düşündük. Av tü-

fekleriyle köyü beklemeye başladık. Akıncılar “petek beyi” ile anlaştık. Dağdaki bir iki mağaranın önüne çalı-çırpyı topladık, eğer Rumlar saldırırsa yakacaktık ki Akıncılar’dakiler saldırıya uğradığımızı anlansın!

Bağırsak Tepe’nin içinde, güneyde girilip doğudan çıkılan doğal tüneller var. İçlerinden eskiden su akarmış, sonra kurudu. Tünellerin ağızlarına bir adam saklanır, nöbet tutardı. topladığımız çalı çırpyı yakacaktık ki hem Akıncılar’dakileri hem de ovadaki köylüleri haberdar edelim.

Köyümüz bahçelik ve hayvancılıkla geçinirdi. Üç tarafı dağlıktı, dağdan akansuların önüne, derelere bentler yapılırdı ve sularla tarlalar, bahçeler sulanırdı. Rumların şimdiki Dali sanayi bölgesi, bizim köyün toprağı üzerinde kurulmuştur. Köyde şimdi hiç ev kalmadı. Sadece bir kilise ve beton su deposu durmuş. köyün batı kısmındaydı kilodamya, Piroyi, Yeri, Sori Rumları gelir ve ayın yaparlardı. Bir de dağın içine, kayalara oyulmuş bir kilise “Ayos” daha vardı. Orada panayır yapılırdı. Adı, “Ay Sozomonos” idi. Koca bulamayan kadınlar adak yapar, her sene 21 Kasım’da Lefkoşa metropoliti gelir, o sene içinde koca bulanların nikâhını kıyar ve “Gelin panayırı” yapılırdı. O sene koca bulanlar evlenmez, bu ayini beklerlerdi.

Peder, kahveci idi. Kahveye Rumlar da gelirdi. Kahvenin kuzeyinde, Ayos manastırı tarafına doğru satıcılar gelir masalarını kurarlardı. Zurnacı Enver Kavaz, her panayırda tepecikteki oyma fırına parça kebab koyar ve Rumlara satardı. Hala oraya 21 kasımda gider ve kebab koyar. Bu taşın içine oyulmuş fırınların ayrı bir özelliğı vardır. Fırına koyacağı keçileri o bölgeden seçer, etlerinin ayrı bir kokusu vardır. Esas hırsız kebabı budur. Fırını yaktıktan sonra kömürün üstüne efkalipto dalı da attığından bu koku ete de geçtiğinden Rumlar hala onun kebabını isterler.

Bu panayırda gençler de dağdan topladıkları yabancı güvercin palazlarını satarlardı. Köyde, Recep Ağa vakfı vardı, Lefkoşadaki Turunçlu camisinin vakfı vardı, bu vakıf arazileri içindeki hurmalardan toplanan hurmalar, vavina – salkım halinde rumlara satılırdı.

Lefkoşa’da uçakların ihtar uçuşu yapmasından sonra, köye gelemeyenler geldiler, yeraltındaki silahlar çıkarıldı. Bu arada Rum, bölgedeki çobanları taciz etmeye başladı. Bir çobanı Dalili rumlar dağdan kaçırıp öldürdüler ve kyuya atıldılar. Adı, Fikret Hüseyin, her halde ocağın başı idi...

Bu arada teşkilatlanma başladı, ilkolcul ve cami karar-gah yapıldı. Yaşar Gunni, ilkolculda tek öğretmendi ama olaylar başlayınca Lefkoşa’ya geldi.

Köyümüz, Lefkoşa’dan Lârnaka’ya giderken, yedinci mili geçince, Vakulak lastik fabrikasının yanından batıya dönüldüğünde, ana yoldan 3kilometre içeridedir. Köye dar bir köprüden geçilerek gidilir. Luricina’ya ise 5 mildir. Bodamya, ikimizin arasındadır ama biraz batıda olduğundan esas yol Bodamya (Dereliköy) den geçmesine rağmen, bahçalardan geçen toprak yolu kullanarak, doğrudan köyümüzden Luricina’ya gitmek mümkündür. Köyde, o zaman elektrik yoktu. Su, Ayos’un yanından, dağdaki akar suyu, köylü kazarak ve boru döşeyerek, kralın son zamanında köye getirmiş idi. Bir de beton su deposu yapıldı idi. Daha sonra yanına yeni bir depo daha eklendi. Teşkilata kayıtlı 14 adam vardı, yeni alınanlarla beraber, sayı 20yi buldu.. Dali’den ve Margi’den gelenlerle toplam nüfus, 190’ı buldu ama teşkilattaki erkeklerin sayısı gene da 40’ı geçmezdi.

Bu arada ikinci olay, bir gece Rum polisler, hiç yoktan köye girmeye çalıştı, çatışma oldu, Andirikko adlı bir polis kışından vuruldu, böylece Atalasa’ya kaçtılar. Atalasa, polisin merkezi idi. Bu olay üzerine Jandarma komutanı Gosti, İngiliz askerleri köye soruşturmaya ve onlarla beraber, Dr. Küçük, olayları yatıştırmak için köye geldiler av tüfekleri dağdaki mağaraya saklandı.

Köyden kimse çıkmamaya gayret eder, Akıncılar’a Bodamya’dan geçmeden gidilir, kahvedeki tek radyoya traktörün “patarya”sı sökülerek bağlanır ve Ankara radyosunun haberleri dinlenir, haberler bitince kapatılır, batarya yeniden sökülürdü.

5 şubatı 6 şubata bağlayan gece devriyedeydim. Şafak sökerken görevi gündüzcülere devredip yattım. Köyün güneyinde, Pirgo’ya doğru bezelye, enginar bahçeleri vardı, İngiliz askerleri eşliğinde köylü, zebzeleri toplar kızılhaç arabalarıyla Lefkoşa’ya Türk tarafına gönderirdi. O gün, köylü gene askerler eşliğinde toplamaya gittiğı zaman, Rum polisler, motorlara bakmak bahanesiyle bölgeye geldiler. Bölgede su kuyuları vardı, sürekli çalışır Kiracıköy’e, Pirgo’ya su verirdi. Abimin bahçesindeki 4 motordan 3ü bu amaç için istimlak edilmişti. –Hâlâ çalışır bu motorlar-. Birde rum, eskiden beri proplem çıkarırdı Akıncılar, bu suyu çalarmış diye; bu nedenle köylü tedbirini alarak giderdi bahçalara... İlk çatışma orda çıktı. Biri gelip bizi uyardı. Karargahta uydum, “Kalk “Bahça-arkası”nda çatışma çıktı” diye. Kalktığımdaya baktım, bahçalardakiler geri gelir. Dediler ki “Rumlar Piroyo (şimdi Gaziler) den başlayarak köyü sardıklarını” gördüler. Bu defa hemen tertibat alıp, köyün etrafını çepeçevre korumaya aldık. Meğer önde gelen polisler göstermelikti, arkada binlerce Rum vardı. Pi-

royo, Kiracıköy, Dali, vs, ta Atalasa ve Eğlenceden gelenler köyü dört taraftan sardılar.

6 şubat sabahı, ben köyün güney batısında Bodamya yolunu kontrol eden, altı ahır olan çok sağlam bir kerpiç hanaydaydım. Yanımda olanlar: Süleyman, ilk okul öğretmeni, halen Dikmen’de yaşar; Dalili kolu kesik Yusuf (Dikmen’de otururdu, Hüseyin Barbet’in babası); Dalili Hakkı dayı, abimin, yani köyün komutanının yardımcısı olan, kod adı ile Savaş (esas adı Mehmet Musa Mavi, halen Akçay’da kalır, mesleği kaportacılık idi); altta ise Cemal Hüseyin ve Mustafa Hüseyin Margili vardı. Hatırladıklarım bunlardı...

Köyü saran Rumların hepsi silahlı idi, makineli tüfekleri vardı. Çepçevre sardılar ve hoparlörlerle bağırmağa başladılar: “Baraohide re şillo- teslim olun köpekler”. Üç dakika mücadele veriyorlardı, ateş açmaya başladılar. İşte o zaman bizimkiler de cevap verdi. Galiba kilise tarafından köye girmişler, bir mahalle düşmüş, Ali Mulla Hasan Mulla, oğul beyimiz “Karatimsah” kodatlı Mehmet Hüseyin şehit oldular. Ali Aziz yaralandı. Bizim altımızda Cemal yaralandı, Mustafa Osman Margili şehit oldu. Yanımızdaki evde Süleyman dayı yaralandı, Hasan Alibi yaralandı. Yanımızda olan Yusuf, yani Barbet’in babası, kolundan ağır yaralandı. Gömleğimin altını kesip sıktım, bağladım. Zaman zaman gevşetip kan akıttırdım. Akşama kadar kaldık. Bu arada sağdan soldan giren Rumlar kendi aralarında yanlılıkla çarpıştılar. Çünkü biz hiç mermi atmadık. Enginar tarlalarının içinde bayağı 3-4 saat çarpıştılar, ölen ve yaralananlar oldu. Sonra çekildiler. Çarpışmalarda bir genç vurulmuş. Şimdi anamım “hasıl tarlası”nın içinde büstü vardır.

Köyde girdikleri mahalleyi yaktılar, hafif yağmur da yağmıştı, dumandan göz gözü görmezdi. Petek beyimiz Kemal geldi, bizim mevziyi bir arka mahalleye geçirdi. Ben de hafif, sol ayağımdan yaralanmıştım. Kolu kopan Yusuf’u, yaralanan Cemal’ı, Süleyman dayıyı, İngiliz askerleri alıp Lefkoşa’ya Adiloğlu hastahanesine götürdüler. Ben, ertesi sabah köylü ile beraber ova yollarından Akıncılar’a gittik, tüm köyü boşalttık. Şafakla beraber yürüyüşe geçtik ve güneş doğarken Akıncılar’a girdik. Öncü çıkarıp bizi karşıladılar. Öncüler gelince bana da yardım ettiler, şimdi Akdoğan’da kalan Berber Osman bana yardım etti. Sonra beni İngiliz helikopteyle Lefkoşa’ya kız lisesi havlusundaki piste inerek Adiloğlu kliniğine götürdüler. Hastahane yaralılarla doluydu, tedavi olunca Saray otele yerleştirdiler. Bir hafta kaldım, tedavim bitince köye sigara, ilaç götüreren İngiliz zırhlısı ile Akıncılara döndüm. Zırhlıda, esas eşyaların

altında telsiz parçaları da vardı. Köyde bir takımında, Necmi’nin takımında göreve başladım.

Köyden kaçış gecesine dönersek: gece herkes toplandı, “Sabaha köyü terkedeceğiz. Herkes ne götürebilirse alsın, hayvanlarını falan, çünkü bunlar tekrar saldıracak” diye karara varıldı. Nitekim bizim kaçışımızdan 5-6 saat sonra saldırdılar, köye girdiler ve bütün köyü yaktılar. Köylü, inek, eşek, davarlarını aldı. Köyde yalnız köpekler kaldı. Rumlar köpekleri vurdular. Dağda kalan keçileri vurdular, yediler.

Akıncılar’da ilkokul öğretmenleri olarak Fikri Karayel, Ayalı Ramadan ve hanımı hoca vardı. Kolu kesik Bekir, İbrahim (Bekir’in kardeşi, sinemacı), Barbaros vardı. Orta okul müdür Orhan Seyfi Arı idi, Numan Ali Levent beyi de öğretmen olarak hatırlarım. Köylü, Akıncılar’daki evlere yerleşti. Annem babam Akıncıların İsmail dayının evine yerleşti.

Akıncılara hep göçeden Türklerle doluydu: Arpalık, Piroyi(Gaziler), Bodamya (Dereliköy), Dali, Matyat, Petrofan (Esentepe) Akıncılara göçetmiş ve nüfusu 5-6 bini bulmuştu. Göçmenler boş evlere, ahırdan dönme evlere yerleşti. Sinemada, ilk okulda yatanlar vardı. Zaman içinde Kızılay yardımı gelmeye başladı. Yiyecek, battaniye falan, ama köye çadır kurulmadı.

21 aralık öncesi Arpalık’ta 6-7 Rum ailesi kalırdı. Bir papaz ve ilkokul öğretmenleri vardı. Çarpışmalardan birkaç gün önce kaçtılar. Hepsi Türkçe konuşurdu. Vedalaştılar ve köylülerimiz eşyalarını yüklemeye yardım ettiler. “Bize kaçmamızı emrettiler” dediler ve gittiler. Onları taciz eden olmadıydı. Bize saldıracakları aklımıza gelmedi. Ne olacağını bilemiyorduk. Aramızda hiçbir şey olmamıştı. Büyüklükler konuşmazdı. Çocuklar: “Bize emir verdiler, kaçalım” dediler. Büyüklükler bir şey söylemedi. Ayrılırken, “İnşallah düzeler de tekrar geliriz” dediler.

Şimdi yıllar önce terkettiğimiz köyümüzde yaşayan kimse yoktur. Hayat yoktur. Ev yoktur. Sadece kilise durur, ona da sadece panayır günü gelirler. Köy arazisindeki Türk kuyularının suyunu alırlar, uzaklara, sanayi bölgesine götürürlermiş. Bizim bahçeleri; Kiracıköy, Bodamya ve Yeri’liler eker, Rosemerry-lâzmarı ekerler ve ihraç ederlermiş.

II.BÖLÜM

Köydeki Eski Şehit Mezarlar:

Köydeki cami ve okul, köyün eski mezarlığı üzerine yapılmıştır. Hemen okulun ve caminin arkasında Osmanlı zamanından kalma “şehit mezarları” olduğu söylenen me-

zarlar vardı. Bunlar Kıbrıs'ın fethine katılmışlardı. Mezar taşları, sert badem taşından oyulmuş ve kavuk şeklinde idi. Köylü bu mezarları korur ve her bayramda, arife günü temizler, bakımını yapardı. Köylü bu mezarlara saygı gösterirdi ancak tapınmaz, adak yapmaz, üzerlerine bez sarmazdı. Sayıları 8-10 kadar belki de daha fazla idi.

Nifi -Gelin Panayırı:

Daha önce anlattığımız gibi Nifi, yani “gelin” panayırı, yerli Rumların panayırı idi. Ama Türkler de katılır, gezer ve satıcılık yapardı. Köyden veya diğer köylerden Türk kız ve kadınlar koca bulmak için Ayos'a adak yapmazlardı. Adak yapıp ta adakları kabul edilip koca bulan ciralarmın, bir sene sonra panayır günü toplu olarak Lefkoşa metropoliti tarafından nikâhları kıyılırdı.

Şehirceli Tepe Efsanesi:

Aslında bir çadır büyüklüğünde, küçük bir tepe olan bu tepeye köylümüzde, “**Şehirceli Tepe**” derler. Bana göre, bu tepe, adanın denize batıp çıktığını gösterir..

Efsaneye göre köyümüzde eskiden yörükler yaşarmış. Köydeki yörüklerin ve bölgenin bir ağası varmış. Bu çok zengin bir ağaymış, herkese yardım edermiş. Adam ölmüş. Karısı ise çok fena bir kadınmış. O sene kıtlık olmuş. Ağa herkese yardım etiği için köylü hanımağaya gitmiş, yardım istemiş.

Köyde eskiden zahire depolamak için kullanılan yerin içinde, küp şeklinde büyük depolar vardı. Zahire onların içinde depolanır, bir seneden öbür seneye saklanırdı. Ağa bütün köylüye yardım ettiği halde karısı çok fenaymış, kimsese el uzatmamış. Buğdaydan un yapmış, hamur yapmış, oturmuş erişte keser.

Dışardan ak sakallı bir adam gelmiş “bir parça hamur da bana ver, çocuklarıma götürüyem, çok açtırlar” demiş. Kadın vermesin diye hamurun üstüne oturmuş, etekleriyle örtmüş, hamur her yerine yapışmış. Utanmadan: “ne hamuru” demiş, “hamur mamur yok.”

Adam, demiş ki: “Dilerim Allahımdan seni daş etsin”. O saat şehriyeler daş olmuş, kadın da daş kesilmiş.

Tepenin üstünde şehriye şeklinde ve mekik şeklinde taşlaşmış fosiller vardır. -Biz onlara “gadda” derdik.- Dediklerine göre bunlar kadının taşlaşmış şehirceleriymiş, mekik şeklinde olanları da cinsel organıymiş.

Hâlâ bu “Şehirceli tepe”de fosiller vardır. Sanki insan eliyle yapılmış gibi düzgün, çadır şeklindedir. Tabii zamanla aşınmış gibidir.

Zahire depolarına gelince. Bu depolar, köyün belirli

bir bölgesinde, sert zeminli toprağa iki metre derinliğinde ve çapında kazılır, içi ince çamurla sıvanır ve kuruduktan sonra içine ateş yakılarak yüksek ısıda pişirilirdi. Böylece toprağa gömülü küp şekilli zahire depoları elde delirdi.. Son zamanlara kadar bu depolar kullanılmırmış.

Leylâ Pınarı Efsanesi:

Şehirceli tepenin altından geçen, Tilki-Aligo deresi, Bodamya ve Dali'nin ortasından geçen dere ile birleşirdi. Bu iki derenin birleştiği yerde, Aligu (Ali dayının lakabıdır) nun bahçasının ucunda, bir pınar vardır. Sanki yatan iki insanın arasından çıkan bir pınar gibidir. Adı **Leylâ Pınarı**dır. Akar ve dereye birleşir.

Efsaneye göre, uzak köylerin birinde, ağanın kızı ve çobanı, birbirlerini sevmişler. Çoban, kızı kaçırmış. Baf'tan dağı (Trodos'u) geçip oraya gelmişler. Oğlan, toprağı kazıp bir pınar bulmuş, su içmek için eğilmişler, ama yorgunluktan takatları kalmamış, oracıkta su içerken ölmüşler. Pınarın çıktığı bu yere yukarıdan bakıldığında, iki taftaki toprak “**sanki yatan iki insan**”.

Arpalık Efsanesi:

Köye adını veren efsanedir. Efsaneden çok gerçeği anlatır. Günümüze kadar gelen bu olayı büyüklerimiz şöyle naklederler.

Kıbrıs'ın fethi esnasında Lefkoşa savunmasına katılan Lala Mustafa Paşa'nın bir kumandanı varmış. Lefkoşa'nın fethinde üstün başarılar göstermiş. Bragadino, ki Mağusa kalesinin kumandanıdır, bu komutanı kaçırtmak ve Türk askerinin moralini bozmak için adamlar yollamış. Kırk tane adam kaçırmışlar, götürüp Mağusa Kalesi'ne hapsedmişler. Ama bu komutan aralarında yokmuş.

Kıbrıs'ın fethi tamamlandıktan sonra bu bölgede “Ayos” olduğu için kimse yerleşmemiş. Komutan bu verimli bölgeye talibolmuş. O zaman, Serdar Lala Mustafa Paşa borazana demiş ki:

-“Borunu çal”.

Şehirceli Tepe'nin olduğu yerde borusunu çalmış, o esnada rüzgâr kuzey batıdan güney doğuya doğru esmekte imiş. Dolayısıyla sesi duyan askerler, sesi duydukları en uç yerlere tuğ dikmişler. İşte bu arazi, bu kahraman komutana verilmiş. Adına da “Arpalık” denmiş. Bu arazi güney doğuda Dilekkaya'nın yanında Tınaztepe'den başlar batısı Arpalık, doğusu Dilekkaya toprağıdır. Meşhur Margo Çiftliği, Arpalık toprağı içindedir. Yumurta şeklindeki bu arazi doğu-batı istikametinde 6.5 mil uzunlukta ve Atalasa'dan

56 Halkbilimi

başlayarak Bodamya'ya kadar uzanan 3 mil genişliğinde çok verimli bir arazidir. Bu komutana tımar olarak verilen ve bölgeye yerleşen askerler bu araziye ve aileleri eker-biçer onda birini de öşür olarak devlete verirlermiş. Böylece bu topraklar, askerlerin atlarının bakım yeri ve arpa yetiştirilen yer olduğu için adı da "Arpalık" olmuş. Bu arazi içinde akarsular ve sulama kanalları vardır. Hâlâ daha Ercan Ha-vaalanı'ndan başlayarak ta köye kadar uzanan kanalların ve savakların kalıntıları bulunur. Anlattıklarına göre adanın en iyi atları bu bölgede yetişirdi. Hatta Barsak Tepe'nin üstünde at koşturulur, cirit oynanırmış. Dedelerimiz bunu yetiştirmiş. Bu tepenin üstü dümdüz, geniş bir mera yani köyün ortak otlak alanı idi. 1957-58 yıllarında buraya köyün futbol sahası yapıldı. Tepenin üstü ve yamaçlarından köyün yakacak ihtiyacı da karşılanırdı. Tepeden sökülen tülümbe-ler, şinyalar, budanan alıçlarla yakacak ihtiyacı karşılanırdı.

Köyde Bayram

Bayramlarda erkekler namazdan sonra birbiriyle bayramlaşır ve sonra sıra ile bütün evlere "El öpmeye" gidilirdi. Birinci gün bu şekilde geçirdi.

İkinci gün herkes velesbitiyle, eşeklerle ya da yaya olarak gün doğmadan yola çıkarak Hala Sultan'a giderlerdi. Hala Sultan'da namaz kılarlar, namazdan sonra "Allahüm-mesalli" diyerek kutsal taşın etrafında dönerlerdi. Ondan sonra tekkenin bahçesinde kurbanlar kesilip piknik yapı-lırdı.

Bugün, anlattığımız gibi köyde kalan hiçbir ev, yol yok-tur. Bir zamanlar yemyeşil, verimli, bahçalık olan köyde kimse yaşamaz. Sadece rumlar su kuyularını ve bahçalrı kul-lanırlar.

#####

1882 tarihli **Kitchener** haritasının 10-2 nolu paftasında Ay Sozomenos köyünü, dağı, Yayla deresini ve su kanal-larını görüyoruz. Köyün adı üzerinde, Türk ve Rum köyle-rini gösteren haç ve hilal işareti yoktur. Köy yakınında hiç bir kilise de işaretlenmemiştir. **Exceptra Cypria'da** Lef-koşa savunmasına katılan ve Osmanlılara esir düşen ve anı-larını yazan mühendis Gio Sezomeno'dan sözediliyor. Galatya yakınında bir başka Ay Sozomenos kilisesinden sö-zediliyor. Köye adını veren Ay Sozomenos -Türkler ara-sında Sozomonos da denir- hakkında **Catholic Encyclopedia, 1913.** öğrendiğimize göre, **Historia Eccle-siastica'nın** yazarı **Salminius Hermias Sozomenus - So-**

zomen (Σωζομενός), (c. 400 - c. 450), Bethlem'de doğ-muş, Beyrut'ta hukuk okumuş, St. Hilarion'un mucizeleri-nin etkisi altında kalarak kendini Hristiyanlığa adayarak İstanbul'a yerleşmiş ve **Hristiyan Kilisesinin** tarihini yaz-mıştır. Hristiyanlığın yayılmasına yaptığı hizmetler nede-niyle "Ayos" ünvanı ile anılır olmuş, adına kiliseler kurulmuştur.

Bir Masal ve Değerlendirmesi

CAN BAHTİYAR

Çağın ZORT*

Masallar, bir zamanlar halk kültürünün ve eğitiminin önemli bir parçasıydı. Şimdi ise, sadece “halk bilimi araştırmalarının” önemli bir uğraşı olarak görülüyor. Her ne olursa olsun, masal derlemek, en az dinlemek kadar önemlidir. Aşağıdaki masalı köyümüzde yaşlı bir ninemizden derledik. Bize severek anlattı, o çocukluğunu yaşarken bizleri de geçmiş zamana götürmüş oldu. Ümit ediyoruz ki sizler de bu masalı beğeneceksiniz.

Bir varmış bir yogmuş. Bir peri padişahının Can Bahdiyar adında bir oğlu varmış. Bu padişahın üç da gızı varmış. Bu üç kız gezmeye çıkmışlar. O sırada kızları peri padişahının oğlu görmüş. En güçlü olan kız beğenmiş. Daha sorak eve gelmişler. İkanmış arınmış. Bir leğene da su gomuş, sora almış leğeni gomuş pençereye. Oğlan güvercin olarak gelmiş pençereye. O leğenin içine girmiş. Çırpınmış çırpınmış ikanmış, genç bir deliganni olmuş. Bu deliganni o gadar güzelmiş ki ay gibi yanar, gün gibi parılamış. Geceyi gızınan beraber geçirmiş. Yadmış gagmış gızınan. Sabaha yakın gagmış o suda ikanmış ve güvercin olmuş. Bu arada obir kızlar bu güçlüğ gıza sorarmış:

—be ama sen isdememin birini? Ara da bulasın. Dellermiş. Güçüğ kız da onnara: —benim var. Siz arayın da bulacagsınız.. demiş.

Fakat böyüğ kızlar ariz olmuşlar gıccaza. Kimdir dellermiş seninki? E benimki peri padişahının oğludur demiş kız. Güvercin olur gelir, bu leğende ikanır genç deliganni olur gece yatır gakarık sabaha yakın gene bu suda ikanır, güvercin olur gider. Demiş.

Bu gonuşmalardan sorak böyüğ kızlar kışgan-

mışlar ve oğlana tuzak hazırlamaya garar vermişler. Yabmada da geç galmamışlar. Güçüğ kız takibe başlamışlar. Güçüğ kız gene her zamanki gibi leğeni ikamış, su gızdırmış doldurmuş. Yan tarafa geçince böyüğ kızlar, parçaladıkları cam parçalarını leğenin içine admışlar. Kız tabii olannardan habersiz güvercini başlamış beglesin. Güvercin gelmiş.

-geleyim? Demiş.

-gel demiş kız.

Çünkü gızın haberi yok ki addılar camları leğene. Güvercin gelmiş, leğene girerkandan camlar badmış etine. Yaralı olarak dönerkandan gaşmış. Gidmiş bubasının evine. Bubası görmüş bunu yaralı halde.

-Noldun oğlum? Sana bir dogdor çağırayım demiş.

-Bilmem demiş oğlan hasdayım.

Padişah çevredeki bütün dogdorları getirdmiş ama nafi. Çare yok.

Kız da merakg edmiş neçin gelmez bu güvercin. Mudlaka hasdadır da gelmez bu demiş. Dayanamamış gidmiş bubasına.

-Babacığım, bana bir at vermeni isderim. Ben gidib can bahdiyarımı bulacayım demiş.

-Nerde bulacan gızım demiş.

-Ben geze geze bulurum demiş.

Adam vermiş atı.

Kız bir erkeg gıyafeti geymiş, almış eline bir da çanta başlamış köv köv gessin.

Gide gide bir gavehaneye gelmiş. Selam melam.

-Ben dogdorum demiş kız, hasdanız filan varısa baklarım.

-Ha demiş adam var demiş. Peri padişahımızın oğlu. Oğlan ha öldü ha ölüyor.

-Tamam demiş kız bir da ben göreyim genni.

-Peh demiş adam. O gadar dogdor geldi da bir çare bulamadı da sen mi bulacan?

-Ben göreyim demiş.

Götürmüşler genni oğlanın yanına. Padişah demiş, oğlumu eyi edersan sana bütün varlığımı bağışlarım demiş. Bir hamam yakın demiş gız. Suyu da eyi gızdırın demiş. Su gızmış. Gomuşlar oğlanı hamama. Ovmuş. Dökülmüş camlar. Çıkarmışlar hamamdan bir güzel da ilaç sürmüş gendine yatmışlar yerine. Ertesi gün oğlan başlamış gonussun. Acıgım, susadım demeye başlamış. Padişah sevincinden uşmaya başlamış.

Gene yakın o hamamı demiş gız. Üş gün ikamışlar ilaştırmışlar. Oğlan eyi olmuş. Padişah illa bişey vereceg gıza bu eyliği karşılığında ama gız gabıl edmemiş. Oğlan yürümeye başlamış. Gızı yedirib içirmişler gızı. Gız heman geri dönmüş evine. Gelmiş bagmış leğende camlar. Annamış kimin yabdığını. Gidmiş babasına.

-Eh gızım demiş padişah. Bunnar gızım olmasa bunnarı çoğdan asdırdıydım ama sen begle da ben onnara bir ceza vereceğim. Neylen gız gene ikamış leğeni gomuş pençerenin yanına. Oğlan gelmiş.

-Geleyim? Demiş.

-Gel ya demiş. Ben da seni merak eddim nerdesin deye.

-Çog hasdaydım. Ölüyordum demiş oğlan. Ama sonunda bir dogdor geldi da gurtardı beni. Eyi eddi. Bubam padişahlığını vadeddi ama isdemedi demiş. Hade gorgma gel demiş da bişey yogdur.

Oğlan gelmiş. Girmiş leğene ikanmış. Genç oğlan olmuş. Uyuyunca gız o ganadları almış admış ateşe. Oğlan da uyanınca ganadları bulşamamış. Gıza demiş: -Nerde benim ganadlarım?

-Addım ateşe demiş gız. Çekecem seni öyle gide bişey olasin da gelesin. Yarın babama gideceyig annadacayıg durumu. Nikahımızı gıyıp oturacayıg gayrı. Sabahda gagmışlar geyinib guşşanmışlar. Gidmişler gızın babasının karşısına. Aha damadın demiş. Padişah da gabıl edmiş. Çevre kövleri da daved edmişler, gırg gün kırg gece eğlenmişler. Muradlarına ermişler.

E ben da ondaydım. Yedim işdim duddum yolu geldim.

Mesleği: Ev Hanımı

Eğitimi: ilkokul.

Tür: Masal

İletiler:

Her masal da olduğu gibi bu masalda da insanların ders olması gereken pek çok özellik bulunuyor. Bunlar, dinleyicinin yaşına kültürüne ve psikolojik durumuna göre değişmektedir. Biz de görebildiğimiz iletilerin birkaçını sizlere şöyle sunuyoruz:

1. Yetişmiş kızların evlenme isteği.

2. Kız kardeşler arasındaki kıskançlık. Geleneksel olarak güzelliklerini kıskanan kızkardeşler birbirlerine çeşitli yollarla zarar vermeye çalışırlar.

3. Biçim değiştirme. Olağan üstü güçler. Güvercin olma. Bu şekilde sevdiğine, kim olduğunu kimseye belli etmeden ulaşma.

4. Kız kardeşlerin kötülüğü ve kötülüklerin en sonunda cezalandırılması. Bu masalda cezalandırma olmasa bile küçüğün evlendirilmesi büyükler için bir cezadır.

5. Fedakârlık ve karşılıklı yardım. Kız, erkek kılığına girerek oğlanı tedavi etmiş böylece onu sevdiğini göstermiştir.

6. Bir şey kabul etmeme. Kız ya da erkek kılığına girmiş kız, padişah olma teklifini kabul etmemiştir. Çünkü onun gönlünde sadece kıza duyduğu sevgi vardır.

7. Kavuşma. Bütün masalarda olduğu gibi burada da “sevenler kavuşurlar.”

Bu masal tümüyle “sevgi, bağlılık ve fedakârlık üzerine kurulmuştur. Dinleyenleri; eğitici, öğretici, düşündürücü ve eğlendirici özellikleri vardır.

Derleyen : Çağın ZORT

Derlenen: Havva Güler

Derlenen Tarih: 2002

Doğum Tarihi ve Yeri: 1930 – İnönü

Efsaneler Köyü Kalavaç...

Nurperi ÖZGENER*

Kalavaç köylüsünün ataları, gerçek bir efanenin içinden gelmekte. 1723'te Konya Karaman Beyliği'nde Osmanlıya karşı isyan edince, yüreklerindeki Bektaşî sıcaklığıyla birlikte Kıbrıs'a sürgüne gönderilirler. Antalya'dan getirilen "Epiko" adlı bir Rum Ortodoks keşişin yanına hizmetkar olarak verilirler. Fakat hizmetkarlığı içlerine sindiremezler... Osmanlı'ya bu kez Kıbrıs'ta bir isyan daha!.. Ve kendilerini "Kalavaç" denilen köyün ortasında bulurlar topluca... Araştırıldığında eski kalıntılarından anlaşılıyor ki, Kalavaç'ın tarihi Osmanlı'nın çok öncesine uzanır.. Fetihden 152 yıl sonra adaya gelen Kalavaçlıların ataları, özgürlüklerinden asla taviz vermeyen, başları her zaman dik, ne istediğini bilen, nasıl yaşayacaklarını ancak kendileri belirleyen yürekli insanlardı. Üç aile olarak bu köye yerleşip çoğaldılar.. İngiliz sömürge yönetimine de isyan edince ilk idam kararı onlar için verilir.. O çetin yıllardan sonra, Kalavaç Türklerin ebedi yerleşim yeri olur.

Köyün 3 yıllık çalışkan ve üretken muhtarı Ömer Meraklı, atalarının cesaret ruhunu içinde hissediyor. Köyünü geliştirerek yaşatmak ve atalarının mirasına sahip çıkmak için durmadan projeler üretip uyguluyor.. Yetkilileri her zaman ikna edemese de, o bildiği yolda, inananlara inandıklarını inandırarak kararlılıkla ilerliyor.. Ömer Meraklı'nın köyü için yapamacağı fedakarlık yok. Tükenmek bilmez bir enerjile ve azimle çalışarak atalarından tevarüs ettiği Kalavaç ruhunu ortaya koyuyor. O, bu köyün mirasının kollayıcısıdır. Atalarının gerçek evladı olduğunu köye sahip çıkarak, yaptıklarıyla ve yapacaklarıyla kanıtıyor.

Elindeki kocaman köy tapusu, sanki devletten dün

alınmış gibi tertemiz. Bu tapu, 1938'de kazanılan bir davanın hukuksal belgesi. Köyün tapusunu mütevazı bir ahşap dolabın içinde muhafaza etmekte.. Köyün tapusunu alabilmek için atalarının sömürge devletine karşı başlattığı mücadele taa 1800'lü yıllara dayanır. Ataları da tutuğunu koparmasını bilmişti tıpkı muhtarın bugün yaptıkları gibi.. Atalarının ve şimdi de onun yaptıkları kendi çıkarları için değil, hep köyün çıkarları için.... Muhtar Meraklı'nın torunu, köye gelen atalarının onbirinci kuşağı. Köyün örf ve adetlerini korumak adına köy dışından biriyle evlilik kurmamaya dikkat ediyor aileler. Yani dışarıda aşk mak yaşamak yok!. "Aşk yaşayacaksınız burada yaşanır" diyor köy muhtarı Ömer Meraklı. Kalavaç köyünün geçmişiyle ilgili anlatılacak daha o kadar çok şey var ki... Geleceğe aktarılacak bu öykülerden büyülenmemek olanaksız. Kalavaçlıların özellikle kendi benliklerini kaybetmemek için geçmişten bugüne kadar vermiş oldukları mücadele her türlü övgüye değer.

Suyundan tutun, 800 yıllık zeytin ağacına kadar köyün yığımla efsanesi var... Köy dört beş tane efsane ile bütünleşiyor. Hele bir tanesi var ki, bunun Bizans dönemindeki bir kraliçenin öyküsüyle kesişme ihtimalinin olduğunu düşünmekteyim.

Efsaneye göre, Kıbrıs Kraliçesi, Templer Şövalyeleri'nin Kıbrıs'ta 1191-1192 yılları arasında kısa süreli hakimiyet kurdukları esnada, onların zulmünden korunmak için can dostu sevgili köpeği ile birlikte Bufavento kalesine sığınır. Buradaki yaşamında, köpeği ile birlikte ülser ve uyuz hastalığına yakalanır. Kraliçe, hergün köpeğinin saatlerce kaybolduğunu, bir süre sonra iyleşmiş olduğunu farkederek. Bu mucizenin nasıl gerçekleştiğini öğ-

60 Halkbilimi

renmek için onu izleyince bir kaynağın başında yıkandığını görür. Kıraliçe de büyük bir ümitle kendini kaynağın serin sularına bırakır. O da birkaç kez bu suyla yıkanmasıyla sağlığına kavuşur. Tanrıya olan minnettarlığının ifadesi olarak da buraya Rum Papazlar için Aziz John Chrysostomos manastırını yaptırır. Ölünce manastırdaki mezarının iki yanına, hastalığı süresince kendine bakan en çok sevdiği iki cariyesiyle birlikte gömülür.

Aziz John Chrysostomos Manastırı, Güngör (Kutsovendis) köyünün yaklaşık 1 mil üst başındaki köye hakim Kutsovendis Tepesi'nde yer almaktadır. Girne Sıra Dağları'nın güney eteklerinde bulunan Manastırın üst başındaki tepede ise 101 Evler olarak da bilinen Bizans-Lüzinyan dönemlerine ait Bufavento Kalesi bulunmaktadır. Manastırdaki kutsal kuyudaki suyun bütün deri hastalıklarını iyileştirdiğine inanılmaktadır. Buraya gelen hastaların suda yıkanmaları, ayrılırken de oradaki kayaya elbiselerini bırakmaları adettendi.

Farklı zamanlarda Kıbrıs Adasını ziyaret eden gezginler, manasır hakkındaki bulgularına ve değerlendirmelerine çeşitli yazarlar tarafından yayımlanan makale ve kaynak kitaplarda geniş yer vermişlerdir.

Bu efsanenin, Kalavaç'taki şifalı suyun gerçek hikayesiyle bağdaştığını düşünmekteyim. Şöyle ki, 1700'lü yıllardan sonra Kalavaç ve çevresini yurt edinen Ömer Meraklı'nın ataları, içme suyu olarak bir kaynak keşfederler. Su ihtiyacını gidermek için her gün kaynağa gidenler, bu suyun farklı bir lezzette olduğunu, içilince bir rahatlık verdiğini, karnı ağrıyanın ve hatta yaralıların iyileştiğini fark etmişler. Suyu testilerle, daha sonraki yıllarda ise bidonlara birkaç asır boyunca doldurup evlerine taşımışlar. Bu suyun başını ve sonunu bilen yokmuş. Devamlı akan bu su, muhtarın projesinden önce hiç bir yerde depolanmadan boşuna akıp gidiyormuş. Ömer beyin babası geçimlerini sağlamak için bu kaynağın civarına 500 keçiyile davar oluşturmuş. Aile 30 yıl geçimlerini bu suyun çevresinde yaşayarak ve suyun ticaretini

Aziz John Chrysostomos Manastırı, Güngör (Kutsovendis)

yaparak sağlamış.

1968 yılında Lefkoşa’da öğrenci olan Ömer Meraklı, bu suyu Lefkoşa’ya götürerek bidonu beş şiline satıyor-muş. Suyu satın alanların tümü suyun iyileştirici özelliğinin farkındaymış. Eski bir tüccarın oğlu olan Hüseyin Sarıoğulları babasının böbrek rahatsızlığını iyileştirmek için özellikle bu sudan almış. Bir de “Büyücü Şakir” diye biri sürekli bu suyu almış. Ola ki, iyileşmek için kendisine gelen hastalara, bu suyla şifa dağıtmaktaydı..

Suyu düzenli alanlar arasında olan bir kimyager de, Meraklı’ya bu suyun zengin mineraller içerdiğini söylemiş. Çocukken elinde çıbanlar çıkar Ömer Meraklı’nın. Annesi onun çıbanlı elini her gün bu suyla yıkamış. Ve çok kısa bir sürede eli iyileşmiş.

Kalavaç köyünün şifalı suyu ile efsanede geçen kaynak, birbirine benzer özellikler taşıyor.İki olayın geçtiği coğrafi konum da örtüşmekte.. Su ile Kaynak’ın farklı zamanlardaki öyküsünü ve aynı özelliği taşıması olası-lıkların göz önüne aldığımızda, efsane ve gerçeğin bir-birini tamamladığı görüşüne varırım..

Gavak Zeytin Efsanesi

Taa Cenevizliler döneminden bu güne kadar ayakta duran ve günümüz insanının görebilmesi imkansız olan dönemlere ve olaylara şahit olan Kalavaç köyünün Gavak Zeytin Ağacı çok ünlü... Ağaç bilimsel olarak incelenmiş ve yaşının 800 olduğu belirlenmiştir.. Gavak Zeytini, Köyün tapusunda kayıtlıdır.... Gavak Zeytin efsanesine göre köyün çevresinde yaşayan çok yakışıklı bir delikanlı varmış. Tanrı ona güzellikten başka doğa üstü güçler de vermiş. Bu yakışıklı delikanlıya aşık olmaya-cak bir tek kız yokmuş. Bununla da sürekli övünüp ki-birlenen bu delikanlının yüreği, ne yazık ki dış görünüşü gibi güzel değilmiş . Civardaki bütün kızlar ona hayran-mış. Kızları kendine aşık etmek için bir bakışı yeter-miş.

Bir gün, köyün çok güzel kızlarından birini daha baş-tan çıkararak ve kendine aşık ederek onu kötü emelleri

için kullanmış. Kız öyle güzel, öyle safmış ki etrafına ışıltılar saçarmış. Aşkının yoluna ölmeye hazırmış kız. Günlerce ve aylarca yakışıklı delikanlı ile güzel kız bir-likte olmuşlar..

Bir gün hamileliğinin farkedilmesiyle, kız öfke saçan ailesinden kaçmak zorunda kalır. Yakışıklı delikanlıdan kendisini yanında alkoymasını ister. Fakat dışı güzel içi ise çirkinliklerle dolu olan delikanlı onu öldürür ve ru-hunu bir kuşa çevirir. Günler sonra kızın cesedini bulan muhafızlar, delikanlıdan şüphe ederler. Onu yakalamak için aramaya başlarlar. Delikanlı çevresindeki kuşatma-nın gittikçe daraldığını görerek bir zeytin ağacının ko-vuğuna saklanmış. Muhafızlar onun zeytin ağacının içinde olduğunu hiç akıl edememiş. Olayları yakından takip eden kuşçuk, muhafızları uyarmak için çırpınıp dururmuş. Bir sola bir sağa uçurmuş heyecanla. Ama meramını bir türlü anlatamazmış.. “Gavak... gavak... gavak...” diye sesler çıkartarak “kovukta... kovukta...ko-vukta” anlamında ağlarmış. Muhafızlar bir türlü anlamı-yorlarmış bu tuhaf seslerin ne anlama geldiğini..

Kuşçuğun deli gibi çırpınıp durduğunu gören muhafızlardan biri en sonunda “İyi dinleyin kuş birşeyler söylüyor” diyerek arkadaşlarını uyarmış. Kuş “Gavak... gavak... gavak...” diye sesler çıkartırken zeytin ağacının kovuğunun girişinde ileri geri birşey gösterir gibi gidip geliyormuş. Muhafızlar en sonunda anlamışlar ki deli-kanlı zeytin ağacının kovuğuna saklanmış. Delikanlıyı kovuktan çıkartıp cezası olan idamı infaz etmişler ve oradan uzaklaşmışlar.

Kuş, delikanlının bedeninden akan kanı eşeler. Ga-gasına ve ayaklarına onun kanı bulaşır. O zaman deli-kanlı son nefesinde kuşa “sen akan kanımı gaganla ve ayaklarınla eşeledin, ömür boyu damgalı kalacaksın” der. Kuş ömür boyu delikanlının kanını gagasında ve ayak-larında taşıyarak kınalı nazlı bir keklige dönüşür. Zey-tin Ağacı da o günden sonra “Gavak Zeytin” olarak anılmaya başlanır.

Halk Kültürü ve Turizm İlişkileri Üzerine

Erdoğan SARACOĞLU*

Halk Kültürü ve Turizm İlişkilerini irdedeleyeceğimiz bu çalışmamızda öncelikle, Halk Kültürü değerlerini araştırıp gün ışığına çıkaran Folklor'un toplumsal yapısı üzerinde durmalıyız.

Bilindiği gibi Folklor, halk kültürünü araştırıp değerlendirmekle, ulusun kültür birliğini sağlayıp, yerel kültürü önce ulusal kültür, daha sonra da evrensel kültür haline getirmektedir. Toplumun sosyo-ekonomik dinamikleri, folklorik araştırmalarla aydınlığa kavuşmaktadır. İlerlemek, refaha kavuşmak isteğinde olan toplumlar, kültürel yapılarını ve bu yapı içindeki sosyo-ekonomik dinamiklerini çok iyi tahlil edip değerlendirmek zorundadırlar.

Bu nedenle folklorun sorunları, günümüzde giderek daha büyük bir önem kazanıyor. Etnografya, tarih, dilbilim, edebiyat tarihi gibi beşeri bilimlerin hiçbiri folklor-suz yapamıyor. Yavaş yavaş manevî kültürün çeşitli fenomenlerine (yani bilincimizle, duygularımızla kavradığımız her şeye) ilişkin çözümün, folklorlarda gizli olduğunu anlıyoruz.

Bununla beraber folklor, henüz nesnelere, malzemesini veya bir bilgi alanı olarak kendi özel karakterini tanımlayamamış durumda. Elimizde genel teoriye uyan bazı çalışmalar var, fakat yaşam öylesine hızlı adımlarla ilerliyor ki, bu çalışmalarda ortaya konan varsayımlar, güncel araştırmalardan çıkan aşırı kompleks tabloya uyum göstermiyor. Disiplinimizin konusu ve özünü tanımlamak, diğer ilgili disiplinler arasındaki yerini belirlemek ve malzemesinin özel karakterini tanımlamak, hayatı önem taşıyan bir konu haline gelmiştir. Kullanılan yöntemlerin ve buna bağlı olarak alınan sonuçların doğruluğu, araştırmanın özü ve konusunun doğru anlaşıl-

masına bağlıdır.

Örneğin Folklor, Batılı ülkelerde uzun yıllar, bir halkın, çoğunlukla araştırmacının kendi halkının, köylü kültürü anlamına gelmekteydi. Bu görüşe göre ilkel halklar dahil, diğer bütün halkların kültürü ile ilgilenmek antropoloji, etnografya ve etnoloji gibi disiplinlerin konusuydu. Yani bir Fransız uzman, Fransız şarkılarını incelerse, folklor yapmış olacak; aynı kişi Aranvutluk şarkılarını incelerse, yaptığı iş etnografya olacak.

Oysa bugünkü çağdaş anlayışa göre folklor, gelişmişlik dereceleri hesaba katılmaksızın, varolan bütün halkların alt toplumsal tabakalarının sanatıdır. Sınıfların oluşumundan önceki topluluklarda ise, birlikte üretilen bütün sanatsal ürünler folklorudur.

Folklorun toplumsal yapısına kısaca değindikten sonra, şimdi de Folklor çalışmalarında önemli bir yer tutan anonim halk edebiyatı ürünlerimiz arasındaki iki türe; mani ve halk masallarına değinelim. Kuşkusuz şimdi sizler, Halk kültürü içerisinde incelenen bur türlerin turizmle ne ilgisi var diyeceksiniz. Çünkü çoğumuza göre, yabancı bir ülkeye gelen turistlerin temel beklentileri, ülkenin doğal güzellikleri yanında, temiz ve sakin bir ortam, bol güneş, pırıl pırıl bir deniz, iyi bir servis, güler yüz ve konukseverliktir.

Oysa Folklor, bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanan halk kültürü değerlerimizi araştırıp gün ışığına çıkarırken, bu değerlerin toplum içindeki rollerini de ortaya koymakta, toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemekte ve çağdaş yaratmalara temel olacak estetik odakları harekete geçirmektedir. Böylece folklor ürünleri çağdaş kültür içinde de varlığını sürdürmekte, çağdaş

kültüre ulusallık rengini vermektedir.

Folklor, yalnızca ulusal kültürün özünü oluşturan halk kültürünü araştırıp sonuçlar çıkararak, diğer bilimlerin yararına sunmakla kalmaz, birçok yönden hizmette bulunur. Örneğin ulusal birlik ve beraberliği sağlamada, folklor değerlerimiz birinci derecede rol oynamaktadır.

Folklorun ülke turizmine olan katkıları ise bugün tüm devletlerce benimsenmiştir. Turist, değişik bir çevrede kendi ülkesinde göremediği yerel ve folklorik özellikler arar. Turisti memnun etmesini bilen ülkelerin çoğu, folklorun önemini kavramış ve bu alanda çalışmalar yapmış ülkelerdir.

Bugüne kadar ülkemize gelen turistlere, Folklorun araştırma sahasına giren Türk mutfağıyla, halk oyunları, halk türküleriyle, el sanatlarıyla, turistik otellerin yerel mimarî özelliklere göre inşasıyla ve içlerinin folklorik özellikler arzeden eşyalarla dekorize edilmesiyle hizmet verilmesi hep düşünülmüştür ama, anonim halk edebiyatımızın bu ürünleri onlara hiç sunulmamıştır.

İşte biz, bu düşünce ışığı altında, önce turistlere hiç sunulmuş bu manilerimizi ve halk masallarımızı kısaca tanıtacak ve sunulmuş biçimleri konusunda bazı önerilerde bulunacağız.

Mani, bilindiği gibi anonim halk edebiyatımızın en çok sevilen, yaygın bir nazım türüdür. Manilerimiz, İslâmlıktan önceki Türk Edebiyatından başlayarak günümüze kadar, çeşitli Türk katları arasında yaşamını sürdürerek, Türk insanının sosyal yaşamında sevgisini, sevincini, üzüntüsünü, kıvancını, öfkesini yüz yıllar boyunca yansıtmış bir aynadır.

Diğer Türk toplumlarında olduğu gibi, Türk ulusunun kopmaz bir parçası olan Kıbrıs Türkleri arasında da mani söyleme geleneği oldukça yaygındır. Bundan 60 yıl öncelerine kadar eğlencelerde, panayırarda veya düğünlerde mani yarışmaları düzenlemek, çok yaygın bir gelenektir. Bu yarışmaya katılanlar, konudan ayrılmamak koşuluyla birbirlerine maniler söylerler, birbirlerini alt etmeye çalışırlardı. Konudan ayrılan veya söylenen ma-

niye karşılık veremeyen yarışmacı, yarışmayı kaybederdi.

Şimdi Kıbrıs'ta derlediğimiz atışma manilerine bir örnek sunuyorum:

Birinci Yarışmacı:
Deñizin dibi mildir
Bizi söyleden dildir
Bir sen söyle bir da ben
Görelim usda kimdir

Denizin altı çakıl
Başda galmadı akıl
Señin egran deyilim
Var başgasına dakıl İkinci Yarışmanın Yanıtı:
Deñizin dibi ayna
Arifsañ sen ağña
Ben yar buldum evlendim
Sen bulgur gibi gayna

Deñizin derinine
Oturdum serinine
Beglerim ağşam olsun
Yatayım dizlerine

ve bu şekilde maniler devam edip giderdi.

Turistler için düzenlenen eğlencelerde veya Turistik otelerde, belli bir kompozisyon içerisinde mani yarışmaları düzenlenerek, halk kültürümüzün bu ilginç yönü de turistlere tanıtılamaz mı?

Veya bir Kıbrıs Türk Düğünü kompozisyonu içerisinde dönürcülükten başlayarak kına gecesine kadar süren olaylar akışında :

Havlınızda var bir padem
Sizde vardır bir adem
Senden bir cevahir isterig
Vereceñ yogsa ne deñ?

Diyan dönürcülük manileriyle, kına gecesinde geline kına yakıldıktan sonra, genç kızlar arasında birbirlerini incitmek için özel bir ezgiyle söylenen :

Köbrünün altı arpa
Su gelir çarpa çarpa
Yeñile bir yar sevdim
Bubamdan gorka gorka

Diyen kına gecesi manileri turistlere sunulamaz mı?

Düğünlerde, bayramlarda, panayırlarda, köy yaşamında mangalbaş söyleşilerinde, yüzük oyunlarında, ramazan gecelerinde söylenen ve Kıbrıs Türk Halkı'nın yaşam öyküsünü bulduğumuz bu manilerimizi ülkemizi ziyaret eden turistlere değişik bir atmosferde tanıtmak, çağdaş turizm anlayışının bir gereği olduğu kadar, ulusal kültürümüze sahip çıktığımızın da bir göstergesi olacaktır.

Masallar konusuna gelince. Ben okul çağına gelmeden önce, rahmetli ninemden özellikle kış gecelerinde anlattığı masalları büyük bir dikkatle dinlediğimi, hayal meyal hatırlıyorum. Demek ki bizim nesil masallardan yeterince nasibini alabilmiş. Ya bugünkü çocuklar? Acaba onlar masalla hikâye arasındaki farkı biliyorlar mı?

Ne acıdır ki, tüm ulusların sosyal yaşamında önemli bir yer tutan, olağanüstü kişilerin başından geçen, zaman ve yer kavramları belli olmayan o ilgi çekici güzelim masallar, bugün sadece kitaplarda ve anılarda kalmış. Acaba bugün kaçımız, günün yorgunluğundan sonra, anlatacak masal bulsak da çocuklarımızı yanımıza çağırıp onlara masal anlatmak gereğini duyarız?

Gerçek şu ki, bugün teknolojinin ilerlemesi ve toplumun kültür düzeyinin yükselmesi, anonim halk edebiyatımızın sevilen ürünlerine karşı gösterilen ilgiyi gittikçe azalmaktadır. Eskiden kış gecelerinin vazgeçilmez unsuru olan masalların yerini, bugün doğal olarak, televizyondaki dizi filmler almıştır. Çünkü günümüz çocuğu, masaldan çok göze hitap eden televizyona veya bilgisayar oyunlarına ilgi duymaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, bugün elektronik oyuncularla oynayan çocuklarımızın, artık masallardaki cin, peri ve devlerle uğraşacak, beyaz atlı şehzadelerin serüvenleriyle hayal alemlerine

dalacak zamanlan yoktur.

O halde diyorum ki, biz Kıbrıslı folklor araştırmacılarına, bu aşamada büyük görevler düşmektedir.

Turizm sektöründe maniler için yapmış olduğum öneriyi, masallar konusunda da yinelemek istiyorum.

Turistik bir otelde, acaba bir kış gecesi, mangalbaş sohbeti kompozisyonu içerisinde, manilerin söylendiği yüzük oyununun ardından, masalcı nineye bir Kıbrıs Türk masalı anlatılmaz mı? Ve eğer gerekiyorsa Kıbrıs ağzının fonetik özelliklerine bağlı kalınarak anlatılacak olan masalın dil sorunu, turistlere anında çeviri yapılarak giderilemez mi?

Ancak hemen akla şu konu geliyor, bugün Çin'e, Japonya'ya, Meksika'ya giden turist, oralandaki folklorik materyeli kendi anadiliyle mi algılıyor? Aslı ne ise turiste o verilmeli. Eğer dil sorunu varsa turist rehberleri buna birtakım çareler üretmelidir.

Unutmayalım ki, bugün turizm alanında ileriye gitmiş birçok ülke, turistik konklama yerlerinde misafir ettikleri turistlere, kendi öz kültürlerini modernize etmeden, otantik bir şekilde tanıtarak, onları hem memnun etmekte, hem de değişik şeyler sunarak meraklarını uyandırmaya çalışmaktadır.

Bugün bizlere düşen büyük görev, folklor ürünlerimizi derlemek ve gelecek kuşaklara bırakmak olmalıdır. Bu konuda son yıllarda başlatılan bilimsel çalışmalar umut verici bir düzeye ulaşmıştır. Bu vesileyle Kıbrıs Türk Folklorunu araştıran değerli araştırmacılarımıza da çalışmalarında başarılar diliyorum.

Bir kez daha özetle ifade etmek gerekirse, toplumun sosyo-ekonomik dinamikleri ancak ve ancak folklorik araştırmalara aydınlığa kavuşacaktır. İlerlemek, refaha kavuşmak isteğinde olan toplumlar, kültürel yapılarını ve bu yapı içindeki sosyo-ekonomik dinamikleri, çok iyi tahlil edip değerlendirmek zorundadırlar. Çünkü kalkınma metodumuzu toplumsal yapımıza uygun şekilde seçmedikçe, başarılı olmamız mümkün değildir.

II. Dünya Savaşıyla İlgili Ağıt-Türkü (Laments and Folk Songs about (on)The Second War)

Mahmut İSLAMOĞLU* Şevket ÖZNUR **

ÖZET

Değerli Okurlar;

Bu yazımızda sizlere 2. Dünya Savaşı nedeniyle dizelere dökülen Rumca bir ağıt-türküyü sunmayı uygun bulduk. Bahse konu türkü 1940 yılında gözleri görmeyen Kleanthus Savva adlı bir Rum halk ozanı tarafından söylenmiştir. Türkü bilâhare yazıya dökülüp broşürler halinde ozanı tarafından satışa sunulmuştur. Türküde askere gidecek olanların günümüz Anadolu'sunda olduğu gibi yakınlarıyla vedalaşma geleneği bulunduğu gözden kaçmamaktadır.

2. Dünya Savaşı esnasında bir İngiliz Kolonisi durumunda olan Kıbrıs'tan hem Türklerin hem de Rumların adı geçen savaşa paralı askerler olarak katıldıkları bilinmektedir. Bunlardan halen hayatta olanları da bulunmaktadır. O dönemlerde Türklerle Rumlar arasında husumet olmadığından her iki toplumdaki savaşa katılanların aynı kampta eğitilerek aynı cephelere gönderildikleri bilinmektedir. 86 beyitten oluşan bu türkünün kafiyelenişi mesnevi tarzındadır.

Bilindiği gibi 2. Dünya Harbi'nin başlamasıyla başta Almanya ve İtalyanlar olmak üzere diğer taraftan da İngilizler ve müteffikleri bu savaşta karşı karşıya geldikleri için Kıbrıs'tan giden Türk ve Rum gençlerinin oluşturduğu "Kıbrıs Alayı" Cyprus Regiment"askerlerinin Mısır, Libya, İtalya ve Yunanistan gibi çeşitli cephelerde Almanlara karşı savaştırıldığı görülmekteydi.

Bu savaşa katılan askerler hakkında çeşitli türküler söylenmiştir. İşte bunlardan birisi de "Anne ve Akrabalarla Vedalaşma" türküsüdür. Türkü'nün şairi **Kleanthus Savva**;1870 yılında Leymosun, Aymama'da Dünyaya gelmiştir. 14.3.1951 tarihinde Platres'de yaşama veda etmiştir. Önceleri çiftçilik yapmaktaydı.1908 yılından

sonra halk ozanlığına adım atarak çeşitli alanlarda eserler meydana getirmiştir. Üç kez evlilik yaptığı bilinmektedir. Son derece konuk sever biriymiş.

Abstract

Dear Readers;

In this article we have seen fit to present you a Greek folk song written due to the Second World War. The folk song in question was sung by a blind Greek poet called Kleanthe in 1940s. After all, this folk song was written in leaflets by its poet and put up for sale. It can be noticed in the poem that they had the tradition to bid farewell to the ones who become soldiers as it is in today's Anatolia.

As Cyprus was a British Colony during the Second World War, it is known that both Turkish and Greek Cypriots joined the above-mentioned war as salaried soldiers for the British Army. Some of these soldiers are still alive. As there was no conflict between Turkish and Greek Cypriots at that time, the salaried soldiers from both nations were trained in the same camp and sent to the same battlefield. It comprises 86 couplets and was made up of rhymed couplets, each couplet being of a different rhyme.

As known, in Europe, the Second World War was between Germany and Italy on one hand and Britain and allied countries on the other. The army composed from Turkish and Greek Cypriot salaried soldiers named as "Cyprus Regiment" bought in Egypt, Libia, Italy and Greece against Germans. Regarding the "Cyprus Regiment" soldiers a lot of songs and poems were told by Cypriot poets and people.

*Dr.Araştırmacı-Yazar.Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

**Yakın Doğu Üniversitesi,Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim elemanı.

AGIT-TÜRKÜ'NÜN RUMCASI

Ποίημα υπό ΚΛΕΑΝΘΟΥΣ ΣΑΒΒΑ / εξ Αγίου Μάμαντος, Λεμεσού. Τύποις: «ΧΡΟΝΟΥ», Λεμεσός (1940).

Αποχαιρετισμός μητέρας και συγγενών

Θα φύγω, φίλοι, κλάψετε, εχθροί μου ας χαρούσιν
κι οι συγγενείς μου δεν θέλω για μεν να λυπηθούν.
Με τους Κυπρίους θέλοντας τωρά θ' αναχωρήσω,
με τους αγρίους Γερμανούς πάω να πολεμήσω.
Θα φύγω, μάνα μου γλυκιά, να πάγω εις τα ξένα
κι έχε τ' αδέλφια μου καλά, λησμόνησε με μένα.
Μα δεν φοβούμαι, μάνα μου, τουφέκια για κανόνια,
μόνον φοβούμαι, μάνα μου, της Μαζινό³ τα χιόνια.
Έτσι ήταν η τύχη μου, έτσι ήταν το γραφτό μου,
δεν ξεύρω πού εννά γενεί έμεναν το θαφκειόν μου.
Η ώρα επλησίασεν, τώρα θα ξεκινήσω
Και δώσ μου το χεράκι σου τώρα να το φιλήσω.
Πήγαινε, κάμε λειτουργιάν, για να με λουτουρκήσεις
κι Απόστολον Ανδρέαν μας να τον παρακαλήσεις.
Και κείνος είναι άφταστος, τον λόγον του αν δώσει,
Κι αν πάω μέσα στην φωτιάν, πάλιν θα με γλιτώσει.
Μέσα στην μαύρην ξενιτιάν, μέσα ο' αυτό το χώμα
Πάπλωμα θα 'χω ουρανόν και γην χαμαί το στρώμα.
Και μεν λυπείσαι, μάνα μου, δεν είσαι μοναχή σου,
Θα πάγω, μάνα μου γλυκιά, βάλε μου την ευχή σου.
Μάνα μου, πόνους τράβησες, ώσπου να με γεννήσεις,
τώρα με κλάματα πικρά θα με ποχαιρετήσεις.
Τώρα, γλυκιά μανούλλα μου, παύσε τα κλάματα σου
Κι αφήνω σου τ' αδέλφια μου για σεν παρηγοριά σου.
Φύτρωσε μιαν τριανταφυλιάν κι όταν έν' ανθισμένη,
Να ξεύρω ότι την ζωήν έχω την φυλαγμένην.
Αν δεις τα τριαντάφυλλα και είναι μαραμμένα,
να ξέρεις πως ο γιος σου πιον εχάθηκεν στα ξένα.
Τότε, μανούλλα μου γλυκιά, εμέν να μακαρίσεις,
μιαν φορεσιάν ολόμαυρα ρούχα για να φορήσεις.
Και τακτικές επιστολές πάντα εννά σας γράψω,
γράφετε αν δεν θέλετε, εγώ εκεί θα κλάψω.
Έκαμα την απόφασην να πά' να πολεμήσω
και την γλυκιάν Αγγλιάν μας να την υπερασπίσω.
Πάρ' την φωτογραφίαν μου και έχε την κοντά σου,
να την θωρείς, να παύσουσιν κι εσέν τα κλάματα σου.
Απόστολε Ανδρέα μου, και να θαυματουργήσεις,
τους στρατιώτας Κύπριους όλους να βοηθήσεις.
Και με υγείαν να στραφούν, για να τους ωφελήσει
κι όσοι στραφούσιν θα 'ρθουσιν εσέν να προσκυνήσουν
και δώρα αλογάριαστα εσέν να σου δωρίσουν.
Οι θελοντές που πήγασιν, μάνα μου, έν' χιλιάδες,
μα 'χει και άλλες σαν εσέν στην Κύπρον μας μανάδες.
Ξανάπιασε το χέρι της κι όλους εφίλησέν τους,

λαμνίζει για την Αεμεσόν κι έφυγε κι άφησέν τους.
Α Παναγία Δέσποινα, με το μονογενή σου,
παρακαλώ στους θέλοντας να δώσεις την ευχή σου.
θεγέ μου, και βοήθα τους να παν να πολεμήσουν,
τους Ρώσσους και τους Γερμανούς αυτοί να τους νικήσουν
και με υγείαν και χαράν στην Κύπρον να γυρίσουν.
Σκληρός είναι ο χωρισμός τα τέκνα που την μάνα,
μα η καρδιά της δεν αντέχει πιον και αρχινά το κλάμα.
Ποχαιρετώ κι άφηνω γειαν, γονείς, μεν λυπηθείτε,
και να 'ρχομαι στον ύπνον σας συχνά να με θωρείτε.
Ποχαιρετάς με, γιόκκα μου, μα 'γγε ποχαιρετώ σε,
στην τελευταίαν μου πνοήν ακόμα καρτερώ σε.
Έρτασιν όλ' οι συγγενείς, να τον ποχαιρετήσουν
κι η Παναγία κι ο Χριστός ίσως του βοηθήσουν.
Σκληρός είναι ο χωρισμός που θα ποχωριστούμεν
και ποιος ι-ξεύρει, γιόκκα μου, αν θα ξαναβρεθούμεν.
Πήγαινε, γιε μου, στο καλόν κι η Παναγία μαζί σου
και να σε φέρει, γιόκκα μου, στην μάνα την χρυσή σου.
Ξανάπιασε το χέρι τους και ποχαιρετήσέν τους,
μπαίνει μες στ' αυτοκίνητον κι έφρυν κι άφησέν τους.
Στα Πολεμίδια Λεμεσού όλιοι τους κατέβηκαν,
είχεν αξιωματικούς εκεί [όλοι] και γυμνάστηκαν.
Τα ρούχα τους αλλάσσουν τα και όταν τους γυμνάσουν,
ύστερα βαρκαρίζουν τους, χωρίς καιρόν να χάσουν.
Όταν τους πάρουσιν εκεί, πάλιν θα γυμναστούσιν
και τότε εις τον πόλεμον πάσιν να πολεμούσιν.
Τώρα ο πόλεμος εκεί γίνεται με τον τρόπον
και δεν υπάρχει κίνδυνος εις όλων των ανθρώπων.
Και στρατιώτες γράφτησαν Κύπριοι χιλιάδες,
Έλληνες και Οθωμανοί, που ούλλες τες φυλάδες
και μεν λυπάστε τίποτε, πατέρες και μανάδες.
Και τον Θεόν παρακαλώ, Χριστόν και Παναγίαν,
ελπίζω θα 'ρτουν έσσω τους με την καλήν υγείαν.
Ως δαχαμαί το ποιήμαν εννά το σταματήσω
κι όταν τελειώσ' ο πόλεμος, εννά το συνεχίσω.
Παρακαλώ οι θελοντές να έχουν σωτηριαν,
που τον Κλεάνθην τον τυφλόν να παίρνουσιν βιβλία.
Παρακαλώ να χαιρέστε και στην χαράν να είστε,
πάρτε 'πό έναν, δώστε μου μα ό,τι προαιρείστε.
Στα χίλια εννιακόσια τώρα ως το σαράντα,
ο πόλεμος που γίνεται εννά θυμούνται πάντα.

*rafta soldaki genç İsmail Ratif (Alehtoralı-Gökağaçlı)
Ortada oturan kişi 2653 numaralı Alehtoralı(Gökağaç)
Fuat Mehmet(Sivri) ve sağda ayakta duran genç Zihni
(Kabacık) (Fotoğraf 1944 yılına aittir)*

ANNE VE AKRABALARLA VEDALAŞMA AĞIT-TÜRKÜSÜ'NÜN TÜRKCESİ

Bahse konu ağıt-türkü 1940 yılında Leymosun'da(Limasol) Hronu Matbaası'nda basılmıştır.

Kaçacağım dostlarım ağlayınız, varsın düşmanlarım da sevin-sinler,

Akrabalarımın benim için üzülmelerini istemiyorum.

Kıbrıslı gönüllülerle şimdi yola çıkacağım,

Vahşi Almanlarla savaşmaya gideceğim,

Benim tatlı anacığım, gurbet ellere gideceğim,

Kardeşlerimi iyi tut ve de beni unut.

Anam, tüfekten, toptan korkmuyorum,
Ben sadece Majino Hattının karlarından korkarım.
Talihim böyleydi, alın yazım buydu,
Mezarımın nerede olacağını bilemiyorum.
Vakit yaklaştı, şimdi hareket edeceğim,
Bana şimdi elceğizini ver ki öpeyim.
Git, ayine git, benim için dua et,
Apostolos Andreas'ımıza yalvar,yakar.
O, her derde deva bulandır, söz verirse eğer,
Ateşin ortasında bile olsam, beni kurtarır.
Kara gurbet ellerinde, bu toprağın içinde,
Gökler yorganın olacak, yerdeki toprak da yatağın.
Sevgili anam, kederlenme, sadece sen değilsin,
Benim tatlı anam bana hayır duada bulun.
Anam, beni doğuruncaya kadar çok ağırlar çektin,
Şimdi acı ağlamalarla bana veda edeceksin.
Benim tatlı anam artık ağlamayı bırak,
Kardeşlerimi sana bırakıyorum, onlarla avun.
Bir gül ağacı dik ve gül çiçeklenince,
Bileyim ki yaşamın güvencededir.
Güllere baktığında solmuş görünürlerse
Bilesin ki oğlun gurbet ellerde heba olmuştur.
Benim şeker anam o zaman bana rahmet okuyasın,
Giymen için de bir takım siyah giysi alasın.
Sizlere düzenli olarak mektuplar yazacağım,
Benim oralarda ağlamamı istemiyorsanız siz de yazınız.
Gidip savaşmak için ben kararımı verdim,
Tatlı İngiltere'mizi desteklemeye niyet ettim.
Fotoğrafımı al ve onu yanında taşı,
Onu göresin ve dinsicin gözlerinin yaşı.
Apostolos Andrea'm mucizeni gösteresin,
Kıbrıslı askerlerin tümüne yardım edesin,
Sağlıkla geri gelsinler, faydalarına olsun,
Geri gelenler sana varıp dua edecekler,
Ve de sana hesapsız armağanlar verecekler.
Anacığım, gönüllü gidenlerin sayısı binlerce,
Kıbrısımızda sen gibi daha nice analar vardır,
Tekrar anasının elini öptü, diğerleriyle vedalaştı,
Leymosun'a doğru yola çıktı ve onları bıraktı.
Banayı'ya Thesbina, tek çocuğunla,
Yalvarırım gönüllü askerlere hayır duanı koy.
Ey Allahım onların yardımcısı ol, gidip savaşsınlar,
Rusları ve Almanları bozguna uğratsınlar.
Sağlık ve esenlikle Kıbrıs'a geri gelsinler.
Evlâtların analarından ayrılmaları çok zor,
Lâkin yüreciği artık dayanamayıp ağlamaya başlar.
Anam ,babam sizlere veda edip gidiyorum, üzülmeyin artık,
Beni görmeniz için sık sık rüyalarınıza gireceğim.
Bana veda edersin evlâdım, ben de sana ederim,
Son nefesime kadar da seni bekleyeceğim.
Tüm akrabalar ona veda etmek için geldiler,

Meryem Ana ile İsa da belki ona yardım ederler.
Ayrılık zordur, ayrılacağımız an gelmiştir,
Tekrar kavuşup kavuşamayacağımı canım oğlum kimbilir.
Güle güle git oğlum Hz.Meryem yoldaşın olsun,
Seni tekrar altın anacağına geri getirsin.
Yeniden ellerini tutup onlara veda etti.
Otomobile binerek oradan çekti, gitti.
Leymosun'un Polemitya köyünde otobüsten indiler,
Orada subaylar vardı ve tümü eğitildiler.
Elbiselerini değiştirirler ve eğitimleri tamamlanınca
Zaman kaybetmeden hemen vapura bindirirler.
Vardıkları yerde yine eğitime tabi tutulacaklar,
Ve o zaman savaşa katılıp savaşıacaklar.
Şimdi oralarda savaş büyük bir teknikle yapılır,
Adamların tümüne zarar vermesi söz konusu değildir.
Kıbrıslılardan binlercesi askere kaydoldular,
Rumlar, Türkler ve her ulustan insanlar,
Analar, babalar sakın üzülmeyiniz,
Tanrıya, İsa'ya, Meryem Ana'ya yalvarırım,
Umarım sağlıklı tekrar evlerine dönerler.
Şiirime burada artık son vereceğim,
Ve savaş sona erince şiire devam edeceğim.
Gönüllülerin kurtuluşu ermeleri için duacıyım,
Gözü görmez Kleanthe'den kitapçık alsınlar.
Mutlu olmanız ve mutlu kalmanız için duacıyım,
Birer tane alarak münasip gördüğünüz bir miktar veriniz.
Şimdi 1940 yıllarıdır
Yer alan bu savaş ilelebet anılacaktır.

Sonuc

Şiir incelendiği zaman görülebileceği gibi gençlerin babalarından ve diğer yakınlarından ziyade analarına olan bağlılık ve düşkünlükleri öne çıkmaktadır. Şiirde dikkat çeken önemli bir husus da, dinî inançların son derece güçlü olduğudur. Hz. İsa'ya, Hz.Meryem'e ve Apostolos Andreyas'a olan inanç doruktur.

1960 andlaşmalarından önce yer alan 2.Dünya Harbi yıllarında İngilizler'in Kıbrıs Adası'nda en eski ve önemli kamplarından birisi Yukarı Binatlı yakınlarında bulunan kamptı. Buraya "Gafgalla" kampı da denmekteydi. Daha sonraları Aşağı ve Yukarı Binatlı köyleri arasında kurulan "Berangerya" kampı da İngilizler'in o dönemlerde ellerinde bulundurdukları önemli kamplardandı. (Ağrotur ve Dikelya kampları Zurich ve Londra andlaşmaları neticesinde elde ettikleri üslerdir) 2. Dünya Harbi'nde bu üsler olmadığından harbe gidecek gençlerin Polemitya kampında eğitildikleri bilinmektedir.

Bu savaşlara Kıbrıs'tan iştirak eden gençlerin çoğunun "Katırcı" olarak katıldıkları gerçeği mevcuttur. Kıbrıs'taki bu eğitimden sonra vapurlara doldurularak ya Mısır'a veya Avrupa'daki cephelere gönderilirler orda da belli bir eğitimden geçtikten sonra savaşa katılırlardı.

Savaş nedeniyle İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs'ta bazı önlemler aldığı görülmekteydi. Bunların en önemlilerinden birisi bir kısım gıda maddelerinin örneğin şekerin karneye bağlı olarak ailelerin nüfusuna göre verildiği görülmüştü. Şekerin, kara borsada okkası iki Kıbrıs lirasından satıldığı bilinen bu yıllarda(Zaten maaşlar da 3-5 lirayı aşmıyordu)kimi ailelerin şeker tüketimini kısıtlayıp ailenin payına düşen şekerin bir miktarını satarak geçim sağladıkları hâlâ söylenmektedir. Bu arada evlenecek olanlara da hükümetin kuponla kapot bezi dediğimiz birkaç çarşaflık kumaş dağıttığı görülen olaylardandı. Piyasada o dönemde esmer şeker satıldığı ve harnıptan bal yapılarak mutfakta tüketildiği bilinmektedir.

Bunun dışında denizler güvenli olmadığı için ülkede üretilen üzüm, dışarıya sevk edilemediğinden İngiliz Hükümetinin çıkardığı bir yasayla ekmek imal edilirken hamura kuru üzüm katılmasını mecburi kılmıştı. Bundan başka düzlük olan kimi yerlere, ovalara düşman uçaklarının inişini engellemek amacıyla beton don "Gugolar" yani engeller yapıldığı görülmüştü. Bu arada Aşağı Binatlı kenti ile Limasol'da Çiftlikler bölgesi diye bilinen bölge arasında İngilizler'in tahtadan maket uçaklar yaptırdıkları ve düşman uçaklarını yarıltma amacıyla bu türden uçaklarını yerleştirdikleri bilinmektedir. Alman uçaklarından ziyade İtalyan uçaklarının zaman zaman Kıbrıs'a ulaşarak bombardıman yaptıkları da yaşayanlarca anımsanmaktadır. Bu nedenle büyük kentlerin sivil halkının İngiliz Hükümeti tarafından güvenlik nedeniyle köylere nakledildikleri görülmüştü. O dönemde yerleşim yerlerinde halkın sığınabileceği sığınaklar yapıldığı da bilinen gerçeklerdendir. Yangın ihtimaline karşı da betondan büyük su depoları yapıldığı görülmüştü. Bunlardan bir tanesi günümüzde Selimiye Camii yakınında görülmektedir. Hatta Lefkoşa'daki o dönemin okulları, Öğretmen Koleji ve İngiliz Okulu'nun bu yer değiştirmeden nasibini alarak, eğitime Lapta yöresinde devam ettikleri görülmekteydi. Kıbrıs halkının sirenlerle tanışması da 2. Dünya Savaşı sıra-

sında olmuştur. Düşman uçaklarının semalarımızda görülmesini o dönemin İngiliz Yönetimi acı acı sesler çıkaran bu sirenler aracılığıyla duyurmaktaydı. İngiliz ikmal depolarını hedef alan bombardımanların birinde bir bombanın Leymosun'da bulunan Kiremit Fabrikası'nın tuvalet kuyusunun deliğinden infilak etmeden kuyuya kaydığı ve uzun yıllar patlamadan durduğu yaşlılardan dinlediğimiz ilginç savaş anılarından biridir.

Kıbrıs halklarının evlerinden çıkıp başka yerlere yerleşmeleri ilk defa 2. Dünya Savaşı'nda göze çarpmaktadır. İnsanların, savaş korkusuyla, büyük kentlerden daha güvenli olabilecekleri ümidiyle Hükümetce civar köylere yerleştirildikleri ve yıllar sonra evlerine dönebildikleri görülmekteydi. Savaş nedeniyle halkın göç etmesi maalesef adamızda en büyük yaralardan birini oluşturmaktadır. Ada Türkleri'nin ta 1963 yıllarında başlayan ve 103 köyden göçüyle sürüp gelen bu göç olaylarının en acısı 1974 yılında yer alan savaşta gerçekleşmiş oldu. Ada nüfusunun takriben yarısı (Türkler ve Rumlar) bu acı göçlerden nasibini almış ve her iki tarafta da Türk olsun, Rum olsun mülkiyet haklarından da maalesef

mahrum edilmişlerdir. 35 yıldır süren bu mahrumiyetin sona ermesi ve Adanın günümüzdeki en derin yarası olan bu göçlerin ve çözüme kavuşamayan mülkiyet hakkının bir an önce çözüme bağlanması en içten temennimizdir.

Kaynakça:

2. Dünya Savaşı'na katılan Kıbrıslı askerlere ait Polemitya Kampı'nda çekilmiş bir anı fotoğrafı.

70 Halkbilimi

Yukarıdaki fotoğrafta Lefkoşa'daki Selimiye Meydanı'nda bulunan II.Dünya Savaşı'ndan kalma su deposu.

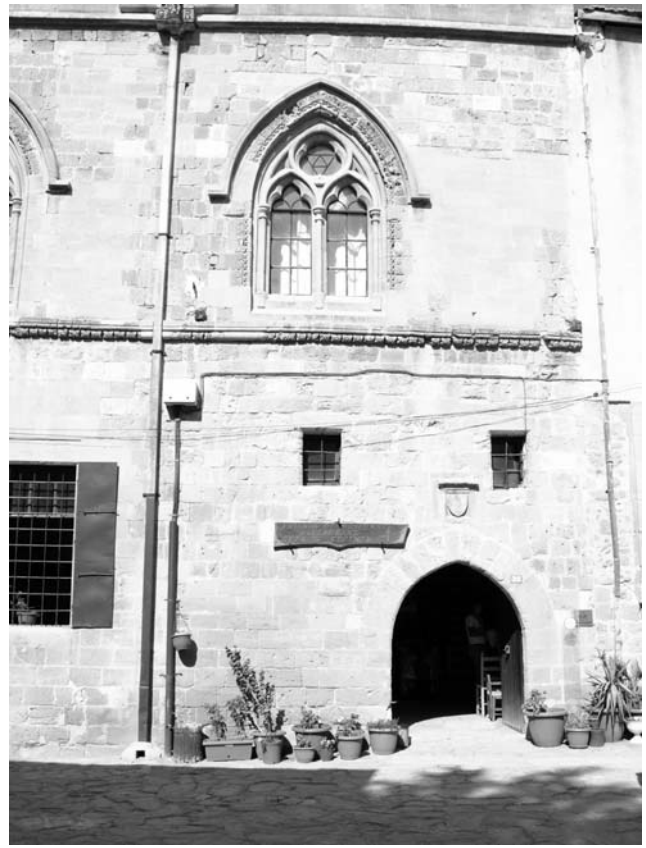
Γιαγκουλλη γ. Κωνσταντινου, Οι ποιηταήδες της κυπρου Προλεγομεία – βιο-Εργόγραφια(1878-σημερα),Lefkosia,2005

Kaynak Kişi

Mehmet Duygulu (Aslen Aşağı Binatlılı şimdi Ala-köy'de sakin). 1918 doğumlu.

Mahmut İslamoğlu(Limasol)1934 doğumlu.

Ali Nesim (Temlos-Zeytinlik) 1940 doğumlu.

Lefkoşa Selimiye Camii yanında halen Müze Dostları Derneği'nin kullanımında olan bina II.Dünya Savaşı ve Süveyş Kanal Savaşı esnasında İngiliz Yönetimi'nin askere alma merkezi olarak kullanıldığı bilinir.

geçilmez hattı idi. Yapımı 1927 yılından 1936 yılına kadar sürmüştür.

³ Majino hattı Fransa sınırında inşa edilen o dönemin

Kıbrıs Miskinhanesi

Nazım Beratlı*

ÖZET

Tarihinin başından beri, gerek yazılı kaynaklar, gerek arkeolojik kazılar, gerek efsaneler, gerekse sözlü edebiyatta, Lepra'nın; diğer bazı hastalıklarla birlikte (malaria, ailevi akdeniz Humması ve Thalassamia) Kıbrıs'ın önemli halk sağlığı sorunları arasında yer aldığı bilinmektedir.

Yazılı tarihini, Fenike Dönemi'ne kadar götürebildiğimiz Lepra, nerede ise elli yıldan beri, adada görülmektedir.

Bunun nedeni, Osmanlı yönetiminin, Lefkoşa dolaylarında, Athalassa Çiftliği kapsamı içinde yer alan Eğlence köyünde, 19.yy başlarında evkaf arazisi üzerine kurduğu Miskinler Çiftliği ile başlayan Lepra mücadelesinin, İngiliz Döneminde de sürdürülmesidir. Her ne kadar, Lepra'ya karşı gerçek bilimsel mücadelenin, İngiliz Döneminde yapıldığı ileri sürülebilse de o dönemin başlarında adaya gelmiş olan İngiliz otoriteler, bu konuda bilinçli bir gayret gösterilmemiş olsaydı, söz konusu Lepralılar'ın, çoktan ölmüş olabileceklerini yazmaktaydılar. İngiliz Dönemi'ndeki kayıtlardan anlaşıldığına göre, belki de adanın nüfus dağılımının bir sonucu olarak, hastaların yaklaşık olarak dörtte üçü hristiyan; dörtte biri ise müslümandır.

Belki de her iki dinde de Lepra'ya verilen özel önem dolayısıyla, Lefkoşa Miskinler Çiftliği'nin; hem hristiyan ve hem de müslüman evkafının ortak girişimi olduğu gözlenmekteydi. Arazi'yi müslüman evkafı sağlarken, başlangıç finansmanının da kilise tarafından sağlandığına dair kayıtlara rastlanmaktadır. Lefkoşa'da, Mağusa Kapısı'nın 1.5 mil dışında, tarihi Ayios Paraskevi Tepesi dolaylarındaki bu Miskinhane, İngiliz Döneminde za-

manın koşullarına uygun bir Lepra Hastanesi'ne dönüştürülmüş, 1953'te adadaki Lepralı sayısının çok düşmesi üzerine, boşaltılarak, Lârnaka'ya taşınmıştır. Lârnaka'daki Lepra Hastanesi, adada hastalığın görülmemesi üzerine, günümüzde AB Uyuşturucu Maddelerle Mücadele Merkezi olarak kullanılmaktadır. Lefkoşa'daki tarihi Miskinler Çiftliği'ndeki hastane binası, 1958'de Öğretmen Koleji'ne tahsis edilmiş, uzun yıllar Pedagoji Enstitüsü olarak kullanılmış, günümüzde ise Kıbrıs Üniversitesi'nin merkez binası olarak kullanılmaktadır.

SUMMARY:

From the begining of her history, Cyprus has a well known reputation with some deaseses for instance Leprae, Familial Mediterrenian Fever, Malaria, Thalasaamia etc.

According to the reports of the WHO, there is no leper case has been diognosed in Cyprus, during last almost fifty years.

First evidences concerning with Leprae, have been found at the excavations, from the Pheonican times.

The struggle against Leprae, has begun at the early 19th century, by the Ottoman rulers of the island. May be it is the unique, sample of the history that, because of the importance in both relagions, the leper village (or farm) had been established by christian and muslim religious founds, commonly. Muslim Religious Foundation, gave the land; and the church had applied the finans which was needed.

During the British rule, Leper Village had been converted to a modern Lepra Hospital. After 1950's, the ma-

lady has disappeared from the island. At 1953, a new and smaller hospital builded in Larnaca, and patients were transported there. Nowadays, the original Leper Hospital of Nicosia, is the central building of the University of Cyprus and the hospital of Larnaca is the Drug Center of EU in Cyprus.

GİRİŞ:

Fernand Braudel, ünlü Akdeniz ve Akdeniz Dünyası isimli eserinde, XIV.yy'da kutsal topraklara hacı olmaya giden Avrupalı hristiyanlara, gemi kaptanlarının Kıbrıs'ta 72 saatten fazla mola verilmeyeceğine dair bir senet imzaladıklarını, yazar.¹ Yazarın, Akdeniz dünyası ile ilgili bir diğer tespiti ise dünyanın bu bölgesinde, "su hem yaşatır, hem de öldürür" şeklindedir.² *Aqua ora vita, ora morte!* Gerçekten de özellikle alçak bölgelerde su, bütün Akdeniz ülkelerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da hem yaşamdır ve hem de neden olduğu Malarya nedeniyle, ölümün ta kendisi! Malarya, Ailevi Akdeniz Humması, Brucellozis, Toxoplazmozis, Trahom, Tuberculozis, Thalassemia ve bütün bunlara ek olarak eski çağların iki doruk ölüm nedeni Veba ile birlikte Lepra, adanın uzun tarihinin başlıca halk sağlığı sorunları olarak, varlıklarını sürdürmüşler ve ancak 20.yy'da kontrol altına alınmışlardır.

Kıbrıs arkeolojisinin başlangıcı diyebileceğimiz Di Cesnola, Fenike döneminden kalmış bir mezarda, Lepra bulguları veren bir ceset bulunduğunu yazar.³ Söz konusu hastalığın dünyaya Mısır'dan yayıldığı ile ilgili söylenceleri⁴ ve adanın birkaç defa Mısır egemenliği altına girmiş bulunduğunu dikkate aldığımız zaman, bu kadar eski bir devirden beri Kıbrıs'ta Lepra olgularına rastlamış olmak, şaşırtıcı olmaz. Ancak, Fenike döneminin, (İÖ 10.yy)⁵ Mısır egemenliğinden de eski olduğunu hatırlarsak, adadaki Lepra'nın, tecimsel faaliyetin bir ürünü olarak ortaya çıktığını ileri sürebiliriz. "Fenike'liler, bütün Asya, Avrupa ve Afrika sahil ve içlerinde koloniler kurdular, Akdeniz'i Fenike gölü haline getirdiler. Lepra bu kavmin ulusal hastalığı idi. "Morbus Phenicius" denilen hastalığı da her gittikleri yere taşıdılar. Birçokları kolonilerde evlendi, yerleşti ve leprayı da oralara yerleştirmiş oldu."⁶ Gerçekten de bugün bile Orta-Doğu'nun bütün ülkeleri ve Batı Avrupa ile aynı zamanda

ve birbirine koşut olarak ilişkilerini sürdüren bu adanın, o çağda da Mısır'dan Truva'ya, Filistin'den Ephesos'a⁷ kadar geniş bir ticaret ağının merkezinde olduğunu bilmek, Kıbrıs'taki Lepra tarihinin, adanın tarihi kadar eski olduğunu ileri sürmemizi, anlaşılır kılar.

LEPRANIN TARİHİ:

Lepra tarihi üzerinde konuşulurken; bu hastalığın "insanlık kadar eski" olduğu vurgulanır. Oysa değişik kaynaklara göre insanlığın kökeni 650 bin yıl önce Afrika'ya uzanırken, lepranın ana vatanının Asya olduğu vurgulanmaktadır.⁸ Lepra tek ve ayrı bir hastalık olmasına karşın tarih boyunca birçok yerde birçok "kötü/kötücül" hastalığın lepra olarak anıldığı ya da lepra sanıldığı bilinmektedir.

Çin'de MÖ 5000'lere kadar uzanan yazılı bazı belgelerde bu hastalıktan söz edilmektedir. MÖ 1130'da Çin'de yazılan Su-Ven adlı tıp kitabında hastalığın klinik tanımlamasının yapıldığını Türkiye'de Lepra ile ilgili ilk özel monografiyi yazan Dr. Etem Utku ortaya koymaktadır. Yine Utku'ya göre MÖ 1400'lere kadar uzanan Rig Veda, Atarv Veda, Manu Smiriti adlı Hint din kitaplarında söz edilen ve "Kušta" adı verilen hastalığa ilişkin konulan sosyal kurallar, bu hastalığın lepra olabileceğini düşündürmektedir. Bugün Hint dilinde de lepra hastalığının adının "kosta" ya da "kasta" olarak geçmesi bunu kanıtlayan önemli verilerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Lepra'nın Orta Asya'nın en eski kavimlerden birisi olan İskit'lerde mevcut olduğu ve İran yolu ile Anadolu, Irak ve Arabistan'a taşındığı kabul edilmektedir. Pers'lerin "Averta" adlı kutsal kitaplarında geçen "Pigasos" adlı hastalığın da tanımı lepraya uymaktadır. İran'da bugün kullanılan dilde de lepraya "pisege" denilmektedir.

MÖ 2500'lerde yazılan Hintli bir ozanın eserinde "Leprahlılar saklansın ve uyuz köpeklerle çöplüklerde yaşasın, onları şehirlerden taşlarla kovalamak lazımdır. Vücutları pisliklerle kaplanmalı, Allah'ın nehirleri kavrularını kusmalıdır" denildiği ifade edilmektedir.

Dr. Utku'ya göre Kuşitlerden gelen ve korsanlık ile ticaret yapan Fenike'liler, yukarıda da belirtildiği gibi, bütün Asya, Avrupa ve Afrika sahil ve içlerinde koloni-

ler kurdular, Akdeniz'i Fenike gölü haline getirdiler. Lepra bu kavmin ulusal hastalığı idi. "Morbus Phenici-cus" denilen hastalığı da her gittikleri yere taşıdılar. Birçokları kolonilerde evlendi, yerleşti ve leprayı da oralara yerleştirmiş oldu. Ancak bu isimle "frenği" hastalığının da anıldığı, aynı öykünün benzer bir şekilde frenği için ifade edildiği unutulmamalıdır.

Littré tarafından tercüme edilen ve tababetin babası olarak anılan Hipokrat'ın "Corpus Hippocraticum" adlı yapıtının 5. cildinde yer alan "leuce" sözcüğünün leprayı kast ettiği kabul edilmektedir. Hipokrat'a göre bu hastalığa yakalananlar şehir dışına atılmaktaydı. Avrupa kökenli kaynaklarda Mısır'lı tarihçi Manethon kaynak gösterilerek belirtildiğine göre, MÖ 300'de Mısır'da 80 bin kadar cüzzamlı vardı.

Yunan kültüründe ikinci yüzyılın ilk yarısı ile üçüncü yüzyılda şifa bekleyenlerin büyük önem verdiği "Askle-pion Kültü" hristiyanlıkla beraber kuvvetlenmiştir. Burada cüzamlıların arınacağı kabul edilmiştir. Aynı dönemde hem filozoflar, hem de hekimler cüzamla ilgilenmişlerdir. Aristoteles (MÖ 384-322) ve Galenos(MS 131-200) da yapıtlarında lepradan söz etmişler ve bu hastalığın tarifini yapmışlardır.

Asya, Avrupa, Afrika dışında dünyanın diğer yerlerine cüzzamın yayılışı daha sonraki tarihlere uzanmaktadır. Amerika'ya lepranın yeni dünyanın keşfi sırasında İspanyol ve Portekizlilerce götürüldüğü belirtilmektedir. Bu kıtada görülen ilk olgunun 1543 yılında Kolombiya'da görüldüğü, lepranın burada yayılmasının asıl nedeni olarak da siyah kölelerin Amerika'ya kitleler halinde getirilmesi olduğu vurgulanmaktadır... Kanada'da enfeksiyonun ilk kez 1758'de saptandığı bilinmektedir. Okyanusya'ya ise hastalığın XIX. Yüzyılın sonlarında girdiği, Havai ve Sandviç adalarına hastalığın 1848'de bir Çinli tarafından götürüldüğü belirtilmektedir. Eldeki verilere göre Yeni Kaledonya'da ilk hastanın gitmesinden sonraki 10 yıl içinde toplumun yarısına lepranın bulaşmıştır. Aynı kayıtlara göre Loyalty adası'nda 1909 yılında nüfusun %35'inde lepra bulunmaktadır.⁹

Dinlerin lepraya yaklaşımı

Lepra tarihine bakıldığında gerek çok tanrılı gerekse sonraki tek tanrılı dinlerde bu hastalığın çok özel bir yer

ve önem verildiğini görmekteyiz.

Antropolog Dr. Tolga Ersoy "Tıp Tarih Metafor" adlı kitabında Japonların ulusal dini olan Şinto dininin doğaya saygı çerçevesinde varlığını sürdürdüğünü ve birçok yerde "doğa ve sevgi" dini olarak anıldığını belirtmektedir. Oysa bu toplumun dilinde, "cüzzam" ile "günah"ın aynı sözcüklerle anılmasını ilginç ve öğretici olarak nitelemektedir...

Dr. Ersoy "Tıp Tarih Metafor"da din hastalık ilişkisini ortaya de bu dinlerin peygamberlerinin gösterdiğine inanılan kimi mucize ve davranışlardır. Örneğin İbrani-lerde Musa Peygamberin lepra hastalarıyla ilgili mucizelerinin öyküleri bugüne kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte aynı kaynaklarda lepralıların tecrit edilmesini ilk kez önerenin Musa peygamber olduğu kaydedilmektedir.¹

LEPRA VE HRİSTİYANLIK:

Gerek Mathews İncili'nde, Hz. İsa ile ilgili olarak, gösterdiği mucizelerden birinin Cüzzamı iyileştirmek olduğuna dair inanç, gerekse de onun kendi havarilerine cüzzamı tedavi etmeleri ile ilgili tavsiyesi, önemlidir.

"İsa havarilerine dedi ki: 'Vaazlarınızda deyin ki 'Cennetin krallığı ellerinizdedir' Hastaları iyileştirin, cüzzamlıları temizleyin, şeytani kovun.'" ¹

Nitekim aslen Kıbrıslı olan Hz. İsa'nın havarilerinden St. Barnabas ile birlikte adaya gelen ve Kıbrıs'ın Romalı valisini hristiyanlığa kazanıp, adanın hristiyanlarca yönetilen ilk ülke olmasını sağlayan St. Paul ile ilgili hristiyan mitolojisinde, şöyle bir bölüm vardır:

Ertesi Gün Aristoclianus'un ikamet ettiği köye geldik. Kendisi bir lepralı olup, Antakya'da tedavi edilmiş ve Paul ve Barnabas tarafından piskopos yapıлып, Kıbrıs'taki köyüne gönderilmişti. Çünkü orada çok fazla sayıda Helenler yaşamakta idi. Onun bir dağdaki mağarasına onunla birlikte girip, bir gün orada dinlendik. Sonra Amathus'a (Limasol'u eski adıdır NB)geldik." ¹

Görüldüğü gibi, St.Paul'da St.Barnabas'ta da lepra'yı tedavi edici bir güç olduğu ileri sürülmektedir. Hem de Kıbrıs'ta...

Adadaki Lepra olgularının, bilinen tarihten de eski olabileceğini Di Cesnola ortaya koymuş olmakla birlikte, Kıbrıs tarihi ile ilgili çalışmalarda, hristiyanlık dönemi-

nin başlarına gelinceye değin, bu hastalıkla ilgili yazılı bir kayıta rastlamak, son derecede zordur.

Hristiyan azizleri, lepra ve Kıbrıs ilişkisi, bununla bitmiyor. Lepralılar, “Orta çağlarda güvenilen günah çıkarıcılar olarak onurlandırılırlardı. ‘güzel Allahın hastası’, ‘Allahın sevgili fakiri’, ‘İyi halk’ v.b. şefkatli, sevecen isimlerle anılırlar, cennetle teselli edilirlerdi...”¹ Bilindiği gibi, Kudüs’te cüzzamlıların katılabildiği askeri/dini bir tarikat kuran St. Lazarus, sonradan Kıbrıs’a yerleşmiş ve Lârnaka’nın ilk piskoposu o olmuştur. Varsayılan mezarlarından en kabul göreni de Lârnaka’dadır.¹ “Aynı zamanda, Lârnaka da (İsa tarafından NB) Lazarus’un memleketi olarak, ikinci Bethani olarak kutsandı. Lazarus orada, o esnada Kıbrıs’a bir görev yolculuğu yapmakta olan, havariler Paul ve Barnabas tarafından karşılanıp, söyleneceye göre Lârnaka Piskoposluğu’na atandı. Bu nedenle bugün bile Lârnaka’da bütün kilise ikonlarında İsa’nın değil, bir Ortodoks geleneği olarak, Lazarus’un tasvirleri vardır. Burada otuz yıldan fazla yaşayıp, ikinci defa öldü ve gömüldü. Mezarının üzerinde günümüzden 1100 yıl önce, Bizans İmparatoru Bilge Leo VI. tarafından günümüzde halâ ayakta olan muhteşem bir kilise yükseltildi.”¹

“(Kudüs) Şehrin etrafında kapılardan başka, özel ve küçük kapılar da vardı. Tapınak Dağı’nın güney ucunda, batıdaki Kraliyet Sarayı’nda, Kuzey’de Lepralılar Bölgesinde, St. Lazarus Tarikatı’na izafeten, St. Lazarus Girişi vardı... St.Lazarus Tarikatı, cüzzamlıları, Templerler de kutsal yerleri ziyarete gelen hacıları korumakla meşguldüler.”¹ “Lepralılara bakıp tedavi etmek amacıyla kurulmuş bulunan St. Lazarus Tarikatı’nın Büyük Üstadı da bir lepralı olmak zorundaydı. Lepralıların çektiği acıları bilmek, aynı acıları çekmiş ya da çekiyor olmak, yoldaşlarına, talihsizlikleri hakkında daha büyük bir sempati duymasına ve onlara daha dikkatli, daha şefkatli ve daha duyarlı davranmasına neden olacağı düşünülürdü... 1253’te, tarikat Suriye’ye taşındığı zaman, şövalyeler Papa İnnosent IV’e başvurarak, “Kuruluşumuzdan beri kendimize lepralı bir Büyük Üstad seçmek bizim bir kanunumuzdu. Ancak şimdi bütün cüzzamlılar Kudüs’teki hastanede kaldıkları için, aramızda Lepralı bir şövalye bulunmamaktadır. Size, bundan sonra kendimize sağlıklı Büyük Üstad da seçebilmemize izin vermeniz için, yalvarıyoruz’ dediler.”¹⁴ Yarı askeri St. Lazarus tarikatı

Kudüs’te Sion Dağı yamaçlarındaki St. Stepen Ermeni manastırına, yerleşerek, bir lepra hastanesi kurdu. Daha sonraki yüzyıllarda, lepralıların yaşadığı bu bölge, Dar-el-Masakin diye anılmaktaydı. Haçlı Seferleri esnasında, Ermeni piskoposu St. Lazarus Tarikatına mensuptu. Tarikat kendine amblem olarak, yeşil haçı seçmişti¹

“...Hristiyanlıkta din görevlileri cüzzamlılara hizmet etme konusunda adeta yarışırlar.”¹

XIII.yy yüzyıldan kalmış adanın en önemli manastırlarından birinin Maharia Manastırı’nın web sitesinde yayınlanmış Eski Bizans masallarından biri de şudur:

“Bir keşiş hayalinde halkın farklı yüzlere ve kıyafetlere sahip olduğu büyük bir şehir gördü. Önce büyük fakirlik içinde yaşamak ve şiddetli bir hastalıktan muzdarip olmakla bilinen (O bir cüzzamlıydı) ve büyük bir sabırla ödüllendirilmiş olarak doğmuş bulunan biriyle konuştu. Sonra, inançlı ve sadık bir keşişle konuştu. Üçüncü olarak, şerefli, terbiyeli, namuslu, evli biriyle; son olarak da oldukça iyi giyimli, çok günahkâr hayatlar yaşamış ama sonunda pişmanlıkla günah çıkarmış iki kişi ile konuştu ve şehri anladı.”²

Görüldüğü gibi, XIII: yy Kıbrıs’ında lepra, sosyal hayatın önemli gerçeklerinden birisidir.

Aynı Mahera manastırının, 13.yy’dan kalma belgelerinde, manastırın başlıca amaçlarından birinin de fakirlere ve lepra’ya karşı mücadele edenlere yardım etmek olduğuna dair, bir de ilke bulunmaktadır.²

13.ve 14.yy’larda, Mağusa’da sadece Lepra’ya adanmış bir de hastane olduğunu öğrenmekteyiz. St. Antuan’a adanmış bu hastanenin kalıntıları, halen ziyarete açıktır.²1571’de kentin Osmanlılar tarafından ele geçirildiği dönemde, hastanenin aktif halde olduğunu, Osmanlı dönemine ait kent planlarında, yerinin gösterilmiş olmasından anlıyoruz.²

LEPRA VE İSLÂMİYET:

Beri yandan, yukarda zikredildiği gibi, Lepra’nın kutanmasının, sadece Hristiyanlığa özgü birşey olmadığı da anlaşılmalıdır.

“Zekât verilecek kimselerle ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyruluyor:

“Zekâtlar, Allah’tan bir farz olarak ancak yoksullara, düşkünlere, (zekat toplayan) memurlara, gönülleri (İslam’a) ısındırılacak olanlara, (esirlik ve kölelikten kur-

tulmak isteyen) esir ve kölelere, (borcuna karşılık malı olmayan (borçlulara), Allah yolunda olanlara, (harçlıksız kalmış) yolcuya mahsustur. Allah âlim ve hakimdir.” (Tevbe, 60)

Buna göre;

- 1- Fakirler,
- 2- Miskinler,
- 3- Borçlular,
- 4- Yolcular,

5- Allah yolunda olanlar zekât alabilirler.”²

“Zekâtın verileceği yerler, Kur’ân-ı Kerim’in Tevbe sûresinde belirtilmiştir (bk. et-Tevbe, 9/60). Bu âyette belirtilen sınıflar şunlardır:

- a- Fakirler (bk. “Fakir“ mad)
- b- Miskinler (bk. “Miskin” mad).
- c- Âmiller (bk. “Âmil” mad).
- d- Müellefe-i Kulûb (bk. Müellefe-i Kulûb)
- e- Mükâteb Köle (bk. “Mükatebe” mad).

f- Borçlular: Borçlu * olup, bunun karşılığında fazla olarak nisap miktarı malı olmayanlardır.

g- Allah yolunda cihad edenler: Bunlar, Allah için savaşa katılmak istediği halde maddî imkânsızlıktan dolayı silah ve nafakasını temin edemeyenlerdir.

h- Yolcular: Memleketlerinde malları olsa bile, gittikleri yerde parasız kalanlardır.”²

“Miskin ise düşkün demektir. “Yersiz yurtsuz, evsiz barksız yoksul ve kimsesizler” (Beled, 90/16) âyetinin de işaretiyle yoksulluğu dışarıdan bakıldığı zaman da belli olan kişi demektir. Miskinlik fakirlikten daha aşağı bir durumda olmak anlamına gelir, üstelik acizlik ve zillet mânâsını da ifade eder. Bununla beraber aksine tefsir edenler de olmuştur. Hasılı bütün sadakalar herşeyden önce fakirler ve yoksullar içindir; “fukara ve mesakin” hakkıdır, bunların menfaatına tahsis edilmiştir.”²

Yukarıdaki alıntı, Elmalılı Tefsiri’nden alınmıştır. Ne var ki 13.yy’a ait bir Katolik kaynakta da şöyle bir bölüme rastladık:

“Yarı askeri St. Lazarus tarikatı Kudüs’te Sion Dağı yamaçlarındaki St. Stepen Ermeni manastırına, yerleşerek, bir lepra hastanesi kurdu. Daha sonraki yüzyıllarda, lepralıların yaşadığı bu bölge, Dar-el- Masakin diye anılmaktaydı.”² Görüldüğü gibi, cüzamlıların, Arapça’da “miskin” diye anılması, çok eski yüzyıllardan kalmış bir alışkanlıktır.

TASAVVUF VE LEpra:

”Halk saygı duyduğu ve gönülden bağlandığı insanlardan, sadece gönül dünyasının hastalıklarına değil, bedeni rahatsızlıklarına da deva olmasını beklemiştir. Telkin usulüyle tedavi bazı tekkeleri şifahaneye çevirmiştir.

Tekke ve zaviyelerin zaman zaman ruh ve sinir hastalıkları için bir tedavi merkezi olarak kullanıldığını da bilmekteyiz. Daha çok telkin ve irşad yoluyla hizmetlerini sürdüren bu şifa yurtları, çoğu zaman bir şeyhin önderliğinde toplumun bu yöndeki yaralarına da çareler aramıştır. Doktorla hastalar arasında genellikle samimi bir hava vardır. Hasta şifa bulmak için elinden geldiği kadar doktorun tavsiyelerine uyar. Tekke şeyhleri de bu noktayı değerlendirerek, ruhi dertlerine çareler aradıkları insanlar arasında İslâm’a uzak olanlara da böylece bir şeyler verme fırsatını bulmuşlardır.

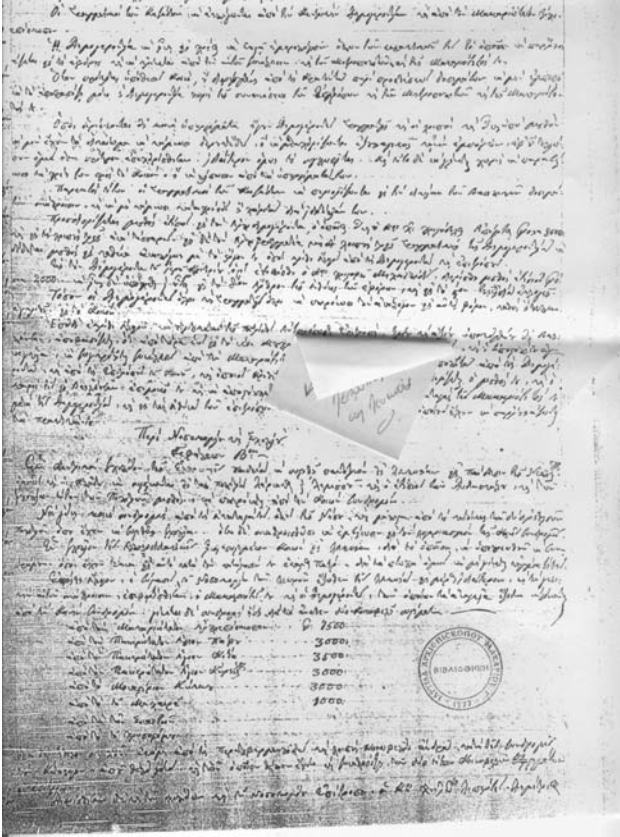
Bu meyanda zikredilmesi gereken en önemli merkez, karantina ve tecrit hizmetlerinin verildiği Miskinler Tekkesidir. Kurulan bu tekkeler toplumda hor görülen leprozori olan insanlara yardım elini uzatmış ve huzur evleri gibi faaliyet göstermişlerdir.

Yavuz Sultan Selim döneminde Üsküdar’da kurulan Miskinler Tekkesinin başında cüzamlı şeyhler bulunur ve yine cüzamlılardan oluşan müridleri terbiye ederlerdi. Kendilerine mahsus bir zikir şekilleri vardı. Burası ayrıca “Dedeler Mescidi”, “Miskinler Mescidi” gibi isimlerle de anılıyordu. Daha sonraki dönemlerde bu tür tekkelerin oldukça yaygın hale geldiği görülmektedir. Nitekim, adı geçen tekkenin XVII. asırdaki durumunu nakleden Evliya Çelebi, Anadolu’da ayrıca her şehrin haricinde bir miskinler tekkesi bulunduğunu haber vermektedir.”²

“Çoğumuz, ‘miskin’ sözünün sadece tembel ve iş yapmaktan kaçınan kişiler için kullanıldığını zannederiz; ama bir başka karşılığı daha vardır bu kelimenin: ‘Cüzam hastası’. Eskiden cüzam hastalığına müptela olanların kaldıkları mekânlara da ‘miskinhane’ veya ‘miskinler tekkesi’ denilirdi ki en meşhuru Üsküdar Karacaahmet’teydi. 1517’de Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırılan Üsküdar Miskinler Tekkesi, uzun müddet cüzamlılara hizmet etti... 1927’ye kadar ayakta kalan Miskinler Tekkesi’nin şimdi yerinde yeller esiyor.”²

76 Halkbilimi

Buraya kadar aktarılanlardan da anlaşılacağı gibi, her iki dinde de cüzzamlılara bir tür kutsanma yapıldığını görüyoruz. Her iki dinde de bazı tarikatların bu hastalık ile özel olarak ilgilenmiş olmaları, belki de ayrı bir araştırma konusu olabilecek değerdedir.

OSMANLI VE MİSKİNHANE:

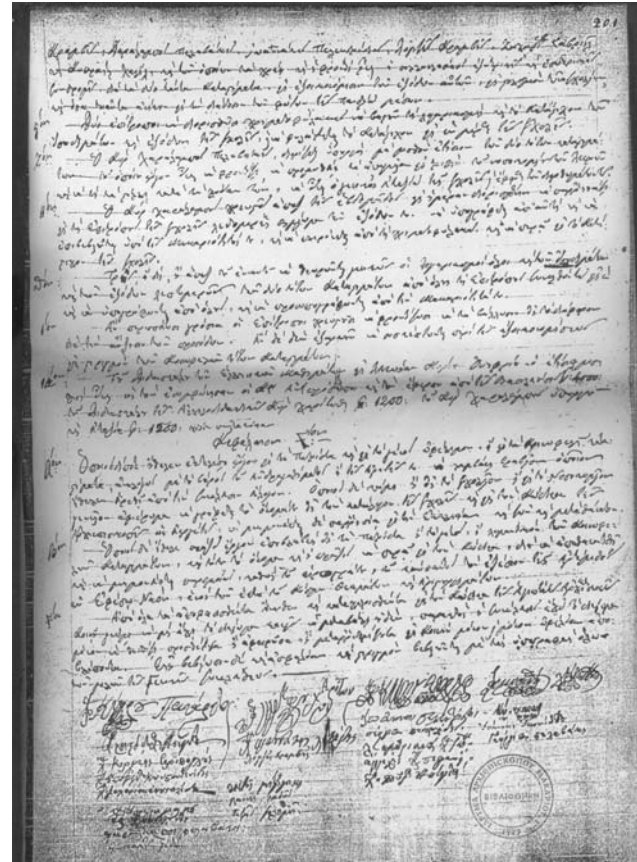
”Osmanlılar döneminde yaptırılan ilk cüzzamhane (leprozari, leprozaryum), Edirne-Kirişane’de hizmete girdi (1421). Bunu, Üsküdar, Bursa, Lefkoşe ve Girit’te açılan cüzzamhaneler izledi. Hastalığa yakalananlar cüzzamhaneye kapatılarak izole edilirdi. Hastaların bakımları bağış ve Vakıflar İdaresi’nin yardımlarıyla sürdürülürdü. Cüzzamhane bulunmayan kentlerde, dış mahallelerden biri cüzzamlılara ayrılır ve kente girmelerine izin verilmezdi.”³

Kıbrıs Miskinhanesi, bu anlamda ele alındığı zaman,

nispeten geç bir tarihte kurulduğu görülür. Miskinhane ile ilgili ilk bilgi, adadaki ünlü bir ayaklanmanın ardından, 1830’da bir Kilise Meclisi kararında görülür. 4 Kasım 1830 tarihli Kıbrıs Rum Meclisi kararlarının Okullar ve Sağlık Hizmetleri ile ilgili olanlarının 4 numarasında, “Lefkoşa dışında miskinler için özel bir hastane kurulması ve bunun masraflarının Başpiskopos ve meclis üyelerince karşılanması önerilerek, yapılacak bağışlar da şöyle belirlenmiştir:

Başpiskoposluk	7500 kuruş
Baf Piskoposluğu	3000 kuruş
Kitium Piskoposluğu	3500 kuruş
Girne Piskoposluğu	3000 kuruş
Cikko Manastırı	3000 kuruş
Maşera manastırı	1000 kuruş ³

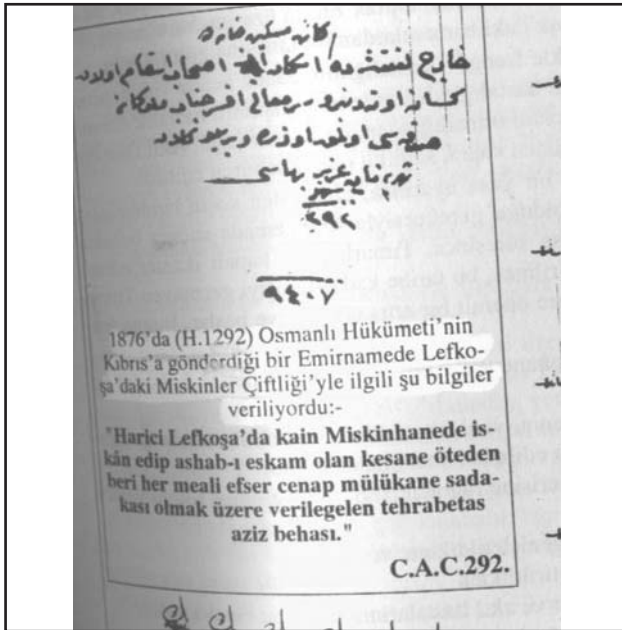
Yukarıda aktarılan her iki dinde de kutsanmış olmaktan gelen bir özellik olsa gerek, Kıbrıs Miskinler Çiftliği, adada bir örneği daha görülemeyecek biçimde,

iki dinli bir vakıf çiftliğidir. Masraflarının başpiskoposlukça karşılandığı bu çiftliğin arazisini de Evkaf İdaresi vermiştir. Dr. S.S.Dedeçay, Kıbrıs'ta Hastaneler isimli çalışmasında, kaynak belirtmeden, bu çiftliğin İngiliz idaresinin geliştiren elli yıl kadar önce kurulmuş olduğundan bahsetmektedir³ ki bu iddia, bizim bulgularımızla uyusmaktadır.

Evkaf'ın verdiği 200 dönüm arazi üzerinde kurulan bu çiftlik, Lefkoşa'nın 1.5 mil dışında, Eğlence köyü ve vakıf çiftliği arazisi içinde, Ayios Paraskevi Tepesi yakınlarındadır. Verilen arazinin 180 dönümü kiraya verilmekte, 20 dönümünü ise miskinler kendileri ekip biçmektedirler.

Osmanlı döneminin sonlarında, adadaki lepralılarla ilgili önemli bir tanıklık, General Luigi Palma di Cesnola'nın ada ile ilgili yazdığı bir kitapta ulaşılan bilgilerdir. Kıbrıs arkeolojisinin kurucusu da diyebileceğimiz general, adadaki Amerikan konsolosudur. Elbette ki bir yandan Kıbrıs'ın arkeolojik eserlerinin önemli bir kısmını ada dışına kaçırmak gibi bir ünü de vardır ama öte yandan, adanın tarihi ile ilgili önemli yayınlarının da bulunduğunu kabul etmek gerekiyor. Di Cesnola, Amerikan Konsolosu olarak, on yıl süreyle Kıbrıs'ta yaşamıştır.

(Dedeçay'dan)

Yazar, Lefkoşa'ya girerken yol kenarında dilenen miskinler gördüğünü anlatıyor. Bunların Lefkoşa'ya bir mil mesafedeki izole bir çiftlikte yaşadıklarını belirten Cesnola, adada 200 adet Lepralı olduğunu, bunların 40 tanesinin müslüman, gerisinin ise hristiyan olduklarını, adadaki bütün panayır ve festivallerde ve yol kenarlarında dilendiklerini anlatıyor. Cesnola'ya göre, hükümetin bunlara yaptığı yardım olmasa, uzun süre önce ölmüş bulunacakları aşikâr olan bu lepralıları, başpiskoposluk da gıda yardımı yapmaktadır. Aralarında genç oğlanlar ve bir de güzel kız görmüş olmakla beraber, adadaki lepralıların ortalama kırk ile altmış yaş arasında olduklarını, genellikle alt sınıflara mensup bulduklarını da ekleyen Cesnola, adada lepra belirtileri gösteren herhangi birinin, komşuları tarafından sıkı takibe alınmasının sağlandığını ve eğer bu belirtiler lepra olduğuna kesin kanaat getirilirse o kişinin bütün akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri ile geleceğinin, o andan itibaren ortadan kalktığını ve Lepralıları köyünde mecburi ikamete tabi tutulduğunu anlatıyor. Cesnola, Miskinler Çiftliği'nde bu insanların kendi yaptıkları bazı kulübeler ve mağaralarda yaşadıklarını, burada bulunan bir kilisede Pazar günleri ayin yapıldığını, cenazelerinin de köy içinde yaşam alanlarının otuz ayak yanına defnedildiğini anlatıyor. Ona göre, yanlışlıkla buraya gönderilen iki kişinin lepralı olmadıklarının anlaşılmasından sonra, şiddetli bir muhalefet olduğundan, köylerine geri, dönememişlerdir. Cesnola, burada gördüğü anne, oğul ve kızdan ibaret üç kişilik bir aile ile ilgili, iç burkan bir de hikâye anlatmaktadır.³

Osmanlı döneminin son yılında yayınlanmış, Alman bir gezginin Kıbrıs izlenimlerini yansıtan eski bir kitapta ise, şöyle deniyor:

“Kıbrıs'ta kalışım esnasında, Lefkoşa dışında gördüklerim haricinde Lepralı görmedim... Şehir kapısında, sadaka için dilenen ve manzaraya hüznün hâkim olmasına neden olan bir grup lepralıya rastladık. Ne mutlu ki bu talihsiz insanların şehre girişlerine izin verilmiyordu...”³

Bundan, adadaki lepra vakalarının izolasyonunun sağlandığı anlamını çıkarmamız, mümkün.

1878 yılında, adaya gelen ilk İngiliz yönetim kadro-

sundan Major Scott- Stevenson'un eşi, Mrs. Scott-Stevenson'un yazıp yayınladığı anılar da Kıbrıs'taki Osmanlı yönetiminin son yılları hakkında, araştırmacılara önemli bilgiler aktaran bir kaynak olarak ele alınmaktadır.³ Bayan Scott-Stevenson, kitabının bir "chapter"ini, "The Leper Village" olarak isimlendiriyor: Lepra Köyü!³ İlgili bölüm, köyün Lefkoşa'nın bir mil dışındaki konumunun anlatılması ile başlıyor. Bunun, hükümet tarafından tahsis edilmiş bir tür çiftlik olduğu anlatılıyor. Son yıl içerisinde, adada sadece altı yeni lepra teşhisi konduğu, bunun da tümüyle aynı köyden bugün bizim Güzeyurt dediğimiz Morphou'dan çıktığı, bu bakımdan hastalığın adada sık görülen bir illet olarak ele alınması gerektiği, vurgulanıyor. Mrs. Scott-Stevenson, Cesnola'nın yazdıklarının aksine, miskinlerin hapisane benzeri, pencerelerinde ahşap parmaklıklar bulunan büyük bir binada barındıklarını, girişte gözetmenin kaldığı daha küçük bir bina, ve yapraklarını dökmüş birkaç ağaçla çevrelenen melankolik bir alanın, çiftliğin merkezi konumunda bulunduğunu anlatıyor.³ Mrs. Scott-Stevenson, çiftlik yöneticisinin, yirmi yıldır bu görevi sürdürdüğünü, görünüş itibarıyla lepralılara benzediğini, etrafa yaydığı izlenimin kendisine birkaç yıl önce Palermo'da korku dolu bir katakombu ziyareti esnasında orada gördüğü keşişi anımsattığını belirterek, çiftliği onun kılavuzluğunda gezmeye başladıklarını aktarıyor. Ana binanın orta avlusu, köpekler ve kümes hayvanları ile dolu, herşey derli toplu ve temiz olup, alanın çevresinde birkaç ekmek fırınının bulunduğu yazan Mrs. Scott – Stevenson, "bize çiftliğe diğerlerinden daha az saygı göstermemizi çağrıştıracak herhangi birşey görmedik" diyor.³ Yazar, Rumca bir seslenişle, çeşitli kapılardan, iyi ve rahat görümlü, yerel kıyafetler içindeki lepralıların meydana çıktıklarını ekliyor ve lepralıların vücutlarında gözlemlendiği lezyonların anlatımına geçiyor. Hükümetin her lepra hastasına, günde üç somun ekmek ve yirmi para da nakdi yardım yaptığını, ziyarete gelenlerin ayrılmadan önce mutlaka bir miktar bağış yaptıklarını, kendilerinin de bundan kaçınmadığını anlatan Mrs. Scott-Stevenson, miskinlerin yaşadıkları mekânların ise çok rahat, konforlu olduğunu söyleyemeyeceğini ekliyor. Ölmekte olan hastaların bile tahta kerevetlerde, ince örtülerle örtülmüş olarak çile doldurmakta olduklarını öğreniyoruz. " Kıbrıs'taki Evimiz"in, bu "chap-

ter"inin sonunda, Cesnola ile uyum gösteren bir bölüm var. O da lepra olduğu kuşkuyla birinin, bu köye nasıl gönderildiği. Mrs. Scott –Stevenson, komşusunun bu hastalıktan muzdarip olduğunu düşünenlerin, gidip köy muhtarına durumu bildirdiğini, bundan sonra İhtiyar Heyeti olması lâzım gelen köyün bir "council"inin, suçlanı takibe aldığı, belirtilerin lepra olduğunun kesinleşmesi ile de buraya gönderildiklerini anlatır. Son olarak, yazardan öğrendiğimiz ise miskinler öldüğü zaman, herhangi bir dinsel tören yapılmadan, çiftliğin mezarlığına gömüldükleri.³

İngiliz döneminin başlarında, adadaki Miskinler Çiftliği ile ilgili en dikkate değer bilgi ise, 24. 12.1879 tarihini taşıyan, Cyprus Annual Report'daki, Lefkoşa Kaza Başhekimi, G.S. Irving'in, resmi raporu. Rapora göre, elli sene önce kurulmuş bulunan çiftliğin 200 dönüm arazisinin 20 dönümü Lefkoşa'lı Hacı Mustafa Ağa'ya yıllık 2000 kuruşa kiralanmakta olup, gerisini lepralılar kendi nam ve hesaplarına ekip biçmektedirler. Miskinhanesinin binası, bir sundurmaya açılan 26 oda, küçük bir şapel ve bir de yıkanma odasından ibarettir. Raporun yazıldığı tarihte, miskinhanede 46 hasta barınmaktadır. Bunların 44'ü Rum, iki tanesi ise Türk, olup, 33'ü erkek, 13'ü ise kadınlardır. Bir önceki yıl, 14 yeni vak'a kabul edilmiş; bunlardan 5 erkek, 3 kadın olmak üzere 8'i ölmüş, 2 tanesi, köylerine geri gönderilmişlerdir. Her miskin hükümet günde üç somun ekmek ve 2.5 kuruş ödenek vermektedir. Çiftliğin bir "mukhtar"ı bulunmaktadır. Hacı Nikola adını taşıyan bu muhtar, dış dünya ile teması sağlayan kişi olup, bunun karşılığında aylık olarak 135 kuruş tutarında küçük bir maaş almaktadır. Dr. Irving, çiftliğe sık sık yaptığı ziyaretlerde, odaların dikati çekecek kadar temiz ve düzenli olduğunu tespit ettiğini yazmaktadır. Lepralılar, iki kişi bir odada kalmakta ve daima, ağır olan bir vak'anın yanına, durumu ona bakmaya müsait olan daha hafif durumdaki bir lepralı konulmaktadır. Çiftlikte, evlenmelerine Türk zamanında izin verilen, 5 evli çift bulunmaktadır. Bunlardan birinin, altı aylık bir bebeği bulunmakta olup, henüz hiçbir hastalık belirtisi görülmemektedir. Eğer bu bebek yürüyüp konuşana kadar herhangi bir hastalık belirtisi göstermez ise ebeveynlerinden alınıp, akrabalarına verilecek ve bakımını hükümet üstlenecektir... Karacie isimli yaşlı bir hasta kadın, kendisinin 35 yıl önce hastaneye geldiği

zaman da burada bulunan bir çiftin, üç adet sağlıklı çocuğunun olduğunu ve şu anda sağlıklı olarak yaşamlarını sürdüren o çocukların da bu yolla korunduğunu anlatmaktadır. Komşu köyün papazı Papas Konomo, Pazar günleri ve paskalyalarda çiftliğe gelip, dini gerekleri yerine getirmektedir. Ancak Christofis isimli entelektüel bir miskin, onun gelemmediği zamanlarda, hastaların ihtiyaçlarını karşılamaktadır... Cenazeler, çiftliğe ait olan ve binalardan 30 yarda uzaklıkta bulunan, etrafı hayvanların girmesini önlemek için küçük bir duvarla çevrilmiş, yarım dönümlük özel bir mezarlığa gömülmektedir.”⁴

Uzun yıllar Kıbrıs Türk Milli Arşivi’ni yönetmiş olan M.Haşim Altan’a göre, çiftliğe vakfedilmiş bulunan toprak, 250 dönüm olup, bütünüyle evkaf arazisidir ve İngiliz yönetimi Kıbrıs’a geldiğinde de kiracı konumundaki kişi, Lefkoşa’lı Hacı Mustafa Ağa’dır.⁴

Adadaki İngiliz Yönetimi’nin, Lepra ile yakından ilgilendiği, yayımlardan ve yapılan işlerden, açıkça görülmektedir. 1879’da Limasol Kaza Komiseri’nin isteği üzerine 3 Lepra’lı hastayı muayene eden Kaza Hekimi, Dr. Steel’in yazdığı rapor, arşivlerimizdedir.⁴

Adanın sağlık sorumlusu’nun daha o zamandan yaptığı bilimsel yayınlar da verilen önemi göstermeye yeter:

“ Adanın başhekimi Dr. Heidestam’ın Mart 1890’da Yüksek Komiser Sir Henry Bulwer ve Lord Knutsford’a yazdığı, parlamentonun her iki kamarasına da sunulan Kıbrıs’ta Lepra isimli raporda; yazar, lepranın yayılmaları ile ilgili çeşitli teorileri ekarte ettikten sonra, kalıtım, kötü çürük gıda tüketimi, domuz eti, bozuk hijyen, malariaları’yı suçlar ve der ki: ‘ Benim araştırmalarım, lepranın, virüsle taşınan bulaşıcı bir hastalık olarak isimlendirilmesi gerektiğini düşünmeme yol açmaktadır... Uzun ve ağır ilerleyen bir inkübasyon dönemi vardır... Lepranın nedeninin, doğrudan bu virustan etkilenmiş bir kişiden inokülasyon yoluyla olduğuna ikna olmuş bulunuyorum.”⁴

Nitekim Times dergisinin, çok eski tarihli bir nüshasında, bu konudaki bir haber de, dikkat çekicidir:

“ İstanbul’daki Times muhabirinin bildirdiğine göre, (31.7.1899) “Dr. Zambaco Lepra Kongresi’ne sunmak amacıyla yaptığı araştırmalara dayanarak, diğer bazı benzerleri gibi lepra’nın bulaşıcı bir hastalık olmadığını ileri sürmektedir. Bu görüşünü desteklemek üzere, pratik ar-

gümanlar ve kanıtlar ileri sürmektedir. Örneğin yalnız İstanbul’da Dr. Zambeco’nun kişisel olarak tanıyıp temasta bulunduğu 250 lepralı bulunmaktadır ama bunların sadece 25 tanesi Üsküdar’da özel bir yerde izole olup, geriye kalanlar sokaklarda, halk içinde dolaşmaktadırlar. Ege Adaları, Girit, Rodos, Tenedos, Kıbrıs, Mytilene ve diğer bazı küçük adalarda, 8000 lepralı, hareketlerinde hiçbir kısıtlama olmadan yaşamlarını sürdürmektedirler. (Times, August 6, 1889, p. 10.)”⁴ Başka bir kaynaktan, Dr. Zambeco’nun, II. Abdülhamit’in özel doktoru olduğunu öğrenmekteyiz.⁴

İngiliz yönetiminin adaya gelişi ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğu ile Birleşik Krallık arasında, adanın yönetiminin geçici bir süre için Büyük Britanya’ya devrini düzenleyen 1878 Konvansiyonu’nun, Eylül 1878’de yapılan Ek Andlaşmasına dayanılarak yapılan istimlâklar arasında, 4 Nisan 1899 tarihli ve 6 Numaralı “Arazi İstimlâk Kanunu” çerçevesinde, Miskinler Çiftliği ve ekli binalarına da hükümetin el koyduğu görülmektedir.⁴ Nitekim, 1902’de Hükümete Ait Binalar⁴ ve 1913’te Hükümete Ait Taşınmazlar⁴ başlığı ile yayınlanan, isimli resmi broşürlerde de Miskinler Çiftliği kayıtlarına rastlanıyor. Yâni Miskinler Çiftliği ve ekli binaları, daha 1899’da devletleştirilmiş. Oysa bu devlete değil, bir vakfa ait bir arazidir. Bu bilgi, Miskinler Çiftliği arazisi ve binalarının tümüyle adanın müslüman evkafına ait olduğunu teyid eder niteliktedir. Zira, Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Britanya arasında yapılan devir anlaşmasında, adanın hristiyan evkafının yönetimi, eskiden olduğu gibi bütünüyle başpiskoposluğa verilirken; müslüman evkafının yönetimi ise biri İngiliz ve öteki de müslüman olmak üzere iki murahhasa devredilmiş ve doğal olarak, evkaf yönetimi İngiliz yönetimi eline geçtiği için, istimlâk etmek, son derecede kolay bir hale gelerek, sadece müslüman evkafı istimlâk edilmiştir. Miskinler Çiftliği arazisinde eğer kiliseye ait bir bölüm de bulunsaydı, o kısmın bu devletleştirme işleminin dışında tutularak, not edilmiş olması gerekirdi. Beri yandan, Osmanlı döneminin sonlarında 10 bin kadar meşe, harup ve çam ağacı, sebze yetiştirmeye elverişli geniş bir bahçesi, tahıl üretiminde kullanılan geniş arazileri ve hayvan otlatmak üzere geniş bir de merası olan Miskinler Çiftliği Vakfı’na el konulmuş olması, hiç de azımsanacak veya görmezden gelinecek bir keyfiyet değildi

ama o yılların Osmanlı dış politikasından dolayı olsa gerek, bu konuda hiçbir itiraz duyulmaz.

Tekrar İngiliz döneminin başlarına dönersek, bu dönemde adada Lepra ile ilgili en önemli gelişme, 1884-85 yılında, adadaki cüzamlıların tümüyle tecridi ve komşu ülkelerden adaya lepralı hastaların girişinin yasaklanmasıdır. Örneğin 1886'da adaya gelen dört lepralı, çiftlikte barındırıldıktan sonra, ülke dışına çıkarılmıştır. Bu dönemde, gizlenmekte olan bazı lepralıların da çiftliğe gönüllü olarak katılmaları ile, mevcut binalar artık yetmediğinden, beş odalı yeni bir bina yapılır. 1891'de beşer odalı, iki bina daha yapılacaktır.⁴

1891 yılı içinde, binadan daha da önemli olabilecek bir gelişme, Lepra Kanunu'nun kabulüdür. Böylece adaya dıştan lepralıların gelmesi önlediği gibi, Miskinhane'nin yönetimi ve Lepra bir halk sağlığı sorunu olarak da yasallık kazanmış olup, hastalıkla mücadele yasal kurallara bağlanır. O yıl yapılan bir düzenleme ile Lefkoşa - Lârnaka karayolunun da güzergâhı değiştirilerek, çiftlik deyim yerinde ise gözlerden irak bir hale getirilir. Yasa çerçevesinde, Osmanlı döneminde her miskine verilen günlük 3 somun ekmek, 2.5

kuruş harçlık ve kilisenin gıda yardımına ek olarak, İngiliz yönetimi, hastalara giyim kuşam yardımı da vermeye başlar. 1892'de çiftliğe modern tuvaletler de kazandırılır, çiftlik arazisi içinden geçen dere ıslah edilir, aileler ve bekâr erkeklerin bölümleri ayrılır,⁵ ikişer kişilik beş odalı yeni bir bina ve ona ek olarak, 24 ayak çapında sekiz köşeli bir de Eğlence Salonu yapılır.⁵ 1896'da, valinin eşi Lady Sendal'ın öncülüğü ile, miskinler çiftliğine yeni bir kilise yaptırılır.⁵

1915'te adadaki Lepralıların durumunun, öteki kolonilere oranla çok iyi olduğu, İngiltere'den de biraz daha kötü olduğu bildirilir.⁵

2 Kasım 1894 tarihli New York Times gazetesinde, London Globe'dan aktarılmış, Kıbrıs'ın Cüzamlıların başlıklı bir haber, ilginç özellikler taşıyor. Habere göre, 1894 yılında adada sadece bir tek Müslüman lepralı

bulunup, geriye kalanlar hristiyandırlar. Muhabir, cüzamlıların bir "çiftlik"te izole edildiklerini, bunlardan bir önceki yıl ölmüş bulunan 90 yaşında bir kadının, 70 yıl süre ile hastalıkla birlikte yaşamayı başarmış olduğunu ve çiftliğin ilk hastasının da o olduğunu ifade ediyor.⁵ Muhabir miskinhane hekiminden aldığı bilgileri de aktarırken, bu hastalığın nedeninin, henüz bulunamadığını da haberine eklemiştir.

MİSKİNLER MESCİDİ:

1877'de yayımlanan eserinde, Di Cesnola, Miskinler Çiftliği'nde hastalara herhangi bir dini hizmet verilmediğini yazar.⁵ İngiliz dönemi başlarında, hiçbir kaynakta Miskinler Mescidi'nden veya oradaki Cuma namazlarından söz edilmiyor. Bunu, çiftlik sakinleri arasında, çok az Müslüman bulunmasına bağlayabiliriz. Ne var ki İngilizler adaya geldiklerinde, Miskinhanede sadece 2 müslüman hasta vardır ama ilerleyen yıllarda, bu sayı artmış, nüfus oranını yakalamıştır. Aşağıdaki tablo, bunun kanıtıdır.⁵

LEPER FARM.						
Inmates on 1st January.		Admitted during the year.	Deaths.	Remaining on 31st December.		
Year.	Inmates.			Moslems.	Christians.	Total.
1901	110	13	12	24	87	111
1902	110	12	13	23	87	110
1903	110	19	15	28	86	114
1904	114	6	9	28	83	111
1905	111	13	9	28	87	115
1906	115	3	19	24	75	99
1907	99	12	11	27	73	100
1908	100	7	5	28	74	102
1909	102	11	11	25	77	102
1910	102	12	15	25	74	99
1911	99	12	9	21	78	99
1912	99	9	11	18	79	97
1913	97	12	14	16	79	95
1914	95	12	10	17	80	97
1915	97	5	10	16	76	92
1916	92	4	6	19	71	90
1917	90	4	12	17	65	82
1918	82	4	7	16	63	79
1919	79	4	10	13	60	73
1920	73	9	12	12	58	70

İngiliz döneminin başlarında, adadaki Miskinler Çiftliği ile ilgili en dikkate değer bilgi, 24. 12.1879 tarihini taşıyan, Cyprus Annual Report'daki, Lefkoşa Kaza Başhekimi, G.S. Irving'in, resmi raporuna göre, Miskin-

hane binası, bir sundurmaya açılan 26 oda, küçük bir şapel ve bir de yıkanma odasından ibarettir. Herhangi bir camii veya mescitten söz edilmiyor. 1914 yılında The New York Times’da çıkan bir haberde ise, Kıbrıs’taki Lepralılar Köyü’ndeki şartlar anlatılırken, köyde hastaların dinlerine saygı gösterildiğinden, bir kilise ve bir de camii bulunduğundan söz ediliyor.⁵ Bu bilgiden, çiftlikteki mescidin, 1879 ile 1914 yılları arasında kurulduğunu düşünebiliriz. Nitekim, Kıbrıs Türk Evkaf Arşivi’nde rastladığımız 1901 tarihli bir belgede, “Miskinler Çiftliği’nde bulunan camii”ye Mehmet Emin Efendi bin Hâfız Mehmet Reşadi Efendi’nin sınavla tayin edildiği”⁵ kaydına rastlıyoruz ki Miskinler Mescidi ile ilgili olarak, araştırmamızda daha eski bir bilgiye ulaşabilmiş değiliz.

İngiliz yönetiminin adaya geliştiren nereden ise yarım asır sonra yazılan bir tanıtıcı el kitabında, ise⁵ çiftliğe bitişik alanda yukarıda bahsedilen kilisenin hemen yanı başında bir de mescit bulunduğu yazılmış. Böylece mescidin kesin yerini de öğrenmiş bulunuyoruz. Yıl, 1920’dir...

Mescitle ilgili olarak, bulabildiğimiz diğer bilgiler, bundan on yıl sonrasına, 1930’a ait. Adanın İngiliz valisi ünlü diplomat Sir Ronald Storrs’un, bir arkadaşı ile birlikte kaleme aldığı Handbook of Cyprus isimli kitapta, kolonide 100 hasta bulunduğu, kilise ile camii’nin aktif halde oldukları yazılmış!⁶

2. 6. 1930 tarihli bir belgeden, Galatya köyünden Molla Mehmet Mustafa’nın, çiftlik sakinlerinden olup, tedavisinin tamamlandığı ve köyüne dönmek için “mezuniyet” aldığı, anlaşılmaktadır. Miskinler Çiftliği Camii Mütevelli Heyeti üyesi olduğunu da beyan eden Molla Mehmet, yerine Bodamya köyü sakinlerinden Süleyman Sami’yi bırakacağını ve camiye ait 13 KL para ile kendisinin aldığı 1 dönüm tarlanın da adı geçenin yönetimine bırakıldığını anlatmaktadır.⁶ Hemen ondan sonra gelen belgede ise adı geçenin mütevelli olduğu ve ilgili para ile tarlanın, camii vakfına teslim edildiği görülüyor.⁶ Kıbrıs Müslüman Evkafı Murahhası Sir Mehmet Münir’in 1937’de yazdığı bir yazıdan, Miskinler Çiftliği’ndeki mescidin tamiri için, Evkaf’a başvurulduğu anlaşılıyor.⁶ İngiliz kaza mühendisinin bu müracaatine karşılık, 116/1937 numaralı kararlar, “Miskinler Ca-

mii’nin onarımı için, mazbut vakıflar gelirinden 15 lira ayrılmasına” karar verilmiş.⁶ Bu ilginç bir yazışma, zira Miskinler Çiftliği mescidinin, 1937’de henüz ayakta olduğunu ve tamir edilmiş bulunduğunu anlıyoruz. 1946 yılı raporlarında ve 1950 yılı raporunda da çiftlikte dini hizmet verildiğini, yâni mescidin yerinde olduğunu görmekteyiz.⁶ Zira bugün, 1901 ile 1950 arasında, yerinde olduğunu gördüğümüz mescit, orada yok!

Mescit’in yerinde yeller esiyor...

XX. YÜZYILIN İLK YILLARI:

1903'te, Miskinler Çiftliği'ne bir de "cezaevi" eklenir. Kilisenin karşısındaki iki odalı bir yapı, iki suçlu lepralının, ikametine ayrılır.

1905'te, çiftliğin artan nüfusu, yeni bir sorunu gündeme getirir: Çiftlikte evlenen miskinlerden doğan sağlıklı çocuklar! Miskinler Çiftliği'nde doğan ve sağlıklı olan 8 çocuk için, Lefkoşa'da bir ev tutularak, ilkokul öğrenimlerine devam etmeleri sağlanır. Bunlardan kız olanlara ayrıca bir de zenaat öğretilmesine başlanır. 1908'de bu çocukların sayısı, 11'e ulaşmıştır.⁶

6 Temmuz 1914 tarihli New York Times'da, yine Kıbrıs'taki Miskinler Köyü ile ilgili editörün kaleminde çıkan bir yazıya rastlamaktayız. Kıbrıs'ta Lepra Köyü başlıklı yazıda, adadaki Britanya sağlık otoritesinin, cüzam'a karşı çok başarılı bir mücadele vermekte oldukları, geniş toprakları ve ağaçları olan bu köyde izole edilen miskinlerin, bir kilise ve camilerinin olduğu, köy kütüphanesinde çeşitli kitaplar, gündelik gazeteler ve süreli yayınların bulunduğu, konfor içinde yaşayan hastaların, bazı sınırlamalara tabii tutulduğu, örneğin artık lepralılar arası evliliğe izin verilmeyeceği ama adada hastalığın günden güne azalmakta olduğu ifade edilmektedir. Yazar, ABD'nin Kıbrıs'taki lepra mücadelesini örnek almasının mümkün olup olmadığını sorarak, yazısını bitiriyor.⁶

1915'te artık Miskinler Çiftliği, küçük bir çam korusu içinde, gözlerden uzak, hoş görünümlü bir manzara kazanmıştır.⁶ 1920'ye gelindiğinde tecritin olumlu sonuçları alınmaya başlanmış, miskinlerin yapabilecekleri meslekleri de icra etmeleri ile rehabilitasyon da tedaviye eklenmiştir. O yıl, eski valilerden Sir Henry Bulwer, çiftliğe bir eğlence odası daha yaptırtır. Hastaların sosyalleşmeleri için çalışmalar artırılır. Herhangi bir hastalık belirtisi görülmeyen, miskinlerin çocuklarının yaşadığı yurttan bir kız çocuğu serbest bırakılır.

1926'da taburcu edilen 5 hastadan sadece bir tanesinde nüks görülür. Sağlıklı 9 çocukta ise hastalık belirtisine rastlanmaz. Bu dönemde, hastaların tedavilerinin, çiftliğin kahvehanesinde sürdürülmesine dair bir rapor yazıldığı için,⁶ zamanın valisi Sir Ronald Storrs, kendi yazdığına göre eşinin ısrarı üzerine, çiftliğe 12 yataklı bir de hastane ile hastabakıcıların ikamet edecekleri bir bina yaptırtır.⁷ Çiftliğe İngiliz bir başhemşire tayin edilir.⁷ Bu

bilginin verildiği yerde, "dini gereklilikler sağlanmış" diye bir ifade de var ve Storrs'un Kıbrıslı Türkler'in dini kimliklerini öne çıkarmanın, ulusal kimliği geriletmek gibi bir politika izleyen bir vali olduğu da bilinmektedir. Çiftlik mescidinin, bu dönemde faal olduğunu sunulan diğer belgelerden anlamış olmakla beraber, kuruluş tarihi ile ilgili burada da açık bir bilgi sunulmamaktadır.

1930'da Çiftlik'te ölen 11 hasta bulunmaktadır. Bunlardan sekiz tanesinin çiftlikte kalış süresi, 10 ilâ 37 yıl arasında değişmektedir.⁷

1931'den itibaren, infeksiöz olmayan hastaların evlerinde kalıp, ayaktan tedavi ile yetinmeleri de sağlanmıştır. Nitekim o yıl 13 hasta taburcu edilir. Bunlar, 3 ayda bir kontrole tabii tutulacaklardır.⁷

MİSKİNHANE'DE TEDAVİ:

Kıbrıs Miskinhanesi'nde hastalara ne gibi bir tedavi uygulandığı, ile ilgili olarak, Osmanlı dönemine dair bir kaynak, bulunamamıştır. Dedeçay, kaynak vermeden, yılın ilk altı ayında, %3 Alepol'ün IM veya SC injekte edildiğini; ikinci altı ayda ise Ester- Hydnocarpus SC veya İM, Potasyum Antimon Tartarate'mın ise IV olarak enjekte edildiğini, yazmaktadır. Tricloric acetic acid ve Potassium İodide ile de pansuman yapılmaktaymış. WR Pozitif olanların tedavisine neo-salvarsan enjeksiyonlarının da eklendiğini kaydeden Dedeçay⁷ kaynak göstermediğinden, bu tedavinin hangi yıllarda ve ne kadar süre ile yapıldığını tespit etmek mümkün olmadı. Ne var ki, bizim ulaştığımız kaynaklarda, İngiliz döneminde uygulanan tedavi, 1922'den itibaren kayıt altındadır. O yılın "medical report"unda, hastalara İV olarak, Chaulmoogra Oil verildiği ancak kayda değer bir iyiliğe rastlanmadığı yazılmıştır.⁷ Ancak ertesi yılın raporunda, aynı tedavi ile basillerin kaybolduğu, nodüllerin ortadan kalktığı ve kaybolan kaşların yeniden çıkmaya başladığı kayıtlıdır.⁷

1926'da, tedavi şeması, şöyledir: Chaulmoogra Oil+Moogrol+ Antimon derivatları, IV olarak verilmektedir.⁷

1927'de, tedaviye yeni ilaçların girdiği görülür:

Gynocardate of soda+ Leprol+ Moogrol+ Antimon derivatları.⁷ Ertesi yıl ise Antimon derivatları yerine tekrar Alepol'e dönülmüş.⁷ Antimon'un toksik etkilerinden dolayı olsa gerek.

1929'da yeni hastane binaları yapılıncaya, buraya bir de İngiliz Başhemşire atanmış. Eğitimli başhemşirenin, çok faydalı olduğu kaydedilmiştir.⁸

Düzenli bakım ve pansumanın başlaması, hastaların iyileşmelerinde etkili olmuştur. Örneğin 1936 yılında Lepra Hastanesi'nde yapılan enjeksiyon sayısı 2.882, pansuman ise 26.446'dır.⁸

Bu düzenli bakımın ardından, on yıl içinde, hastaların durumunda o kadar büyük bir iyileşme sağlanmıştır ki, 1947'de lepralılar arası evliliklere tekrar izin verilmiştir.⁸ O yıl 9 lepralı çift evlenmişler.

1949'da, çiftliğe alınan bir otobüs ile haftanın iki günü hastalar kıyı veya deniz sahillerine geziye götürülmeye başlanmış; tedaviye psikolojik tedavi de eklenmiş ve medical tedavide ilk kez sülfonlar kullanılmaya başlanmıştır.⁸ Bu tedaviden çok iyi neticeler alınmış, 1950 yılında Kıbrıs'ta sadece 1 yeni tanı konmuştur.⁸

1956'da artık Lârnaka'daki St. Haralambos Home'da kalan lepra hastaları için, tedavinin bir parçası olarak, küçük bir de kulüp kurulmuş ve hastaların belirli aralıklarla sinemaya götürülmesine başlanmış. O yıl, hastanede 41 Erkek ve 24 kadın olmak üzere, 65 hastanın yatmakta olduğu görülmektedir. 102 de ayaktan tedavi edilen hasta bulunmaktadır.⁸

1930 SONRASI:

1931'den itibaren artık non infeksiöz hale gelen hastaların, ayaktan tedavisine geçildiğini yukarıda da görmüştük. 1931'de 13, 1932'de 20, 1933'te de 26 hastanın evlerine dönmelerine ve ayaktan takiplerine izin verilir.⁸

1936'da sunulan bir rapor üzerine, Osmanlı döneminden beri uygulanmakta olan, hastalara cep harçlığı verilerek, beslenmelerini kendilerinin sağlanması yöntemine son verilerek, çiftliğe bir mutfak ve yemekhaneler yapılarak, kendilerine bilimsel bir diet verilmesi önerilir.⁸ Hastaların buna direnmesine karşın, 1937'de bu uygulamaya başlanır, ancak maddi olanaksızlıklar nedeni ile inşaat 1940 yılına ertelenir.⁸

II. Dünya Savaşı ertesinde Miskinler Çiftliğine baktığımızda, 1946 yılında, Osmanlı düzeninin halâ devam etmekte olduğunu, ilaç, tedavi ve yakacağın bedava sağlandığını ve gündelik iâşe için 12 kuruş, yıllık giyim için de 6 paund hükümet yardımı verilmekte olduğunu görü-

rüz.

1947'de, artık günlük beslenme için hastalara ödenek verilmesine son verilip, kurulan bir kooperatif aracılığı ile beslenmeye geçilir ve hükümet her hasta için bu kuruluşa 14 kuruş günlük ödenek vermeye başlar. O yıl lepralılar arası evliliklere tekrar izin verilir.

1948'de adadaki lepralı hasta sayısı ve bunların yatılı/ayaktan tedavi alan durumu, şöyle idi:⁸

STATISTICS.			
	Males	Females	Total
Patients—Remaining at end of 1947	57	28	85
Admitted	10	8	18
	67	36	103
Discharged on parole	7	8	15
Died	5	1	6
	12	9	21
Remaining at end of 1948	55	27	82

SECTION X.

1952'de, tedavide sulfonların kullanılmaya başlanmasından beri, çok iyi neticelerin alınmaya başlaması üzerine, ayaktan tedavinin artık kurumsallaşmasına karar verilir.⁹ Teşhisi konan hasta, başlangıç olarak çiftlikteki hastaneye yatıp, tedavisine başlanıyor ve daha sonra tedaviye ikâmetgâha en yakın sağlık merkezinde devam ediliyordu. Hastalar, belli aralarla lepra uzmanlarına muayene ve kontrol olmak zorundaydılar. Ne var ki eğer bir hasta, çiftlikte kalmak isterse, ona da izin verilmekteydi.⁹ O yıl adadaki hasta sayısı da şöyle imiş:

Nicosia. There are 165 persons either under treatment or who have been under treatment in Cyprus, of whom 110 are confined in the Farm and 55 are on parole in their homes. The distribution of cases is as follows:—

	On Parole	In Farm	Total
Nicosia	14	29	43
Limasol	5	21	26
Famagusta	8	31	39
Larnaca	7	5	12
Paphos	10	13	23
Kyrenia	11	11	22
Total	55	110	165

The division of cases according to type of disease is as under:—

	On Parole	In Farm	Total
(a) Lepromatous type	24 (16M. 8F)	57 (33M. 24F)	81
(b) Tuberculoid type	28 (15M. 13F)	29 (14M. 14F)	56
(c) Indeterminate	3 (2M. 1F)	25 (20M. 5F)	28
Total	55	111	165

Treatment with Sulphone drugs was continued throughout the year and Thiacetazone was also used in selected

1953 Koloni Raporu'nda, bu yöntemin başarılı olduğu, hastaların kontrol ve tedavilerini aksatmadığı tespit edilir.⁹

1954'te hükümet, artık adadaki lepralı sayısının çok azalması karşısında, Lârnaka'da 12 yataklı bir lepra has-

84 Halkbilimi

tanesi inşaatına başlanıp, Lefkoşa'daki miskinhanenin kapatılması kararını alır. 1955'te, Lârnaka'daki hastane binası inşaatının bitmesi üzerine, hastalardan isteyenler, gönüllülük esası üzerinden Lârnaka'ya nakledilirler ama asıl tedavi yöntemi olarak, ayaktan tedaviye geçilir. 1955 tarihli Cyprus Annual Report'un 45. sayfasında deniliyor ki: "Tümüyle non-infektiv olan hastalar, eski yerlerinden, Lârnaka'da tamamıyla güçsüz insanların yuvası olan yeni kuruluşa nakledilmişlerdir. Aktif lepra belirtisi gösterenler, ileri derecede az bir sayıdadırlar ve yeni ilaçların etkinliği sayesinde, bu hastalığın tamamıyla elimine edeceğine dair çok ciddi umutlarımız vardır. Tedavi ayaktan sürdürülmekte olup, hastaneye müracaat tamamıyla gönüllülük esasına bağlıdır."⁹

Kıbrıs'ta, en son 1972 yılında 4 vak'aya Lepra tanısı konmuştur. 1955'teki 10 yeni vak'adan sonra, 1968'de 3, 1969'da 2, 1970'te 0, 1971'de 1 ve 1972'de 4 vak'a...⁹ Lârnaka'daki Lepra Hastanesi'nin, 1974'te ada bölünene kadar aktif olduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki sonradan uzun yıllar boş kalan binalar, 2001 yılında Kitiüm Piskoposluğu tarafından tamir ettirilerek, Avrupa Uyuşturucu Maddelerle Mücadele Birliği (ESPAD) ile işbirliği halinde Kıbrıs Uyuşturucu ile Mücadele Kurumu (KENTHEA) emrine tahsis edilmiş ve bir tür gençlik eğitim merkezi haline getirilmiştir.⁹

Lefkoşa'daki tarihsel Miskinhane'nin sergüzeşti ise, daha da ilginçtir. 1955'te hastalarının Lârnaka'ya aktarılması üzerine üç yıl boş kalan tarihi Miskinler Çiftliği, elden geçirilerek, 9.1.1958 günü, Kıbrıs Öğretmen Koleji olarak, adanın her tarafındaki bütün ilkokullara öğretmen yetiştirmek üzere, bir yüksek öğrenim kurumuna çevrilerek açılır. Fakat, toplumlararası çatışmaların çok üst boyutta olduğu o günlerde, Kıbrıslı Türk öğrenciler, kısa bir süre sonra okulu terk ederek, Lefkoşa'nın Türk semtinde açılan Kıbrıs Türk Öğretmen Koleji'ne devan etmeye başlarlar.⁹ Rum tarafında kalan kolej de sonradan, Yüksek Pedagoji Enstitüsü adını alarak, sadece Rum okulları için öğretmen yetiştirme işlevini uzun yıllar sürdürür.

Miskinler Çiftliği binaları ve arazisi, günümüzde: Kıbrıs Üniversitesi!

Miskinler Çiftliği'nin bugünkü hali... Kıbrıs Üniversitesi...

1891-1930 Arasında İlçe ve Köylere Göre Kıbrıs'ta Lepralıların Sayısı⁹

	Before 1891	1891- 1900	1901- 1910	1911- 1920	1921- 1930	Total
	A	B	C	D	E	
LIMASSOL DISTRICT.						
Alektora	—	1	—	1	—	2
Akapnou	—	1	1	—	—	2
Anoyira	—	—	3	—	1	4
Apæsia	—	—	1	2	2	5
Apsou	—	1	1	—	—	2
Arakapa	—	—	—	—	1	1
Armenokhori	—	1	1	—	—	2
Arsos	—	1	—	—	—	1
Asomatos	—	—	—	—	2	2
Ayios Amvrosios	2	1	2	—	—	5
Ayios Athanasios	—	—	1	—	—	1
Ayios Mamas	—	1	—	—	1	2
Ayios Thomas	—	1	—	—	—	1
Chiftlik Kontea	—	—	—	—	1	1
Episkopi	—	1	1	—	—	2
Eptagonia	—	—	1	—	—	1
Erimi	—	1	—	—	—	1
Evdhimou	—	2	—	—	—	2
Kalo Khorio	—	1	—	—	—	1
Kilani	—	1	—	—	—	1
Kividhes	—	—	—	1	1	2
Kolossi	—	1	—	—	—	1
Limassol	1	2	—	2	1	6
Lophos	1	2	—	1	—	4
Louvara	—	1	1	—	1	3
Magounda	—	—	—	—	1	1
Monagroulli	—	—	1	1	3	5
Moutayiakas	1	3	3	2	2	11
Omodhos	—	—	—	1	—	1
Pakhna	—	1	—	—	—	1
Palodhia	—	—	—	1	—	1
Parakkliha	—	—	2	1	—	3
Paramali	—	2	—	—	—	2
Paramytha	—	—	—	1	—	1
Pentakomo	2	3	2	1	2	10
Phini	1	2	1	—	1	5
Pissouri	—	2	—	—	—	2
Polemida	1	—	—	1	2	4
Prastion	1	4	3	2	—	10
Trakhoni	—	1	—	—	—	1
Vouni	—	1	3	4	1	9
Yerasa	—	—	—	1	—	1
Yermasoyia	1	2	1	—	3	7
	11	41	29	23	26	130

	Before 1891	1891- 1900	1901- 1910	1911- 1920	1921- 1930	Total
	A	B	C	D	E	
NICOSIA DISTRICT.						
Ammadias	—	—	—	1	—	1
Angolæmi	—	—	1	2	—	3
Argaki	—	1	—	—	—	1
Astromeriti	—	1	—	—	—	1
Ayios Yeorgios Soleas	—	—	—	—	5	5
Ayios Sozomenos	—	—	—	1	—	1
Ayios Theodoros	1	—	—	—	—	1
Ayios Ioannis	—	—	—	1	—	1
Ayia Marina	—	1	—	—	—	1
Alambra	—	—	—	—	1	1
Chakistra	1	—	—	—	—	1
Dali	—	1	2	2	—	5
Elæa	—	4	1	—	—	5
Evrykhon	—	—	—	—	1	1
Eylenja	—	1	2	—	—	3
Exometokhi	—	—	—	1	—	1
Galini	1	—	1	—	1	3
Kalokhorio	—	1	—	—	—	1
Kambos	—	2	1	—	—	3
Kappedhes	—	—	—	—	1	1
Kato Kopia	1	1	—	—	—	2
Kalopanayiotis	—	—	—	1	—	1
Geunyely	—	—	—	—	1	1
Kokkina	—	—	2	—	—	2
Kambos	—	—	3	—	—	3
Kythraa	—	2	—	—	2	4
Lythrodonda	1	2	2	2	—	7
Malounda	—	—	1	—	—	1
Mandraes	—	—	1	—	—	1
Mora	1	—	—	—	—	1
Morphou	—	1	3	—	8	12
Moutoullas	—	—	1	2	—	3
Nicosia	—	2	1	—	1	4
Palaokhorio	—	1	—	—	—	1
Palekythro	—	1	—	—	—	1
Pedoulas	—	—	—	—	1	1
Pera	—	—	—	—	1	1
Petra	—	—	—	—	2	2
Peristerona	—	—	—	—	7	7
Potamiou	—	—	1	—	2	3
Prastion	—	—	2	—	—	2
Pyrgo	—	1	—	—	—	1
Strovilo	—	—	—	—	2	2
Tymbou	1	—	—	—	—	1
Kaimakli	—	—	1	—	—	1
Voni	—	1	—	—	—	1
Varisha	—	—	—	1	—	1
Xerovounos	1	1	—	—	—	2
Yerolakko	—	—	—	—	1	1
Zodia	3	2	—	1	—	6
	11	27	26	15	37	116

	Before 1891	1891- 1900	1901- 1910	1911- 1920	1921- 1930	Total
	A	B	C	D	E	
FAMAGUSTA DISTRICT.						
Akhyritou	—	1	—	—	1	2
Akanthou	5	3	2	3	4	17
Akhna	—	1	—	1	—	2
Angastina	—	1	—	—	—	1
Ayios Andronikos	—	1	—	—	—	1
Eptakomi	1	1	—	1	—	3
Galatia	—	1	—	—	—	1
Island of Elids	—	—	1	—	—	1
Koma tou Yialou	1	—	—	—	—	1
Komi Kebir	1	2	—	—	—	3
Kontea	—	—	1	—	2	3
Knodara	—	2	1	—	—	3
Leonarisso	—	—	—	—	3	3
Marathovouno	4	2	5	2	1	14
Ovgoros	—	1	—	—	—	1
Platani	—	1	—	—	1	2
Rizokarpaso	—	—	2	—	2	4
Strongylo	—	1	—	—	—	1
Trikomo	—	3	1	7	4	15
Varosha	—	2	—	—	2	4
Vokolidha	—	1	—	—	—	1
Xylophago	—	—	—	—	1	1
	12	24	13	14	21	84

	A	B	C	D	E	Total
LARNACA DISTRICT.						
Anklisides	1	2	2	—	—	5
Aradippou	—	—	—	1	—	1
Kalavaso	1	—	—	—	—	1
Kalo Khorio	—	—	—	1	—	1
Kato Drys	—	3	—	—	—	3
Larnaca	1	—	—	1	1	3
Lefkara	—	—	1	—	—	1
Mazoto	—	3	1	—	—	4
Meneou	1	—	—	—	—	1
Menoyia	—	2	—	—	—	2
Pyrga	—	1	—	—	—	1
Tokhni	—	2	2	1	—	5
Vouda	—	1	—	—	—	1
Xylophago	—	—	—	—	2	2
Unknown	—	1	—	—	—	1
	4	15	6	4	3	32

	Before 1891	1891- 1900	1901- 1910	1911- 1920	1921- 1930	Total
PAPHOS DISTRICT.						
Amargeti	—	1	—	1	—	2
Androlikou	—	1	—	—	—	1
Apæshia	—	—	—	—	1	1
Ayia Marina	—	1	—	—	—	1
Ayios Photios	—	1	2	—	—	3
Ayios Yeorgios	—	—	2	1	—	3
Kholetria	—	—	1	—	1	2
Drousa	1	—	—	1	—	2
Emba	1	—	—	—	2	3
Eledhiou	—	1	—	—	—	1
Galataria	—	2	2	2	—	6
Khlorakas	—	1	—	—	—	1
Kouklia	—	1	1	—	—	2
Ktima	—	1	—	—	—	1
Lemona	—	—	—	—	1	1
Letymbou	—	1	2	—	1	4
Meladhia	—	—	—	1	—	1
Mamonia	—	2	—	—	—	2
Mesana	—	—	2	2	—	4
Mamonia	—	1	—	—	—	1
Nata	—	—	—	—	3	3
Pendalia	—	—	—	2	3	5
Polemi	—	—	—	—	1	1
Prætori	—	—	—	1	—	1
Salamiou	—	2	—	—	1	3
Statos	—	—	—	—	2	2
Stavrokono	—	—	2	—	—	2
Souskiou	—	—	1	—	—	1
Tala	1	—	—	—	—	1
Yeroskipos	—	1	1	—	—	2
	3	17	16	11	16	63
KYRENIA DISTRICT.						
Agridaki	—	—	1	—	1	2
Ayios Amvrosios	—	1	1	2	—	4
Ayios Ermolaos	—	—	—	—	1	1
Ayios Theodoros	1	—	—	—	—	1
Dikomo	1	—	—	—	—	1
Karavas	—	—	2	3	4	9
Kontemenos	—	—	1	—	—	1
Khartja	—	2	—	—	—	2
Kormakiti	—	2	—	—	—	2
Kyrenia	1	—	2	—	1	4
Lapithos	6	5	3	—	4	18
Larnaka tis Lapithou	—	1	2	2	3	8
Orga	—	1	—	1	—	2
Templos	—	—	1	—	—	1
Vasilia	3	2	3	—	2	10
	12	14	16	8	16	66

1890-1930 Yılları Arasında İlçelere Göre Lepralılar'ın Dağılımı⁹

	Before 1891	1891-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	Total
SUMMARY.						
Nicosia	11	27	26	15	37	116
Famagusta	12	24	13	14	20	84
Larnaca	4	15	6	4	4	32
Limassol	11	41	29	23	26	130
Paphos	3	17	16	11	16	63
Kyrenia	12	14	16	8	16	66
	53	138	106	75	119	491

Aşağıdaki BM yayınından da görüleceği gibi, bugün artık Kıbrıs'ta Lepra yok...⁹

Countries	Dates Report of	Population*	No. of Cases Registered	New cases detected	Detection rate per 100,000 population	New MB	New female	New Children	Number of relapses	
						Number	% of total	Number		
Afghanistan	Aug-06	23,787,000	29	31	0.13	23	74.19%	11	0	
Bahrain	Aug-06	628,000	-	-	-	-	-	-	0	
Cyprus	Aug-06	792,000	-	-	-	-	-	-	-	
Djibouti	Aug-06	649,000	6	0	-	0	-	0	0	
Egypt	Aug-06	69,707,000	2,118	1,134	1.63	991	87.39%	401	88	
Iran	Aug-06	68,457,000	-	79	0.12	44	55.70%	37	5	
Iraq	Aug-06	23,794,000	-	-	-	-	-	-	-	
Jordan	Aug-06	6,866,000	-	-	-	-	-	-	-	
Kuwait	Aug-06	2,031,000	-	6	0.30	4	66.67%	1	0	
Lebanon	Aug-06	3,330,000	14	0	-	0	-	0	0	
Libya	Aug-06	5,740,000	-	-	-	-	-	-	-	
Morocco	Aug-06	28,827,000	300	43	0.15	27	62.79%	18	7	
Oman	Aug-06	2,626,000	7	5	0.19	2	40.00%	2	0	
Pakistan	Aug-06	160,605,000	969	551	0.34	451	81.85%	214	40	
Palestine	Aug-06	3,000,000	-	-	-	0	-	0	0	
Qatar	Aug-06	609,000	-	-	-	-	-	-	-	
Saudi Arabia	Aug-06	22,298,000	10	30	0.13	18	60.00%	10	0	
Somalia	Aug-06	10,506,000	138	62	0.59	46	74.19%	25	11	
Sudan	Aug-06	30,113,000	-	782	2.60	720	92.07%	220	32	
Syria	Aug-06	16,532,000	7	7	0.04	3	42.86%	1	0	
Tunisia	Aug-06	9,715,000	3	1	0.01	1	100.00%	1	0	
UAE	Aug-06	2,485,000	-	7	0.28	-	-	-	1	
UNRWA	Aug-06	612,000	-	-	-	-	-	-	-	
Yemen	Aug-06	18,762,000	423	395	2.11	231	58.48%	113	43	
TOTAL REGION:		512,471,000	4,024	3,133	0.08	1,28	81.74%	1,054	33.64%	7.25%

* Latest available national data. Data for 2006 will not be available until mid-2007 ** United Nations: *World Population Prospects: the 2004 revision*. New York. United Nations Population Division 2005

Kaynaklar:

Basılı eserler:

Beratlı, Dr. Nazım. Adı Cemile İdi (Efsaneler-Denemeler). Işık Kitabevi Yayınları. Lefkoşa: 2000

Braudel, F. II. Filip Zamanında Akdeniz ve Akdeniz Dünyası. Çev. M.A. Kılıçbay. c. İmge Yayınları Ankara 1993

Dedeçay, Dr. Servet Sami. Kıbrıs'ta Hastaneler. s.125. Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yayınları. Lefkoşa: 2003

di Cesnola, General Luis Palma. Cyprus, It's Ancient Cities, Tombs and Temples. John Murray, Albamlerle Street. London: 1877

Enlart, C. L'art Gothique et la Renaissance en Chypre.Paris. 1899.

Gazioğlu. Ahmet. Kıbrıs'ta Türkler. CYREP Yayınları. Lefkoşa :1994

Gürkan, Haşmet Muzaffer. Kıbrıs Tarihinden Sayfalar. Nehir Yayınları. Lefkoşa: 1982

Hakeri, Bener Hakkı. Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi. s . 26 KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları. Lefkoşa:1993

Haşim Altan, Mustafa. Kıbrıs'ta Türk Malları. C.1 Kastaş Yayınevi. İstanbul:2001

von Löher, Franz . CYPRUS: Historical and Descriptive.FROM THE EARLIEST TIMES TO THE PRESENT DAY. NEW YORK: R. WORTHINGTON, 750 BROADWAY. 1878.

Mrs. Scott- Stevenson. Our Home in Cyprus. Third Edition. Chapman and Hall Ltd. 193 Picadilly. Londra: 1880

¹⁰ - Adı Cemile'ye bak...***

Storrs, Sir Ronald & Bryan Justin O'Brien. Handbook of Cyprus. s. 218. Christophers. London:1930

Storrs, Sir Ronald. Orientations. Nicholson & Watson Ltd. London:1937

Gazeteler:

The New York Times. 2.11.1894 sayılı nüsha

The New York Times. 2nd July, 1914. tarihli nüsha...
The Cyprus Mail gazetesi. Thursday, February 22, 2001
<<http://www.cyprus-mail.com/> ve

<http://www.hri.org/news/cyprus/cmnews/2001/01-02-22.cm-news.html>

Zaman Gazetesi.12 Eylül.2007 .
http://www.hurhaber.com/news_detail.php?id=72290
29.10.2007

Arşiv Belgeleri:

KKTC Milli ARŞİV VE Araştırma Dairesi:

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. 428 Report by Her Majesty's High Commissioner for the Year 1879. Irving, G.S. District Civil Surgeon, Report On Leper Village.

KKTC Milli Arşivi.Eng. Cat. Cyprus Colonial Report, 1891-1893

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical Report. 1915.

KKTC Milli Arşivi Eng. Cat. Annual Medical Report. 1920

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1922

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report 1923

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1926

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1927

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1928

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1929

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Medical and Sanitary Report 1930.

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1936

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1947

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1949

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1950

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1956

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report 1936

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1938

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report 1948

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report 1952

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Colonial Report. 1952

KKTC Milli Arşivi. The Handbook of Cyprus. Luke&Jardine. S. 194. Londra 1920.

KKTC Milli Arşivi MAV 116/1

KKTC Milli Arşivi MAV 116/2

KKTC Milli Arşivi MAV 1937 tarih ve 116 numaralı dosya

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Blue Book 1930

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Colonial Report. 1953

KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Annual Report. 1955

KKTC Milli Arşivi. MD520

KKTC Milli Arşivi MD 521

KIBRIS EVKAF ARŞİVİ:

Kıbrıs Evkaf Arşivi. Miskinler Çiftliği dosyası. 22.2.1937 tarih ve M.D.No:257/30 sayılı yazı.

Kıbrıs Evkaf Arşivi. Vakfiye Kaydı Defteri. S.91. Hüküm No.114. Tarih: 3 Şaban 1319

ARCHIVE of HOLY ARCHBISCOPIC of CYPRUS.

Codex A1 pp.198-201

WEB SİTELERİ:

1911 Encyclopaedia Britannica. "Leprosy". www.1911encyclopedia.org/Leprosy

Mustafa Sütlaş. Başlangıcından Bugüne Lepra Tarihi.

http://tipetigi.turkiyeklinikleri.com/download_pdf.php?id=34952

Matthew 10:7-13-www.wf-f.org/StBarnabas.html

www.catholicfirst.com/thefaith/churchfathers/volume08/apocrypha16.cfm 17.10.2007

skeptically.org/chxbible/id11.html 17.10.2007

http://www.thecatholic.org/2003_April/Knights_St_Lazarus.htm

Natalie Kohout. The Order of St. Lazarus in the Latin East. http://www.shadowedrealm.com/articles/submitted/order_of_st_lazarus_latin_east

Fr. Demetrios. St. Lazarus The Friend Of Christ And First Bishop Of Kition, Cyprus. <http://www.serfes.org/lives/st-lazarus.htm>

David Eisenstadt . Jerusalem in the Crusader Period. Ingeborg Rennert Center for Jerusalem Studies. Bar-Ilan University http://www.biu.ac.il/JS/rennert/history_9.html

http://www.thecatholic.org/2003_April/Knights_St_Lazarus.htm

<http://www.christusrex.org/www1/ofm/sbf/escurs/wwc/1.htm>

home.cc.umanitoba.ca/~wortley/main900-999.html

Byzantine Monastic Documents. S.118.

www.doaks.org/eteks.htm

http://www.allcrusades.com/CASTLES/CYPRUS/FAMA-GUSTA/MAPS/famagusta_town_map_1.html

<http://www.ilkadimdergisi.com/184/fikih-cemilusta.htm> ve

<http://www.haznevi.net/icerikoku.aspx?KID=4825&BID=58> 29.10.2007

<http://www.golhisarmuftulugu.gov.tr/32farz/Zekat.htm> 29.10.2007

Kur'an-ı Kerim. Elmalılı Tefsiri. Tevbe Suresi Ayet 60'ın yorumu...

<http://www.christusrex.org/www1/ofm/sbf/escurs/wwc/1.htm>

<http://www.somuncubaba.net/icerik/tasavvuf/tasavvuf07301.html> 29.10.2007

http://spiskin.trakya.edu.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=27 30.10.2005

<http://www.domresearchcenter.com/news/cyprus/cypa12.html>

William Tebb. THE RECRUDESCENCE OF LEPROSY AND ITS CAUSATION BY WILLIAM TEBB LONDON. SWAN SONNENSCHNEIN & CO. 1893 / <http://www.whale.to/v/tebb/tebb.html>

Michael Given. Demarcation and Resistance in Colonial Cyprus. Department of Archeology, University of Glasgow. <http://eprints.gla.ac.uk/3313/>

www.1911encyclopedia.org/Leprosy

WHO istatistik-<http://www.who.int/leprosituationEMRO-StatsMay06.pdf> 14.8.07

¹ - F. Braudel II. Filip Zamanında Akdeniz ve Akdeniz Dünyası. Çev. M.A. Kılıçbay. c.1 s.79 İmge Yayınları Ankara 1993

² - age s.78

³ - zikr. Dr. Servet Sami Dedeçay. Kıbrıs'ta Hastaneler. s.125. Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yayınları. Lefkoşa: 2003

⁴ - 1911 Encyclopaedia Britannica. "Leprosy". www.1911encyclopedia.org/Leprosy

⁵ - Bener Hakkı Hakeri. Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi. s. 26 KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları. Lefkoşa:1993

⁶ - Mustafa Sütlaş. Başlangıcından Bugüne Lepra Tarihi. http://tipetigi.turkiyeklinikleri.com/download_pdf.php?id=34952

⁷ - Dr. Nazım Beratlı. Adı Cemile İdi (Efsaneler-Denemeler) s.33. Işık Kitabevi Yayınları. Lefkoşa: 2000

⁸ -www.1911encyclopedia.org/Leprosy

92 Halkbilimi

⁹ - Dr. Mustafa Sütlaş. Başlangıcından bugüne Lepra Tarihi. <http://www.sutlas.gen.tr/leptar01.htm> 11.2.08

¹⁰ - age

¹¹ - **Matthew 10:7-13**-www.wf-f.org/StBarnabas.html

¹² -www.catholicfirst.com/thefaith/churchfathers/volume08/apocrypha16.cfm 17.10.2007

skeptically.org/chxbible/id11.html 17.10.2007

¹³ -

http://www.thecatholic.org/2003_April/Knights_St_Lazarus.htm

¹⁴ - Natalie Kohout. The Order of St. Lazarus in the Latin East.

http://www.shadowedrealm.com/articles/submitted/order_of_st_lazarus_latin_east

¹⁵ - Fr. Demetrios. St. Lazarus The Friend Of Christ And First Bishop Of Kition, Cyprus. <http://www.serfes.org/lives/st-lazarus.htm>

¹⁶ - David Eisenstadt . Jerusalem in the Crusader Period. Ingeborg Rennert Center for Jerusalem Studies. Bar-Ilan University http://www.biu.ac.il/JS/rennert/history_9.html

¹⁷ -

http://www.thecatholic.org/2003_April/Knights_St_Lazarus.htm

¹⁸ -

<http://www.christusrex.org/www1/ofm/sbf/escurs/wwc/1.html>

¹⁹ - Sütlaş. age

²⁰ - home.cc.umanitoba.ca/~wortley/main900-999.html

²¹ - Byzantine Monastic Documents. S.118.

www.doaks.org/eteks.htm

²² - C. Enlart. L'art Gothique et la Renaissance en Chypre. s.266-267.Paris. 1899.

²³ http://www.allcrusades.com/CASTLES/CYPRUS/FAMA-GUSTA/MAPS/famagusta_town_map_1.html

²⁴ - <http://www.ilkadimdergisi.com/184/fikih-cemilusta.htm> ve <http://www.haznevi.net/icerikoku.aspx?KID=4825&BID=58> 29.10.2007

²⁵ - <http://www.golhisarmuftulugu.gov.tr/32farz/Zekat.htm> 29.10.2007

²⁶ - Kur'an-ı Kerim. Elmalılı Tefsiri. Tevbe Suresi Ayet 60'ın yorumu...

²⁷ -

<http://www.christusrex.org/www1/ofm/sbf/escurs/wwc/1.html>

²⁸ - Doç. Dr. Kadir ÖZKÖSE.

<http://www.somuncubaba.net/icerik/tasavvuf/tasavvuf07301.htm> 29.10.2007

²⁹ - Özlem Akıncı. Zaman Gazetesi. 12 Eylül.2007 . http://www.hurhaber.com/news_detail.php?id=72290 29.10.2007

³⁰ - Prof. Dr. Süleyman Pişkin.

http://spiskin.trakya.edu.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=27 30.10.2005

³¹ - Archive of Holy Archbiscopical of Cyprus. Codex A, pp.198-201/ Belgenin tercümesi: Doc. Dr. Niyazi Kızılyürek. Kıbrıs Üniversitesi Türkoloji Bölümü Başkanı. / Ahmet Gazi-oğlu. Kıbrıs'ta Türkler s.368 CYREP Yayınları. Lefkoşa :1994

³² - Dr. S.S.Dedeçay. Kıbrısta Hastaneler. S.126 LÖTÜ Yayınları. Lefkoşa:2003

³³ - General Luis Palma di Cesnola. Cyprus, It's Ancient Cities, Tombs and Temples. s. 244-245-246 John Murray, Albermarle Street. London: 1877

³⁴ - *FRANZ VON LÖHER*. CYPRUS: Historical and Descriptive.FROM THE EARLIEST TIMES TO THE PRESENT DAY.s.20-21 . NEW YORK: R. WORTHINGTON, 750 BROADWAY. 1878.

³⁵ - Mrs. Scott- Stevenson. Our Home in Cyprus. Third Edition. Chapman and Hall Ltd. 193 Picadilly. Londra: 1880

³⁶ - age s. 141

³⁷ - di Cesnola'nın, uzun yıllar Kıbrıs'ta yaşamak ve brütal arkeolojik kazıları için ada yönetiminden kolayca izin almak gibi bir ayrıcalık taşımakla beraber, Osmanlı yönetimi ve adadaki Türkler hakkında iyi fikirler beslemediği bilinen bir gerçek-tir. Zira yerli Türkler, Cesnola'nın kazılarını "mezar soygunculuğu" diye yorumlayıp, kendisine sık sık sorular çikarmışlardır. Bu konuda Haşmet Muzaffer Gürkan'ın Kıbrıs Tarihinden Sayfalar (Nehir Yayınları. Lefkoşa: 1982) adlı kitabında yeterli bilgi vardır. "Kulübeler ve mağaralar", belki de subjektif bir tanımlamadır.

³⁸ - age s.143

³⁹ - age s.141-149

⁴⁰ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat G.S. Irving Report by Her Majesty's High Commissioner. 1879.No: 428

⁴¹ - M.Haşım Altan. Kıbrıs'ta Türk Malları. C.1 s.177. Kas-taş Yayınevi. İstanbul:2001/ Report by Her Majesty's High Commissioner for the Year 1879. Irving, G.S. District Civil Surgeon, Report On Leper Village. KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. 428

⁴² - Zikr. Dedeçay age s.140

⁴³ -

<http://www.domresearchcenter.com/news/cyprus/cypa12.html>

⁴⁴ - William Tebb. THE RECRUDESCENCE OF LEPROSY AND ITS CAUSATION BY WILLIAM TEBB LONDON. SWAN SONNENSCHNEIN & CO. 1893 / <http://www.whale.to/v/tebb/tebb.html>

⁴⁵ - Sütlaş. age

⁴⁶ - M.H.Altan age s.236

⁴⁷ . KKTC Milli Arşivi. MD520

⁴⁸ - KKTC Milli Arşivi MD 521

⁴⁹ - Dedeçay age s.127-128

⁵⁰ - Michael Given. Demarcation and Resistance in Colonial Cyprus. Department of Archeology, University of Glasgow.

<http://eprints.gla.ac.uk/3313/>

- ⁵¹ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Colonial Report, 1891-1893
- ⁵² -****
- ⁵³ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical Report. 1915.s.7
- ⁵⁴ - The New York Times. 2.11.1894 sayılı nüsha
- ⁵⁵ - Di Cesnola age s. 244-245
- ⁵⁶ - KKTC Milli Arşivi Eng. Cat. Annual Medical Report. 1920
- ⁵⁷ - The New York Times. 2nd July, 1914. tarihli nüsha...
- ⁵⁸ - Kıbrıs Evkaf Arşivi. Vakfiye Kaydı Defteri. S.91. Hüküm No.114. Tarih: 3 Şaban 1319
- ⁵⁹ - The Handbook of Cyprus. Luke&Jardine. S. 194. Londra 1920. Zikreden: Dedeçay age s.142
- ⁶⁰ - KKTC Milli Arşivi. Sir Ronald Storrs & Bryan Justin O'Brien. Handbook of Cyprus. s. 218. Christophers. London:1930
- ⁶¹ - KKTC Milli Arşivi MAV 116/1
- ⁶² - KKTC Milli Arşivi MAV 116/2
- ⁶³ - Kıbrıs Evkaf Arşivi. Miskinler Çiftliği dosyası. 22.2.1937 tarih ve M.D.No:257/30 sayılı yazı.
- ⁶⁴ - KKTC Milli Arşivi MAV 1937 tarih ve 116 numaralı dosya
- ⁶⁵ - Dedeçay age s.134
- ⁶⁶ - Dedeçay age s.130
- ⁶⁷ - The New York Times. 2nd July, 1914. tarihli nüsha...
- ⁶⁸ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical Report 1915.
- ⁶⁹ - Dr.Horn'un Ekim 1927 tarihli raporunu zikreden, Dedeçay age s.131
- ⁷⁰ - Sir Ronald Storrs. Orientations. s.572. Nicholson & Watson Ltd. London:1937
- ⁷¹ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Blue Book 1930
- ⁷² - Dedeçay age s. 132
- ⁷³ - age s.133
- ⁷⁴ - Dedeçay age s.132-133
- ⁷⁵ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1922
- ⁷⁶ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report 1923
- ⁷⁷ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1926
- ⁷⁸ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1927
- ⁷⁹ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1928
- ⁸⁰ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1929
- ⁸¹ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1936

- ⁸² - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1947
- ⁸³ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1949
- ⁸⁴ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1950
- ⁸⁵ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1956
- ⁸⁶ - Dedeçay. age s.133
- ⁸⁷ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report 1936
- ⁸⁸ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report. 1938
- ⁸⁹ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report 1948
- ⁹⁰ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Colonial Report. s.40 1952
- ⁹¹ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Annual Medical and Sanitary Report 1952
- ⁹² - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Colonial Report. 1953
- ⁹³ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Cyprus Annual Report. 1955
- ⁹⁴ - Dedeçay age s.136
- ⁹⁵ - The Cyprus Mail gazetesi. Thursday, February 22, 2001 <<http://www.cyprus-mail.com/> ve <http://www.hri.org/news/cyprus/cmnews/2001/01-02-22.cm-news.html>
- ⁹⁶ - Dedeçay age s.142
- ⁹⁷ - KKTC Milli Arşivi Medical and Sanitary Report 1930.
- ⁹⁸ - KKTC Milli Arşivi. Eng. Cat. Medical and Sanitary Report 1930
- ⁹⁹ - <http://www.who.int/leptosituationEMROStatsMay06.pdf> 14.8.07

Ortodoks Azizler ve Bektaşî Dedeleri Üç Ayrı Evliyaya Mal Edilen Bir Menkıbe...

Tuncer Bağışkan*

Dip Baf'ta Tekke ile Türbesi bulunan Hacı Mehmet Buba ile ilgili bir menkıbeye konu olan kerametın, Bektaşîliğin Anadolu'daki kurucusu Hacı Bektaş-ı Veli ile Rusya'dan gelip Kapadokya'ya yerleşen Ortodoks Aziz İoannis Russos'da da saptanmış olması, bu araştırmanın ele alınmasına vesile olmuştur.

Gerek efsane, gerekse menkıbelerde görülen kerametlerin kaynağının eski çağlara dayandığı genellikle kabul görmektedir. Değişik coğrafyalara ait değişik kültürlerin bir araya gelmeleri sonucu bunların bir birlerini etkilemeleri veya diğer bir deyişle bunların birbirlerinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Özellikle de İslamiyet'in Anadolu'ya yayılıma sürecinde, Ortodoks Hıristiyan azizlerin çoğu menkıbe ve kerametleri Bektaşîlik tarafından özümsemiş, böylelikle Hz. Ali sevgisiyle şekillenen İslâm dinini yayma misyonu üstlenen bu tarikat, geniş halk kitlelerinin ilgi odağı haline gelmiştir. Anadolu kültürlerinin bir sentezi olan Bektaşîliğin özünde, bütün insanların kardeş oldukları, bütün yeryüzünden ortaklaşa, barış içinde yararlanılması gerektiğini ve insanın sevgi birliğini (evren-tanrı-insan) savunuyor olması, taraftar bulmakta zorlanmamasını beraberinde getirmiştir.

KIBRIS'TA BEKTAŞİLİK

Kıbrıs'ın 1570-1571 yıllarında Osmanlılar tarafından alınmasından sonra, ele geçirilen diğer topraklarda olduğu gibi, Anadolu'daki Mevlevî, Nakşibendî, Kadiri, Rufai, Melami, Hambeli, Celveti ve Halveti gibi tarikat dervişlerinin yanı sıra, Bektaşî Dedeleri ile Babaları da

Kıbrıs'a gelerek tekke ve zaviyeler kurmuşlardır. Bugüne kadar saptayabildiğimiz Bektaşî ile özünde Bektaşîliği barındıran tarikatlara ait tekkeler arasında, Larnaka'da Hala Sultan Tekkesi, Zuhuri Tekkesi, Mağusa'da Kutup Osman Tekkesi, Baf'ta Hasan Ağa Tekkesi ve Timbu (Kırklar köyü) yanındaki Kırklar Tekkesi yer almaktadır.

Sufî tarikatları içindeki Bektaşîliği anlayabilmek için Anadolu'daki kuruluş sürecinin izlenmesinde yarar vardır. Anadolu'daki Bektaşîliği kuran Hacı Bektaş-ı Veli, çocuk yaşta Ahmet Yesevî'nin kurduğu Yesevilik tarikatını benimsemişti. Yesevilik ile Bektaşîlik tarikatına bağlı Veli kültü, göçebe ve yerleşik Türk çevrelerinde yayılmış, hatta Türkmen babaları ile dedelerinin anlatımlarıyla zenginleşerek geniş bir alana yayılma olanağı bulmuştur. Ortaasya'dan Anadolu'ya gelen Veli geleneğinin zenginleştirilip halka mal edilmesi için, tekkeler eski kilise ve manastırların yerine veya civarına kurulmuş ve bu azizlerin rivayet ile menkıbeleri özümşenerek İslamlaştırılmıştır. Nitekim Hacı Bektaş'ın XIII. Yüzyılda Sulucakarahöyük'te kurduğu tekke, Ortodoks Hıristiyanlar tarafından takdis edilen Aziz Charalambos kültürünü İslamlaştırarak kendine mal etmiş, böylece bu mezhep Hıristiyanlarca da benimsenmiştir.¹ Dahası, Hacı Bektaş-ı Veli menkıbeleri incelendiğinde, İncil'deki (Kitab-ı mukaddes'teki) Aziz İlya², Aziz Elişa³ ve Aziz İoannis'in bazı menkıbeleriyle benzer olduğu, dolayısıyla bu menkıbelerin Hacı Bektaş'a uyarlandığı açıkça görülmektedir.⁴ Menkıbelerde Hz. Ali'nin ruhunun Hacı Bektaş'ta yaşadığı⁵ ve İncil'de adı geçen İlya peygamberin ise Hz. Ali ile Hacı Bektaş'a denk düşüğü bilimsel

literatüre girmiş bulunmaktadır.⁶ Bu saptamayı somutlaştırabilmek için Kıbrıs'taki Kırklar Tekkesinin örnek gösterilmesi mümkün görülmektedir. Lefkoşa kazasının Timbou (yeni adıyla Kırklar) köyünün güneydoğusunda yer alan Kırklar tekkesi, Erken Bizans dönemine ait Bazilikal bir kilise kalıntılarının üzerine inşa edildiği son yıllarda belirlenmiştir.⁷ Bilebildiğimiz kadarıyla bu tekke ilkin 20 Ramazan 1155 (18.11.1742) tarihinde Eş-Şeyh el-Hac Abdülğafur Efendi tarafından inşa edilmiştir.⁸ Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar tarafından kutsal sayılan bu tekkenin üzerine kurulu olduğu antik Bazilika'nın adı şimdilik bilinmiyor olmasına karşın, daha sonraları tekkenin kuzeydoğusuna Ortodoks Rumlar tarafından inşa edilen Ayios Elias Kilisesine dayanarak, tekkenin aynı adı taşıyan bir manastır veya kilisenin yerine inşa edilmiş olması olası görülmektedir.⁹

Adanın ele geçirilmesine fiilen katılan tarikat mensupları ile bunlara öncülük yapan dervişler, kullanılmayan yerlere iskan edilmişler ve buralara mensubu buldukları tarikatlara ait tekke ve zaviyeler kurmuşlardır. Bu tarikatların birçoğu dinsel uygulamalarında kullandıkları yöntemlerle insanların İslam dinini benimsemelerine veya İslam dini içinde kalmalarına katkı sağlamaktaydı. Bu tarikatların Kıbrıs'ta İslam'ın ulaşmadığı kırsal yerlerde yaşayan insanlara Müslümanlığı götürmesi bakımından da önemlidir. Köyleri dolayan dervişler, camisiz ve hocasız köylerde İslâm'ın taşıyıcısıydılar. Kasabalardaki tekkeler, aynı zamanda, öksüzler ile fakirlerin sığınma, açların karınlarını doyurma yerleriydi. Bunların bir kısmı Osmanlı idaresi tarafından aktif olarak desteklenirken, bir kısmı ise varlıklarını özel olarak oluşturdukları vakıflarla sürdürmeye çalışmışlardır.

Ancak bu tarikatlar II. Sultan Mahmut'un Osmanlı İmparatorluğunu yeniden yapılandırmaya başladığı 1826 yılından itibaren bir başkalaşım veya değişim sürecine girmiş, Atatürk devrimleri ile sonrasında ise Kıbrıs tarihinden silinmişlerdir. Bunların yok oluş süreçleriyle ilgili olarak değişik kaynaklardan değişik bilgiler edinilmektedir.¹⁰ II. Sultan Mahmut'un Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü önlemek amacıyla giriştiği bir dizi reform sürecinde, modern yapılanmaya karşı olan Yeniçeri Ocağı ile onlarla olan ilişkilerinden dolayı Bektaşiliği de yasaklama, tekke ile zaviyelerini yıktırma,

kapatma, bunları kendine yakın tarikatlara devretme, mallarına el koyma ve tarikata bağlı Bektaşî babalarını sürgüne gönderme veya onları idam etme yoluna gitmiştir. Kısa bir süre sonra bu reformlar Kıbrıs'a da yansımıştır. O sırada adada bulunan birçok Bektaşî tekkesi ile zaviyesi camiye çevrilirken, bunların idareleri Nakşibendi ile Kadiri tarikatlarına bağlı dervişlere verilmiş ve dolayısıyla Bektaşilik yer altına çekilmiştir. Birçok Bektaşî suretan Nakşibendiliği icra etmeye başlamış, zamanla suretan başlayan bu birliktelik daha sonraları bir Nakşibendi/Bektaşî anlayışına dönüşmüştür. II. Sultan Mahmut reformlarının bir devamı olan ve 1839 yılında yürürlüğe konan Tanzimat reformları ise, sadece Bektaşî tekkelerini değil, aynı zamanda Vakıf kurumunu temelden sarsmıştır. Eskiden yurt sathındaki değişik bölgelerde oluşturulan ve vergiden muaf olan bağımsız vakıflar, merkezileşme adına, İstanbul'daki Evkaf Bakanlığına bağlı Evkaf Dairelerine devredilmiştir. Böylece eskiden oluşturulan bu vakıflar, sağladıkları gelirleri tekkelerinin idamesi amacıyla kullanamama durumuna düşmüşlerdir. Ayrıca eskiden tekkeye bağışlanan tüm gelirler, genellikle o tekkenin şeyhinin veya ailesinin kontrolü altında iken, reformla birlikte, bu kişiler gelirlerinin tamamını yitirmek suretiyle ekonomik olarak çökmelelerinin bir sonucu olarak, tekkelerinin bakımı, görevli dervişlerin günlük gereksinimlerinin karşılanması, fakirlerin doyurulup giydirilmesi işlevlerini de yerine getiremeyecek duruma düşmüşlerdir. Ayrıca İstanbul Evkafı'nın Kıbrıs'taki Vakıflar İdaresi'ne tayin ettiği müdürler, merkezden uzak olmanın avantajını da kullanarak, bazı vakıfların mütevellî heyeti üyelerini görevden uzaklaştırıp bu görevlere kendi adamlarını atamışlar ve hatta bazı vakıf mallarını kendilerinin, üçüncü şahısların veya akrabalarının üzerine geçirmişlerdir.

İngilizlerin adaya geldikleri 1878 yılı ile hemen sonrasında birçok tekke ile dini tesis, maddi kaynaksızlıktan dolayı bakımsız ve harap durumda olmalarının yanı sıra, buralarda görev yapan çoğu dervişler ise yaşayabilmek için dileniyorlardı. Osmanlı'nın yürürlüğe koyduğu reformların bu yıkıcı etkisinden kurtulan tek tarikat, idareye yakınlığıyla bilinen Mevlevilik olmuştur.

Şimdi ise bir kaynaktan ortaya çıkan ve üç ayrı varyantı bulunan bir menkıbeyi irdeleyelim.

Ürgüplülerin Aziz'i Ermiş İoannis.

RUSYALI AZİZ İOANNİS'İN¹¹ HAYATI VE MENKİBESİ

Aziz İoannis (St. John) 1690 yılında Rusya'da (Ukrayna'da) dünyaya geldi.¹² 1710-1711 yılları arasında Türkler ile Ruslar arasındaki Prut Savaşı sırasında Tatarlar tarafından esir alındıktan sonra, o sıralarda Kapadokya bölgesinde Prokopi adıyla bilinen Ürgüp'te bir süvari kumandanı olan Ömer Eset Ağa'ya köle olarak satırlar. Böylece ağanın konağında seyis olarak çalışmaya başlar. Savaşta esir alınan diğer Ortodoks Hıristiyanlar dinlerini değiştirip Müslüman olmalarına karşın İoannis Ortodoks Hıristiyan kalmayı tercih eder. Başlangıçta Ürgüplü (Prokopili) Müslümanlar İoannis ile alay ederler ve onu "Kâfir Yuvan", "Köle Yuvan" ve "Gâvur Yuvan" diye çağırmaya başlarlar. Ancak o, zamanla, efendisi ile akrabalarının sevgisini kazanır. Gündüzleri atların arasında, akşamları ise Ürgüp'ün Kaya Kapı mahallesindeki Aziz Yeorgios Kilisesinin dış dehlizinde dua ediyordu. 1730 yılında ölünce cesedi Aziz Yeorgios'un Ürgüp'teki Tekneçik mahallesinde bulunan kutsal mabedine gömülür. Daha sonra karşı tepedeki Aziz Vasiliyos kilisesi inşa edilince, çürümeyen cesedi, 1845 yılında, ilk gömüldüğü yerden alınıp oraya taşınır.¹³ O sırada sadece Ürgüplü Ortodoks Hıristiyanlar değil, Ermeniler, Protestanlar ve

hatta Ürgüplü Müslüman Türkler de ona dua ederler; hastalıklar karşısında ondan yardım dilerlerdi. Nüfus mübadelesine rastlayan 1925 yılında cesedi göçmen Rumlar tarafından Halkida (Euboea) adasındaki Ahmet Ağa adlı yerleşim birimine taşınır, yerleşim biriminin adı Yeni Ürgüp (New Prokopi) olarak adlandırılır ve buraya Aziz İoannis adına büyük bir kilise inşa edilir.¹⁴ Rusya'dan gelmiş olması nedeniyle de "Aghios Ioannis Rossos", yani "Rusyalı aziz Yuannis" adıyla anılmaya başlanır.

Konumuzla ilgili rivayete göre 1725 yılında köle İoannis'in efendisi Ömer Eset Ağa Mekte'ye hacı olmaya ve nimetlerinden dolayı Allaha şükran sunmaya gitmiş. Bu süre içinde ağanın eşi, kocasının çok sevdiği Mantı yemeğini yaptığı bir sırada onu hatırlayarak yüreğini bir burukluk sarmış. Eğer kocası yanında olmuş olsaydı o da çok sevdiği mantılardan yiyebilecekti. İoannis bunun farkına varmış olmasına karşın sesini çıkartmamış. Kadın, hayırseverlik yapmak için, bir tasa mantı doldurup onu İoannis'e vermiş. İoannis hemen ahıra gitmiş ve dua etmiş. O anda beliren Melek, mantı¹⁵ tabağını alarak Mekke'ye götürüp onları sıcak sıcak Ömer Eset Ağa'ya vermiş. Eset Ağa taşı tanımış, mantıyı yedikten sonra, geri evine dönerken, taşı da beraberinde getirmiş. Böylece İoannis'in keramet sahibi bir kişiliğe sahip olduğu ortaya çıkmış.¹⁶ Ölümünden sonra keramet sahibi bir ermiş (aziz) olarak hürmet görmüş.

HACI BEKTAŞ-I VELİ

Bektaşiliğin kurucusu olan Hacı Bektaş Veli 1210 yılında Nişabur'da dünyaya geldi. Horasan'daki Sibyan okulundaki hocası Şeyh Lokman Perende Hazretleri'nden oldukça etkilendi. O sıralarda adı Mehmet idi. Yetişkin yaşa geldikten sonra Horasan'dan Anadolu'ya geçen Hacı Bektaş Veli, bir süre sonra Kırşehir'in Sulucakarahöyük bucağına yerleşir. 1271 yılında orada vefat eder.¹⁷

Bektaşiliğin Anadolu'nun çok tanrılı dinler dönemine kadar uzanan bir inanç kaynağından beslendiği, Anadolu insanının düşünce yapısına uygun bir nitelikte biçimlendiği ve bu kuruluşta İslam etkisinin çok az olduğu genel

olarak kabul edilmektedir. Bu tarikat, Anadolu, Yunan, İnan ve Hindu düşüncesinin, inançlarının oluşturduğu bir birikimin sentezi olarak görülmektedir. Tarikata göre, tanrıyı sevmek Hz. Ali'yi sevmekle eş anlamlıdır.¹⁸

Osmanlı ordusunda Bektaşilik 14'üncü yüzyıl başlarından 19'uncu yüzyılın başlarına kadar Yeniçeri ocağı'nın simgesi durumundaydı.¹⁹

Anadolu'nun kırsal kesimlerinde, özellikle de Türkmen oymaklarında yaygınlık kazandığı gibi, Arnavutluk, Yugoslavya, Mısır gibi uzak köşelerde²⁰, hatta Kıbrıs'ta bile etkin olmuştur.²¹ 1826'da Sultan İkinci Mahmut'un Yeniçerileri ortadan kaldırılması sırasında bu tarikat da kapatılıp yasaklanmıştır.

Bektaşiliğin kurucusu olarak bilinen Hacı Bektaş Veli'nin kerametleri arasında deniz üzerinde yürümek ve aslan postuna oturarak göklerde uçmak da yer almaktadır.²²

dir.²²

Konumuz ile ilgili olan rivayeti ise şöyle: Rivayet edildiğine göre Hacı Bektaş Veli'nin Horasan sibyan okulundaki hocası Şeyh Lokman Perende Hazretleri bir gün Mekke'ye gitmiş, sonra da hacılarla birlikte Arafat dağına çıkmış. O gün arife olduğundan Şeyh'in aklına memleketi düşmüş. Arife günlerinde evlerinde pişiler yapılırdı. O gün de evlerinde pişilerin yapılması gerekirdi. Şeyh o anda evinde pişirilen pişileri sıcak sıcak yiyemediğine hayıflanmış. Onun bu hayıflanması küçük Mehmet'e, yani Bektaş'a, malum olmuş. Bunun üzerine evde yapılan pişilerden alıp onu Arafat'taki hocasına kendi eliyle sıcak sıcak götürmüş ve geri gelmiş. Hac dönüşü hocası, öğrencisi Mehmet Bektaş'ın kerametleri karşısında, ona Hacı Bektaş-ı Veli adını vermiş.²³

HACI MEHMET BABA (BUBA) VE ZENCİ KÖLESİ

Aşağı (Dip) Baf'ta Minoos Sokağı çevresinde bulunan Hasan Ağa Tekkesi, zaman sürecinde türbe, mezarlık, mescit, yardımcı odalar ve hamam kısımlarının eklenmesiyle oluşan bir külliye. Evkaf arşiv belgelerinde adı "Hacı Mehmet Veli Tekkesi", "Hacı Mehmet Vakfı Tekkesi", "Hacı Mehmed Baba (Buba) Tekkesi" ve nadiren de olsa "Mehmet Bey'in Lalası'nın Tekkesi" olarak geçmektedir. Halk arasında "Hacı Mehmed" ile "Mulla Mehmedler" olarak bilinmektedir.

Türbeye giriş kapısında 1283 H (1866/67) tarihini taşıyan yazıttan, iyilik ve hayır sahibi olan Baf'ın mullası (okumuşu) Muhsin Ağa tarafından yaptırıldığı kayıtlıdır. Türbe odasında Hacı Mehmet Buba ile Arap Lalasının mezarları bulunmaktadır.

Bir Alevi-Bektaşî Şeyhi olduğuna inanılan Hacı Mehmet Buba'nın kişiliğine ilişkin bilgilerimiz yazılı kaynaklara değil de, halk arasında anlatılan değişik rivayetlere dayanmaktadır.²⁴ Arap akınları sırasında burada şehit olduğu anlatılırken, Osmanlıların Kıbrıs'ı fethi sırasında İzmir'den gelip burada şehit olduğu da anlatılmaktadır. Ayrıca birçok Bektaşî Babası gibi adanın Osmanlılar tarafından fethi sırasında veya büyük bir olasılıkla XVII. yüzyılda Kıbrıs'a gelip Dip Baf'a yerleştiği, orada Mehmet Bey Ebubekir Paşa'nın kurduğu vakıflara bakmakla görevlendirildiği, Aşağı Baf'ta kendi

Hacı Bektaş'ın heykeli,
Sulucakaraören - Kapadokya

Hasan Ağa Tekkesi - Dip Baf

adını taşıyan bir tekke ile bir medrese kurduğu, medresede din dersleri verdiği, Hacca gidecek olanlara yardımcı olup onların hac yolculuklarına refakatçi olarak katıldığı ve bir evliya olarak kabul edilmesi nedeniyle öldükten sonra kurduğu tekkeye gömüldüğü anlatılmaktadır.²⁵

Keramet sahibi olduğu, aynı anda değişik yerlerde bulunduğu, Perşembe geceleri denizin üzerine yazdığı seccadeye binip Kabe'ye gittiği ve Cuma günü geri döndüğü söylentileri yaygın olarak bilinmektedir. Konumuz ile ilgili olan kerameti ise şöyle: Rivayet göre, Hacı Mehmet Buba'nın davarını bekleyen, evi çekip çeviren ve ona refakat eden bir de Arap lalası varmış. O da kendisi gibi keramet sahibi olmasına karşın hiç kimse onun bu özelliğini bilmezmiş. Bir gün Hacı Mehmet Buba Hacca gitmeye karar verince evini ona emanet etmiş. O dönemde Hacca gidip geri dönmek aylarca sürermiş. Arap lala efendisinin Hac'da olduğu sürelerde efendisinin

evine, hayvanlarına ve eşine göz kulak olmuş. Bir gün Hacı Mehmet Buba'nın eşi evde nor böreği pişirirken: "Kocam nor böreğini çok severdi. Keşke o da burada olsaydı da bunları yeseydi" diye hayıflanmış. Lala da ona: "bir peşkire bağla ben ona götürürüm" demiş. Kadın buna önce bir anlam verememiş, ancak sırf onu kırmamak için bir peşkire nor böreklerinden koyup ona vermiş. Lala bunları sıcak sıcak Hicaz'daki Hacı Mehmet Buba'ya götürmüş, anında da geri gelmiş. Bu olaydan aylar sonra Hacı Mehmet Buba Kıbrıs'a dönmüş. Kendisine Hac'da iken lalanın nor böreklerini sıcak sıcak getirdiğini anlatınca lalanın keramet sahibi olduğu ortaya çıkmış. Bunun üzerine lala olduğu yerde taş kesilmiş, başka bir söylenceye göre ise hemen ölmüş veya o anda ortadan kaybolmuş.²⁶

Dipnotlar

- ¹ Hasluck, F.W., *Bektaşılık Tetkikleri*, (çeviri: Ragıp Hülûsi), s. 62-63; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor*, s. 377-378; Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, s.12.
- ² Aziz İlyâ, Hz. Ali ile özleşleştirilmiştir. Bak, Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, s.73.
- ³ Aziz Elişa, Hızır Aleyhiselam ile özleşleştirilmiştir. Bak, Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara, s.73.
- ⁴ Bir Bektaşî dedesi olan ve Limasol kentinde Tekkesi bulunan Piri Ali Dede ile Tamassoslu Aziz Heracleidios'un bir menkibesi de benzerdir. Rivayete göre Piri Dede Piri Ali Dede fırtınalı bir günde korkunç dalgaların üzerinde yürüyerek Limasol'a çıkmış. Çıkar çıkmaz da dalgaları yatıştırmak için elindeki asayı dalgalara doğru uzatıp soldan sağa bir hat çizmiş. Böylece dalgalar çizdiği hattı aşamayıp yatışmış. Bu nedenle Piri Ali Dede, denizciler ile deniz yolcularının koruyucusu olduğuna inanılmaktadır. Piri Ali Dede için bak, Bağışkan, *Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri*, s. 59-60; Bağışkan, "Limasol Kenti ve Çevresi Üzerine bir Söyleşi ve Bir Araştırma" (4), *Avrupa Gazetesi*, 24 Şubat 1999; Aziz Heracleidios için bak, Halkin, F., (ed.), "Les actes apocryphes de saint Héraclide de Chypre disciple de l'apote Barnabé", *Analecta Bollandiana*, t. 82, s. 144-145.
- ⁵ Ocak, *Bektaşî Menâkıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, s.135.
- ⁶ Ocak, *İslâm-Türk İnançlarında Hızır, Yakut, Hızır—İlyas Kültü*, s.70.
- ⁷ Bağışkan, "Kırklar Tekkesi Erken Hristiyanlık Bazilikası ve Taban Mozaikleri", *Pozitif Detay*, 38-47.
- ⁸ Kıbrıs Evkaf Arşivi Şeri Mahkeme Sicil Defteri, Defter no: 15/179-1; Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, s.223; Özkul, *Kıbrıs Adasının Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)- Doktora Tezi*, s.149; Kıbrıs Türk Millî Arşivi Vakıf Dosyaları, Sıra no.91, Kutu no.7
- ⁹ Ayios Elias Kilisesi 1939 tarihli tapu haritalarında yer alması itibarıyla tarihi geçmişinin daha da eski olduğu anlaşılmaktadır.
- ¹⁰ Seager, *Reports on the Evkaf Properties*, s.11-12, 29, 43-44, 58; Hatay, "Kıbrıslı Türklerde Mistik İnanç Sıçramaları (1571-1878)", s.67-69; Soyver, "Bektaşî Tekkelerinin 1826 da Kapatılışını Anlamak", s.28-30,70; Koca, *Kıbrıs'ta Bektaşî Dergahları*, 5.5.2003, <http://www.karacahamet.org> = KIBRIS %20 BEK-TAŞI %20, 18.09.2006; Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", s.279-304 (<http://dervisan.com/yazi2/kolonizatör.html>)
- ¹¹ Yunan dilinde adı: "Aghios Ioannis Rossos; İngilizce dilinde adı: "Saint John Rossos". Türkçede adı: "Rusyalı Aziz Yuannis".
- ¹² Katsikas, "Ermiş İoannis, Ürgüplülerin Azizi", s.529.
- ¹³ Şimdilerde bu tepenin 'Temenni Tepesi', tepedeki türbenin ise 'Kılıç Aslan Türbesi' adıyla bilinip ziyaret edildiği bilgilerine rastlanmaktadır. Bak, Sağdıç, *Kapadokya*, Ankara, 1987.
- ¹⁴ Katsikas, "Ermiş İoannis, Ürgüplülerin Azizi", s.528.
- ¹⁵ Kıbrıslı Türkler tarafından: 'Pirohu'. Kıbrıslı Rumlar tarafından: 'Galoyirga' (Bir Rus yemeği olarak da gösterilmektedir), İtalyanlar tarafından: 'Tortelini' veya 'Ravioli'.
- ¹⁶ Katsikas, "Ermiş İoannis, Ürgüplülerin Azizi", s.520.
- ¹⁷ Sağdıç, *Kapadokya*, Ankara, 1987; Burdurlu, *Bütün Yönleriyle tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*, s.170-171; Bursalı, *İstanbul ve Anadolu Evliyalari*, Cilt. 2, s.237-238.
- ¹⁸ Burdurlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*, s.170-171.
- ¹⁹ Sağdıç, *Kapadokya*, Ankara, 1987; Burdurlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*, s.170-171.
- ²⁰ Sağdıç, *Kapadokya*, Ankara, 1987.
- ²¹ Bağışkan, *Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri*, s. 62-64.
- ²² Burdurlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*, s.169.
- ²³ Bursalı, *İstanbul ve Anadolu Evliyalari*, Cilt. 2, s.237-238.
- ²⁴ Bağışkan, *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*, s.312-313.
- ²⁵ Fehmi, *Güney'de Kalan Değerlerimiz*, s.146
- ²⁶ Benzer olan bir söylence Hacı Mehmet Buba'ya da bağlanmaktadır. Söylenceye göre Aşağı Baf'ın zen-

ginlerinden biri Hac'da bulunduğu bir sırada zengin adamın ailesine giden Hacı Mehmet: "Beyin canı samsı tatlısı çekti; yapıp getirin ben ona gönderirim" demiş. Aile böylesi imkânsız bir işi yapamayacağını sanmışlar ama yine de hatırını kırmamak için samsı tatlısını Hacı Mehmet'e götürmüşler. O da deniz sahiline gitmiş, seccadesini denizin üzerine sermiş, tatlı tabağını da üzerine koyduktan sonra Hac'da iken zengin kişiye ulaştırmış. Bu olay Kıbrıs'ta duyulunca ermiş biri olduğu anlaşılmış, bu nedenle de ölünce kurduğu medresenin içine gömülmüş. Bak, Fellaçoğlu, *Ulusal Direnişte Baf Köyleri*, s.61.

KAYNAKÇA

- Bağışkan, Tuncer, *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*, s.312-313.
- Bağışkan, Tuncer, *Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri*, Lefkoşa-Kıbrıs, 2005.
- Bağışkan, Tuncer, "Kırklar Tekkesi Erken Hıristiyanlık Bazilikası ve Taban Mozaikleri", *Pozitif Detay*, Sayı: 3, Olgu Basın Yayın, Lefkoşa-Kıbrıs, Ocak 2008, 38-47.
- Bağışkan, Tuncer, "Limasol Kenti ve Çevresi Üzerine bir Söyleşi ve Bir Araştırma (4)", *Avrupa Gazetesi*, 24 Şubat 1999.
- Barkan, Prof. Dr. Ömer Lütfi, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı II, Ankara, 1942, s.279-304.
- Burdurlu, İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf, Tarih-katlar, Mezhepler Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 1993.
- Bursalı, Mustafa Necati, *İstanbul ve Anadolu Evliyalari*, Cilt. 2, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 1996.
- Fehmi, Hasan, *Güney'de Kalan Değerlerimiz*, s.146
- Fellahoğlu, Esat, *Ulusal Direnişte Baf Köyleri*, İstanbul, December 1999, s.61.
- Halkin, F., (ed.), "Les actes apocryphes de saint Héraclide de Chypre disciple de l'aposte Barnabé", *Analecta Bollandiana*, t. 82, Bruxelles 1964, 144-145.
- Hasluck, F.W., çeviren: Ragıp Hulûsi, *Bektaşilik Tetkik-*

leri, İstanbul, 1928.

- Hatay, Mete, "Kıbrıslı Türklerde Mistik İnanç Sıçramaları (1571-1878)", s.67-69.
- Katsikas, Dimitrios, "Ermiş İoannis, Ürgüplülerin Azizi", *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildirileri*, TÜKSEV Yayınları, Ankara, 2001, s. 520-529.
- Kıbrıs Evkaf Arşivi Şeri Mahkeme Sicil Defteri, Defter no: 15/179-1.
- Kıbrıs Türk Milli Arşivi Vakıf Dosyaları, Sıra no.91, Kutu no.7.
- Koca, Şevki, *Kıbrıs'ta Bektaşî Dergahları*, 5.5.2003.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara, 1984.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Bektaşî Menâkıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul. 1983.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *İslâm-Türk İnançlarında Hızır, Yakut, Hızır—İlyas Kültü*, Ankara, 1990.
- Özkuş, Ali Efdal, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, İletişim Yayınları 1103, Tarih Dizini 35, İstanbul, 2005.
- Özkuş, Ali Efdal Özkuş, *Kıbrıs Adasının Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)- Doktora Tezi-*.
- Sağdıç, Ozan, *Kapadokya*, Ankara, 1987.
- Seager, M.B., *Reports on the Evkaf Properties*, London, Cyprus Colonial Office, 1883.
- Soyyer, A. Yılmaz, "Bektaşî Tekkelerinin 1826 da Kapatılışını Anlamak", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alvilik Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Eylül 2005, s.28-30,70;
- Vryonis, Speros, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor*, Berkeley, 1971.

*Kıbrıs'ın Uzak ve Yakın Geçmişinde Model Adaklara Dayalı İnanç Ve Uygulamalar**

Tuncer Bağışkan

GİRİŞ

Maddi kültür varlıkları teknolojik gelişmelere paralel olarak değişikliğe uğrarlarken, nesilden nesile aktarılma özelliği taşıyan manevi inançlar çok uzun süre varlıklarını koruyup sürdürebilmektedir. Manevi inançların büyük bir bölümünün çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere geçerek günümüze kadar ulaştığı artık bilimsel verilerle de kanıtlanmış bulunmaktadır. Kıbrıs'ın yakın geçmişine, hatta günümüze kadar ulaşabilen bu manevi inançlardan biri de, bildirimizin konusunu oluşturan kutsal güçlere sahip olduğuna inanılan varlıklara sunulan model adaklar ile bunların çevresinde gelişen inanç ve uygulamalardır.

1. TANRI , İNSAN ve İNSAN UZUVLARINA AİT MODEL ADAKLAR

1.1 Uzak Geçmişimizde Tanrılarla İnsanlara ait Model Adaklar

Antik dönemlerde; tanrılar ile manevi varlıkların gücüne, tüm iyiliklerle kötülüklerin onlardan geldiğine ve ikinci bir yaşamın varlığına inanıldığından, kötü güçlerden korunma, tanrıları yüceltip kalplerini yumuşatmak suretiyle felâketlerden kurtulma, tılsım ve benzeri amaçlarla, mezarlara, tapınaklara ve özellikle de kutsal güçlere sahip olduğuna inanılan tanrılar ile manevi varlıklara, 'Nezire', 'Taktime', 'votive offering'(adak sunusu) ve 'Ex Voto' adlarıyla anılan çe-

şitli adaklar sunulurdu. Başarılı bir sağaltma karşısında manevi güçlere sunulan adaklar, onlara duyulan minnettarlığın bir ifadesi veya "teşekkür hediyesi" olarak değerlendirilmektedir.¹

Model adaklar ile bunlara bağlı olan manevi inançlar önceleri, ilk kültürlerin ortaya çıktığı Yakındoğu'ya has bir özellik idi. Bugüne kadar Kıbrıs, Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve bunların etkisi altında kalan ülkelerdeki mezarlar ile tapınaklarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda, çoğunluğu adak hediyesi olan silindirik mühürler, Scarabeler (Bok Böceği Mühürleri), nazar boncukları, kıymetli maddelerden yapılmış çeşitli kişisel takılar, değişik müzik aletleri çalan veya bunların eşliğinde oynayan figürinler, insanlarla tanrılara (Bes, Astarte v.s) ait küçük boy heykeller ve çeşitli modeller ele geçmiştir.² Ancak tanrıların bir kölesi olma düşüncesiyle insanların tanrılar ile manevi güçlere sundukları ve/veya adadıkları adaklar sadece maddi varlıklarla sınırlı değildi; onlara değişik adakların yanı sıra, detaylarına daha sonra değineceğimiz 'hizmet etme' adağında da bulunulurdu.

Mısır'da ölümden sonra ikinci bir yaşamın varlığı inancıyla, Orta Krallık döneminin sonundan başlayarak (M.Ö 2040) 25'inci Hanedan Dönemi'nin sonuna kadar (M.Ö 657) mezarlar ile tapınaklara **Sabti**, **Şavabti** ve **Ushabti** adı verilen küçük boy heykeller konurdu. Bunların mezarlara konmaları değişik inançlara dayanmaktaydı. Mezarlara konan heykeller, ölen kişilerle özdeşleştirilmeleri nedeniyle, ölen kişilerin bir işçisi olarak görüldüklerinden, ölenlerin çürüyecek bedenlerinin ye-

rini alacaklarına ve öteki yaşamda ölen kişilere verilecek angarya işlerin bunlar tarafından yerine getirileceğine inanılırdı.³

M.Ö II'inci binin ilk yarısından itibaren Hatti ülkesini (Anadolu'yu) yurt edinen ve M.Ö 1660 – 1190 yılları arasında krallık, devlet ve İmparatorluk düzeyinde bir varlık gösteren Hint-Avrupa kökenli Hititlerin o kadar çok tanrıları vardı ki, bunlardan “Hatti ülkesinin bin tanrısı” (thousand gods of Hatti) olarak söz edilirdi. Bu tanrılar arasında Hitit öncesi Anadolu tanrıları olduğu gibi, Hatti, Hurri, Hint-Avrupa, Luvi, İndo Ari, Sümer, Akad, Yukarı Mezopotamya ve Kuzey Suriye tanrıları da bulunmaktaydı. Hitit inançlarında insanlar genellikle günahkâr, tanrılar ise cezalandırıcı olduklarından, insanlar işledikleri günahların kefaretilerini hastalıklarla veya felâketlerle öderlerdi. Dolayısıyla hastalıklarla felaketlerden kurtulabilmek için, tanrıların isteklerini öğrenmek, kızmışlarsa nedenlerini araştırıp bulmak ve onları hoş tutmak suretiyle öfkelerini yatıştırmak zorunluluğu vardı. Bu nedenle fallara bakarlar, kehanetlerde bulunurlar ve tanrıların gönlünü almak için onlara model adaklar sunarlardı.⁴ Hititlerin başkenti Hattuşuş (Boğazköy) arşivinde bulunan 3. Hattuşili'nin (M.Ö 1275–1250) Hurri kökenli eşi kraliçe Puduhepa'ya ait tanrıya adak metninde, ölümcül hasta olan 69 yaşında evlendiği eşinin sağlığına kavuşması ve uzun yaşaması için “**Yeraltı dünyasının Cehennem Tanrıçası Lelvani**”ye, altın ve gümüş vazolar, içki boynuzları, tanrının altın modellerini ve eşinin heykelleri veya büstlerini adadığı kayıtlıdır.⁵

Mezopotamyalı (Sümer, Asur, Babilli) yöneticiler tanrıların bir temsilcisi sayıldıklarından, kötülüklerin uzaklaştırılması, tanrıların iyi niyetini kazanmayı amaçlayan törenler düzenlemeleri ve onlara adaklar sunulmasını sağlamaları görevlerinin önemli bir parçasını oluştururdu. Ölümle birlikte ikinci yaşamın başladığı inancı yaygındı. Hatta ölen önemli kişilerin kendilerinden önce ölen soylulara değerli armağanlar götürmeleri de gelenekleri arasında yer almaktaydı.⁶ Bugünkü Suriye ve Lübnan kıyılarında yaşayan Fenikeliler tanrılarının çoğunu Mezopotamya'dan alıp onların özelliklerine bazı doğulu unsurları, özellikle de Mısır unsurlarını katmışlardı.⁷ Fenikeliler ticaretle uğraşan denizci bir millet

olduklarından, Akdeniz dünyasına yayılmalarıyla birlikte, etkileşimle oluşan tanrılarını, model adak inançlarını, tanrı heykellerini, kısacası dini (manevi) inançlarını bu ülkelere taşımışlardır. Böylece model adaklar ile bunlara bağlı olan doğuya (Mezopotamya, Sümer, Asur, Babil, Mısır v.s) özgü manevi inançlar zaman sürecinde Tevrat, İncil ve Kuran'a da girerek evrensel bir boyut kazanmıştır.⁸ Daha sonra bu inançlara bağlı olan model adakları benimseyen ülkeler, onları imal etmeye de başlamışlardır. Bugüne kadar bu buluntulara Fenike, Mısır, Kıbrıs, Yunan dünyası, Rodos, Samos, Perackora (Korint yarımadasında), İtalya, Samatrake, Sicilya, Sardinya, Etrüsk ve daha birçok yerde rastlanmıştır.⁹

Kıbrıs, doğu ile batı kültürlerinin kesişip kaynaştığı bir bölgede bulunması itibarıyla, doğu kültürlerinin etkisi altında kalan ülkeler arasında yer almıştır. Fenikeliler Geç Tunç Devrinin sonu ile Geometrik devrin başından (M.Ö XI. Yüzyıl) başlayarak, M.Ö IV. yüzyıla kadar ticaret amacıyla Kıbrıs'ta ilkin Kitium kolonisini, daha sonra da Amathus, Golgoi (Athienou), Lapethos, Tamassus ve İdalion (Dali) kolonilerini kurmuşlardı.¹⁰ Bu nedenle, özellikle Arkaik dönemden (M.Ö 750–475) başlayarak Roma dönemine (M.Ö 30 - M.S 330) kadar tarihlenen Amatus, Marion, Kition, Ayia İri, Golgoi (Athienou), Girne, Arsos ve daha birçok yerdeki tapınaklar ile kutsal alanlarda model adaklara rastlanmıştır. Ele geçen bazı model adakların kaynağı kesinlikle bilinmese de, çoğunluğunun Fenikeli Astarte ve/veya Aphrodit tapınaklarından gelme olduğuna inanılmaktadır.¹¹

Geç Tunç devrinde (M.Ö 1600 – 1050) kurulan ve Erken Hıristiyanlık döneminde yıkılan Kıbrıs'taki Arsos Temenos'unda Kıbrıs Müzesi adına M. Markides tarafından gerçekleştirilen kazılarda, boncuk, scarabe, demir alet, altın takı gibi malzemelerin yanı sıra, Fenike, Mezopotamya, Mısır, İonya ve yerli stilde kireç taşı ile pişmiş topraktan yapılmış çok sayıda küçük boy adak heykeli (figürin) ele geçmiştir. Büyük bir bölümü kırık olan bu adak heykelleri M.Ö 560–530 yılları arasına (genelde Arkaik devirden Roma devrine kadar) tarihlendirilmiş olup, çoğunlukla cepheden tasvir edilmiş ayakta duran insanları yansıtmaktadırlar. Bunların bir kolları vücuda bitişik durumda aşağıya doğru uzanırken, diğer kol-

ları genellikle göğse doğru kıvrılmış olup ellerinde boğa, bebek, güvercin, lir, harp, değişik müzik aletleri, hayvan ve gül gibi nesnelere tutmaktadırlar.¹²

1.2 Uzak Geçmişimizde İnsan Uzuvarına Ait Model Adaklar

Fenikelilerin batıya yaydıkları manevi inançlar ile model adayı inançları çok uzun bir süre (hatta Akdeniz dolaylarında günümüze kadar) devam ederken, başarılı bir sağaltma karşısında hastaların göz, kulak, burun, üreme organı gibi uzuvlarının değişik malzemelerden yapılmış modellerinin de manevi güçlere adak olarak sunulmasına devam edilmiştir.¹³

Hititlerin ciğerlerin üzerindeki girintilerle çıkıntılara bakarak gerçekleştirdikleri bir “Et Falı” vardı. Bu inancın Mezopotamya’da oturan Huriler aracılığıyla Hititler’e geçtiği üzerinde durulmaktadır. Üzerlerinde yazıtlar bulunan kilden yapılmış karaciğer modelleri Hititler’in başkenti Hattuşaş’ta, Babil’de ve madenden yapılmış olanlarına ise Etrüsk’de (İtalya’da) rastlanmıştır.¹⁴ Bunların Babil veya Hitit ülkesinden Etrüsk’e yayıldığı tahmin edilmektedir. Pişmiş toprak ile madenden yapılmış bu ciğer modellerinin fal veya öğretim amaçlarıyla kullanılmış olabileceği öne sürülmüşse de, bunların tanrılara sunulan model adak olma olasılığı daha kuvvetli görülmektedir.

Larnaka kazasına bağlı Golgoi’deki (Athienou) Afrodit Golgoi Tapınağı’nda General Louis Palma di Cesnola’nın gerçekleştirdiği arkeolojik kazılarda, tanrıçaya teşekkür hediyesi olarak sunulan, çocuk emziren kadın, insan grupları, yere uzanmış doğum yapan kadın figürinleri ve taştan kabaca yapılmış göz, kulak, burun, yüz, dudak, başparmak, kol, el, ayak, bacak gibi değişik insan uzuvlarının modelleri toplu halde bulunmuştur.¹⁵

(Resim 1) Roma’nın güneydoğusunda yer alan Palestrina’daki Tomba Barberini’de M.Ö VII. Yüzyıl’dan itibaren tarihlenen fildişinden oyularak yapılmış insana ait bir kol modeli bulunmuştur. Bunun (büyük bir olasılıkla başarılı bir sağaltma karşısında adak amacıyla) Suriye’de yapılmış olabileceği öne sürülmüştür.¹⁶ **(Resim 2)** Antik Yunan’da insan uzuvlarına ait model adayı sunulan tanrıların başında Sağlık Tanrısı Asklepios gelmekteydi. Kayda değer sağaltımlar (veya tedaviler) Asklepios’a

adanan tapınaklar ile kutsal alanlarda yapıldığından, bu gibi yerler (belkide Mısır’dan sonra gelen) en eski uygulamalı tıp merkezleriydi. Bu nedenle başarılı bir sağaltma karşısında Yunanistan’daki Epidauros Asklepios Kutsal Alanındaki Asklepios Tapınağı’na hasta uzuvların (kulak, burun, göz, bacak, kol ya da üreme organı) modelleri adak olarak sunulurdu. Halen Atina Ulusal Müzesi’nde sergilenen Epidauros Asklepios Kutsal Alanına ait bir kabartmada, sağlığına kavuşan bir gencin Sağlık Tanrısı Asklepios’a kol modeli sunması betimlenmektedir.¹⁷ **(Resim 3)** Yine aynı yerde, başarılı bir sağaltma sonrasında kendine sunulan insana ait büyük boy bir bacak modeli ile betimlenen Sağlık Tanrısı Asklepios heykeli sergilenmektedir.¹⁸ **(Resim 4)**

1.3 Kıbrıs’ın Yakın Geçmişi ile Günümüzde İnsan ve İnsan Uzuvarına ait Model Adaklar

Model adayı inancı Yakındoğu’dan batıya ve özellikle de Hıristiyanlık dünyasına girip de yayıldıktan sonra, Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin inançlarına da girmiştir. Kıbrıslı Türkler, herhangi bir uzvu ağrıyan hastaların ağrıyan uzuvlarının gümüş, altın ve genellikle de balmumundan yapılmış modellerini, ya da hastaların ağırlık ile boyundaki balmumu heykellerini, başta Dipkarpaz Burnu’ndaki Apostolos Andreas Manastır Kilisesi **(Resim 5)** ile Larnaka Hala Sultan Tekkesi **(Resim 6)** olmak üzere (bugüne kadar adlarını saptayabildiğimiz), Dip Baf’taki Ayios Solomonis Mezar kilisesi, Mağusa surlar içindeki Ayios Georgios Xorinos Kilisesi (St. George the Exiler - Sürgüncü Ay.Yorgi Kilisesi – Norturi Kilisesi) ve Peyia köyündeki Ay.Yorgi Kilisesi’ne adalarını yaygın bir adak şekliydi. Buna **“Boyuna mum adayı”** ve **“Ağırlığına mum adayı”** denmektedir.¹⁹

Antik dönemlerde adak hediyeleri taş veya pişmiş topraktan yapılırken, yakın geçmişimizde bu yapım yerini metale, yaygın olarak da balmumuna terk etmiştir. Böylece Kıbrıs’ta balmumundan adak hediyesi üreten mumcular türemiştir. Bu mumcuların özellikle Fenikelilerin Kıbrıs’ta kurdukları Afrodit kültürünün merkezlerinden biri olan Dali (İdalion) köyünden olmaları çok ilginçtir. Bu nedenle Dalili mumcuların antik çağlarda o bölgede var olan bir geleneği asırlar boyunca sürdürerek günümüze kadar taşıdıklarının düşünülmesine neden ol-

maktadır. Balmumu modeller önceleri elle yapılmakta, malzeme olarak da saf balmumu kullanılmaktaydı. Ancak adak siparişlerinin zamanla artması sonucu modeller parafin kullanılarak kalıpla yapılmaya başlanmıştır.²⁰ Adak mumu yapan mumcular önceleri Kıbrıslı Rumlar iken, daha sonraları onların yanında çalışan bazı Kıbrıslı Türkler de bu zanaatı öğrenmişlerdir. Kıbrıs'ta çerçicilik (Bohçacılık) yapan Dalili Pembe hanım'ın kızları olan Halide, Lema ve Muhterem isimli üç kız kardeşin Dalili Rum mumcuların yanında çalışarak mumculuğu öğrendikleri, daha sonra kendi iş yerlerini kurdukları ve aldıkları siparişleri üretip satarak geçimlerini sağladıkları öğrenilmektedir. **(Kaynak Kişi Künye No:44)**

Bir seyyah ve yazar olan H. V. Morton, Roma döneminde Hıristiyanlığı yaymak için Salamisli Aziz Barnabas ile dolaşan Aziz Paul'un gittiği yerleri dolaşırken uğradığı Mağusa'daki "St. George Ex Orinos Kilisesi" ile ilgili gözlemlerini, 1936 yılında yayınladığı "In the Steps of St. Paul" adlı kitabında şu şekilde anlatmıştır: "Nazik bir Kıbrıslı beni, son zamanlarda restore edilen, Rumların Katedrali'ne götürdü. Adını St. George Ex Orinos olarak söyledi. Şu anda Mağusa'da Hıristiyan kilisesi olarak kullanılan tek eski yapıdır. Kilisenin içini dolaşırken etrafında balmumundan adak sunuları bulunan St. George (Ay. Yorgi) ikonuna geldim. Orada balmumundan yapılmış kollar, ayak, kulaklar, parmaklar ve kabaca şekillendirilmiş başlar vardı. Bunların içindeki en çok dikkat çekici sunu, balmumundan yapılmış belki iki ayak boyunda tam boy küçük bir adamdı. Üzerinde Mehmet adı yazılıydı. Bunun bir Türk adı olduğunu anlayınca hayret ettim. "-Türkler de bu ikona taparlar mı?" diye sordum. Rehberliğimi yapan adam ciddi bir edayla: "- Doğrusu taparlar. Çünkü St. George büyük bir doktordur." dedi. Balmumu adak sunuları İtalya, Yunanistan ve Yakın Doğu'nun her tarafındaki Hıristiyan kiliselerinde görülür. Fakat Kıbrıs'taki bu modeller (görebildiğim kadarıyla) bana daha ziyade antik tapınak alanlarında kazılarla çıkarılan pişmiş toprak adak sunularına benzer gibi geldi"²¹

Sürekli düşük yaptıklarından "**Çocuk yaşatmayan kadınlar**" olarak tanımlanan Türk kadınları, normal doğum yapabilmek için, doğacak çocuklarını Dipkarpaz Burnu'ndaki Apostolos Andreas Manastırı ile

Larnaka'daki Hala Sultan Tekkesi başta olmak üzere değişik yerlere adarlardı. Normal doğum gerçekleşir gerçekleşmez (yani çocuk ana rahminden düşer düşmez), çocuk teraziyle tartılır ve libra ağırlığı ile şeklinde bir mum yaptırılırdı. Çocuk yetişkin bir yaşa gelince (ve eğer Apostolos Andreas Manastırı Kilisesi'ne adanmışsa), mumla birlikte oraya götürülürdü. Kilisenin giriş kapısına varılınca çocuğun eline verilen adak mumunu annesiyle birlikte emekleyerek dua yerine götürüp bırakması ondan istenirdi. Mumun oraya bırakılmasıyla adak da yerine getirilmiş olurdu.²² **(Resim 7 – 8)**

Apostolos Andreas Manastırına yapılan balmumu model adaklarla ilgili olarak anlatılan bir olay günümüze kadar gelmiştir. Bir kadının oğlu, altı yaşında vefat etmiş. Çocuğun defnedilmesi için tabutun yapılması beklenirken, çocuğun annesi uyuyakalmış. Rüyasına aziz Apostolos Andreas girmiş ve kendisine "**Senin oğlun ölmüştür. Ancak eğer bana herhangi bir adak adarsan oğlun hayata dönecektir**" demiş. Kadın da evin dışına çıkıp eline büyük bir taş almış ve "**Eğer oğlum bana geri verirsen sana oğlumun ağırlığında mum vereceğim**" diye adakta bulunmuş. Sözlerini bitirir bitirmez çocuk ellerini kımıldatmış ve ağlamaya başlamış.²³

Kıbrıslı Türk çocuklar Apostolos Andreas Manastırı'nın yanı sıra Larnaka'daki Hala Sultan Tekkesi'ne de adanırlardı. Hala Sultan Tekkesi'ne çocukların boyu ile ağırlığında mum adanması, çocuklara kızsız "Sultan" isminin verilmesi ve Tekkeye belli bir süre hizmet etme adığında bulunulması belli başlı adak şekillerindendi. Yapılan adak üzerine yeni doğan çocuk yaşarsa; çocuğun kendini bilecek yaşa gelmesiyle birlikte yapılan mumla birlikte Hala Sultan'a götürülüp adanılan süre tekkede bırakılır veya annesi de orada kalarak tekkedeki şeyhlere birlikte hizmet ederlerdi.²⁴

Kıbrıs'ta durum böyle iken, İstanbul'daki Balıklı Rum Ayazması'nda da durum farksızdı. Ayazmayı halen ziyaret edenlerin ayazmadan şifa dilendikleri ve sağlıklarına kavuşanların hastalıklı organlarının (kol, ayak, bebek, yüzük, v.s) modellerini kilisenin duvarına astıkları öğrenilmektedir. Daha sonra bu modeller yerinden alınıp 40 gün süreyle evlerde tutulmakta, süre sonunda ise tekrar kiliseye getirilmektedir.²⁵

2. MANEVİ GÜÇLERE HİZMET ETME ADAĞI

Yeri gelmişken “Hizmet Adağı”nın tarihi geçmişini üzerinde de duralım. Hititlerin başkenti Hattuşaş (Boğazköy) arşivinde bulunan Hitit Kralı 3. Hattuşili’ye (M.Ö 1275–1250) ait otobiyografi niteliğindeki çivi yazılı metinde, gençlik yıllarında hastalanması üzerine sağlığına kavuşması için babası Hitit kralı Murşiliş’in onu aşk tanrıçası İştâr’ın (Hurriler’de ŞAUŞGA’nın) hizmetine (koruyuculuğuna) verdiği, böylelikle de sağlığına kavuştuğu kayıtlıdır.²⁶ Yine Hattuşaş arşivinde bulunan belgelerde Hitit tapınaklarında bulunan tapınak fahişeleri ile sivil esirlerin tanrıya hizmet ettikleri kayıtlıdır.²⁷

Mezopotamya’daki Sümer ve Asur inançlarında insanların yaratılma nedenleri; tanrılara hizmet etmelerine ve tanrıların yiyecek ve konut dahil her türlü gereksinimlerini karşılamaya dayandığından, insanlar tanrıların köleleri ve uşakları sayılırlardı.²⁸ Yine Sümer destanlarında insanın tanrılara kul (hizmetkâr) olarak hizmet etmek için Bilgelik Tanrısı Enki tarafından yaratıldığı yazılıdır.²⁹ Yine aynı şekilde Mezopotamya’da eski çağlardan başlayarak Yeni Babil devrine kadar çocukların adak olarak mabetlere verilmeleri adettendi. (Bu inancın Meryem hikayesinde de devam ettiği anlaşılmaktadır)³⁰ Nippur’da bulunan Sümerli Ludingirra’nın kaleme aldığı M.Ö 2000 yıllarına ait bir yazıtta, çok güzel şarkı söyleyip harp çalan kızının, tanrı Enlil’e hizmet etmek için rahibe olmak istediği ve bu nedenle de rahip ve rahibelerin eşliğinde evinden alınıp tanrıya gelin olarak tapınağa götürüldüğü kayıtlıdır.³¹ Sümerli Ludingirra’nın bir başka yazıtında, Tanrıça İnanna tapınağına düzenli hediyeler sunan asil ailelerin erkek çocuklarına hizmet veren genç rahibelerin bulunduğu, tanrıça İnanna’nın adına erkeklere sevmeyi, aşkı ve üremeyi öğrettikleri ve arkadaşları Dada ile birlikte bu tapınağa gidip bir rahibeyle hiç unutamadığı bir şekilde seviştiği kayıtlıdır.³²

M.Ö 490–425 yılları arasında yaşayan ve tarihin babası olarak bilinen Halikarnassoslu (Bodrumlu) Herodotos’a göre, Babil’de (ve Kıbrıs’ın bazı yerlerinde) her genç kadının hayatında bir defa Afrodit Tapınağı’ndaki kutsal alana gidip oturması ve oraya giden bir yabancı erkekle sevişmesi zorunluluğu adedi vardı. Böyle yapılması Afrodit’e hizmet etmek, gönlünü almak

ve onu memnun etmek anlamına gelmekteydi.³³ Korint, Sicilya, Sardinya, Eryx, Etrüsk, Suriye ve Babil’de olduğu gibi, Kıbrıslı genç kızların evlenmeden önce M.Ö 750–475 yılları arasına tarihlenen Amatus ile Baf’ta bulunan Afrodit tapınaklarında belli bir süre kalmaları ve ülkeye gelen yabancı erkeklerle para karşılığında ilişkiye girmeleri aynı inanca dayalıydı.³⁴ Verdikleri bu hizmet sonunda azad edilirler ve böylece evlenmeye hak kazanmış olurlardı. Bu kadınlar evlendikten sonra her ne şekilde olursa olsun bir daha fahişelik yapmazlardı.³⁵ Ahlak dışı kurallar içeren bu dinin Kıbrıs’a, Fenikeli, Suriyeli ya da Babilli olarak gösterilen Kıbrıs’ın rahip kralı Kyniras tarafından getirildiği öne sürülmüştür. Kyniras, Kıbrıs’taki Afrodit kültü ile dini fahişeliğin kurucusu olarak bilindiğinden, Afrodit’in sevip saydığı bir kraldı. Kıbrıs’ta önce Amatus ile Baf’taki Afrodit Tapınaklarında görülen dinsel fahişeliğin, Afrodit’in lanetine uğrayan Kyniras’ın üç kızının (Orsedice, Leogore ve Braesia) kendilerini önce babalarına, sonra da yabancılara vermeleri efsanesine dayandığı sanılmaktadır. Bu kızlar daha sonra Mısır’a göçüp orada ölmüşlerdir.³⁶

Dileklerin gerçekleşmesi halinde manevi güçlere belli süreler hizmet edileceğine ilişkin adaklar Kıbrıs’ta Baf Aphrodit tapınağına yapıldığı da öğrenilmektedir. Baf Aphrodit’ine böyle bir adakta bulunan genç kızlar, dilekleri gerçekleşince tanrıçanın tapınağında belli bir süre kalarak ona hizmet ederlerdi. Afrodit kültürünün yayıldığı Sicilya ile Korint şehirlerindeki Aphrodit tapınaklarında da aynı biçimde adakta bulunulurdu.³⁷

Yine aynı şekilde M.Ö I’inci yüzyılda Venüs Erycina tapınak alanında erkekli kadınlı köleler bulunurdu. Bunlar tanrıçaya hizmet ettikten sonra, kraliçenin azadlı köleleri sayılırlar ve onun koruyuculuğu altında kalırlardı. Bunlar özel haklara sahip olarak Roma idareciler tarafından saygı görürler ve VENERİİ adıyla bilinirlerdi.³⁸ Yine Attika’da hastalıkların geçmesi için genç kızlar Artemis’e vakfedilirler, Artemis Brauronia’ya adanırlar ve ARKTOİ (Ayılar) adı verilen 5–10 yaşlarındaki kızlar, her beş yılda bir Tanrıça Artemis Brauronia şenliklerinde gerçekleştirilen bir törenle tanrıçanın hizmetine teslim edilirlerdi.³⁹

Şimdi de Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumların bu konudaki inanç ve uygulamalarını anlatalım. Kıbrıs’ın

yakın geçmişi ile günümüzde kutsal yerlere hizmet etme adağının mahiyeti (eskiye nazaran) değişik olsa bile, Anadolu ile Mezopotamya'daki tapınaklara, genellikle de Ana Tanrıça (Afrodit, İnanna v.s) tapınaklarına yapılan hizmet etme adağı inanç ve geleneğinin bir devamı olarak görülmektedir.⁴⁰

İnsanı kul, köle ve hizmetkâr sayan bu inanış bütün tarih boyunca sürmüş ve en sonunda Tevrat, İncil ve Kuran'a da girmiştir.⁴¹ Çocukların tanrıya adanmaları Kuran-ı Kerim'deki Ali İmran Suresi'nin 35'inci ayetinde de yer almıştır. Bu ayette İmran'ın eşinin tanrıya : "Ey Tanrım, ben karnımdakini sana azadlı köle olarak adadım, bu adağımı onayla" şeklinde dua ettiği öğrenilmektedir.⁴²

Kıbrıslı Türkler bu adak şekline "esir etme" ve "Hizmet etme" derlerlerken, Kıbrıslı Rumlar da kölelik anlamına gelen SKLAVOMA demektedirler.⁴³ Bu adak şekli bir anlamda, bir kişinin ya da kişiyi simgeleyen modelinin belli bir yerde belli bir süre tutuklu kalması, bağlı kalması, ya da hastalıkları sağaltıklarına inanılan manevi güçlere ait manastır ile tekkelerde belli bir süre kalıp onlara hizmet edilmesidir. Bunu da bir önceki bahiste anlattığımızdan burada tekrarlamayalım.

3. YAKINDOĞU İLE BATININ UZAK GEÇMİŞİNDE GÜVERCİN İNANÇLARI

Antik çağlardan günümüze kadar gelen tanrılar ile insanlara ait model adaklar ile tanrılara 'hizmet adağı'na dayalı inanç ve uygulamaları ana hatlarıyla ele alıp irdeledikten sonra, şimdi daha da detaya inerek, antik çağlarda kutsal sayılan güvercin inançları ile güvercin model adaklarının Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum kültürlerine nasıl yansıdığını tarihi süreç içinde irdelemeye çalışalım. Bazı ülkelerde kutsal sayılan güvercin, Almanca 'Taube', Fransızca 'pigeon' ile 'colombe', Latince 'columba', İspanyolca 'paloma', İtalyanca 'colomba', İngilizce 'pigeon' ve özellikle de 'dove', İbranice (Hebrew) 'yoh-nah' veya 'Yonah', Rumca 'peristera', Farsca 'ke-bûter' (mavili), Arapça 'hamame' ve Çuvaşca 'kavakarcan' olarak bilinmektedir.⁴⁴

3.1 Yakınoğu'da Güvercin İnançları

Antik yazarların güvercin inançlarına ilişkin olarak verdikleri bilgilerden ayrı olarak, bugüne kadar gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda açığa çıkan buluntular da, hayvanların en doğurganı olan güvercini kutsal sayma inancının ilkin doğuda başladığını ortaya koymuş bulunmaktadır. Bu inancın Mezopotamya Samileri tarafından Suriye-Anadolu Samilerinden alındığı, daha sonra bunlara Mısır unsurlarının yanı sıra, ahlak dışı kurallar içeren Babil'deki Astarte kültürünün de eklendikten sonra Fenikeliler tarafından batıya yayıldığı genellikle kabul edilmektedir.⁴⁵

Babil ve Hindistan'da tanrılar anası olarak bilinen SACCA veya kraliçe TABERNACLE ölünce tanrılaşıp güvercine dönüşmüş ve adı güvercin anlamına gelen "D'lune" (Juno) olurken, ağzında zeytin dalı olan güvercin veya elinde zeytin dalı tutan bir kadın şeklinde betimlenmeye başlanmıştır.⁴⁶

Kraliçe Tabernacle'nin öldükten sonra güvercine dönüşmesi ve ağzında zeytin dalı olan bir güvercin şeklinde betimlenmesi, M.Ö VIII. Yüzyıl'ın ilk yarısında yaşadığı öne sürülen Samilerin (Babil ve Asurluların) tanrıçası Semiramis (Z'emir-amit) için de geçerlidir. Semiramis, "Dal Taşıyan", "Yabancı Güvercin" ve "Güvercin deliği" anlamına gelmektedir. Zaten Semiramis, Mezopotamya Tanrıçası İştar ile Fenike'nin (Suriye'nin) Tanrıçası Astarte'nin bir benzeri olduğu gibi, Astarte'nin güvercini ile de ilişkilidir. Suriyeli Samiler Fırat Vadisi ile Kuzey Suriye'de ve özellikle de Filistin'deki Ascalon ile Antakya eyaletine bağlı Hierapolis (Pamukkale) kentlerinde balıkçı tanrıçası Atargatis'e, özellikle de Atargatis'in (veya Derketo'nun) kızı olarak bilinen Tanrıça Semiramis'e ibadet ederlerdi.⁴⁷ (Resim 9)

Tanrıça Semiramis ile ilgili olarak günümüze değişik söylenceler gelmiştir. Yunan Mitograflarından Diodoros ile Ktesias'ın aktardıkları söylenceye göre, Semiramis, eski Suriye dilinde "Güvercinden gelme" anlamına gelmekteymiş. Filistin'deki Askalon Gölü'nün yarısı kadın yarısı ise balık olan Tanrıçası DERKETO (veya ATERGATİS), bir çobanla birleşince Semiramis doğmuş. Ancak çobanla girdiği ilişkiden sonra çobanı öldürmüş ve Semiramis'i de orada bırakarak göle dönmüş. Çocuğu güvercinler besleyip büyütmüş. Babil kralı Ni-

nos'un Suriye valisi olan Omnes ona aşık olup onunla evlenmiş. Ancak Semiramis'i gören Ninos ona aşık olunca, Omnes'i öldürüp Semiramis ile evlenmiş. Ninos'un ölümünden sonra 42 yıl Asur İmparatorluğunu yönetmiş. Bu süre içinde de Asur ülkesini kurmuş, tahkim etmiş, saraylar inşa etmiş ve dünyanın yedi harikasından biri olan ünlü Babil Asma Bahçeleri'ni yaptırmış. En sonunda tahtını, kendisini öldürmeye hazırladığını haber aldığı oğlu Ninyas'a bırakmış (veya Hindistan yemilgisinden sonra intihar etmiş) ve güvercin olup göğe uçmuş.⁴⁸

Semiramis ile ilgili olarak antik yazarlardan Hyginus'un Fabulae adlı yapıtında anlattığı söylenceyse, Euphrates (Fırat) nehrine gökyüzünden bir yumurta düşünce balıklar onu alıp nehir kenarına taşımışlar. Bir güvercin de yumurtanın üzerine kuluçkaya oturmuş. Böylece tanrıça Fırat nehrinin kenarında yumurtadan çıkmış. Bu söylenceyle, Tanrıça Afrodit ile kutsal hayvanı güvercinin proto tipinin ortaya çıktığı sanılmaktadır.⁴⁹

Başka bir anlatıma göre Hierapolis'teki tapınakta antik yazarlardan Lucian'a, başının üzerinde altın bir güvercin oturan Semiramis'in bir heykeli gösterilmiş. Roma döneminde Ascalon (Ashkelon) şehrinde basılan sikkelerdeki tanrıça Semiramis (veya annesi Derceto veya Atergatis) betimlerinde, yanında veya elinde bir güvercin tutmaktadır. Ayrıca bazı sikkelerde başında iki güvercin olduğu halde betimlenirken, bazı sikkelerde ağzında zeytin dalı olan bir güvercin şeklinde de betimlenmektedir.⁵⁰

Dolayısıyla güvercin, Sacca, Tabernacle, Atergatis, Semiramis gibi doğulu tanrıçaların, özellikle de Suriyeli (Fenikeli) Astarte'nin özel mülkü (kutsal hayvanı) sayılmıştır.⁵¹

3.2 Yakındoğu Güvercin İnançlarının Akdeniz Ülkelerine Yayılması

Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, ticaretle uğraşan denizci bir millet olan Fenikelilerin batıya (Akdeniz ülkelerine) yayılmalarıyla birlikte, Babil ve Mısır etkisiyle şekillenen dini inançları ile bu inançlara dayalı unsurları batıya taşımışlardır. Astarte batıya taşınırken değişik ülkelerde değişik adlar alırken, Yunanlılarda Aphrodite, Efes'te Efes Artemis, Roma'da Venüs ve Kıbrıs'ta

da Kıbrıslı (Baflı-Kuklalı) Aphrodite adlarını almıştır.⁵²

Sumer Aşk Tanrıçası İnanna, Samili Tanrıça Semiramis, atribüsü dikili iki fallus olan Yukarı Suriye'deki Hierapolisli Atergatis, Mezopotamya, Babil, Akad ve Hitit Tanrıçası İştar, Suriye ve Fenikeli Tanrıça Astarte (Astoret) ve Asurlu Tanrıça Mylitta'nın yerini, onlardan etkilenecek oluşan Yunanlıların aşk, güzellik, izdivaç, doğurganlık, bolluk ve bereket tanrıçası Afrodit (Romalılarda Venüs) almıştır.⁵³ Böylece doğuda Ana tanrıçanın Atribüsü (simgesi) olan güvercin, bu sefer de Afrodit'in kutsal hayvanı olmuştur. Güvercin özellikle Astarte ve Afrodit'in kutsal hayvanı olduğundan, Afrodit tapınaklarında sürülerle güvercin beslenirdi.⁵⁴ Kuşlar içinde en doğurgan hayvan olan güvercin önceleri genç kızlar tarafından Suriye (Fenike) tanrıçası Astarte'ye adak olarak sunulurken, daha sonra Afrodit'e adak olarak sunulan en gözde adak (veya kurban) hediyesi olmuştur.⁵⁵ Tanrıçaya güvercin kurban edilmesi (ve/veya adak olarak sunulması), bir bakımdan bekâretin son bulması ve tanrıçanın etrafında gelişen dinsel fahişeliğin başlaması anlamına gelmektedir. Bekâretin dinsel bir törenle kurban edilmesi ve dinsel fahişeliğin kaynağı olarak da Babil ve Suriye gösterilmektedir.⁵⁶

Bu nedenle gerek Fenike ve gerekse Kıbrıs'ta ellerinde güvercin tutan kadın heykelleri adlarını saydığımız doğulu tanrıçalara, özellikle de bir benzerleri olan Astarte'ye bağlanırken, elinde güvercin tutan erkeklerin ise Astarte'nin rahipleri olduğu öne sürülmüştür.⁵⁷ (Bu konu ise, Kıbrıs'ın uzak geçmişindeki güvercin inançları başlığı altında ele alınıp incelenecektir.)

Fenikelilerin terra-cotta'dan imal edip batıya ihraç ettikleri oturan Suriyeli Tanrıça Astarte figürinlerinden biri şu anda Paris Louvre Müzesi'nde sergilenmekte olup, sol eliyle göğsündeki güvercini tutmaktadır.⁵⁸ (Resim 10) Göğüsleri arasında güvercin tutan terra-cottadan yapılmış küçük boy Tanrıça Astarte figürinlerine Sardinya Mezarlıkları ile Sardinya'daki Tharros'ta rastlanmıştır. Halen Louvre Müzesi'nde sergilenen Sardinya'da bulunan Suriye kaynaklı Tanrıça Astarte figürini, sol elinde bir güvercin tutmaktadır.⁵⁹ (Resim 11) Yine British Museum'da sergilenen Sardinya'da bulunan ayakta duran bir kadın figürininin sağ kolu göğsüne doğru kıvrılmış olup göğüslerinin arasında bir güvercin tutmaktadır.⁶⁰ (Resim

12)

Mikenay'da altından bir ziynet eşyası üzerinde güvercin betimi bulunması itibarıyla, Ana Tanrıça'nın Ege bölgesiyle de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.⁶¹

Trakya'da Oryahova yanındaki Galiche'de bulunan ve şu anda Sofya Müzesi'nde sergilenen M.Ö II-I. Yüzyıl'a ait gümüş bir Phalera (askerlerin boyunlarına astıkları zırh yerine geçen metalden plaka) üzerinde, omuzlarında birer kuş (muhtemelen güvercin) oturan bir tanrıça betimi yer almaktadır.⁶²

Güvercin betimleri aynı şekilde Kartaca adak stellerinde de yer almaktadır.⁶³

Güvercin betimleri ile Ana Tanrıça (Yunan ve Roma'da Kybele) konularında Anadolu'yu da hesaba katmamız gerekmektedir. Ancak Neolitik dönemden başlayarak Anadolu'da vahşi hayvanların (özellikle de Leopar ile aslanın) koruyucusu ve bolluk-bereket Tanrıçası olarak bilinen Ana Tanrıça geleneğine Hatti, Hurri, Mezopotamya ve Demir Çağda (M.Ö 1200–750/700) Mısır, Aram ve Fenike gibi semitik unsurlar da eklenerek bu tanrıçanın Hattilerde “Vuruşemu”, Hurrilerde “Hepat”, Hititlerde “Arinna'nın Güneş Tanrıçası” ile “İştar” ve Geç Hititlerde “Kupaba” adlarını aldığı bilinmesine karşın, Yunan ile Roma öncesi Anadolu'da güvercin betimlerine (bilebildiğimiz kadarıyla) rastlamak mümkün olmamıştır.⁶⁴ Ancak Balkanlardan gelen ve M.Ö 750 yılından sonra Orta ve Güneydoğu Anadolu'da bir varlık olarak ortaya çıkan Phrygialılarla (Friglerle) birlikte Anadolu'da güvercin betimlerine rastlanmaya başlanmıştır. Phrygialıların merkezi olan Gordion'daki Naischos içindeki Arkaik İon etkilerini taşıyan Kybele kabartmasında, tanrıça sol elinde bir kuş (muhtemelen güvercin) tutmaktadır.⁶⁵ Ayrıca Helenistik döneme tarihlen ve “Güvercinli Kase” olarak bilinen bir kabın da Bergama'da bulunduğu öğrenilmektedir.⁶⁶ Yine de Kıbrıslı (Bafı-Kuklalı) Afrodit için her yıl Baf'ta düzenlenen şenliklere İran, Yunanistan ve Anadolu'dan gelenler olduğu gibi, Pers Egemenliği'ndeki Efes Artemision'da (Artemis Tapınağı'nda) Mayıs-Haziran aylarında düzenlenen şenliklere M.Ö VI. yüzyıl sonuyla M.Ö V. Yüzyılın başlarında Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs'tan katılımların olduğu ve Efes Artemis tapınağı ile bu bölgedeki Erythrai ile Smyrna'da çok sayıda İonya etkilerini taşıyan Kıbrıs yontusunun bulunduğu bilinmektedir.⁶⁷

Dolayısıyla o dönemde İonya (İzmir) bölgesi ile Kıbrıs arasında sıkı ilişkiler bulunduğundan, güvercin betimlerine gerek Efes Artemis Tapınağı'nda, gerekse Smyrna ile Erythrai'de de rastlanma olasılığı hayret verici bir gelişme olmasa gerek diye düşünüyorum.

3.3 Tevrat ve İncil'de Güvercin

Tevrat'da (Eski Ahid) adlarından özellikle söz edilen iki kuştan biri güvercindir. Tekvin'de, Nuh Peygamber'in tufan sonrasında suların çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini üç kez gönderdiği ve güvercinin gemiye ikinci geri dönüşünde ağzında yeni koparılmış bir zeytin dalı bulunduğu kayıtlıdır.⁶⁸ Güvercinin ağzında zeytin dalı olması itibarıyla tufanı yaratan tanrı ile insanlar arasında barışı simgelemektedir.⁶⁹ Güvercinin ağzında zeytin dalı taşıması da bizlere gerek Semiramis söylencesinde ve gerekse Semiramis'in (veya annesi Atergatis'in) Ashkelon şehri sikkelerinde ağzında zeytin dalı taşıyan güvercin şeklindeki betimlerini anımsatmaktadır. Bilindiği gibi tufan mythosu kahramanının adı Sumerlerde Ziusudra, daha sonra Akadlar'da (Babililerde) Utnapiştım ve en sonunda Yahudilerde (Tevrat'ta) Nuh Peygamber olarak geçmektedir.⁷⁰

Tevrat'ta, dileklerin gerçekleşmesi, yeni doğan erkek çocukların tanrıya takdim edilmeleri, suç ve günahların affedilmesi ve sağaltma amaçlarıyla tanrılara bir çift kumru veya bir çift güvercin yavrusu takdim edildiği (ve/veya yakılarak kurban edildiği) kayıtlıdır.⁷¹ Yahudilerin bu inançları Babil'de sürgünde buldukları bir sırada aldıkları tahmin edilmektedir.

Eski Mezopotamya, Hitit ve Mısır inançlarının izlerini taşıyan Hıristiyanların din kitabı İncil'de (Yeni Ahid)'de “Kutsal üçleme” (tanrının üç yansıması) olarak geçen “Baba-oğul-Kutsal Ruh” (Ruhül Kudüs) kavramındaki kutsal Ruh'un (yani tanrının aktif gücünün) simgesi güvercindir.⁷² Kutsal Ruh, Hıristiyan ikonografisindeki (İkonoloji) beş ayrı konuda güvercin olarak betimlenmektedir.

İsa'nın Yahya Peygamber tarafından Ürdün Nehri'nde vaftiz edilmesi sahnesi⁷³ (**Resim 13**)

Baş Melek Cebrail'in Meryem Ana'ya hamile kalacağını müjdelemesi (Evangelismos tis Theotoku – The Annunciation) sahnesi⁷⁴

İsa'nın ölümünden sonra toplanan havarilerin üzerine kutsal Ruh'un inişini yansıtan Pentikosti Bayramı Sahnesi.⁷⁵

Kutsal Üçleme Sahnesi⁷⁶

Yortularda düzenlenen dini tören (Synaxis of the Virgin) Sahnesi⁷⁷

3.4 Türk-İslam İnançlarında Güvercin

Güvercin inancı bazı ayrıntılarla Hıristiyan ve Yahudi inançlarının yanı sıra İslam inançlarına da girmiştir. İslam inançlarında güvercin, Peygamber Hz. Muhammed'in saklandığı mağarada örümcek ağlarının üstüne yuva yaprak onu gizleyen ve koruyan bir kuş olarak kutsanmıştır. Ayrıca güvercinin Peygambere duyduğu saygıdan dolayı Kabe'nin üzerine konmadığına da inanılmaktadır. Genel bir inanışa göre de güvercinin suçsuz-günahsız insanların ruhu olduğu varsayıldığından, cami, kilise, kale ve büyük yapı çatılarına güvercinler için özel hücreler yapılmaktadır. Yine İslam disiplini içindeki halk inançlarında Hızır'ın güvercin kılığına girerek insanlara görüldüğüne inanılmaktadır.⁷⁸

İlk Türk Müslüman dervişleri istedikleri zaman şekil değiştirerek kuş şekline girme (Metamorphose – Donuna girme) özelliklerine sahiptiler. M.S 1209/10 – 1271 yılları arasında yaşamış olan Hacı Bektaş Veli, güvercin şeklinde Anadolu'ya gelmişti. Yorumu ise, tasavvuftaki devri tamamlayarak gökten güvercin şeklinde inmesi ve tekkesinin önünde insan şekline girmesidir. Bundan ayrı olarak Hacı Bektaş Veli'nin günlük hayatta da güvercin olup uçtuğu, bir yerden bir yere gideceğinde güvercin şekline girdiği öğrenilmektedir.⁷⁹

4. KIBRIS'IN UZAK VE YAKIN GEÇMİŞİYLE GÜNÜMÜZDE GÜVERCİN İNANÇ VE UYGULAMALARI

4.1 Kıbrıs'ın Uzak Geçmişinde Güvercin İnançlarıyla Betimleri

Yakındoğu'nun uzak geçmişindeki güvercin inançlarının Akdeniz ülkelerine yayılması başlığı altında Kıbrıs'tan söz etmediğimizden, şimdi de bu konuyu ele alıp irdeleyelim.

Kıbrıs'ta güvercinin kutsal sayılması inancı ilk kez Kıbrıs Erken Tunç II döneminde (M.Ö 2075 – 2000) başlamış ve Arkaik dönemde (M.Ö 750 – 475) artarak devam etmiştir.⁸⁰

4.1.1 Kıbrıs'ta Güvercin Betimli Tanrı ve Rahip Modelleri

Fenike, Sardinya ve Kıbrıs'ta bulunan ellerinde güvercin tutan heykeller doğulu tanrıçalara (özellikle de tanrıça Astarte ve Afrodit'e) bağlanırken, ellerinde güvercin tutan erkekler de Astarte'nin rahiblerine veya Kıbrıs'a ilk Afrodit Kültünü getiren Kıbrıs'ın Rahip Kralı Kyniras'a bağlanmıştır.⁸¹ Nitekim Cesnola tarafından Kıbrıs'taki Afrodit Golgoi Tapınağı'nda bulunup New York'daki Metropolitan Müzesi'ne satılan Arkaik Döneme tarihlenen (M.Ö VII-VI. yüzyıl) bazı heykellerin, Kıbrıs'a Astarte dinini getiren rahip kral Kinyras'a, ya da Afrodit tapınağının yüksek düzeydeki rahiplerine ait olabileceği öne sürülmüştür. Kireç taşıdan yapılmış olan bu heykellerden ikisi büyüktür. Bunlardan biri sağ elinde küçük bir kupa, sol elinde ise bir güvercin tutmakta olup "Güvercinli rahip" (ve Venüs rahibinin heykeli?) olarak tanımlanmıştır. kireç taşıdan yapılmış olan bu heykelin sol omzunda Kıbrıs dilinde yazılmış iki yazı bulunmaktadır.⁸² (Resim 14) Afrodit Golgoi Tapınağı'nda bulunan diğer heykel ise, sağ elinde yuvarlak küçük bir kutu, aşağı doğru uzanan sol elinde ise bir güvercin tutmaktadır.⁸³ (Resim 15)

İdalion'da (Dali'de) bulunan ve halen British Museum'da sergilenen Kıbrıs Arkaik döneme tarihlenen kireçtaşı heykel, sol elinde bir güvercin tutar durumda betimlenmiştir.⁸⁴ (Resim 16) Aynı şekilde Arsos'taki kutsal alanda bulunan kireç taşıdan yapılmış küçük boy bir adak heykeli de, göğsünde bir güvercin (veya kuş) tutmaktadır.⁸⁵ (Resim 17)

Arkaik döneme ait sakallı bir şahsı yansıtan pişmiş topraktan yapılmış silindirik kaideli küçük bir figürin, öne doğru uzattığı ellerinin arasında, adak olabileceği izlenimi edinilen bir kuş tutmaktadır.⁸⁶ (Resim 18)

4.1.2 Kıbrıs'ta Pişmiş Toprak Güvercin Modelleri

M.Ö VII. yüzyılda Babil ve Suriye'den Kıbrıs'a gelen ve Mısır etkilerini de taşıyan Ana Tanrıça Astarte ve/veya daha sonra Kıbrıs'ta Astarte'nin yerini alan Kıbrıslı (Baflı) Tanrıça Afrodite, bereketi artırabilmek amacıyla, para, tuz ve Fallus (erkeklik uzvu) adaklarının yanı sıra güvercin modelleri de adak olarak sunulurdu.⁸⁷ Arkaik-Hellenistik dönemler arasına tarihlenen Kıbrıs'taki Aphrodit Golgoi Tapınağı'nda adak amaçlı olduğuna inanılan taştan yapılmış çok sayıda tek veya karşılıklı sevişen (öpüşen) güvercin modelleri bulunmuştur.⁸⁸ **(Resim 19)**

4.1.3 Kıbrıs'ta Güvercin Betimli Tapınak Modelleri

Kıbrıs'ta en eski güvercin betimleri Bellapais yanındaki Vounos mezarlık alanı'nda gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda bulunan Erken Tunç II dönemine tarihlenen (M.Ö 2075 – 2000) pişmiş topraktan yapılmış yuvarlak bir tapınak modelinde tespit edilmiştir. Tapınak modelinin içindeki figürlerden biri elinde güvercin tutmakta, bazı güvercinler ise bir kâseden su içmektedirler. Tapınak modelindeki güvercin betimlerinin yanı sıra, boğa kültürünü anımsatan boğalar, bolluk ve bereketi betimleyen yılanlar, halka halinde ayakta duran insanlar ve kucağında çocuk tutan bir kadın da bulunmaktadır. Bu sahne “kutsal evlilik”, ya da güvercin, yılan ve çocuk tutan figürinlere dayanılarak Ana Tanrıça'ya bağlı bereketle ilgili bir dinin söz konusu olabileceği öne sürülmüştür.⁸⁹ **(Resim 20)** Vounos mezarlık alanı kazısında ayrıca güvercin, ya da kuş bezemeli bir seramik de bulunmuştur.⁹⁰

Kıbrıs'ta ele geçen ve M.Ö VII-VI. yüzyıla tarihlenen ev ve genellikle de tapınak olarak tanımlanan modeller, Erken Demir Devrinden (M.Ö 1050) başlayarak Kıbrıs'ta bir varlık gösteren Fenike ile Suriye etkilerini taşımaktadır. Bu tapınak modellerine Kıbrıs (İdalion-Dali-, Kition), Yakın Doğu (Beth Shan, Megiddo, Nimrud ve Filistin) ve Girit'te rastlanmıştır. Hepsinin ortak yanları; kapı, pencere veya mekan içinde insanların bulunması, insanların oynamaları veya birinin lir çalması, tapınağın duvarlarında güvercin delikleri veya güvercinlerin bulunması ve bunların güvercin tan-

rıçasıyla ilişkilendirilmeleridir. Filistin'deki Beth-Shan'da ele geçen tapınak modelindeki pencerede güvercinler uçmaktadır. Bu tapınak modeli M.Ö XIII. Yüzyıla tarihlendirilmiş olup Astarte'ye ait olduğu üzerinde durulmuştur.⁹¹

Kıbrıs Müzesinde sergilenen yuvarlak bir tapınak modelinin içinde, oturan bir kişi lir çalmaktadır. Diğer özelliklerinden ayrı olarak, tapınağın etrafındaki figürlerin tapınağın dış duvarına tırmanıp içine bakmaları itibarıyla, Vounos'taki (Erken Tunç II'ye tarihlenen) güvercin betimli tapınak modelini anımsatmaktadır.⁹²

İdalion'da (Dali'de) bulunup Paris Louvre Müzesinde sergilenen ve Kıbrıs'taki Afrodite kültü ile ilişkilendirilen köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen planlı iki tapınak modelinde, kapı ve pencerelerde, üstü insan altı ise hayvan olan insanlar ve yapının üst duvarlarında ise güvercin delikleri bulunmaktadır. Birinin içindeki figür “Güvercin Tanrıçası” olarak tanımlanmıştır.**(Resim 21)** Genel durumu itibarıyla Nimrud'da (Dicle ile Büyük Zap suyunun birleştiği yerdeki Kalah kentinde) bulunup British Museum'da sergilenen ve muhtemelen M.Ö VIII. Yüzyılın ilk yarısına tarihlenen fildişinden yapılmış “Pencerede kadın” buluntusuyla benzerlik göstermektedir.⁹³

Kition'da bulunup halen Louvre Müzesi'nde sergilenen M.Ö VII.-VI. yüzyıla tarihlenen silindirik bir tapınak modelinin cephelerinde güvercin delikleri, tapınağın tepesinde oturan güvercinler ve çevresinde ise biri lyre çalan, üçü ise dans eden figürler bulunmaktadır.⁹⁴ **(Resim 22)**

Yine Kition'da bulunan konik bir ayaklık modelinin dış duvarlarında (Kition ile İdalion örneklerinde olduğu gibi) güvercin delikleri ve kapıda ayakta duran bir figür (tanrıça) bulunmaktadır.⁹⁵

Model adaklarda çoğunlukla insanların dans ettikleri ve değişik çalgı aletlerinin yanı sıra birinin harp çaldığı gözlemlenmektedir. Bereket Tanrıçası “Baflı Afrodite Kültü”nün Kıbrıs'taki kurucusu olarak gösterilen Kıbrıs'ın rahip kralı Kinyras'ın müzikle ilgili olduğu ve adının Sami dilinde “**Lir**” (**Lyre**) anlamına gelen Kinnor'dan türetildiği üzerinde durulmuştur.⁹⁶ Ayrıca Tanrıça için yapılan törenlerde çalgılı oyunların önemli bir yer tuttuğu ve lir ile Frikya'nın çift flütü (Çifte Aulos) eşliğinde tanrıça Afrodite'ye epik şiirler okunmasının bu

kralın bir özelliği sayıldığı da öne sürülmüştür.⁹⁷

4.1.4 Kıbrıs'ta Güvercin Betimli Sikkeler

M.Ö IV. Yüzyıl Helenistik devre tarihlenen Kıbrıs Baf sikkelerinde, tanrıça Afrodite ve simgeleri sayılan gül ile güvercin betimleri bulunmaktadır.⁹⁸ Kıbrıs'a ait Roma dönemi sikkelerindeki Baf Afrodite Tapınağı'nın iki yan kanatlarının üst kısımlarında birer güvercin, tapınağın önündeki avluda da bir güvercin yer almaktadır.⁹⁹ (Resim 23)

4.2 Kıbrıs'ın Yakın Geçmişle Günümüzde Güvercin İnanç ve Uygulamaları

Yukarıda sözü edilen Samililerin tanrıçası Semiramis, Hierapolisli tanrıça Atergatis, Mezopotamyalı ve Babilili Tanrıça İştar, Suriye ve Fenikelilerin tanrıçası Astarte (Astoret), Asurlu tanrıça Mylitta, Golgoili Aphrodite Golgoi, Anadolu Kybele, Efesli Efes Artemis, Yunan tanrıçası Afrodite, Roma tanrıçası Venüs ve Eski Ahid (Tevrat) ile Yeni Ahid (İncil) sürecinde güvercinin kutsallığı inancı, daha sonra (kısmen de olsa mahiyet değiştirerek) Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların inançları arasına da girerek devam etmiştir.

Kıbrıs'ın yakın geçmişinde (ve şimdi bile) yeni evlenen çiftlere zıfak odasına girmeden önce (ve zıfak odasından çıktıktan sonra da) bir çift güvercin yavrusu (güvercin palazı) yedirilmesi adettendir.¹⁰⁰ Yeni evlenen çiftlere güvercin palazı yedirilmesi halinde, güvercinler gibi muhabbetli olacaklarına, aşklarının sonsuza kadar devam edeceğine ve güvercinler gibi çok çocuklarının olacağına inanılırdı. (Kaynak Kişi Künye No: 12, 32, 44) Bu inanç Kıbrıs'ta yıllarca sürerek günümüze kadar gelmiştir.

Hala bugün bile, evlerde beslenen güvercinlerin (ve kumruların) tüketilmesi, o evin yıkılacağına (aile bireylerinin tükeneceğine), dağılacağına ya da o evin bereketinin kaybolacağına yorumlanmaktadır.¹⁰¹ Eğer ev herhangi bir nedenle terk edilecekse, evdeki güvercinlerin doğaya salınması eskiden olduğu gibi şimdi de sevap sayılmaktadır. Evlerde beslenen Kumrular da tüketilmezdi. Tüketilirse evin tükeneceğine inanılırdı. Kumruların "Ku Ku Ku" diye ötmeleri, "Beni tüketecek

olanın kö-kü kurusun" anlamına gelmekteymiş. (Kaynak Kişi: Adı: Pembe Rifat, Doğum 1896 Ölüm 1978, Doğum Yeri: Lefkoşa)

Kutsal kişilere hakaret, ya da sağlık gibi çok önemli bir konu gündeme geldiğinde, kutsal kişilere, çok değerli sayılması itibarıyla güvercin adağında bulunduğu öğrenilmektedir. Halk bilimi araştırmacılarından Maria Paraskevopoulou'nun bir Türk kadınla ilgili olarak yaptığı saptamaya göre, bir gün Aziz Basil törenlerinde kalabalık bir Hıristiyan topluluğu azizin ikonunu alıp gezdirirken, kilisenin yanında oturan bir Türk kadın : "Ellerinde tahta tutup onunla yürüyen bu delilere bakın" diye onlarla alay etmiş. Alay eder etmez de vücudu tahta gibi hemen kurumuş. Azize ağlayıp yalvarmaya başlamış, ondan merhamet dilenmiş ve sağlığını yeniden kazanması halinde ona güvercin kümesini verme adağında bulunmuş.¹⁰²

Kıbrıs'ta güvercinine dayalı onca batıl inanca rağmen, güvercin ve özellikle de güvercin palazı (güvercin yavrusu) Kıbrıs Mutfağına "Magarına palaz" adıyla da girmiştir. Güvercin haşlandıktan sonra, suyunda, elle yapılmış makarna haşlanır. Haşlanmış makarnanın üzerine kuru naneyle karıştırılmış rendelenmiş hellim (Kıbrıs peyniri) ekelenir, bunun üzerine de haşlanmış güvercin yavrusu konduktan sonra bol limon sıkılmak suretiyle yenir. Güvercin palazı bulmanın çok güç olması itibarıyla, bu yemeğin Kıbrıs Mutfağında ayrıcalıklı bir yerinin olduğunu da belirterek bildirimize son verelim.

SONUÇ

Bugüne kadar gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar, günümüzdeki model adak inanç ve uygulamalarının tarihin karanlıklarına uzanan bir geleneğin devamı olduğunu ortaya koymaktadır.

Çok tanrılı dinler dönemindeki bilgi birikim eksikliği, çaresizliğe düşen insanların sorunlarını aşmalarına yeterli değildi. İnançlar; tüm iyilik ve kötülüklerin manevi güçlerden geldiği ve insanların bu güçler tarafından ödüllendirilip cezalandırıldıkları doğrultusunda. Bu nedenle çözümünü bilmedikleri oluşumlar karşısında tanrı adını verdikleri koruyucu manevi güçler yaratmışlar; onlara tapınaklar veya adak yerleri yaptırıp hediyeler vermekle sorunlarını çözebileceklerine inan-

mışlardı. Daha sonraki tek tanrılı dinler döneminde bu tanrıların nitelikleri bazı manevi güçlere devredilmek suretiyle uygulamalara aynı şekilde devam edilmiştir.

Antik çağlarda, doğunun da etkisiyle, Kıbrıs'taki Amatus, Marion, İdalion (Dali), Kition, Ay. İrini, Golgoi (Athienou), Arsos gibi tapınaklara insan ile hayvanların pişmiş topraktan yapılmış heykelleri, Afrodite Golgoi Tapınağı'na da insanların değişik organlarının taştan yapılmış modelleri adak olarak sunulurdu. Yakın geçmişimizde ise Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar, hastaların balmumu ile metalden yapılmış modellerini kutsal sayılan kilise veya tekkelere adak olarak sunarlardı.

Kıbrıs'ın uzak ve yakın geçmişinde sahip çıkarılan çoğu manevi inançlarda dil, din ve ırk farkı gözetilmediği anlaşılmaktadır. Toplumların köklerinin belirli ve/veya değişik kaynaklara dayanması kaçınılmazdır. Geçmiş dönemlerde Önasya ile Mısır'da ortaya çıkan bölgesel kültürlerin Akdeniz dünyasına yayılmalarıyla birlikte kendilerine yer bulmuşlardır. Dünyada ve Kıbrıs'ta model adaklar ile bunlara dayalı inançlar hangi kaynak, manevi güç veya dine bağlanırlarsa bağlansınlar, tarihin derinliklerinden gelen bir geleneğin mirası olduklarına şüphe yoktur. Kültürleri oluşturan örf, adet, gelenek ve görenekler benimsedikleri sürece varlıklarını aynen ve/veya varyantlar halinde sürdürürler; benimsemeyince de kaybolup giderler. Bu nedenle "Kültür mirası" olarak değerlendirilen uzak ve yakın geçmişimizin aydınlatılmasına katkı sağlayabilecek bulguların bilimsel verilerle ortaya çıkartılıp bilim dünyasına sunulması en içten beklentimizdir.

Sonuç olarak; yakın geçmişimizde hastalıklar karşısında çaresiz kalan insanların şifa bulmak için manevi güçleri hoşnut etmek için onlara model adığı adalarını nesilden nesile devam eden bir inanç şekli olmuştur. Böyle yapılması halinde hastaların şifa bulacağına kesinlikle inanıldığından, bu inançla hastaların sağlıklarına kavuştukları da rahatlıkla iddia edilebilir görüşündeyiz. Yine de şimdilerde, uzak ve yakın geçmişimizin karanlıklarını doktorlarımız ve modern tıp ile aşmış olmanın gururunu yaşadığımızı da belirterek bildirimizi sonlandırmış olalım.

Dipnotlar

* Bu araştırma ve inceleme yazısı 23-27 Eylül 2002 tarihleri arasında TÜKSEV tarafından Mersin'de düzenlenen "Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi"ne bildiri olarak sunulmuş ve 2004 yılında yine TÜKSEV tarafından yayımlanan "Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri" kitabında yer almıştır. (s.189-226).

¹ Peter Levi (Çev: Neşe Erdilek), *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Yunan*, Cilt.III, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, s.162-163.

² E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.II, Stockholm, 1935, Plate. CLIX, CCXXXIII (Ay. İrini), CCXLII ; Veronica Tatton-Brown, *Cyprus BC 7000 years of History*, British Museum Publication, London, 1979, s.85, Fig.263-264 v.d; Georges Perrot&Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt I, London, 1885, s.283-284 ; General Louis Palma di Cesnola, *Cyprus : Its Ancient Cities, Tombs and Temples*, London, 1877, s.157-158; James B. Pritchard, *The Ancient Near East, An Anthology of Texts and Pictures*, London, 1958, Fig.128.

³ John Baines&Jaromir Malek, *Atlas of Ancient Egypt*, Published by Phaidon Press Ltd, Oxford-England, 1989, s.221.

⁴ Doç. Dr. Ali M. Dincol, "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, No.1, Görsel Yayınları, İstanbul, 1982, s.89, 91.

⁵ *Woman in Anatolia, 9000 Years of the Anatolian Woman, Exhibitions Catalogue*, Published by Turkish Republic Ministry of Culture General Directorate of Monuments and Museums, İstanbul, 1993, s.32,106, no: A 137.

⁶ Erol Sever, *Asur Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.275.

⁷ Georges Perrot&Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt I, London, 1885, s.77.

⁸ Muazzez İlmiye Çığ, *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.

⁹ Georges Perrot&Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt I, London, 1885, s.62 v.d; Georges Perrot&Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt II, London, 1885, s.54.

¹⁰ George Hill, *A History of Cyprus*, Vol.I, Cambridge, 1949,

- s.96-104; Vergi Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları No.1, Lefkoşa, Ocak 1966, s.32.
- ¹¹ E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.II, Text-Plate, Plate: CLIX, CCXXXIII, CCXLII (Ayia İrini); E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.III, Text-Plate, Plate: CCII-CCIII (Arsos); Veronica Tatton-Brown, *Cyprus BC 7000 Years of History*, British Museum Publication, London, 1979, s.85, Fig.263-264 ; Georges Perrot&Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt II, London, 1885, s.185-186, Fig.123.
- ¹² Einar Gjerstad & the others, *Swedish Cyprus Expedition*, Vol.III, Text-plates, Stockholm, 1937, s.583-600, Pl.CLXXXV-CCII.
- ¹³ Peter Levi (çev:Neşe Erdilek), *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Yunan*, cilt III, İletişim Yayını, İstanbul, 1987, s.163 ; Reno Wideson, *Cyprus Images of a Lifetime*, Demetra Publications, Limassol-Cyprus, 1992, s. 485-487.
- ¹⁴ Doç. Dr. Ali M. Dincol, "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, No.1, Görsel Yayınları, İstanbul, 1982, s.90.
- ¹⁵ Georges Perrot & Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt I, London, 1885, s.283-284 ; General Louis Palma di Cesnola, *Cyprus : Its Ancient Cities, Tombs and Temples*, London, 1877, s.157-158; James Osgood , *Cesnola Collection of Cypriote Antiquities, a Descriptive and Pictorial Atlas*, Vol. i, Boston, 1884, plates xxvii, xviii and xix.
- ¹⁶ Tim Cornell & John Matthews, *Roma Dünyası, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, Cilt V, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.31.
- ¹⁷ Peter Levi (çeviren: Neşe Erdilek), *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Yunan*, Cilt.III, İletişim Yayını, İstanbul, 1987, s.163.
- ¹⁸ Peter Levi (çeviren: Neşe Erdilek), *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Yunan*, Cilt.III, İletişim Yayını, İstanbul, 1987, s.162.
- ¹⁹ H.V. Morton, *In the Steps of St.Paul*, Methuen & Co.Ltd., London,1936, s. 116; Tuncer Bağışkan, "Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri", *Halkbilimi Dergisi*, Sayı.27, Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Temmuz-Eylül, 1992, s. 12 ; Tuncer Bağışkan, "Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yerleri 6", *Avrupa Gazetesi*, Lefkoşa-Kıbrıs, 14 Mart 1999; Dr. Demetrios Stylianou, "The Inner Life of Cyprus", *Romantic Cyprus*, Nicosia-Cyprus, 1972, s.225.
- ²⁰ *Traditional Craftsman of Cyprus*, Pansyprian Architectural Heritage Organization Publication, Edition Nicosia Municipality, Nicosia, August 1982, s.98-99, fig.1; Reno Wideson, *Cyprus Images of a Lifetime*, Demetra Publications, Limassol-Cyprus, 1992, s. 485-487; Balmumundan yapılan mumların niye kutsal sayıldığı bilinmemektedir. Yine de balmumunun kutsallığı ilk kez Hitit Tanrısı Telepinu Mitosu ile daha önceye ait Ugarit (Sumer-Babil) Baal Mitosunda karşımıza çıkmaktadır. Yine de bu Mitosun arımumunu kutsal sayma inancının temeli olup olmadığı şimdilik bilinmemektedir. Mitosa göre Fırtına tanrısının oğlu olan Telepinu'nun ülkeyi terk etmesi üzerine ülkede kıtlık ve kuraklık baş gösterir. Bunun üzerine tanrıça Hannahannas, onu aramak üzere bir arı gönderir. Arıya, Telepinu'yu bulunca elleri ile ayaklarından sokması ve gözleri ile ayaklarını balmumuyla sıvayıp (balmumu ile mumlayıp) onu temiz pak bir şekilde tanrılara geri getirmesi buyruğunda bulunur. (Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s.118-120 ; O. R. Gurney, *The Hittites*, Book Club Associates Publication, London, 1954, s.185).
- ²¹ H.V. Morton, *In The Steps of St. Paul*, Methuen & Co. Ltd. London, 1936, s.116 ; Bu kilise St. George Ex Orinos Kilisesi olarak bilindiği gibi, Nusturi Kilisesi, St. George the Exiler Kilisesi ve Sürgüncü Ay. Yorgi Kilisesi olarak da bilinmektedir.
- ²² Tuncer Bağışkan, "Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri", *Halkbilimi Dergisi*, Sayı:27 (92/3), Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Temmuz-Eylül.1992, s.13 ; Tuncer Bağışkan, "Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri 6", *Avrupa Gazetesi*, 14.Mart.1999; (Kaynak Kişi Künye no: 3).
- ²³ Maria Pareskevopoulou, *Reserches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus*, Nicosia, 1982, s.82 ; Tuncer Bağışkan, "Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri", *Halkbilimi Dergisi*, Sayı:27 (92/3), Lefkoşa, Temmuz-Eylül.1992, s.13; Tuncer Bağışkan, "Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri 6", *Avrupa Gazetesi*, 14.Mart.1999.
- ²⁴ Tuncer Bağışkan , "Çocuk Yaşatmayan Kadınlarla İlgili İnançlar ve Sağaltma Uygulamaları", *Halbilimi Sempozyumları II*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi No.43,

- Ankara, 1997, s.38.
- ²⁵ Dr. Mebrure Değer, “İstanbul Ayazmalarında Halk Te-davisi”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Cilt.IV, K.B.H.K.A.G. Genel Müdürlüğü Yayınları: No.167, Ankara, 1992, s.80.
- ²⁶ Doç.Dr. Ali M. Dincol, “Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Sayı.1, Görsel Yayınları,1982, s.42.
- ²⁷ Doç. Dr. Ali M. Dincol, “Hititler”,*Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, No.1, s. 77-78, 87.
- ²⁸ Erol Sever, *Asur Tarihi, Kaynak Yayınları*, İstanbul, 1996, s.274.
- ²⁹ Şükrü Günbulut, *Ortadoğu Din Kültürü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.101.
- ³⁰ L.O. Oppenheim, *Ancient Mesopotomia*, Chicago, 1964, s.107; Muazzez İlmiye Çığ, *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.32.
- ³¹ Muazzez İlmiye Çığ, *Sumerli Ludingirra*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.105.
- ³² Muazzez İlmiye Çığ, *Sumerli Ludingirra*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.107-109.
- ³³ G. Rawlinson, *History of Herodotus*, Book I (Clio) No: 199; W.W.How & J. Wells, *A Commentary on Herodotus. With Introduction an Appendixes*, Vol.1, Oxford, 1928, s.151.
- ³⁴ P. Dikaïos, *A Guide to the Cyprus Museum*, Nicosia, 1961, s.90.
- ³⁵ G. Hill, *A History of Cyprus*, Vol.1, Cambridge, 1949, s. 80; Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.45, Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, 1997, s.45-46; Erol Sever, *Asur Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.75.
- ³⁶ L.G. Frazer, *Adonis Attis Osiris, Studies in the History of Oriental Religion*, London,1907, s.36; G.Hill, *A History of Cyprus*, Vol.I,s.71,80; Tuncer Bağışkan, “Kıbrıs Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.45, Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, 1997, s.45-46.
- ³⁷ Maria Paraskevopoulou, *Reserches into the Traditons of the Popular Religious Feasts of Cyprus*, Nicosia, 1982, s.6.
- ³⁸ Georges Perrot & Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt I, London, 1885, s.70.
- ³⁹ Dr. Güler Çelgin, *Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde Artemis*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1986, s.29-31.
- ⁴⁰ Böyle adak şekli Apostolos Andreas Manastırında da saptanmıştır ;Maria Pareskevopoulou, *Reserches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus*, Nicosia, 1982, s.82 ; Tuncer Bağışkan, “Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri”, *Halkbilimi Dergisi*, Sayı:27 (92/3), Lefkoşa, Temmuz-Eylül.1992, s.13; Tuncer Bağışkan, Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri”, No.6, Avrupa Gazetesi, 14.Mart.1999 ; Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, Nicosia, 1969.
- ⁴¹ Şükrü Günbulut, *Ortadoğu Din Kültürü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.101.
- ⁴² Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.9-10.
- ⁴³ Tuncer Bağışkan, “Ana Tanrıça Kültünün Kıbrıs Folklorundaki İzleri”, *Avrupa Gazetesi*, 15 Mayıs 1999; Tuncer Bağışkan, “Ana Tanrıça Kültü'nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine Bir Deneme”, *Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı.1, Pygmalion Yayıncılık, Lefkoşa, Kış 1993, s.21.
- ⁴⁴ İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınlar*, İstanbul, 1988, s.154 ; Aid to Bible Understanding, Wathe Tower Bible and Tract Society of Newyork inc. publication, 1971, s.464.
- ⁴⁵ G.Hill, *A History of Cyprus*, Vol.I,s.58-59; Tuncer Bağışkan, “Ana Tanrıça Kültü'nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine Bir Deneme”, *Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı.1, Pygmalion Yayıncılık, Lefkoşa, Kış 1993, s.18 ; Mezopotamya Tanrıçası İştâr Fenike'de (Suriye'de) Astarte adıyla ibadet görmüştür; Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.70, 280.
- ⁴⁶ Alexander Hislop, *The Two Babylons or the Papal Worship*, published by Loizeaux Brothers, Nepturme, New Jersey, 1959, s.78, Fig.25.
- ⁴⁷ Alexander Hislop, *The Two Babylons or the Papal Worship*, Published by Loizeaux Brothers, Nepturme, New Jersey, 1959, s.79.
- ⁴⁸ Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.566 ; Alexander Hislop, *The Two Babylons or the Papal Worship*, Published by Loizeaux Brothers, Nepturme, New Jersey, 1959, s.75; *Meydan Larousse*, No.17, Sabah Yayını, s.492.
- ⁴⁹ G.Perrot&Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.I, London, 1885, s.207.
- ⁵⁰ Alexander Hislop, *The Two Babylons or the Papal Wor-*

- ship, Published by Loizeaux Brothers, Neptur, New Jersey, 1959, s.79, Fig.25.
- ⁵¹ Georges Perro t&Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.I, London, 1885, s.207 ; *Aid to Bible Understanding*, Wathc Tower Bible and Tract Society of Newyork inc. publication, 1971, s.464.
- ⁵² Alexander Hislop, *The Two Babylons or the Papal Worship*, Published by Loizeaux Brothers, Neptur, New Jersey, 1959, s.75, 156-157.
- ⁵³ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s.54 ; Muazzez İlmiye Çığ, *Kura'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.65.
- ⁵⁴ Cemal Tollu, *Mitoloji Yunan ve Roma*, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, No.26, İstanbul, 1964, s.73.
- ⁵⁵ G. Perro & C. Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Vol.I,s.198, Fig.133.
- ⁵⁶ George Hill, *A History of Cyprus*, Vol.I, Cambridge, 1949, s.70; *Herodotos, Herodot Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991, Birinci Kitap (Klio), No.199, s.79-80.
- ⁵⁷ Georges Perrot & Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.I, London, 1885, s.207.
- ⁵⁸ Georges Perrot & Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.I, London, 1885, s.65, Fig.20.
- ⁵⁹ Georges Perrot & Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.I, London, 1885, s.206-208, fig.142.
- ⁶⁰ G. Perrot & C. Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.II, London, 1885, s.53, fig.47.
- ⁶¹ M. Ohnefalsch-Richter, *Kypros. The Bible and Homer*, London, 1893, Pl.XXXVIII, 8-10 ; G. Hill, *A History of Cyprus*, Vol.I, Cambridge, 1949, s.70.
- ⁶² İvan Venedikov & Todor Gerassimov, *Thracian Art Treasures*, Bulgarski Houdozhnik Publishing House, Sofia, 1979, s.378, pl.354.
- ⁶³ G. Peroot and C.Chipeez, *History of the art in Phoenicia and (Cyprus) Its Dependencices*, Vol. I, London, 1885, s.263, fig.192.
- ⁶⁴ Ekrem Akrugal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, No.67, Ankara, 1999, s.120-121.
- ⁶⁵ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, No.67, Ankara, 1999, s.282, Resim.184.
- ⁶⁶ Fatih Cimok, *Antioch Mosaics*, A Turizm Yayınları, İstanbul, 1995, s.21.
- ⁶⁷ E.Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.IV, Part,2, s.332 ; P. Dikaos, *Guide to the Cyprus Museum*, s.94 ; Tuncer Bağışkan, “Ana Tanrıça Kültü”nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine Bir Deneme”, *Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı:1, Pygmalion Yayıncılık, Lefkoşa, Kış 1993, s.5
- ⁶⁸ Tekvin BAP 8: 8-12 ; Alexander Hislop, *The Two Babylons or the Papal Worship*, Published by Loizeaux Brothers, Neptur, New Jersey, 1959, s.79.
- ⁶⁹ Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.118
- ⁷⁰ Erol Sever, *Asur Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.28 ; Muazzez İlmiye Çığ, *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s. 49-55 ; Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s.157.
- ⁷¹ Eski Ahid: Tekvin (Cenesis) BAP 15:9 : Levililer BAP 1:14, BAP 5:7; BAP 12:6, BAP 14:22, BAP 15:29; Luka BAP 2:22-24.
- ⁷² Şükrü Günbulut, *Ortadoğu Din Kültürü*, Kaynak Yayınları No.201, İstanbul, 1996, s.100,111; Bugünkü kutsal (Büyük) ruhun kaynakları önce Mezopotamya ve Mısır'da görülmekte olup Sumer, Akad, Babil ve Asur'da kutsal ruhlar, egemen sınıfın insana benzer, güçlü varlıklarıdır. Bunlar insanlıktan yeni çıkmış ve tanrı olmuşlardır.
- ⁷³ Yeni Ahid: Matta BAP 3:6 (Ve İsa vaftiz olunup hemen sudan çıktı; ve işte gökler açıldı, ve Allahın ruhunun güvercin gibi inip üzerine geldiğini gördü.) ; Markos BAP 1:10 , Yuhanna BAP 1: 32 ; Luka BAP 3: 21-22 (Ve vaki oldu ki, bütün halk vaftiz edilirken, İsa dahi vaftiz edilmiş olup dua ettiği zaman gökler açıldı. Ve Ruhül Kudüs, bedenleşmiş bir surette, güvercin gibi, onun üzerine indi ve gökten : “Sen beim sevgili oğlumsun, senden razıyım diye bir ses geldi.”; Albert Skira, *The Great Centuries of Painting. Byzantine Painting*, Geneva, 1953, s.116; Andre Grabar, *Byzantium Byzantine Art in the Middle Ages*, Arts of the world Publication, Methuen, London, 1966, s.125, Plate.27
- ⁷⁴ Nilay Yılmaz, *Ayasofya Müzesindeki İkonlar Kataloğu*, Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayını No.1544, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Tanıtma Eserleri Dizisi No.59, Ankara,1993,s.122-123, Resim. 123, Envanter no.10868.
- ⁷⁵ Nilay Yılmaz, *Ayasofya Müzesindeki İkonlar Kataloğu*, Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayını No.1545, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Tanıtma Eserleri Dizisi No.59, Ankara, 1993, s.152, Resim 153, Envanter no: 13044.
- ⁷⁶ Nilay Yılmaz, *Ayasofya Müzesindeki İkonlar Kataloğu*,

- Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayını No.1544, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Tanıtma Eserleri Dizisi No.59, Ankara, 1993, s.172-173, *Resim.173*, Envanter no. 10885.
- ⁷⁷ Konrad Onasch, *İcons*, Faber and Faber Ltd, London, 1961, s.360, no.33.
- ⁷⁸ Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.118
- ⁷⁹ Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi – Sa.102, Ankara, 1989, s.29-31.
- ⁸⁰ P. Dikaios & J.R. Stewart, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.IV, part (IA), The Stone Age and the Bronze Age in Cyprus, The Swedish Cyprus Expedition Lund, 1962, s.293.
- ⁸¹ G.Perrot &C. Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.I, London, 1885, s.70, fig.20; Georges Perrot & Charles Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.II, London, 1885, s.70, 108,188, fig. 20,73,127.
- ⁸² General Louis Palma di Cesnola, *Cyprus : Its Ancient Cities, Tombs and Temples*, London, 1877, s.132; G. Perrot &C. Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.II, London, 1885, s.108, fig.73; New York Metropolitan Müzesinde elinde güvercin tutan heykellerin diğerleri 80, 91, 95, 96, 97, 98 ve 100 envanter numaralarını taşımakta, bir örnekte ise bir pyxis –kutu üzerinde tünemiş bir güvercin bulunmaktadır.(G. Perrot & C. Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.II, London, 1885, s.191; Doell, Die Sammlung Cesnola in the Memoires de l'Academie de Saint Petersburg, 7th series, vol.xix., Nos.80, 91, 95, 96, 97, 98,100 ve pyxis üzerinde tüneyen güvercin, No.136); Köyün kuzeyindeki Antik Gogoi'nin kazısı 1860'lı yıllarda Luigi Cesnola tarafından yapıldığından tahrip edilmiş ve buluntuları New York Metropolitan Müzesi'ne taşınmıştır. Golgoi veya Gorgus kenti, Mitolojide Adonis ile Aphrodite'nin oğlu olarak gösterilen Korintlil Elenlerin kralı Golgos tarafından kurulmuştur. (Renos G. Lavithis, *Exploring Cyprus. Land of Eternal Beauty*, Interworld Publications, London, 1985, s.39).
- ⁸³ General Louis Palma di Cesnola, *Cyprus : Its ancient cities, tombs and Temples*, London, 1877, s.149
- ⁸⁴ B.F.Cook, *Cypriote Art in the British Museum*, British Museum Publication Ltd, London, 1979, s.31, fig.37.
- ⁸⁵ Einar Gjerstad & the others, *Swedish Cyprus Expedition*, Vol.III, Text-plates, Stockholm, 1937, s.583-600, Pl.CLXXXXVIII, 5.
- ⁸⁶ G. Perrot &C. Chipiez, *History of Art in Phoenicia and Cyprus*, Cilt.II, London, 1885, s.188,190, fig.127.
- ⁸⁷ Dr. Demetrios Stylianou, "The Inner Life of Cyprus", *Romantic Cyprus*, Nicosia-Cyprus, 1972, s.225; Tuncer Bağışkan, "Ana Tanrıça Kültü'nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine Bir Deneme", *Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı.1, Pygmalion Yayıncılık, Lefkoşa, K15 1993, s.8; M. Paraskevopoulou, *Researches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus*, Nicosia, 1982, s. 67-69; Tuncer Bağışkan, "Ana Tanrıça Kültü'nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri", *Avrupa Gazetesi*, 12 Mayıs 1999; Dikili duran iki Fallus, Yukarı Suriye'deki Hierapolis'te bulunan tanrıça Atergatis'in de atribüsü idi
- ⁸⁸ G.Peroot & C.Chipeez, *History of the art in Phoenicia and(Cyprus) Its Dependencies*, Vol. II, London, 1885, s.198, fig.133.
- ⁸⁹ Sir George Hill, *A History of Cyprus*, Vol.I, Cambridge, 1949, s.58,70,73
- ⁹⁰ V. Karageorghis, *Archaeologia Mvndi Cyprus*, fig.49; G.Hill, *A History of Cyprus*, Vol.I, s.57.
- ⁹¹ *Aid to Bible Understanding*, Wathc Tower Bible and Tract Society of Newyork inc. publication, 1971, s.464.
- ⁹² J. Boardman, "Theios Aidos", *Report of the Department of Antiquities Cyprus* 1971, The Department of Antiquities Cyprus Publication, Nicosia, 1971, s.37, pl.XVII 1-5 ; P. Dikaios, *A Guide to the Cyprus Museum*, Nicosia, 1961, s.205, no.54
- ⁹³ J. Boardman, "Theios Aidos", *Report of the Department of Antiquities Cyprus* 1971, The Department of Antiquities Cyprus Publication, Nicosia, 1971, s.37-38, pl.XVIII 2-3; G.Peroot and C.Chipeez, *History of the art in Phoenicia and(Cyprus) Its Dependencies*, Vol. I, London, 1885, s.287, fig.208 ; James B. Pritchard, *The Ancient Near East. An Anthology of Texts and Pictures*, London, 1958, fig.28 ; Nimrud olarak bilinen Kalah'da bulunan fildişinden yapılmış pencerede kadın kabartması
- ⁹⁴ J. Boardman, "Theios Aidos", *Report of the Department of Antiquities Cyprus*, 1971, s.39,41, pl.XVIII, Fig.4
- ⁹⁵ J. Boardman, "Theios Aidos", *Report of the Department of Antiquities Cyprus*, 1971, s.38, Fig.1
- ⁹⁶ E Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.IV, part.2, Stockholm, 1948, s.430
- ⁹⁷ E Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.IV,
-

- part.2, Stockholm, 1948, s.458
- ⁹⁸ G.F. Hill, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*, s.85, pl.XVII,4
- ⁹⁹ G. F. Hill, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*, Bologna, 1964, s.cxxx, cxxxi, pl.XVI.7, XXVI.3,16, pl. XVI; G. Perool and C.Chipiez, *History of the art in Phoenicia and (Cyprus) Its Dependencies*, Vol.I, s.123, 276, fig.58,199.
- ¹⁰⁰ M. İslamoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, s.25; Dr. D. Styliannou, aynı eser, s.240; Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar”, *Halkbilimi*, sayı.11, s.21; Tuncer Bağışkan, “Ana Tanrıça Kültünün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine bir Deneme”, *Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı: 1 Kış 1993, s.18-19; Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumların Ortak İnanç ve Uygulamaları”, *Halkbilimi Sempozyumları II*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi No.43, Ankara, 1997, s. 44.
- ¹⁰¹ Tuncer Bağışkan, “Ana Tanrıça Kültü’nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri”, Sayı.15, *Avrupa Gazetesi*, Lefkoşa, 12 Mayıs 1999, s.11 ; Tuncer Bağışkan, “Ana Tanrıça Kültü’nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine bir Deneme”, *Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi*, sayı.1, Kış 1993, s.18-19; Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumların Ortak İnanç ve Uygulamaları”, *Halkbilimi Sempozyumları II*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi No.43, Ankara, 1997, s.64; Maria Paraskevopoulou, *Reserches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus*, Nicosia, 1982, s.23); Tuncer Bağışkan, *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi No.36’ıncı Kitap, Ankara, 1997,s.64.
- ¹⁰² Maria Paraskevopoulou, *Reserches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus*, Nicosia, 1982, s.23.
- KAYNAKÇA**
- Aid to Bible Understanding*, Wathc Tower Bible and Tract Society of New York inc. publication, 1971.
- Akurgal, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, No.67, Ankara, 1999.
- Bağışkan, Tuncer, “Ana Tanrıça Kültü’nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri Üzerine Bir Deneme”, *Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı.1, Pygmalion Yayıncılık, Lefkoşa, Kış 1993.
- Bağışkan, Tuncer, “Ana Tanrıça Kültü’nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri”, *Avrupa Gazetesi*, 12 Mayıs 1999.
- Bağışkan, Tuncer, “Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri”, *Halkbilimi Dergisi*, Sayı:27, Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Temmuz-Eylül.1992.
- Bağışkan, Tuncer, Apostolos Andreas Manastırı ve Adak Yeri”, No.6, *Avrupa Gazetesi*, 14.Mart.1999.
- Bağışkan , Tuncer, “Çocuk Yaşatmayan Kadınlarla İlgili İnançlar ve Sağaltma Uygulamaları”, *Halbilimi Sempozyumları II*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi No.43, Ankara, 1997.
- Bağışkan, Tuncer, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumların Ortak İnanç ve Uygulamaları”, *Halkbilimi*, sayı: 11-13, Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs,1988-1889.
- Bağışkan, Tuncer, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumların Ortak İnanç ve Uygulamaları”, *Halkbilimi Sempozyumları II*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi No.43, Ankara, 1997.
- Bağışkan, Tuncer, *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi No.36’ıncı Kitap, Ankara, 1997.
- Bağışkan, Tuncer, “Kıbrıs Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi”, *Halkbilimi Dergisi*, sayı.45, Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, 1997.
- Baines, John&Malek, Jaromir Malek, *Atlas of Ancient Egypt*, Published by Phaidon Press ltd Phaidon, Oxford-England, 1989.
- Bedevi, Vergi, *Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları No.1, Lefkoşa, Ocak 1966.
- Boardman, J., “Theios Aidos”, *Report of the Department of Antiquities Cyprus 1971*, The Department of Antiquities Cyprus Publication, Nicosia, 1971.
- Brown, Veronica Tatton, *Cyprus BC 7000 Years of History*, British Museum Publication, London, 1979
- Cesnola, General Louis Palma di, *Cyprus : Its ancient cities, tombs and temples*, London, 1877.
- Cimok, Fatih, *Antioch Mosaics*, A Turizm Yayınları, İstanbul, 1995.
- Cook, B., F., *Cypriote Art in the British Museum*, British Museum Publication ltd, London, 1979.
- Cornell, Tim & John Matthews, John, *Roma Dünyası*, İletişim Atlaslı Büyük Uyguruluklar Ansiklopedisi, Cilt V,

- İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.
- Çelgin, Güler, *Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde Artemis*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1986.
- Çığ, Muazzez İlmiye, *Sumerli Ludingirra*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Çığ, Muazzez İlmiye, *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Değer, Dr. Mebrure, "İstanbul Ayazmalarında Halk tedavisi", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Cilt.IV, K.B.H.K.A.G. Genel Müdürlüğü Yayınları: No.167, Ankara, 1992.
- Dikaios, P., *A Guide to the Cyprus Museum*, Nicosia, 1961.
- Dikaios, P.& J.R. Stewart, J., R., *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.IV, part (IA), The Stone Age and the Bronze Age in Cyprus, The Swedish Cyprus Expedition Lund, 1962.
- Dincol, Doç.Dr. Ali M., "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Sayı:1, Görsel Yayınları, 1982.
- Doell, *Die Sammlung Cesnola in the Memoires de l'Academie de Saint Petersbourg*, 7th series, vol.xix.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972
- Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1988.
- Frazer,L.G.,*Adonis Attis Osiris, Studies in the History of Oriental Religion*, London, 1907.
- Gjerstad, E., *The Swedish Cyprus Expedition, (Find and results of the Excavations in Cyprus 1827-1931)*, Vol.II, Text-Plate, Stockholm, 1935.
- Gjerstad,E.&the others, *Swedish Cyprus Expedition, (Finds and Resalts of the Excavations in Cyprus 1927-1931)*, Vol.III,Text-Plates, Stockholm,1937.
- Gjerstad, E., *The Swedish Cyprus Expedition, (The Cypro-Geometric, Cypro-Archaic and Cypro-Classical Periods)*, Vol.IV, part.2, Stockholm,1948
- Grabar, Andre, *Byzantium Byzantine Art in the Middle Ages*, Arts of the world Publication, Methuem, London, 1966.
- Gunnis, Rupert, *Historic Cyprus*, Nicosia, 1969.
- Gurney, O. R., *The Hittites*, Book Club Associates Publication, London, 1954.
- Günbulut, Şükrü, *Ortadoğu Din Kültürü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Hançerlioğlu, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- Hançerlioğlu, Orhan, *İslâm İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Herodotos, *Herodot Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Hill, George, *A History of Cyprus*, Vol.I, Cambridge, 1949.
- Hill, G., F., *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*, Bologna,1964.
- Hislop, Alexander Hislop, *The Two Babylons or the Papal Worship*, Published by Loizeaux Brothers, Nepturme, New Jersey, 1959.
- Hooke, Samuel Henry, *Ortadoğu Mitolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.
- How,W.W.& J.Wells, *A Commentary on Herodotus. With Introduction an Appendixes*,Vol.1,Oxford, 1928.
- İslamoğlu, Mahmut, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Kıbrıs, 1969.
- Karageorghis, V., *Archaeologia Mvndi Cyprus*, Nagel Publishers, Geneva, 1968.
- Kitabı Mukaddes (Eski Ahid ve Yeni Ahid)
- Lavithis, Renos G., *Exploring Cyprus. Land of Eternal Beauty*, Interworld Publications, London, 1985.
- Levi, Peter (çeviren: Neşe Erdilek), *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Yunan*, Cilt.III, İletişim Yayını, İstanbul, 1987.
- Meydan Larousse*, No.17, Sabah Yayını.
- Morton, H.V., *In The Steps of St. Paul*, Methuen & Co. Ltd. London, 1936, s.116.
- Onasch, Konrad, *İcons*, Faber and Faber Ltd, London, 1961.
- Oppenheim,L.O., *Ancient Mesopotomia*, Chicago, 1964.
- Osgood, James, *Cesnola Collection of Cypriote Antiquities, A Descriptive and Pictorial Atlas*, Vol. I, Boston, 1884.
- Ögel, Prof. Dr. Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, Cilt.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi – Sa.102, Ankara, 1989.
- Paraskevopoulou, M., *Researches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus*, Nicosia, 1982.
- Peroot, G., & Chipeez, C., *History of the art in Phoenicia and(Cyprus) Its Dependencies*,Vol. I, London, 1885.
- Peroot, G.&Chipeez, C., *History of the art in Phoenicia and(Cyprus) Its Dependencies*, Vol. II, London, 1885.
- Pritchard, James B., *The Ancient Near East, An Anthology of Texts and Pictures*, London, 1958, Fig.128.
- Rawlinson, G., *History of Herodotus*, Book I (Clio) No: 199.
- Sever, Erol, *Asur Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Skira, Albert, *The Great Centuries of Painting. Byzantine Painting*, Gneva, 1953
- Stylianou, Dr. D., "A collection of the Traditions, Customs, Beliefs and Wisdom of the Peasantry of Cyprus", *Ro-*
-

mantic Cyprus, Nicosia-Cyprus, 1972.
Tollu, Cemal, *Mitoloji*, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, No.26, İstanbul, 1964.
Traditional Craftsman of Cyprus, Pansyprian Architectural Heritage Organization publication, Edition Nicosia Municipality, Nicosia, August 1982.
Venedikov, İvan & Todor, Gerassimov, *Thracian Art Treasures*, Bulgarski Houdozhnik Publishing House, Sofia, 1979.
Widson, Reno, *Cyprus Images of a Lifetime*, Demetra Publications, Limassol-Cyprus, 1992.
Woman In Anatolia, 9000 Years of the Anatolian Woman, Exhibitions Catalogue, İstanbul, 1993.
Yılmaz, Nilay, *Ayasofya Müzesindeki İkonlar Kataloğu*, Cilt I,II, Kültür Bakanlığı Yayını No.1544, 1545, Yayınlar

Dairesi Başkanlığı Tanıtma Eserleri Dizisi No.59, Ankara, 1993.

Kaynak Kişi Künye No	Adı – Soyadı	D.T - Yaşı (1989 yılı itibarıyla)	Doğum Yeri
3	Nurettin Zekai Altan	46	Evdim
12	Ahmet R. Çerkez	77	Lefkoşa
32	İlüseyyin Karabacak	82	Çatoz
44	Havva M. Reyhan	1922	Limasol
--	Pembe Rifat (Aktarın : Torunu Ahmet Erdengiz)	1886 – 1978	Lefkoşa

LEVHA I

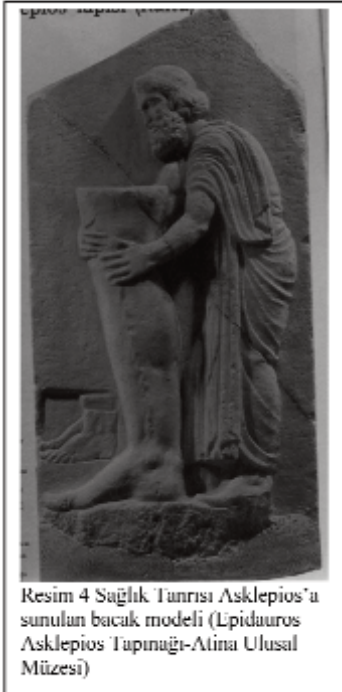
Resim 1 Golgoi'deki (Athienou) Afrodit Golgoi Tapınağında bulunan model adaklar

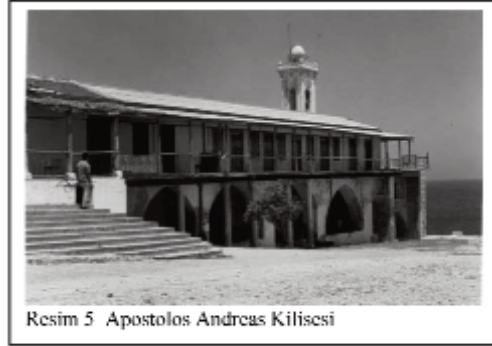
Resim 2 Palestrina Tomba Barberini'de bulunan Suriye kaynaklı Fildişi kol modeli

Resim 3 Bir gencin Sağlık Tanrısı Asklepios'a kol modeli sunması (Epidauros Asklepios Tapınağı-Atina Ulusal Müzesi)

Resim 4 Sağlık Tanrısı Asklepios'a sunulan bacak modeli (Lepidauros Asklepios Tapınağı-Atina Ulusal Müzesi)

Resim 5 Apostolos Andreas Kilisesi

Resim 6 Hala Sultan Tekke ve camii

LEVHA II

Resim 7 Apostolos Andreas Kilisesi'ne sunulan model adaklar

Resim 8 Apostolos Andreas Kilisesi'ne sunulan model adaklar

Resim 9 Askalon Sikkelerinde Tanrıça Semiramis

Resim 10 Fenike Kaynaklı Astarte figürini (Paris Louvre Müzesi)

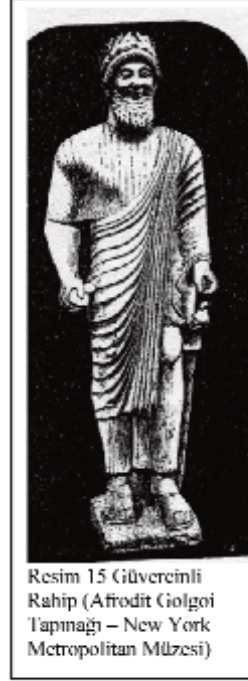
Resim 11 Suriye kaynaklı Tanrıça Astarte figürünü (Sardinya - Paris Louvre Müzesi)

Resim 12 Güvercin tutan figürin (Sardinya-British Muscum)

Resim 14 Güvercinli Rahip (Afrodit Golgoi Tapınağı - New York Metropolitan Müzesi)

Resim 15 Güvercinli Rahip (Afrodit Golgoi Tapınağı - New York Metropolitan Müzesi)

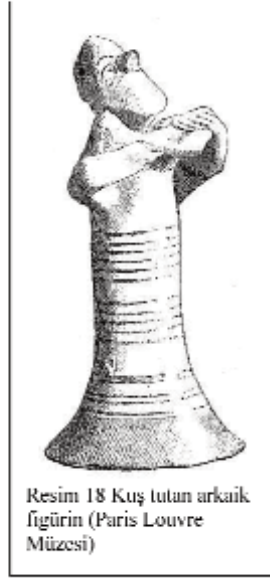
Resim 13 İsa'nın Ürdün Nehrinde Yahya Peygamber tarafından vattiz edilişi

Resim 16 İdalion'da (Dali) bulunan arkaik döneme ait güvercinli (?) heykel (British Muscum)

Resim 17 Kireç taşından güvercinli figürin (Arsos kutsal alanı)

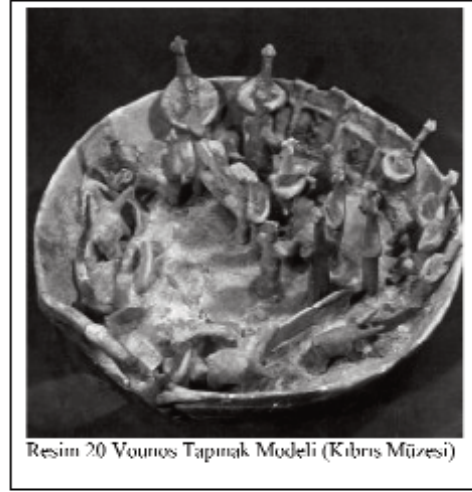

Resim 18 Kuş tutan arkaik figürin (Paris Louvre Müzesi)

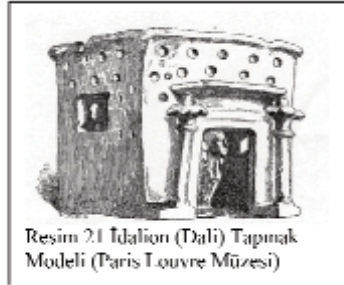

Resim 19 Kireç taşı güvercin model adakları (Aphrodit Golgoi Tapınağı New York Müzesi)

LEVHA IV

Resim 20 Vouros Tapınak Modeli (Kıbrıs Müzesi)

Resim 21 İdalion (Dali) Tapınak Modeli (Paris Louvre Müzesi)

Resim 22 Kiton silindirik tapınak modeli (Paris Louvre Müzesi)

Resim 23 Baf Afrodit Tapınağı (Roma Sikkesi)

BAYGIN CEMİLEM - RECEB'in HİKÂYESİ GARLI DAĞIN ARDI DÜZDÜR

Selçuk GARANTİ

HAVALAR HAKKINDA

BAYGIN CEMİLEM

Tegiyaba, Baygın Cemilem isimli bu havayı babasından öğrendiğini ve başka hiç kimseden de duymadığını vurgular. Kendi deyimiyle “Bir gece evde ocag başında otururken babam söyledi, ben da galdırdım(1). Evvel duyardım hemen galdırırdım! Şimdi...”

RECEB'in HİKÂYESİ

Gasaba'da Tuz yığnında bekçilik yapan Receb, zaman zaman bekçilikten kaytararak, atının üzerinde, başında fesi ve tüm ihtişamıyla sevgilisi olan ciraya(2) hovardalığa gidermiş. Hovardalıyla ilgili çeşitli zamanlarda Receb'e uyarılar yapılmış olmasına rağmen,

sevgilisiyle buluşmaya devam eder. Sevgilisine olan tutkunluğu uyarıları dinlemesine engel olur. Receb sonuçta öldürülür. Ölümünün ardından RECEB DESTANI veya RECEBİN FESİ şeklinde Receb ile ilgili sözler dilden dile dolaşır.

Tegiyaba bu sözleri ara sıra Lefgoşa'dan Hirsofu'ya gelen yaşlı bir kadından (gocagari) duyar ve öğrenir. Öğrendiği bu sözleri gaydeli şekilde okumaya başlayınca da RECEB isimli bu hava oluşur.

.....Tegiyaba şöyle der;
“Lefgoşa'dan bir gadın varıdı. Koçan etti evini Figri'nin(3) nenesine. Figri'nin nenesi Zekiyaba oñarırdı gendini. Figri'nin nenesi Kırsofuluydu ve arada bir Kırsofu'ya gelillerdi da annaddı bize o gadın, o gocagari ki geldi. Bir adam Receb isminde duz yığnını beglermiş Gasabada. Ama bir da sevgilisi varımış cira. Bu, duzu

begleyceğine giderdi ciraya. Birkaç defa giddiler pislediler duzun üsdüne ki, gorkudsunnar gendini ki geçer falan. Eee bu vazgeşmedi... öldürdüler genni da çıkarddılar gene bunu. Gaydeyi da ben goydum!”

GARLI DAĞIN ARDI DÜZDÜR

Tegiyaba bu havayı babasından (Cemal), babası da Çamlıköylü Şevki Dayı'dan öğrenir. Cemal Dayı'yla Şevki Dayı, bir ara Lefke'de Yalçı Dağı'nda beraber işlerler. Güzel bir sese sahip olan Şevki Dayı işlerken zaman zaman havalara da söylemiş. İşte, Yalçı Dağı'nda işlerken, Şevki Dayı'nın söylediği bu havayı Cemal Dayı da öğrenmiş olur. Cemal Dayı da kendi evinde ocak(4) başında otururken bu havayı söyler, kızı Tegiyeye de babasından duyarak öğrenir.

- (1) Galdırmak: Burada bir sefer duymakla öğrenmek, ezberlemek anlamındadır.
- (2) Cira: Rum kadınlarına verilen genel isim.
- (3) Figri: Fikri. Tegiyabanın yaşlarına yakın, Hirsifulu esmer tenli erkek.
- (4) Ocak: Evin bir köşesinde bulunan ve odunla yemek pişirilen yer.

TEGIYE TAÇKIRAN

Annesinin ismi Cemaliye, babasının Cemal. Anne tarafı Magundalı, baba tarafı ise Hirsifulu'dur. Tegiyeye, 14 Nisan 1931 tarihinde Baf'ın Magunda köyünde doğar. Daha 14 aylıkken annesiyle babası ayrılır. Bu ayrılıktan dolayı bebek Tegiyeye, Hirsifulu'da babaannesinin yanına verilir. Tegiyeye, Hirsifulu'da büyür ve evlenir. 4 kız ve 6 oğlan olmak üzere 10 çocuk annesi olur. Magunda'yla irtibatını koparmaz, fırsat buldukça akrabalarını ziyarete gider. 14 Ağustos 1975'te Nüfus Mübadelesi nedeniyle ailesiyle birlikte Hirsifulu'dan Kuzeye göç eder ve Gadagobya'da (Zümrütköy) ikâmet etmeye başlar. Tegiyaba şakacı karakterli, esprileriyle dikkat çekmeyi beceren, anlattıklarıyla güldürken düşündürebilen bir yapısı vardır. Hiç beklemediğiniz bir anda size maniyle cevap verebilir! Tegiyabayla ilk defa konuşuyorsanız söylediklerini biraz düşünmelisiniz. Aksi takdirde “annamadı” der! Şöyle ki; “Ne halısa o gadar besmeleyinan yatırım oğlum, bütün bildiğlerimi okurum, gene da uyurkana görmem, yürüyemem da!” Eskiden kadınlar arasında salıncak kurup sallanılan, sallanırken de manilerle atışılan dönemin kaynak kişilerindendir. Gadifeli, Telğıraf, Çatista bazen de başka havayla atıştıklarını belirtmesi bizlere, atışma havalarımızın birden çok olduğu bilgisini vermektedir.

BAYGIN CEMİLEM

Kaynak: Teğişe Taşkın
 Derleyen: Selçuk Çarım (12/03/2008)
 Sıraya Alan: Selçuk Çarım (02/11/2008)
 Düzenleyen: Selçuk Çarım (11/11/2008)

Bu Mangalım var maşam var Baygın Cemilem
 Senden âlâ paşam var (Söz: ...)
 Saracaysañ sar beni Baygın Cemilem
 Ayağıma düşen var (Söz: ...)
 Saracaysañ sar beni Baygın Cemilem
 Ayağıma düşen var (Söz: ...)

Mangalım var maşam var Baygın Cemilem
 Senden âlâ paşam var
 Saracaysañ sar beni Baygın Cemilem
 Ayağıma düşen var
 Saracaysañ sar beni Baygın Cemilem
 Ayağıma düşen var

Mağunalar yabdırdım Baygın Cemilem
 Deryalara saldırdım
 Mağunamın ismini Baygın Cemilem
 Gerdanıña yazdırdım
 Mağunamın ismini Baygın Cemilem
 Gerdanıña yazdırdım

Mağunum yeşil boyu Baygın Cemilem
 Boyadını saldıñ suya
 Yenile bir yar sevdim Baygın Cemilem
 Sarmadım doya doya
 Seni sevdim seveli Baygın Cemilem
 Sarmadım doya doya

Mağunam: Maam, Maam, Maam, Maam, Mağunam Cemilem ve yukarı kıtaları yâk taşıyan püvesiz âlâlık tekne.
 Gözleğin gemilere mağun veya yâk taşıyan tekne

RECEB

Kaynak: Teğriye Taçkırı
 Derleyen: Selçuk Garanti (27.03.2008)
 Notaya Alın: Selçuk Garanti (15.10.2008)

♩ - 92

1. 2.

1. 2.

1. 2.

B.D.

- 1a) Bugün günlerden Efem bazardır bazar
 Yan devir fesihni değmesin nazur
- 1b) Bugün günlerden Efem bazaretesi
 Adlar üsdünde gezer Recebin fesih

NAKARAT

Gara dîni kinni gâvur öldürdün beni
 Ben bir konec gül idim da soldurdun beni

- 2a) Bugün günlerden efem Salıdır Salı
 Recebin İıdan boyu yusemin dalı
- 2b) Bugün günlerden efem Çarşamba mıdır?
 Receb eylendi gelsin da çarşıda mıdır?
 NAKARAT...

- 3a) Bugün günlerden efem Perşembe midir?
 Receb eylendi gelsin da çeşmede midir?
- 3b) Bugün günlerden efem Cumaa mıdır?
 Receb eylendi gelsin da camide midir?
 NAKARAT...

Not: Teğriyaba, Cumaresi ile ilgili söylenen söz olmadığını ve gaydeyi de kendisinin aydınlatacağını belirtir.

GARLI DAĞIN ARDI DÜZDÜR

Kaynak: Teğnye Taçkiran
Derleyen: Selçuk Gürarlı (19.10.2008)
Notaya Alın: Selçuk Gürarlı (29.10.2008)

♩ = 50

1) Garlı da ğın ar di düz dñ Ge ce ler ba ña gün düz dñ
2) Meclise iman guruldu Yarı ya nı ma pe rü di

Yarı ma nı ca ya lı mız de Ba şar yul la ra yul la ra
Ge ce ge ca fı ra ya tu de Soruñul la ra juñ li na

1)
Garlı dağın ardi düzdür
Geceleer baña gündüzdür
Yarım onda yalnızdır,
Bakar yollara yollara

2)
Meclise iman guruldu
Yarı yanıma getirdi
Gece gurağıma yatırdı
Soruñ gollara gollara

3)
Baña deller Alikirim
Mezarımı gaziñ derin
Ne'yma* gelsin ne müezzin
Cenazemi gızlar gılsın

4)
Baña deller Ali Hoca
Mezarımı gaziñ uca
Ne'yma gelsin ne de hoca
Cenazemi gızlar gılsın

*Neyman - Ne'man

Teğnyanı bu heviyi babasından, babası ca Gürarlıy u Sevsı Day'ıdan öğenir.

HASDER'den Haberler...HASDER'den Haberler...HASDER'den Haberler...

Hasan ABOHORLU

HASDER, SYKALY'NİN 46. GURUR YILINI PAYLAŞTI

HASDER yönetim kurulu üyelerinden oluşan bir heyet (Lisili Sanatçılar Derneği) SYKALY'nin 46. kuruluş yıldönümü nedeniyle 30 Ocak 2008 tarihinde, Lârnaka Belediye Tiyatrosu'nda düzenlenen etkinliğe katıldılar. SYKALY yönetimi davetlileri arasında bulunan HASDER'i bir onur madal- yası ile ödüllendirdi. Henüz kapılar açılmamışken 1994 yılında birlikte çalışmalar yapan HASDER ve SYKALY ekipleri Kıbrıs'ta toplumların yaklaşması için ortak etkinlikler yapılması konusunda birlikte adım atmaya karar verdiler.

HASDER EKİBİ GÜNEY'DE YARDIM ORGANİZASYONUNDA GÖSTERİ YAPTI

HASDER Halk Dansları ekibi, 6 Şubat 2008'de, Güney Kıbrıs'ta faaliyet gösteren Özürlüler Derneği'nin yardım organizasyonunda gösteri yaptı. HASDER ekibi davetliler tarafından ilgi ve takdirle karşılandı.

İLKER ÖZOVA'YI KAYBETTİK

HASDER Çocuk Kulübü'nün kuruluşundan beri yöneticiliğini yapan, HASDER'de uzun yıllar oyuncu, müzisyen, tiyatrocü, yönetici, araştırmacı kısa- cası her görevde bulunmuş arkadaşımız İLKER ÖZOVA'yı geçirdiği rahatsızlık sonucu 26 Şubat 2008 tarihinde kaybettik. Cenazesi 28 Şubat sabahı HASDER merkezinde düzenlenen anma töreninin ardından Lefkoşa kabristanlığında defnedildi. Oldukça kalabalık bir katılımı geçen törende sevenlerinin yoğun gözyaşlarıyla uğurlanan İlker arkadaşımızı unutmayacağız.

HASDER'Lİ ve SOMA AKRİTON'LU GENÇLER SOHBET TOPLANTISINDA BİR ARAYA GELDİLER

HASDER'li ve Kıbrıslı Rum gençlik örgütü Soma Akriton'lu gençler 8 Mart 2008 tarihinde Halk Sanatları Enstitüsü'nün bahçesinde bir araya geldiler. Toplantıda gençler birbirlerini tanıma ve Kıbrıs sorununun çözümü hakkında fikir alışverişinde bulunma şansı buldular.

HASDER MÜZİK GRUBU GOETHE ENSTİTÜSÜ'NDE KONSERE KATILDI

HASDER Müzik Grubu, 24 Mart 2008 akşamı, uluslararası bir proje kapsamında yer alan ve güneydeki Kıbrıs Gençlik Konseyi'nin organize ettiği "Everybody's Song" adlı çok-kültürlü müzik konserinde yer aldı. Grup yoğun ilgi ve beğeni ile izlendi.

HASDER HALKDANSLARI EKİBİ U.K.Ü.'DE GÖSTERİ YAPTI

HASDER Halkdansları ekibi 28 Nisan 2008 akşamı, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde düzenlenen Kütüphane Haftası etkinlikleri çerçevesinde bir gösteri yaptı. HASDER ekibinin gösterisini izleyen U.K.Ü.'lü öğrenciler arkadaşlarımıza "hangi yörenin oyunlarını oynuyorsunuz?" diye sordular!

HASDER ÇOCUK EKİBİ İSTANBUL'DAYDI

HASDER Çocuk Kulübü Halkdansları ekibi, 21-24 Nisan 2008 tarihleri arasında İstanbul'da Özel İhlas Maraevleri "23 Nisan Şenliği"ne katıldı.

HASDER Çocuk Kulübü halkdansları ekibi, İhlas Koleji salonunda, Miniaturk'te, Kale Center, Beylikdüzü Migros ve Beylicium alışveriş merkezlerinde gösteriler yaptı. Gülhane Parkı'nı ve Sultanahmet Meydanı'nı gezme fırsatı bulan kafiye Boğaz'da yat turuna da katıldı.

RESİM YAPMA ETKİNLİĞİ 12 NİSAN'DA GERÇEKLEŞTİRİLDİ

HASDER Çocuk Kulübü'nün her yıl geleneksel olarak düzenlenen Çocuk ve Masal Şöleni çerçevesinde yer alan "Resim Yapma Etkinliği" 12 Nisan 2008'de Sarayönü'nde gerçekleştirildi. Sarayönü'ne kadar "Susuzluk" konulu yaftalar taşıyarak yürüyen çocuklar, yol boyunca boş tenekelerle ses çıkararak dikkat çekmeye çalıştılar. Etkinlikte HASDER Çocuk Korusu ve Çocuk halkdansları ekibi de gösterilerini sundular. Ardından çocuklar, üzerine resim yaptıkları bezleri Kuşulu Park'a kadar taşıdılar.

HASDER EKİBİ LOKMACI KAPISININ AÇILIŞI NEDENİYLE DÜZENLENEN ŞÖLENDE GÖSTERİ YAPTI

Lokmacı kapısının açılmasını kutlamak amacıyla 3 Nisan 2008 akşamı Esnaf ve Zanaatkarlar Odası tarafından düzenlenen şölenle yoğun kalabalık arasında gösteri yapan HASDER ekibi ilgi ile izlendi.

HASDER MÜZİK GRUBU VE HALKDANSLARI EKİBİ GİRNE'DE TURİZM SEZONU AÇILIŞ'NA KATILDI

Turizm Dairesi tarafından organize edilen Turizm Sezonu Açılışı Etkinlikleri çerçevesinde 5 Nisan 2008 akşamı Girne Kordonboyunda düzenlenen etkinlikte yer alan HASDER Müzik Grubu bir saatlik müzik programı sundu. Ardından sahne alan HASDER halkdansları ekibi yerli ve yabancı izleyicilere sundukları yerel oyunlarından oluşan gösterileriyle özellikle turistlerden büyük ilgi gördüler.

17. MASAL ANLATMA YARIŞMASI GERÇEKLEŞTİRİLDİ

Merhum Mehmet Reis anısına Reis Süpermarket sponsorluğunda düzenlenen 17. Masal Anlatma Yarışmasının ön elemeleri 3-4 Mayıs'ta, finali 10 Mayıs 2008'de gerçekleştirildi. Finalde her iki kategoride en başarılı 6'şar çocuğa ödülleri M. E. ve Kültür Bakanı Canan Öztoprak ve Reis Süpermarket direktörü Ayşen Reis tarafından verildi.

12. ÇOCUK VE MASAL SEMPOZYUMU YAPILDI

HASDER'in Y.D.Ü. İle işbirliği içinde düzenlediği 12. Çocuk ve Masal Sempozyumu 27 Mayıs 2008'de Y.D.Ü.'de yer aldı. Ali Nesim'in yönettiği sempozyuma BRT, Gençlik Merkezi ve HASDER'den katılan konuşmacılar bildirilerini sundular.

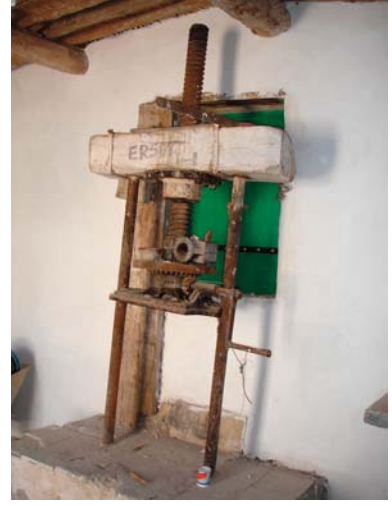

AYLUGA SERGİ SALONU SESTA SERGİSİ İLE AÇILDI

HASDER'in eskiden merkez binası olarak kullandığı eski Ayluga Kilisesi yeniden düzenlenerek sergi salonu haline getirildi. 13 Mayıs 2008'de açılan ve bir ay boyunca açık kalan "Sesta Sergisi"nin açılışını M. E. ve Kültür Bakanı Canan Öztoprak yaptı. Açılıшта HASDER'li müzisyenler dinleti sundu ve Yıldızlar halkdansları ekibi gösteri yaptı.

HASDER'E AİT GELENEKSEL ZEYTİNYAĞI DEĞİRMENİ BÜYÜKKONUK'TA AÇILDI

SAVE Projesi olarak restore edilen HASDER Büyükkonuk Geleneksel Zeytinyağı Değirmeni 18 Mayıs 2008'de köy meydanında düzenlenen etkinlikle açıldı. Etkinlikte HASDER halkdansları ekipleri gösteriler sundular.

HASDER ÇOCUK KULÜBÜ KORO VE HALKDANSLARI EKİBİ "UYUŞTURUCUYLA MÜCADELE ÇOCUK FESTİVALİ"NE KATILDI

8 Ekim 2008 akşamı K. Kaymaklı Spor Kulübü tarafından fuar alanında organize edilen geceye katılan HASDER Çocuk Kulübü halkdansları ekibi ve korusu beğeni ve takdirle izlendi.

HASDER ÇOCUK KULÜBÜ 5. ÇOCUK ŞENLİĞİ 9 HAZİRAN'DA YAPILDI

HASDER Çocuk Kulübü'nün vefat eden yöneticisi İlker Özova'nın anısına gerçekleştirilen "5. Çocuk Şenliği", 9 Haziran 2008'de HASDER merkezinde yer aldı. Çocuk Şenliğinde, Çocuk Kulübü'nün halkdansları ekipleri yanında çocuk korusu ve minikler grubu da gösterilerini sundular. Ayrıca, Artı Eğitim Merkezi ve Şht. Tuncer İlkokulu modern dans grupları da konuk olarak sahne aldılar. Gece boyunca minikler grubunun sergisi ziyarete açık oldu ve çeşitli oyun standları ile şişme balonlardan oluşan oyun alanları da HASDER'li çocuklar tarafından ilgi gördü.

HASDER EĞİTİM VE KÜLTÜR ÖDÜLÜ ALDI

Kıbrıs Sivil Toplum Güçlendirme Programı tarafından Kıbrıslı Türk ve Rum sivil toplum örgütlerine ödüller verildi. HASDER'e de "Eğitim ve Kültür" alanında yaptığı çalışmalarından ötürü verilen ödülü HASDER başkanı Ali Nebih aldı. 7 Haziran 2008'de ara bölgede düzenlenen ödül törenine bazı siyasilere, yabancı diplomatlar ve sivil toplum örgütlerinden temsilciler de katıldılar.

HASDER'Lİ ÇOCUKLAR SESTA SERGİSİNİ GEZDİLER

HASDER Çocuk Kulübü üyesi çocuklar, HASDER tarafından yeniden restore edilen Ayluga Sergi Salonu'nda (Eski Ayluga Kilisesi) açılan "Sesta Sergisi"ni ziyaret ettiler. 7 Haziran 2008'de gerçekleştirilen ziyarette, çocuklar hem sesta sergisini gezdiler, hem de sele ve sestaların kursiyerler tarafından nasıl örüldüğünü yakından izleme fırsatı buldular.

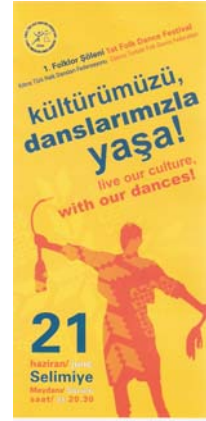

HASDER, HALK DANSLARI FEDERASYONU'NUN ŞÖLENİNE KATILDI

Federasyona üye 13 derneğin katıldığı şölen 21 Haziran 2008'de Lokmacı ve Selimiye meydanlarında gerçekleştirildi. Şölene HASDER gençler ve yıldızlar halk dansları ekipleri katıldı.

HASDER İTALYA'DAYDI

HASDER halk dansları ekibi 31 Temmuz-6 Ağustos 2008 tarihleri arasında İtalya'nın Cori şehrinde düzenlenen "Latium World Folkloric Festival"e katıldı. Festival boyunca Cori, Galluca ve Fondi şehirlerinde gösteriler yapan HASDER ekibi ayrıca Roma ve Vatikan'ı da gezme imkanı buldu.

HASDER BÜYÜKKONUK'TA "EKO GÜN"E KATILDI

Büyükkonuk Belediyesi'nin organize ettiği "Eko Gün", 21 Ekim 2008 Pazar günü gerçekleştirildi. Etkinlikte, köy meydanında kurulan standlarda yerel yiyecekler yanında el işleri de satıldı. HASDER halk dansları ekibinin de gösteri sunduğu etkinlik, ilgi ile izlendi.

HASDER 6. ULUSLARARASI LEFKOŞA HALKDANSLARI FESTİVALİ'NE KATILDI

HASDER, Gençlik Merkezi, FOLK-DER ve LTB tarafından organize edilen 18-24 Ağustos 2008 tarihleri arasında düzenlenen festivale katılan HASDER ekibi izleyicilerden büyük ilgi gördü. Festivalde, Türkiye, Hırvatistan, İtalya, Sırbistan, Slovakya, Sierra Leone, Bulgaristan yanında, HASDER, Folk-Der, Gençlik Merkezi ve FOGEM halk dansları ekipleri de yer aldı.

HASDER GENÇLİK KULÜBÜ “II. LEFKOŞA GENÇLİK GÜNLERİ”Nİ DÜZENLEDİ

HASDER Gençlik Kulübü tarafından organize edilen “II. Lefkoşa Gençlik Günleri” 11-14 Ağustos 2008 tarihleri arasında gerçekleştirildi. B.M. tarafından ilan edilen 12 Ağustos Uluslararası Gençlik Günü’nü kutlamak amacıyla düzenlenen gençlik günlerinde “Gızlar Sahaya Çıkarsa” bayanlar futbol turnuvası ve “Veslebitnan Surları” bisiklet yarışı yanında Sahne üstü etkinliklerinde tiyatro, dans ve müzik gruplarının gösterileri yer aldı. Ayrıca B.M. tarafından belirlenen tema olan “iklim değişiklikleri” ile ilgili olarak HASDER’li ve SOMA AKRİTON’lu gençler yere serili bez üzerine slogan ve mesajlarını yazdılar ve Ledra Palas Hotel’de B. M. temsilcisine, Genel Sekretere iletilmek üzere bir mektup sundular.

142 Halkbilimi

26. HALKBİLİMİ SEMPOZYUMU 15 ARALIK'TA GERÇEKLEŞTİRİLDİ

HASDER'in geleneksel etkinliği 26. Halkbilimi Sempozyumu, 15 Aralık 2008 Pazartesi akşamı Küçük Kaymaklı'daki HASDER Merkezinde yer aldı. Sempozyuma konuşmacı olarak; Ali Nesim, Zekai Altan, Eralp Adanır ve Ecdan Sadrazam katıldı. Gazeteci Hüseyin Yalyalı'nın yönettiği sempozyumun ana konusu "Kıbrıs'ta Göçler ve Göçlerin Kültüre Etkileri" idi.

